

મનસુર મોહના.

મહાદેવ રામચંદ્ર જગદીશ

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાખિત વિભાગ]

અનુક્રમાંબ. ૮૮૩૦ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ મેળ-ગુર મો. ૮૧૧

વિષય ૩૬૬૬ : ૨૨૨૨

૭૮૬

શરર સીરીઝ ના. ૧

મનસૂર ઓર મોહના.

ઉદ્ધૃત ઝખાન ઓર ગુજરાતી હરફમે લિખનેવાલે
નિઝામુદ્દીન. એ. કુરેશી.

ત્રીન દરવાજા—અહમદાબાદ

છપવાને વાલે
મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે.

બુકસેલર ઓર પબલીશર

ત્રીન દરવાજા—અહમદાબાદ.

પ્રારે અગ્વત્ર

સને ૧૯૧૯

કૌપી ૧૦૦૦

હી. સ. ૧૯૩૮

(જુમલા હુકુક મેહકુક હે.)

શ્રી ભાગ્યોદય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં બેઠાલાલ દેવશંકર
દવેએ છાપ્યું. ખાડીઆ-અમદાવાદ.

કીમત દા. રૂ. ૩.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય કેહરિસ્ત.

ગુજરાતી સાહિત્ય સંગ્રહ

સંક્રા.

૧	કામયાખી ઓર મહાકુલ ખખરી	૧
૨	કદીમ તારીખ ઓર એક અગલા ખાનદાન	૧૨
૩	આગાઝે ઇશક	૩૧
૪	ખારમાહે સુલતાની	૪૩
૫	અજમેર	૫૮
૬	ખૂરેઝી ઓર ગિરફતારી	૭૩
૭	ઈન્ના મઅલ ઉસરે યુસરા	૮૮
૮	રંગ મેં ભંગ	૧૦૬
૯	નઝરે ખુશ ગુઝરે	૧૩૩
૧૦	હિંદોસ્તાનકા દુસરા સફર	૧૫૬
૧૧	મથરાજી	૧૧૨
૧૨	ગિરફતારે બજા	૧૮૦
૧૩	શાદીકા છેડ છાડ	૧૬૨
૧૪	નયાસીન ઓર નવે લોગ	૨૦૩
૧૫	માઅરિકા આરાધ	૨૧૬
૧૬	અજમેરી કુખ	૨૩૭
૧૭	લૈડાઇ ઓર તમામ ખાતકા નતીજ	૨૪૭

મેં
અપને
પ્યારે ભાઈ
જનાળ રઝાઉલક
અઝખાસી સાહબકો
ઉનકી યુરોપ કી
સફર કી યાદમેં
ચે નાવિલ
માઅનુવન
કરતા
હું.

નિઝામુદ્દીન

૧૫-૧૧-૧૬

કુચ્છ અપને મુતઅલ્લીક.

બુદ્ધ કે ફક્તો કરમસે લખનઉ કે મશહુર નોવેલીસ્ટ જનાબ મવલાના અબ્દુલ હલીમ શરર સાહબ કી મકબુલ તવારીખી નાવીલ “મનસુર ઓર મોહના” ગુજરાતી હરફોં મેં શાયે કીયા જતા હે. યે નાવિલ આજ બરસોં સે લાખોંકી તેઅદાદ મેં છપ ચુકા હે લેકિન ગુજરાતી હરફ ઓર ઉર્દુ ઝબાન મેં શાયે હોનેકા યે પહેલા મોકા હે.

મેં ઇસ મોકેપર મવલાના શરર સાહબકા તહેદીલસે શુકરિયા અદા કરતા હું કે આપને મેરી ખ્વાશિશ પર આપકે નોવેલ ઉર્દુ ઝબાન ઓર ગુજરાતી હરફોં ઓર ગુજરાતી હરફ ઓર ગુજરાતી ઝબાન મેં શાયે કરનેકી ખાસ તેહરીરી ઈજ્જત અત્તા ફરમાઇ.

યે નોવેલ કે લિખતે વકત મુજકો પંદરા સાલ પહેલેકા એક વાકેઆ યાદ આ ગયા જુસ્કો ઇસ મોકેપર ઝાહીર કીયે બગેર નહીં રેહ સકતા. વો યે હે કે મેરે અઝીઝ દોસ્ત લાઈ વહી મોદમ્મદ મોમિન ને હાલમેં માનાવદર કે ચાલી જતદ અસમન પનાહ બેગમ સાહેબા કે પ્રાઈવેટ સેક્રેટરી હેં ઓર ગુજરાતી વ અંગ્રેજી ઝબાન કે બોહોત અચ્છે લિખતે વાલે હેં સન ૧૯૦૪ મેં અમ્મઇમે મેરે સાથે ઓર ખાસ મેરી તેહરીક સે ઉન્હોં ને “મનસુર ઓર મોહના” કા ગુજરાતી તરજુમા કીયા થા ઓર મેં ઉસ્કો શાયે કર્નેકી ફાશીશહી મેં થા કે વો ના માઅલુમ તરિકેસે ગુમ હો ગયા. બોહોત કુચ્છ તાલાશ કી ગઈ મગર આજ તક પતા ન ચલા

જુના હે કે હાલ મેં “મનસુર ઓર મોહના” કા ગુજરાતી તર-
જુમા શાયે હુવા હે.

સન ૧૯૧૬ મેં નજર અંદાસે આઝાદ હોને કે આદમેરી કલ-
મસે યે દુસરા નોવેલ શાયે હો રહા હે. અલગના કુતુહલ ઈસ
જામ નામી ઈસજામી તવારીખ કે દસ દિસે શાયે હો ચુકે હે.
લેકિન ઉસમેં અપને મુનઅઝીક કુછ ત્રિખના મુતામઅ નથા અઅ
યે નોવેલ શાયે હોનાહે ઇસત્રિયે અંદ સનરેં ત્રિખના હું.

અદમદાઆદમે પોલીટીકલ બોમીયા નામી એક અખબાર તેરા
ચૌદા સાલ પર શાય હોતાયા મેને ઉસવકન ઉસ અખબારકે મા-
લીક ઓર મેનેજર કી ખાસ ઇસનિદઆ ઓર ખવદિશ ઓર મેરે
દોસ્તકી ફરમાયશ સે ચાર પાંચ નોવેલ અગેરે કીચી માલી મનદેઅ-
તકે દીયે થે જે ઉતકી તરફસે શાયે કીયે ગયે ઓર પચતીકને ઉમી-
દસે જિયાદા ઉસકી કદર કી. ચુકે મેને વો નોવેલ મિર્ફ ઇમદાદન
દીયે થે ઓર કોઇ ઉજરત નહીં લીધી ઇસ ત્રિયે ઉત નોવેલોંકા
લક ફરોખત નહીં કીયા થા.

ઇસ ખાતકે એક અરસા ગુઝર ગયા ખાત આઇ ગઇ હો
ગઇ, પોલીટીકલ બોમીયો અંદ હો ગયા. ઉસકે માલીક વ મેનેજર
પ્રેસ ઉઠાકર અપને વનત ગયે ઓર વડાંબી કુછ કામ ન ચલાને
પ્રેસ અંધ કરકે એક દેશી રીયાસતમેં મોટર ગાડી ચલાને લગે. ઉસ
કમાને મેં ખુદાકે ફઝલસે મેરા જાતી પ્રેસ અદમદાઆદમેં નિજામીયા
પ્રીન્ડીંગ વર્કસ નામી કાયમ હો ગયા ઓર નિજામીયા છુકડીપોટા
બી બીના ૫૭ ગઈ. મેરે જે કદરદાન નાજરીત થે ઉન્હોને મેરી
ઉત નોવેલોંકા તલઅ કરના શુરૂ કીયા જે પો. બો. ને છપવાયેથે.
મેને પો. બો. કે મેનેજર સાહેબ કો કીતાબેં રવાના કરનેકો કઈ

ખતુત લીખે મગર કોઈ જવાબ ન આપ્યા. ઇસ ખાતકો ભી દો ત્રીન સાલ ગુઝર ગયે. નાઝેરીનકી માંગ વયસીહી રહી ઓરમેં ઉનકો અપને નોવેલ ન દેસકા.

ઈતિહાસકી ખાત થી. કિસમનકા ત્રિખા કોઈ નહીં મેટ સકતા વર ન મેં કુળ ઓર કુળ રાજ રંગુન વ કુળ દેહલીકે જેલખાને કી નઝરખદી. ખેર મુખતેસર ચે હે કે મેં ૧૯૧૫ કી ઇખાતિદામેં રંગુન ગયાયા. વહાંસે લોટતે વકત દહેલી મેં સરકારકે હુકમસે નઝરખંદ હો ગયા. મેરી અદમ મોબુદગીમેં પ્રેસકા હાલ દીગરગું હોને લખા. મુલાઝીમોંકી તનખાહેં મુફતમેં ચઢ રહીથીં ઓર મેરે નોવેલોંકી માંગ ખરાખર જારીથી ઇસ ત્રિયે પ્રેસકે મેનેજર સાહબને મુઝસે દરિયાફત કિયાતો મેને ઉનકો મેરે નોવેલોંકા દુસરા એડીશન છપને કો ઇમ્મઝત દેદી ઓર ઉનકે છપ જાનેસે નાઝેરીનકા ખરસોંકા ઇતિહાસ ખતમ હુઆ.

મેં નઝર ખંદીસે આઝાદ હોકર આપ્યા. સરકારને પ્રેસ ખંદ કરા દિયા મેંને કિતાબોંકી દુકાન કરવી. ઓર ખુદકે ફઝલસે ઉસ-મેંભી કામચાખ હુવા. ખરસોંકે બિછડે દોસ્ત ચાખને પોલીટીકલ મોમીયો વાલે એલમદાખાદ આપે. ઓર અખમારકા ઇજરા કરનેકી ખવાહિશ જાહિરકી. “ ચશમેમા રોશન દિલેમા શાદ ” બોહોત ખુશી હુઇ ઓર હતતુલ મકદુર પ્રેસકે લાને, અખમારકે જારી કરનેમે મુખલિસ ઇમદાદ દી લેકિન ખુદકો રોશન હે કે હમારે મહેરખાન કો હમારી કોનસી અદા પસંદ ન આઇ કે હમસે ખવાહ મખવાહ રંજીદ હો ખેઠે મગર હમ જયસે પહેલે દોઆગોથે વયસેહી દોઆગો ઓર ખેરતલખ રહે.

ચંદ દિન ઓર ગુઝરે. પો. ભો. જારી હો ગયા, પ્રેસ ચલને લગા, એક રોઝ હમ દુકાનપર ખયડે થે કે ટાકીયેને રજીસ્ટર્ડ

નોટીસ દિવા. જો હમારે મહેરબાન મેનેજર પો. બો. કા થા જીરમે હમારે ચારાં નોવેલકે દુઆરા શાયે કરને સે દો હઝાર રૂપેકા નુકસાન હોનેડી ખચરથી ઓર જલ્દસે જલ્દ દો હઝાર રૂપે ભેગ દેનેકા હુકમ થા. હમ યે દેખકર શશદર રહે ગયે. કયોંકે હમને ઈન નોવેલોંકે હુકુ હરગીઝ ફરોખત નહીં છીયે થે. સિફ ખતોર હમસે દોંકે ઇમદાદન લિખકર દિયેથે. ઓર વો ઉસડી ઇશાઅતસે કાફીદ-જિયાદ મુનાફા હાસલ કર ચુકે થે મગર નોટીસ ખજરોએ વડીત આયાથા ઇસલિયે હમનેબી ઉરકે જવાબમેં જો સચ ઓર હક થા વોહી લિખદીયા. અત્રુમ્દો ત્રિત્રાહ, મ મામિત્તા ફરો હો ગયા. હમ સમજેથે કે અખ ઉનકે સાથ હમારે પુરાને દોસ્તાના મરાસીમ કાયન હો ખર્ચે લેકિન ઉનકા હમપર જો ગુસ્તાયા વો કિમી તરાફ કમ ન હુવા ઓર ઉન્હોંને દુસરા ગુત ખિત્તાયા.

હમારી નોવેલ કનીઝે ફાનમાકા ઉન્હોંને ન્યા એડીશન શાયે ક્રિયા તો ઉસમેં હમપર બોહતાન આંચા ઓર બહોત હી ટીટાઇસે લિખાકે કુરેશી હમારે યહાં ઓર પ્રેસકે મુલાજિમોંકી તરાફ એક મુલા-જિમ થા. અલ્લાહો ગની! જખ હમને યે અલફાઝ દેખે તો શશદર રેહ ગયે. જુટ ઓર વોબી સફેદ જુટ સરાસર જુટ ઓર દિવેરાના જુટ ! ન હમ ઇનકે હાં કબી મુલાજિમ રહે ન ઉજરત પર કામ ક્રિયા બલકે જખ ઇઆતિદામે યે એહમદાબાદ તશરીફ લાયે ઓર અખબાર જરી ક્રિયાતો હમારે અઝીઝ દોસ્ત લાઈ વડી મોહમ્મદ મોમિન ને માંગરોલસે હમકો ખંખઇ લિખાકે તુમ એહમદાબાદ ખકર પો. બો. વાલોંસે મિલો ઓર હતતુલ મકદુર દામે, કલમે ઓર કદમે ઇમ-દાદ કરો. હમારે ખ્યારે દોસ્ત કે હુકમ કો સર આંખોં પર ચઢાયા ઓર ફોરનહી એહમદાબાદ આયે ઉસ દિનસે ખજેર કિમી વાલખ

ઔર મનદેઅતકે પો. ભો. અખખાર ઔર ઉતરી વો ખિદમતની વ્ને ઉસ વકત કે અખખારોસે ઝાહિર હે. નોવેલ હમને લિખે, લીડિંગ આરટીકીલ હમને લીખે, ઔર સય કુછ હમને લિખા. અગર ઇસ્કા મુશુત ચાહોતો ઉસવકત કે મઝામીનની અસલ કોપીયાં નીકાલ કે દેખી ગયેં તો સય ઝુટકા ઇમતેદાન હોખયે. હમને જો કુછ ખિદમતની યે સય મેહેઝ ઇસલામી અખખારકો પરવાન ચઢાનેકે લિયેથા કોઈ ઝાતી ગરઝ નથી. ન ગરઝકી હમકો ઝુરત થી. એહમદા-આદ શહેર ઔર કાઠીયાવાડ ગુજરાત કે કરીમન સય અહેયાય ઇસમે વાકેફ હેં. ઇસપર બી યે દીલેરી ખુદાકી કુદરત હે. હાં, શાયદ કુરેશીસા આદમી ઇનકે કારખાનેમેં નોકર થા અયસા ઝુટ કહેનેકી વજેહસે ઇનકી ઇઝઝતમે ચાર ચાંદ લગ વાઈગે ઔર ઇનકા રૂબ કોખાલા હો ગયગા ઔર લોગોમે મુમતાઝ હોગે. ઇસ ખ્યાલને ઇસ દીલેરાના ઝુટ ખોલને પર મજબુર ક્રિયા હો. મગર અલ્લદખ્દો લિલાહ ! હમારી મવહુમી વ ખ્યાલી મુઝાઝિમત બી ઉતરી ઇઝઝત ઔર રૂબકો બઢાને વાલી હે યે હમારે લીયે ખોદતરી ખુશીકા આઅસ હે.

હમ ઇસ મોકે પર ચેલેંજ કરતે હેં કે અગર હમારી ઉનકે હાં મુલાઝિમતકો કિસી તરાહસે થા પડેચુમેની વો સામિન કર દેતો હમેશાં હમ અપને આપકો ઉનકા ફરીમ નિનક ખવાર સમજેમે વર ન ખોદતાન વ ઇફતિરા આંતને વ લોં કે લિયે ખુદા તમાલા તે જો વમદ અપને કલામે પાક મે ફરમાઈ હે ઉસ્સે હમ ડરાનેની ઇમઝત લેકર અમ્રખિલ માઅરફ કા હક બઢા કરતે હેં. ખુદા મુસલમાન લાઇચોં કો ખુસુપન અયસે મહેરબાનોકો નેક હીદાયત કરે. વસ્તલામે અલા મનિતતઅઅલ હુદા.

આઅઝ.

નિઝામુદ્દીન કુરેશી.

મનસૂર ઓર મોહના.

પહેલા બાબ.

કામયાબી ઓર મફકૂદુલ ખખરી.

હમારા કિસ્સા હિ. સ. ૩૮૫ સે શુરૂઆ હોતા હે. હિન્દી કી પેહલી સદીયોંમે કુતૂહાત કા જો સયલાખ અફ્રીકા કો તય કરેકે કદીમ ઉન્દલૂસીયા યા અની હસ્પાનીયએ અઝમાતક પહોંચ ગયાથા ઓર દૂસરીતરફ શામ વ એશીયાએ કુચક ઓર સરઝમીને ઈરાનસે તખ્તવુઝ કરેકે ખુરાસાન હોતા હૂવા અફઘાનિસ્તાનતક આ ગયા થા. ઉસ સાલ ઉસ્કી મોજે હિંદોસ્તાનકી હુદૂદકો થપેડે દેરહીથી ઓર દરીયાએ અટકેકે કનારે ઉન અઝીમુશ્શાન લડાઇયોંકે અખાડે બનગ-એથે જી-હોને આખિર હિંદોસ્તાનમેં આર્યન બહાદુરોંકી કુચ્વત તોડકે મુસલમાનોંકો કામ્યાબ કાયા. હિંદોસ્તાનકે ઈસ મશહૂર દરીયા-કે દોનોં બનિખ દૂરદૂરતક મયદાન ફેલે હૂવે હેં જી-મેં હરતરફ યા રેગસ્તાન નઝર આતાહે જો રાજપૂતાનાકી સરઝમીનકા નમૂના દિખારહાહે; યા સંગિસ્તાની પહાડીયાં હેં જો સિલ્સિલાબંદીકે સાથ જાતે જાતે અફઘાનિસ્તાનકે દુસ્વાર ગુઝાર પહાડોંસે મિલ ગંઘ હેં.

યહાં સુખ્ત ઓર તાખ્ત વ તારાજ પર જિંદગી ખસર કરનેવાલી કેામેં આખાદ હેં જીન્કી વજહસે અકસર ખૂંરેજી ઓર લૂટમારકા ખાઝાર ગર્મ રહા કરતા હે મગર ઇન દિનાંમે અમની ઓર તરફી કર ગઇહે કયું કે એક તરફ હિંદોસ્તાનકી ફોજે તમામ અતરાફ સે સિમટ કે ફરાહમ હૂઈ હેં ઓર એક તરફ તુર્કી ઓર અફઘાની સિપાહી કુરઆન કે દીનકો ભેલેકે આએહેં ઓર યહાં કે માઅરિકે સર કરકે આગે બઢના ચાહતેહેં.

ઇસસે પેસ્તરકી લડાઇયોંને હિંદુરાજઓંકે દિલમેં એક ખોદખી પયદા કરદીયા હે કે દેહકાન ઓર કાશ્તકાર અપને ધરોંમે બેઠે રહે હેં. મુસાફિરોંને રાસ્તા ચલના છોડ દીયા હે. સિપાહીયોંમેંસે બી જો કોઇ કાસીકામકો ફોજસે નિકલના ચાહતાહે તો તનહા નહીં નિકલતા બઢકે અપને બેઠે કે બહોતસે સિપાહીયોંકા ગિરોહ બાંધકે નિકલતા હે. જો કોઇ તનહા કિસી તરફ નિકલ ગયા તો અપને હરીફકે હાથોં કતલ હુવા ઓરયા ગિરફતાર કર લીયા ગયા. ઓરતેં જો હમેશાસેં સુખ્તકે તડકે દરીયામેં જાગકે નહાનેકી આદી હો રહી હેં વો ધરોંમે બી બેકી કાંપ રહી હેં કે ઝાલિમ ઓર જાગિર તુર્કી સિપાહી ગિરફતાર કરકે લોંડી ન બનાલેં. દરીયાએ અટક કે કનારે જો જીતખાને ચલેગએ હેં ઓર જીનકી ખુશનુમા મુસ્તતીલ ઇમારતોંસે વહાં કે સેહરાઓંકી જીનત હે, સખ સુન્સાન ઓર ખામોશ પડે હેં. ચંદ-રાઝ પેહલે ઉનમેં દેવતાઓંકી પરસ્તિશ બડી ધૂમધામસે કા જાનતી થી, ખસસન સુખ્ત કે વક્ત ઘટોં ઓર નાફ્રસોંકી આવાજેં કસરતસે ગૂંજતીથી; વોહી તલવાર જીરને શામ વ રૂમમેં ઇસાઇયોંકે ગિરજે વીરાન કાપે, જીરને ઇરાન મેં મજૂસીયોં કે આતિશખાને સર્દ કાપે ઇસીકા પે સાયા અખ જીતખાનોં પર પડાહે.

ઇસી દરીયાએ અટક કે શરકી કનારે પર એક વસીઅ સખ્ખા
ઝારહે બે મુસાફરોંકા મુલકે સિંધતક પહોંચાતાહે. કબી યહાં વેા મુસા-
ફિર નઝર આયા કરતે થે બે વસ્તે એશીયાસે હિંદોસ્તાનમેં આતેથે
યા પંજાબ સે સિંધકી તરફ જતા ચાહતે થે, લેકિન, અફસોસ !
ઇસવક્ત ઇસ મેહરાકો હમ સુન્સાન પાતે હેં. સુંકે દરીયા કરીબહે
ઇસ વળદસે તથુર હરતરફ નઝર આતે હેં બં અપની આઝાદીપર
ઇસદરબે નાઝાં હેં ઓર ઇસ મસરરતસે કુલેલેં કર રહે હેં કે ગોયા
ઉન્હે મુલક કે મોજૂદા મસાઇબ ઓર તપ્પાહીયોંકી કુછ પરવા નહીં;
અગર્ય ખોદકા મોસમ હે મગર ગરીબ ગુડરીયે અપને બેઝબાન
મવેશીયોંકા ચરાને કે લીયે લેં આય હેં, લેકિન ચહારતરફ ઘળરા
ઘળરા કે દેખતે જતે હેં કે કહીં અયસા ન હેા કે કિસીતરફસે મુસલ-
માન સિપાહી આ પડેં ઓર જનવરોંકા પકડ લેજાએં.

ઇસવક્ત પહેરદિન ચઢાહોગા, ગરમીયોંકા આફતાબ સરઝમીને
હિંદસે નુમાયાં હૂવા હે ઓર ઉરકી જુરઅતસે માઅલૂમ હોતા હે
કે ગોયા હિંદૂ રાજાઓંકા કાસિદ બનકર આયા હે ઓર ઇસ ઓહો-
દકી હિંદોસ્તાની પબ્લિકસે મુસલમાનોંકી રોક થામ કે લીયે બે ગર્મ
બેશીયાં ઝાહિર હોતી હેં ઉન્કા નમૂતા દિખા રહા હે.

મેહરાકી બાલૂ ગર્મ હોહોકે ઉડને લગીહે ઓર ઇસ ખ્યા-
લસે કે તુર્કી સવાર આફે પામાલ ન કરને લગેં, ઝેહરીલી લૂઓંકી
પીઠપર સવાર હો હોકે ઝિંદગી હી મેં આરમાન કે સફરપર આમાદા
હો ગઇ હે, યા શાયદ સરઝમીને હિંદકી કદીમી ખાસિયતસે અપને
હિંદૂ ફરમાં રવાઓંકે સાથ નમકહરામી ઓર બેવફાઈ કરને કો તૈયાર
હૂઇ હે ઓર ઉન્હીકા તરફ ઝખાને હાલસે ઇશારા કરકે કેહ રહી હે
કે મુસલમાનોંસે લડના આફતાબપર ખાક ડાલના હે. એન ઇસ

હાલમેં શિમાલકી તરફસે એક ફોજ નુમાયાં હોતી હે. યે ફોજ ઈસ તેજીસે બઢતી ચલી આતી હે કે જીસ સીનમેં યે હમેં મિલીહે યાતો અલી આરમાનકે ઉફે શિમાલસે મિલીહૂધથી યા એન વસ્તે સેહ-રામેં આ ગધ. સવારોંકી વજબ ઓર ઉન્કે હાથપાઉંકી બનાવટ બતા રહી હે કે યે સૂરતેં જીસ સરઝમીનપર સયેર કર રહી હેં વહીંકી ખાકસે ઉન્કે પુતલે નહીં બને હેં. સુખોં સુફેદ ચેહેરે, ચોડે-સીને, ખડેબડે મુઠીબ હાથ પાઉં, લંબી ડાઢીયાં, તેજ આંખેં જીનસે ગુસ્સે કે વક્ત શોઅલે નિકલને લગતે હેં. યેસબ અયસી ચીજેં હેં જો ખાસ હિંદોસ્તાન કે આશિંદોંસે ઉન્કો જુદા કર રહી હેં. યે સવાર શુમારમેં છેસોસેઝિયાદા નહોંંગે ઓર ઉન્કા સરદાર જો એક ખુશરૂ ઓર નવઉમ્મ શખ્સ હે. શુબ્બઅત ઓર જવાની કે જોશમેં ભરા હૂવા સવારોંકે આગે આગે જ રહા હે. માઅમૂલન સિપાહી અપને અફસરકા હુકમ માનતે હેં મગર ઈસ નવ જવાનકે પીછે પીછે જીસ વજબસે જ રહેહેં ઉસસે માઅલૂમ હોતા હે કે તાબઅે ફરમાન હોને કે અલાવા ઉરકી વક્અત ઓર ઉસકા અદબલી બહોત કુછ ઉન્કેં દિલોંમે મોજૂદહે. ઉસ કદીમ ઝમાનેમેં યે ઝાબિતા ઓર યે ઇન્તિઝામ કહાં? મગર સિફ નવજવાન કેરો અબ વ અદબને સવારોંકો ઇસકદર આઝાબિતા બના દીયા હે કે ઓર કિસીતરેહ મુમકિનહી નહીં.

ચલતે ચલતે નવજવાનને બ આવાજે બલંદ પુકારા:—
“યહયા! યહયા!”

એક કદાવર શખ્સ જો સબ સવારોં કે સાથ સાથ જ રહા થા, આગે બઢા ઓર અદબસે સલામ કરકે ખામોશ ખડા હો ગયા.

નવજવાન—“તુમતો ઇન રાસ્તોંસે વાકિફ હો. યેહી રસ્તા હે ના?”

યહ્યા—“ હુઝૂર ! ચેહી રાસ્તા હે ઓર ઇસમેં કોઈ શક નહીં કે વો ભાગ ઇસી રાહસે ગયા હે. ”

નવજવાન—“ અભીતક તો કહીં પતા નહીં મગર કહી હો, હમારી તલવારોંસે ભાગ કે કહાં જ સકતા હે ? ”

યહ્યા—“ ચે તલવારેં હમેશાં અરસએ કારઝારમેં અપને બેલર દિખાતી રેહતી હે. ઓર દુનિયાકો કુફ્ર ઓર શિક્કેં ઇન્દી આબદાર તલવારોંને પાકો સાફ કીયા હે. ”

નવજવાન—“ મગર અભી હિંદોસ્તાન બાકી હે. ”

યહ્યા—“ ઉસકો ખુદાને હમારે સુલ્તાન ઓર આપકી ઝાતપર મુનહસિર રખ્યા થા અબ વો વક્ત આ ગયા કે આપકી બલદ હોંસલગી ઇસ મુલકમેં બી ફતેહ વ નુસરત કે સાથ ઇસ્લામ કે ઝંરે ઉડાય. ”

નવજવાન—મોહમ્મદ ગિન કાસિમ કે આબદ સે હાં ફિરતો કિસીકો ઇધર કા રૂખ કરનેકી જુરઅત નહીં હૂધ. ”

યહ્યા—“ હુઝૂર ! યહાં કે રાજ ઓર રાજપૂત સિપાહી બડે બહાદુર હેં ઉન્કી સરકોબીકે લીયે સુલ્તાન હી કા અયસા હોસલામંદ આદશાહે ઇસ્લામ ચાહીયેથા. ”

નવજવાન—“ દેખીયે મગર સુલ્તાન કાતો ઇરાદા હે કે ઇસ રાજકો ઇસ્કી બગાવત ઓર સરતાબીકી સઝાદે કે ગિઝતી કા વાપિસ જાય. ”

યહ્યા—“ સુલ્તાનકો કુતૂહાતકા બડા શોક હે. ઇસ મુલકકો વો ફતેહ જુરર કરેંગે, અબ નહીં તો ફિર સહી. ”

નવજવાન—હાં, ચે સહી હે, મગર મેં તો વાપિસ જાને કે ખિલાફ હું. અબલાએ કલેમ તુલાહમેં હમેં કિસકા ખોદ હો

સકતા હે ? યહયા ! હમે ખુદા ફત્હ વ તુસરતહી ધનાયત કરેગા. રા-
જપૂત હઝાર બહાદુર હોં મગર વો હમારે સિપાહીયોંકા મુકાબિલા
થોડેહી કરસકતેહેં ? ”

યહયા—“ બળ હે. બારહા તજુખાં હૂવા ઓર હમેશા તુરકોં
ઓર અફઘાનેનેં રાજપૂતોં પર અરમઝે દુનિયા તંગ કર દીયા.
મગર હુઝૂર ! અસ્લ યે હેકે અલીતક સરહદહીપર લડાઇયેં હૂઇં. જખ
મુલ્તાની ફોજ ઝફરમોજ દરીયાએ સિંધસે આગે બઢેગી ઉસવક્ત
રાજપૂતોંસે લડાઇયેં હોંગીં ઓર માઅલુમ હોગા કે રાજપૂતોં કે
દિલ કિસકદર મઝબૂત હેં. ”

નવજવાન—“ તુમ્હેકા કયા હમારે સિપાહીયોંકા ઇમ્તિહાન નહી
હૂવા ? રાજપૂત હઝાર શુન્નઅ ઓર બહાદુર હોં મગર ધન લોગોં
કે સામને ઉનકી કુછ દસ્તી નહીં. હાં, યે મેંબી માનતા હું કે વો
પૂરે સિપાહી હોતે હેં; લેકિન ધન તુર્કોં જવાનોં કે સામને એક
દિનસે ઝિયાદા નહીં કહેર સકતે અખતો ચલનેમેં જલ્દી કરના
ચાહીયે ચલો. ”

‘ યે કેહ કે નવજવાન ઘોડા બઢા દેતા હે ઓર ઉરકે હમરાહી
તમામ સવાર બાગેં દીલી કર દેતે હેં ઓર ફતેહમંદ ઘોડે હવાસે
બાતેં કરને લગતે હેં. નવજવાન કે હાથમેં બે ઝંડા હે વો હવામેં
લેહરાતે લેહરાતે યકબચક કહેર જતા હે દસ્કી વજહ યેથી કે ઉસને
અપને ઘોડે કો ચલતે ચલતે ફોરન રોકલીયા થા. નવજવાન કુછ
દેર દિલમેં સોચ કે અપને સવારોંકી તરફ મુતવજજેહ હો કે કેહતા
હે “ બહાદુરો ! ઇમ્તિહાન ઓર નબર્દ આઝમાઈકા વક્ત આ ગયા.
ઝાફિર સામને નઝર આ રહે હે. ”

યહયા—“ દેખીયે, અબ હીંદૂ રાજપૂત ઝિયાદા બહાદુર હેં યા

મેરે જાંબાઝ તુર્ક હાં, બહાદુરો ! યેહી ઇમ્તિહાનકા મોકઅ હે. મગર ઇન લોગોંસે લડનાહી કયા ? ભાગે હૂવોં કે માર લેના બી કાઈ મુશ્કિલ કામ હે ?”

જીસવક્ત નવજવાનને યે તકરીર શુરઅકીથી ઉસવક્ત કુછ હિંદૂ સવાર નઝર આતેથે જો અબ સાફ સાફ નઝર આ રહે હેં ઓર માઅલૂમ હોતા હે કે શુમાર મેં બી થોડે નહીં હેં. જત્ની દેરમેં નવજવાનને તકરીર ખત્મકી ઇત્ની હી દેરમેં વો મુસ્તછદે કારઝાર હો ગયે. ઉન્હોંને તલવારેં મ્યાનસે નિકાલલીં ઓર ઇસ જ્નેશો ખરોશસે બઢે કે ગોયા જન દેને હી કી ગરઝસે બઢેથે બઢેકે મુસલમાનોંને હમ્લેકા ઇન્તિઝાર બી નહીં કીયા ઓર ખુદહી ઇસ શાનસે હમ્લા કર દીયા કે બહાદુર રાજપૂત તલવારેં હિલાતે ચલે આતે થે ઓર ભાટ ઉન્કી મદદખવાનીમેં અપની ફસાહત ઓર કાઢિર કલામો કે જોહર દિખા રહેથે. ઇધરસે નવજવાન કે સિપાહી બી બઢે ઓર દોનો ફોજોં કે મિલતે હી ગોયા દોનોં તરફકા હર સિપાહી એક કઝાકા ફરિશ્તા બન ગયા. રાજપૂત શુમારમેં પાંચસો સે ઝિયાદા નથે મગર ઇસ સાબિત કદમીસે લઢે કે દિન આબિર હો ચલા. ઉસવક્ત મુસલમાન સિપાહી ઝિયાદા તેઝીસે ખૂરેઝી કરને લગે કે આફતાબકે શુરઅ હોનેસે પેદલે હી હરીફકા પસખા કરદેં નાગલાં હિંદૂઓં કે દોસો સવાર જો કિસી ઝુરતસે ઇધર નિકલ આવે થે અપને હમ મઝહબોંકી મદદ પર આમાદા હો ગયે ઓર ફોરન હમ્લા કરદીયા. મુસલમાનોં કે દિલોંમેં એક કિસમકા ખોફ પેદા હો ચલાયા મગર નવજવાનને અયસી પુરજ્નેશ તકરીરેં કીં ઓર ઇસ ખૂબીસે રાજપૂત બહાદુરોંકે મુકાબિલમેં દાદે શુબ્બઅત દીકે ઇધર રાત હૂઇ ઓર ઉધર હિંદુઓંકે કદમકો લગઝિશ હૂઇ. અબ કયા

થા? તુર્કી સિપાહી ચક્રવર્તી દૂટ પડે ઓર દિલ હાર દેને વાલે દુશ્મનોં કો ખરાબર કતલ કરને લગે. કુછ લોગતો નિકલ ગએ જનકે તઅઁકુઅમેં નવજવાન બી ઘોડા બઢાયે ચલા ગયા આકી સખ કતલ હૂએ ઓર બહોતસે ગિરફતાર કરલીયે ગએ. લડાઇકા બેહરે મવ્વાજ જસવક્ત, ઠેહરાહે ઉસવક્ત, યે સમા નઝર આયા કે મયદાન બઢાદુરોં કે ખૂનસે લાલાઝાર બના હૂવા થા. અપને કામી જોશમેં જન દેને વાલે બે તકલ્લુશીસે ખૂન આલૂદા દામને સેહરાપર લેટે હૂવે થે ઓર ખ્વાબે મર્ગકા મઝા ઉઠા રહેથે. વો ગરીબ રાજ બી મુસલમાનોંકા કદી થા જસકે તઅઁકુઅમેં યે મુસલમાન સિપાહી આયે થે ઉસ્કી આઝાદી છિન ગઈથી, દુશ્મનોં કે પંજમેં અસીર થા. મુસલમાનોં કા વો દૂસરા અફસર યહયા ઉસે અપને ખુશમે મેં લે ગયા ઓર ઇન્તિઝાર કરને લગા કે નવજવાન સરદાર જો ભાગને વાલોં કે તઅઁકુઅમેં ચલા ગયા હે આય તો રાજ સે ઉસકી સરકશી કી આઝપુર્સ કી જાય. રાત ગુઝરતી જતીથી ઓર ઉસ્કે મુવાફિક, ઇન્તિઝાર મેં બી એક ઇઝતિરાબ પયદા હોતા જતાથા આખિર યહયામેં ઝિયાદા બેસખી પયદા હૂઈ ઓર ઘબરાકે રાજ સે પૂછને લગા:

યહયા—“ આખિર તુમહે અપની બગાવતકી સઝા મિલેગી. આ તુમકો નહીં માઅલૂમ થા કે હમારે સિપાહીયોંકી જાંબાઝિયાં અયસી નહીં હેં કે તુમ મુકાબિલા કરના કયસા, ઉન્કી તલવારોં સે અપની જન બી બચા સકો. અગર હમારે સુલ્તાન કો તુમ અપના આદશાહ નહીં માનતે થે તો અપને કદીમ આદશાહ રાજ દેહલીહીકી ખ્તાઅત કી હોતી. મેને સુના હે કે તુમને ઉસ્કે મુકાબિલે મેં બી અલમે બગાવત બલદ કીયા થા. યે ઉન્હી કોર નમકીયોં કા બદલા હે. હાલોં કે અબ સુલ્તાન મેહમુદ ગઝનવીકે મકાબિલમેં કોઈ આદ-

ચાહ દાખવા નહીં કર સકતા. એક રોજ આને વાલા હે જમ દિલ્હી કા રાજભી ચુંહી સુલ્તાન કે તખ્ત કે સામને બંધા ખડા હોગા.”

રાજા—“યે ધમકી દેને કા વક્ત નહીં હે. પરમેશર કી ચેહી મરજીથી. મુજહે તકદીરસે કિસી કિસમકી શિકાયત ભી નહિ. મેરે દિલમેં ઇસ્તિફાદ હે ચાહે સુલ્તાન મેલમૂદ હો ઓર ચાહે કાઈ ઓર આદશાહ હો મેરી નઝર મેં ઉસકી કુછ હસ્તી નહીં. હાં, ઈત્ના અફસોસ હે કે અગર દિલ્હી કે રાજાસે મિત્રા રહેતા તો ઝિયાદ મુનાસિમ થા, ક્યોં કે ઇસ સુરતમેં તુમ મલેચ્છોં કો યે જુરઅત નહોતી કે હમારી ઝમીનોંકો આકે નાપાક કરો.”

ચહયા—“અરસ યે હે કે તુમહારી ઇસ મુત અસ્મિયાના જુત પરસ્તી હીને તુમકો ખરામ કીયા. સુલ્તાન નિહાયત હી દીનદાર ઓર ખુદા તરસ આદશાહ હે, અગર તુમ લોગ જુત પરસ્ત ન હોતે તો વો તુમહારી સરઝમીનોકો ચું શિકારગાહ ન બના દેતા. દેખો, અન-કરીમ હિંદોસ્તાનમેં સખ ઝંડે સરનિગૂં હોંગે ઓર હમારી તલ-વારેં અગર ચું ન માનોગે તો જખરન “અદલાહો અકબર” કી આવાજેં બજાંદ કરાએંગી.”

અખ ઝિયાદ રાત આ ચુકીથી ઓર ચહયા કે દિલમેં એક તશવીશ પયદા હૂઇ જો સાઅત અસાઅત બદલી જતીથી ક્યોં કે નવજવાન સરદાર અબીતક તચ્કકુઅસે વાપિસ નહીં આયાથા ઉરને અપને ચંદ માતહેત અફસરોં કો જુલાકે દરીયાફત કીયા તો માઅ-લૂમ હુવા કે બઝાહિર કુલ મુસલમાન સિપાહી આ ચુકે. સિફ નવ-ઉંમ બહાદુર સરદારે ફોજ મનસૂર અબીતક નહીં આયા, ચહયાને હુકમ દીયા કે “પચાસ સવાર જીસતરાહ બને તલાશ કરકે લે આયેં ?” સવાર ઈધર રવાના હુવે ઓર વો દિલમેં સોચને લગા કે

“अडा गऊय हूवा, अपनी झागकशीमे' हम काम याय हूये. अन्जे-
राम जस्के तयककुअमे' हम रवाना कीये गये थे वोभी गिरफ्तार कर
लीया. राजपूत हमारी तलवारोंसे भारे गये मगर हमारे लायक
ओर अछादुर सरदार मनसूरका पता नहीं. भुदा जने कहां यले
गये, धस वक्त तक वापिस न आना ये सयय नहीं हो सकता.
अइसोस ! अगर उन्का पता न लगा तो सुल्तान के अडा सदमा
होगा उन्को मनसूरसे अडी महोज्जत है, अपने ओटेकी जगे सम
जते हैं. अलावाअरी' मनसूरने अपनी आली आनदानी ओर
नेज नुरयत की वजहसे दिलमे' जगे कर लेना कयसा, भुद सुल्तान
के अपना कर लीया है. अगर हम थुंली वापिस गये तो सुल्तान
हम लोगो'से सभ्त नाराज होंगे ओर कया अज्जय ने हम लोगो'
के धइअम दीया जय ओर सभ्तीसे आअपुरस की जय ओर सुल्ता-
नकी परहमी भी अेज न होगी. कयो' के मनसूरके जयसा शरीफुन्न-
स्स ओर शरीफुन्नइस नवजवान न्'आअ मिलना दुस्वार है.”
यहया धस्के आअद गिरफ्तार राजकी तरइ मुतवज्जेद हूवा ने
सामने अंधा हूवा अडा था. ओर केइने लगा “ये रास्ताज्जे
सामने गया है जधर तुम जते थे कहां के गया है ?”

अन्जेराम—“ये रास्ता मुझे सिंधके गया है, मेरा भी येही
कइथा के जस तरेह होसके कोशिश करके सिंध यला जउ ओर वहां
के राजज्जे'से मदद ले के फिर तुम्हारे मुकाबिले के आउ. ओर
पेशक वो लोग मेरी मदद करते कयुं के मुसलमान के नामसे अनि-
स्थत हमारे वहां के राजज्जे'के जियादा अदावत है. पेशतर मुस-
लमानोंने इस मुल्कपर कज्जा करके अयसे जुल्म कीये थे के वहां के
लोगो' के मुसलमानों के नामसे नहरत है अरय के मुसलमानों के

નામોનશાન મિટા દેને કે બાબદસે વો હમેશા આમાદા રહેતે હેં કે કોઇ ધરિલામી ફોજ ઉનપર હમ્લા કરે તો' કાફી કુવત્તસે મુકાબિલા કર સકેં અગર મેં વહાતક પહોંચ જતા તો તુમ લોગોં પર ઇતની ખડી આફત લાતા કે જીસ્કા તુમ હરગિઝ મુકાબિલા ન કર સકતે. ”

યહયા—“ મુલ્કે સિંધે યહાંસે કિતની દૂર હોગા ? ”

ખજેરામ—“ ચેતો મુજે નહીં માઅલૂમ, મગરહાં ઇતના કેહ સકતા હું કે બહોત દૂર હે. મહીના ભરસે કમકો રાહ નહીં હે. ”

યહયા—“ રારતેમેં ઝોરબી આબાદી પડતી હે? યા વહાં તક રેગરતાન હી ચલા ગયા હે? ”

ખજેરામ—“ જબજબ આબાદી હે ઝોર અકસર મકામાત રાજપૂતાનાકી સરહદમેં હેં ઝોર ઇન દિનોં ચૂકે મુસલમાનોંકા ખોદ્દિ દોસ્તાનપર ગાલિબ આગયા હે; ત્રિહાઝા અકસર રાજાઓંકી ફોજોંલી સરહદ પર જમ્મ્ય હે. ”

ઇસ કદર હાલ સુનકે યહયા ફિર મુતશકિકર હો ગયા. અલગરઝ ચેરાત ચુંહી તશવીશ ઝોર પરેશાનીમેં ગુઝરી, યહયા ઝોર અકસર તુરકી સરદારોંને આંખોમેં સુખ્હકી નવ ઉમ્મ મનસૂરકા, કિસિતર્હ પતા ન લગા. આફતાબ નિકલને કે બાબદ યહયાને અપની ફોજ કે સરદારોંકી તલબ પ્રીયા ઝોર સખ્ખીતરફ દેખકે પૂછને લગા:—

“ અબ આપ લોગોંકી કયા રાય હે? સરદાર મનસૂરકા કુછ હાલ નહિં માઅલૂમ હોતા અબ તો મેરે નઝદીક જીસ કદર તાખીર હોગી ઉસી કદર જિયાદા અંદેશા હે. કહીએતો વાપિસચલેં ઝોર કહીએ તો યહીં પડે રહેં. ”

એક અફસર—“ હમેં ઉમ્મીદથી કે સુલ્તાનકી ખિદમતમેં સુખ્ખ રૂંધકે સાથ હાઝિર હોંગે અબ સુખ્ખ રૂંધ ઝોર નેકનામી કયસી?

ડરહે કે ઉલ્ટે મૂરીદે ઇતાબ ન હોં, મગર જો કુછ હો હમેં તો અબ્બ
યહાં ઠહેરના ન ચાહીયે. દુશ્મનોંકી ફેજોંકા સેલાબ હરતરફ મોજ-
અન હે. ”

પહ્યા—“ બેશક, યહાં ઠહેરના ખિલાફે મસલેહત હે, મગર
અફસોસ ! હમ લોગ સુલ્તાનકો કયા મૂહ દિખાંએંગે ? ”

અફસર—“ જો કુછ હો. કિસ્મતમેં જો બદનામીથી વોતો
નસીબ હો ચુકી અબ્બ ઇતની ફેજસે હમ અપને સરદાર મનસૂરકી
જુસ્તજૂબીતો નહીં કર સકતે. અગર બદનેકા બદોઅસ્ત કરેં તો
ખુદા જાને કયા પેશ આવે ? એર કિન કિન ફેજોંસે મુકાબિલા
કરના પડે ? અબ્બ ચેહી મુનાસિબ હે કે ચે હાલ સુલ્તાનસે બયાન કર
દીયા જાય. એર ઝિયાદા ફેજ લેકે હમ લોગ હુંડનેકી ગરજસે
આગે બહેં. ”

પહ્યા—“ બેશક, ઇસ્કે સિવા એર કોઇ અબ્બ હમારે ઇંખ-
નિયારમેં નહીં હે. ”

ઇસ તજવીઝકે આબજદ પહ્યા કે હુકમસે ખયમે ડેરે ઉંટાંપર
લાદે ગયે. રાત્રી અજેરામબી એક ઉંટપર બિઠાયા ગયા જુસ્કો
પચાસ સવાર નંગી તલવારેં લિયે ઘેરે હુએથે. ઇસ વજેઅસે ચે લોગ
શિમાલકી જાનિબ રવાના હુએ.

દુસરા બાબ.

કદીમ તારીખ એર એક અગલા ખાન્દાન.

સંબંધે પહેલે હિ.સ. ૪૪ મેં ખલીફએ સાલિમ જનાબ ઝિન્દ-
રેન હજરત ઉરમાન (રહીંગ કે હુકમસે મોહતબ બિન અબી સફર-

ਰਾਨੇ ਸਵਾਹਿਲੇ ਸਿੰਧਪਰ ਫ਼ੋਜ਼ਕਸ਼ੀਡੀਥੀ. ਮੋਹਲਘ ਮੁਲਤਾਨਕੇ ਕੁਰੀਅਤਕ
ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਝੁਕ ਗਯਾ ਐਰ ਉਸ ਮੁਲਕੀ ਫ਼ਤਹ ਨਾਤਮਾਮ ਰੇਹੁ ਗਧ. ਅ-
ਗਯੇਂ ਕੁਝ ਲੜਾਖ਼ਿਆਂ ਹੁੰਧੀ. ਐਰ ਉਨ ਲੜਾਖ਼ੀਯੋਂਮੇਂ ਮੋਹਲਘ ਕਾਮਯਾ
ਘ ਹੁਆ ਲੇਕੀਨ ਨਹਿੰ ਮਾਅਲੂਮ ਕਿਸ ਵਜ਼ਹਸੇ ਆਗੇ ਨਹਿੰ ਘਫ਼ਾ. ਥਾ-
ਯਦ ਉਸਕੀ ਵਜ਼ਹ ਯੇ ਹੋਗੀਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਸ ਝਮਾਨੇਮੇਂ ਪੂਰੀ ਤਵਜ਼ਹਸੇ
ਮਮਾਲਿਕ ਝਮ ਕੇ ਫ਼ਤਹ ਕਰਨੇਮੇਂ ਮੁਸੜਫ਼ ਯੇ ਐਰ ਉਨਕੀ ਫ਼ੋਜ਼ੇਂ ਐਕ
ਤਰਫ਼ ਝਮੇਂ ਐਰ ਐਕ ਤਰਫ਼ ਆਖ਼ੀਕਾਮੇਂ ਫ਼ਤਹ ਵ ਨੁਸਰਤਕੇ ਝੰਡੇ ਉ-
ਡਾਤੀ ਘਲੀ ਜਾਤੀਥੀ, ਅਲਾਵਾਘਰੀਂ ਵਾਲੀਐ ਖ਼ੁਰਾਸਾਨ ਹਕਮ ਘਿਨ
ਉਮੜਕੇ ਟੁਰਕਸਤਾਨਕੇ ਪਹਾਡੋਂਮੇਂ ਕੁਝ ਅਧਸੀ ਨਾਕਾਮਯਾਘੀਯਾਂ ਹੁੰਧੀ ਕੇ ਮੋਹ-
ਲਘਕੇ ਸਿੰਧ ਛੋੜਕੇ ਉਸਕੀ ਮਦਦਕੇ ਜਾਨਾ ਪੜਾ, ਜਹਾਂ ਉਸਨੇ ਘਲੋਤ
ਜਵਦ ਫ਼ਤਹ ਹਾਸਿਲ ਕਰਲੀ. ਅਲਗਰਝ ਖ਼ਸਸਾਲ ਐਹਲੇ ਖ਼ਰਵਾਮ ਗੋਯਾ
ਸਿੰਧ ਵਾਲੋਂਕੇ ਆਖ਼ਨਦਾ ਲੜਾਖ਼ਕਾ ਮਥਉਦ ਕਰਕੇ ਖ਼ੁਰਾਸਾਨ ਵਾਪਿਸ
ਗਏ. ਖ਼ਸਕੇ ਆਯਦ ਹੀ. ਸ. ੭੫ਮੇਂ ਐਕ ਐਰ ਅਰਘ ਸਰਦਾਰਨੇ
ਆਕੇ ਕੁਝ ਐਰ ਕੁਤੁਲਾਤ ਹਾਸਿਲਕੀਥੀਂ ਕੇ ਹਿ.ਸ. ੮੮ਮੇਂ ਮੋਹਮਮਦ
ਘਿਨ ਕਾਸੀਮ ਸਕ਼ਸ਼ੀਨੇ ਆਕੇ ਤਮਾਮ ਸਰਝਮੀਨੇ ਹਿੰਦਕੇ ਹਿਲਾਈਯਾ.
ਮੋਹਮਮਦ ਘਿਨ ਕਾਸਿਮ ਦੁਰ ਦੁਰਕੇ ਮਕਾਮਾਤ ਕੇ ਤਾਅਤ ਵ ਤਾਰਾਜ਼ ਕਰਕੇ
ਹਿ. ਸ. ੮੫ਮੇਂ ਮੁਲਤਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਥਾਕੇ ਹੁਜ਼ੂਨਘ ਘਿਨ ਯੁਸਫ਼ਕੇ ਮਰਨੇਕੀ
ਘਘਰ ਆਖ਼ੀ ਭਰਕੀ ਜਾਨਿਘਸੇ ਮੋਹਮਮਦ ਘਿਨ ਕਾਸਿਮ ਰਵਾਨਾ ਕੀਯਾ
ਗਯਾ ਥਾ. ਮਗਰ ਮੋਹਮਮਦ ਘਿਨ ਕਾਸਿਮ ਖ਼ਸਕੇ ਆਯਦਘੀ ਘਰਾਘਰ ਖ਼ੁ-
ਤੁਲਾਤ ਹਾਸਿਲ ਕਰਤਾ ਰਹਾ. ਯਹਾਂ ਤਕ ਕੇ ਘਲੀਫ਼ਐ ਵਲੀਦ ਘਿਨ ਅ-
ਘਦੁਲਮਲਿਕ ਮਰ ਗਯਾ ਐਰ ਉਸਕਾ ਭਾਧ ਮੁਲੇਮਾਨ ਘਿਨ ਅਘਦੁਲਮਲਿਕ
ਘਲੀਫ਼ਾ ਹੁਵਾ ਮੁਲਤਾਨਨੇ ਮੋਹਮਮਦ ਘਿਨ ਕਾਸਿਮਕੇ ਮਾਅਜੁਲ ਕਰਕੇ
ਯਜੀਦ ਘਿਨ ਅਘੀ ਕਘਸਾ ਸਕ਼ਸਕੀ ਕੇ ਵਾਲੀਐ ਸਿੰਧ ਮੁਕਰਰ ਕੀਯਾ.
ਮੋਹਮਮਦ ਘਿਨ ਕਾਸਿਮ ਰਿਯਾਆਐ ਸਿੰਧਮੇਂ ਖ਼ਸਫ਼ੇਂ ਹਰਦਿਲ ਅਜੀਝ ਹੋ

ગયાથા કે ઉસ્કી મા.અબુલીપર સખકો સદમા હૂવા. યઝીદ અદારાહી દિન વાલીએ સિંધ રેહને પાયાથાકે કઝાને ઉસ્કા ફેસલા કર દીયા. ખલીફા સુલેમાનને ઉસ્કી જગે પેહેલે ફાતહે સિંધ મોહલખકે બેટ હખીખકો સિંધકા ગવર્નર મુઅઝયિન કીયા. ઇસ્કે ખા.અદ અગચે મોહમ્મદ બિન કાસિમકે ઓહોદકી અયસી અઝીમુશ્શાન કુતૂહાત કિસીકો નસીખ નહીં હૂઈ મગર બનુ ઉમય્યાકે આખિર દોરતક સિંધપર એહલે ઇસ્લામકા કબ્જા રહા. બદ્દે ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ કે ઝમાનેમેં સિંધકા કદીમ રાજા મુસલમાન હો ગયા ઓર સિંધવાલોંકી અખલાકી હાલતપર અરબીતરફે મ.આશરતકા બહોત-કુછ અસર પડ ગયાથા. ખા.અઝ અવઝાત અયસાલી હૂવા કે અરબી કુવ્વત બિલકુલ ઝંદફ હોગઈ ઓર બરાએ નામ સિર્ફ સવાહિલકે ખા.અઝ બિલાદ ઉન્કે કબ્જેમેં રેહ ગયે લેકિન જખતક બની ઉમય્યાકી ખિલાફત દુનિયામેં કાયમ રહી ઉસ વકત તક એહલે સિંધ-કા મુસલમાનોંકે બિલકુલ નિકાલદેનેકી જુરઅત ન હૂઈ.

ખિલાફતે ખાન્દાને અખ્યાસીયામેં અરબોંકા સિંધકી હુકુમત છોડના પડી ઓર બે અરબી ખાન્દાન યહાં આય હૂવેથે ઉનપર તર્હતર્હકી મુસીખતેં આ ગઈ. ખા.અઝતો જહાઝોંપર સવાર હોકે ફારિસ વ અરબકો વાપિસ ગએ. ખા.અઝ યહાં સિંધહીમેં રેહ પડે. જન્હોંને સિંધકે શહેરોંકા છોડકે પહાડોં ઓર સેહરાઓંકી સફૂનત ઈખ્તિયારકી ઉન મુસીખતોંકી હાલતમે યહાં પડા રહેના અસલમેં બડી જુરઅતકા કામથા; કયું કે આખિર અયસા ઝમાના આ ગયા-થાકે મુસલમાનોંકા પહાડોંમેંલી કિસીવકત ઇત્મીનાનસે બેઠના ન નસીખ જોતાથા. મગર વો બહાદુર જંગજૂ નસ્લકી યાદગાર અપને ખાન્દાનકી છોટીહી જમાઅતસે તમામ બલાઓંકા દફાઅ કરતે રહે

ઓર તમામ મુસીબતોંકા ઉસ ઓહોદતક ઝીલ ગએ જખકે સુખુકત-
ગીનને હિંદોસ્તાનકે મગરિખી દરોસે સર નિકાલા.

હિંદોસ્તાનમેં આનેસે પેહલે જીનદિનોં મોહમ્મદ ખિન કાસિમ ખસરેમેં એક નવજવાન રઈસઝાદેકી જિંદગી ખસર કરતાથા ઓર અપની જિંદગીસે આઝાદાના તોરપર હરકિસ્મકે લુત્ફ ઉઠાતા થા. ઉન દિનોં અગચે વો ખુદ અયસા શખ્સ ન થા કે કોઇ ઉસ્કી અદાવત પર આમાદા હો મગર હુન્નજાહિન યુસુફકે મઝાલિમને તમામ રિઆયા કો હુન્નજાહીકા દુશ્મન નહીં ખનાયા થા બલકે ઉસ્કે ખાનદાન કે હર અગચેકા બી લોગ દુશ્મનીકી નઝરસે દેખતેથે. મોહમ્મદ ખિન કાસિમ હુન્નજાહીકા ચચાઝાદલાઇ થા લેહઝા હુન્નજાહીકે જોરો સિતમકી વજેહસે મોહમ્મદ ખિન કાસિમબી હર-વકત અપને દુશ્મનોંસે ખાઇફ રેહતાથા બલકે એક દરૂઆ અયસા ઇતેફાક હૂવા કે ખુદાહી કો ઉસ્કી જિંદગી મંજૂર થી વર્ના વો મારહી ઝાલા ગયા હોતા.

એકરોઝ મોહમ્મદ ખિન કાસિમ ઘોડેપર સવાર હૂવા ઓર અપને કિસી દોસ્તસે મિલનેકે લીયે ફૂફેકી જાનિખ રવાના હૂવા. ખસરેસે કુછ દૂર નિકલા હોગા કે ચંદ સવાર નઝર આયે. મોહમ્મદ ખિન કાસિમ જખ ઉન્કે કરીખ પહોંચાતો ઉન્મેં સે એકને ઉસ્કી ઇશારા તરફ કરકે અપને સાથીયોંસે કહા “ દેખો યે હુન્નજાહી લાઇ હે જુસ્કે જુસ્કોંકા બદલા અખ હમ ચુંહી લે સકતે હેં કે ઇસ શખ્સકો કતલ કરેં ઓર હુન્નજાહી ઉસ્કે લાઇકા દાગદે.” ઇતના સુન્તેહી સભોને એક સાથ મોહમ્મદ ખિન કાસિમપર હમલા કર દીયા. કુછ દેર તો વો ઉન્કે હમલોંસે ખચતા રહા ઓર આખિર ઝખ્મી હોકે ઘોડેસે ગિરપડા ઉન લોગોંમેસે એક શખ્સ ઘોડેસે દૂદ પડા કે મોહમ્મદ ખિન કાસિ-

મકા સર કાટકે અપના દિલ ઠંડા કરલે. નાગહાં કિસીને દૂરસે પુકારે કહા “એક ઝરા ઠહેર જાવ! મુઝે ઇસ શખ્સ સે એક ઝુરરી અઝદરિયાફત કરના હે.” ઇસ આવાઝને ઉરકા હાથ રોક દીયા વો શખ્સ. અપના ઘોડા દોડાતા હૂવા આયા ઓર મોહમ્મદ બિન કાસિમકા બેહોશ દેખકે ઉન લોગોંસે પૂછને લગા “તુમ કોન હો? ઓર કયું ઇસ શખ્સકા બે ગુનાહ કતલ કીયે ઝાલતે હો.”

સખ્સવાર-“તુમહારે નઝદીક ચે બે ગુનાહ હે! જાનતે બી હો કે ચે કોનહે? ચે હુન્નજાનકા ભાઈ હે ઓર હુન્નજાનકે ઝુલ્મ કોઈ અયસાબી હે જરને ન સુને હોં?”

વો શખ્સ-“હાં, હાં, હુન્નજાનકે ઝુલ્મોંકા હાલમેં જાનતા હું મગર ઇસને તો કોઈ ઝુલ્મ નહીં કીયા, ઇસ ગરીબકી કોઈ ખતર નહીં. હુન્નજાનકે બોરકા બદલા ઉરકે કિસી અઝીઝસે લેના બે ઇન્સાફી નહીં જુઝદીલી બી હે.”

ચે જવાબ સુન્કે વો લોગ ઝલ્લા ઉઠે ઓર ગઝબ આલૂદ નિગાહોંસે ઉસ શખ્સકી તરફ દેખકે કેહને લગે “અબ તો અપને સરસે જુઝદીલીકા ઇલાજામ તો નહીં ઉકા સકતે હેં કે તુમહેંબી ઇસ શખ્સકે પાસ લિટાવેં.”

વોશખ્સ-“તુમસેતો અયસી ઉમીદ નહીં, કયું કે તુમનેતો અપની વઝઅસે સાબીત કર દીયા કે દુશ્મનસે ડરતેહો ઓર ચોરી ખુપે ઉરકે કિસી અઝીઝસે ઉરકી દુશ્મનીકા બદલા લેતે હો.”

સખ્સ સવાર-“તો આવ તુમહેંતો અપની જુરઅતકા મઝા ચખાએં” ચે કહકે સખ્સને તલવારેં ખિંચલીં ઓર ઉસપર હમ્લા કર દીયા. ઉરનેબી નેઝા હાથમેં લીયા ઓર ઉન સવારોંસે મુકા-

ખિલા કીયા. આંધીકે અથકી તહં દેરતક વો લોગ ઉસે ઘેરે રહે
 ઓર ઉસ્કા નેઝા ખિજલીકે મિસ્લ ઉન્કે હજુમમેં ચમકતા રહા.
 આખિર ઉસ શખ્સને સાખિત કરદીયા કે વો બહોત બડા બહાદુર
 યા ઓર ઉસ્કે હરિફ ખિલકૂલ બોદે થે. પાંચ, છ શખ્સ ઉનમેંસે
 ઝખ્ખી હોકર ગિરપડે ઓર બાકી ભાગ ખડે હૂવે ઉસ સવારને
 મેદાન સાફ કરકે અપના નેઝા હવામેં ધુમાયા ઓર ઉન ચંદ ઝખ્ખી
 લોગોંકી તરફ ખિતાબ કરકે કહા “કયું ! મેં ન કેહતાથા કે તુમ
 બોદે હો ?”.

ઇસ્કે બાઅદ ઉસ શખ્સને ઘોડેસે ઉતરકે મોહમ્મદ ખિન કાસિ-
 મકો ઉડાયા મગર દેખાતો અભીતક નવજવાન મોહમ્મદ ખિન કાસિમ
 બેહોશ થા. બડી દિફ્તોંસે ઉસે ઉઠોકે એક સાયાદાર દરખતકે નીચે
 લે ગયા ઓર કોશિશ કરને લગા કે ઉસે જલ્દી હોશ આવે. કામિલ
 એક ઘંટે કે બાઅદ મોહમ્મદ ખિન કાસિમને આંખ ખોલી ઓર
 અપને સરહાને એક અજનબી શખ્સકો દેખકે કેહને લગા “કયા
 અબતક તુમને મેરા પીછા નહીં છોડા ?”.

શખ્સ.—“તુમ સુતમઇન રહો મેં તુમહારા દોસ્ત હું, તુમહારે
 દુશ્મનોં કે કઈ આદમી કતલ કરકે મેં તુમહેં યહાં ઉઠા લાયા હું.
 અબ યે બતાવ તબીબત કયસી હે ? કુછ સુઝન હવા ? ઝરાબી કુવત
 હોતો મેરે સહારેસે ચલો. ફક્ક કરીબ હે વહાં કિસી તબીબકા
 ઇલાજ કીયા જાયગા ઓર ખુદાને આહાતો બહોત જલ્દ ઝખ્ખ
 અચ્છે હો જાએગે.”

મોહમ્મદ ખિન કાસિમને પહેલેતો ઉસ શખ્સકા હાથરત સે
 દેખા, ફિર કેહને લગા “આપ આદમી નહી હેં, ફરિસ્તા હેં !
 ખુદાને આપકો ઇસ બેકસીકે વક્ત મેરી મદદકો પહોંચા દીયા. આપ

મેરા હાથ પકડ કે મુજહે ઘોડેપર સવાર કરા દીજીયે મેં ચલા ચલુંગા. મગર શાને પર અયસા ઝખ્મ આયા હે કે દહના હાથ બિલકુલ બેકાબુહે. અગર યે કિસીતરાહ બાંધ દીયા જતા તો અચ્છા હોતા.” ઉસ શખ્સને અપના અમામા ઉતારા ઓર મોહમ્મદ બિન કાસિમકા શાના ખુબ કસકસ કે બાંધને લગા.

મોહમ્મદ બિન કાસિમ—“આહ ! બડી તકલીફ હે ઓર ઇસ કસકે બાંધને મેં ઓર તકલીફ હોતી હે; મગર ઇસ તકલીફમેં મહોબ્બત કી ખૂ આતી હે. અબ મુજહે યેબી બતાવકે આપ કોન શખ્સ હે ?”

શખ્સ.—“આપ મુજહે નહીં જાનતે, ઓર અબ ચલીએ ફૂરમેં ચલકે જબ ઇત્મીનાનસે બેઠુંગા ઉસવક્ત બતાઉંગા કે મેં કોન હું.”

મોહમ્મદ બિન કાસિમ કો ઉસ શખ્સને ઘોડે પર સવાર કરા દીયા. ખુદ અપને ઘોડે પર સવાર હૂવા ઓર દોનોં આહિસ્તા આહિસ્તા રવાના હૂવે. ફૂરે પહોંચ કે મોહમ્મદ બિન કાસિમને અપના ઇલાજ કીયા ઓર દોચાર હફતોમેં અચ્છા હો ગયા. વો શખ્સ ઇસ મુદદતમેં મોહમ્મદ બિન કાસિમહીકે પાસ રહા ઓર ઉસકે ઇલાજમેં અયસી મરગર્મી દિખાઈ કે આખિર મોહમ્મદ બિન કાસિમસે સખ્ત ન હો સકા ઓર એક રોઝ ઇકરાર કરકે કેહને લગા “અબ મુજહમેં જિયાદા ઇન્તિઝારકી તાબ નહીં. ખુદા કે લીયે ઇસ તિલસ્સુમકો તોડીયે ઓર બતાઇયે કે આપ કોન શખ્સ હે. આપકા યે એહસાન અયસા નહીં હે કે જિંદગી મેં કિસી વક્ત બી મેં ફરામોશ કર સકું.”

શખ્સ.—“અપના હાલ ક્યા બયાન કરે ? મેં બી એક મુસી-

अतः शम्भु, मे' नस्ले अन्सार से हुं ओर अन्धुद्धाह
 भिन अशु अशु अन्सारी मेरे दादा थे, हय दो बाप हें; यूसुद्ध
 ओर याम्भु. यूसुद्ध मेरा नाम है ओर याम्भु मेश दूसरा
 बाप है. भयाविषा के अमानेमें अन्धुद्धाह भिन अशु अशु
 अन्सारी कुस्तुन्तुनीया की दीवारों के नीचे शहीद हूवे ओर उन्हें
 आम्भुसे हमारे आनदानपर तप्पाही आगर्भ. आम्भु अम्भु हजरत
 सखम्भ के अन्सार के साथ हमदर्दी करनेवाला काप नहिं रहा था
 ओर अक्सर अन्सार के आनदान मदीना छोड छोडके दूर दूरके मका-
 मातमें आयाह हो गये. मेरे वालिदने दूईकी सुकूनत अम्भुतियार
 की भगर यहाँली अयसी तप्पाही पड़ी के मेरे बाप याम्भु हस
 आरा अरस हूवे परेशान होके पुरासान अले गये. मुम्भु अम्भु
 नहीं के अम्भुतक वो जिंदा हें या भन्तिकाल कर गये. में यहाँ पछ
 हूवा हुं ओर नहीं माम्भु के क्या अंजम होगा. अक्सर अम्भु-
 राके शहरसे आहिर निकल जाता हुं ओर दो दो तीन तीन रोज-
 तक सेहराओंमें भारा भारा फिरता हुं. उस रोज ली उसी वेहशतमें
 निकल आयाथा के भत्तिश. क. न आपसे मुलाकात हूँ. रसूले मक-
 भूत सखम्भ की दुआसे पुद्दाने हमलोओंमें हमदर्दीका माददा जि-
 यादा पेदा कर दीया है ओ धिरी वजहसे आपकी जेकसी ओर मज-
 लूमियतपर मुम्भु तरस आ गया. ”

मोहम्मद भिन कासिम—“ अइसोस ! आप अयसे जलीलु-
 लकद्र आनदानकी यादगार हें ओर अलीक़मे वलीदके अयसी जे-
 परवाह है ? अगर आप अम्भुत हें तो में पुद्द आपका अलीक़मे
 वलीदके दरबारमें लेयलुं ओर वाम्भु करता हुं के अन्शाअल्लाह
 इरान आपका काप मोअज्जिअ ओहदा मिल जयगा. ”

યૂસુફ—“ નહિ, મેં ઇન બનુ ઉમદયા કે આનદાન વાલોં કે સામને અપની કાઈ આરજૂ ન લે જાઉંગા. ”

મોહમ્મદ બિન કાસિમ—“ અચ્છાતો ચલીયે અપને ભાઇ હજજજ વાલીએ બસરાસે મિલા દું. વો બી આપકે સાથ કાઈ ન કાઇ મરાઆત ઝુરર કરેંગે. ”

યૂસુફ—“ મઆફ કીજીયે. હજજજ કે મઝાલિમ દુનિયા બરમે મશહુર હેં. મેં અયસે ઝાલિમ શખ્સસે બી કિસી રિઆયતકા ઉમ્મીદવાર ન હોઉંગા. ઝાલિમકે હાથસે કાઇ ફય્યાઝી કરાના ગોયા ઉસ્કી હમદદી કરના હે; હાલાં કે વો કિસી હમદદી કે કાબિલ નહીં. ”

મોહમ્મદ બિન કાસિમ—“ ફિર કયા કીયા જાય ? ”

યૂસુફ—“ કુછ નહીં, મુજહે મેરી કિસ્મતહી પર છોડ દીજીયે અબ બુદાને આપકો સેહત મરહમત ફરમાઈ. મેં બી રખ્સત હોતા હું. ”

મોહમ્મદ બિન કાસિમ—“ યે તો ન હોગા. અપને ઇત્ને બડે દોસ્તકો હાથસે ખો દેના ઇન્સાનીયત કે ખિલાફ હે. આપ કિસીકે પ્રાસ ન જાઇયે, બસ, આપ મેરેહી હમરાહ રહીયે. જો હાલત મેરી હોગી વોહી આપકી હોગી. ”

યૂસુફ—“ યે બી હમીયત કે ખિલાફ હે કે અપના બાર આપકે સર ડાલું અબ આપ મુજહે રખ્સતહી કર દીજીયે. ”

મોહમ્મદ બિન કાસિમ—“ યે કિસી તરાહ નહીં મુમકિનહે ! અબ આપકા દામન જિંદગી બર ન છોડુંગા, આપકે ઓર આપકે તમામ આનદાનકે મસારિફકા મેં મુતકાફિફ રહુંગા. ”

યૂસુફ—“ મેં જિયાદા ઇસરાર નહીં કર સકતા, મગર ઇસકા કાઇ ઝુરરત નહીં. એક સિતમઝદા શખ્સકા બાર અપને સર લે લેના ખિલાફ મસલહત હે. ”

મોહમ્મદ બિન કાસિમ—“ જો કુછ હો અબ આપ યહી રહીયે. ”

ધરકે બાઅદસે યૂસુફ મોહમ્મદ બિન કાસિમ કે હમરાહ રહેને લગા ઓર ઉસને અયસે અયસે વ.શાદરી કે બરતાવ કીયે કે મોહમ્મદ બિન કાસિમ ઉસ્કા આશિક હો ગયા. મોહમ્મદ બિન કાસિમ બી એક સખ્ત, તખીઅતકા શખ્સ, થા ઓર હજળજળ કી દુરસ્ત મિઝાજીયોંકી એક ઝલક ઉસ્કે અતવારસે બી અહિર હોતી થી બાબુજૂદ ધન સખ બાતોં કે વો યૂસુફકા નિહાયત અદબ માનતા થા ઓર શાયદ કબી કિસી બાતમેં ઉસને યૂસુફ કી મુખાલિફત નહીંકી.

આખિર મોહમ્મદ બિન કાસિમ હિ. સ. ૮૯ મેં વાલીયે સિંધ મુકર્રર હોકે આયા ઓર યૂસુફકા અપને સાથ લેતા આયા. હિંદોસ્તાનમેં જા પુતૂહાત મોહમ્મદ બિન કાસિમ કા નસીબ હુઇ ઉન્મેં જિયાદા હિસ્સા યૂસુફકી બહાદુરીયોંકા થા. યૂસુફને હર ઝેદાનમેં ઓર હર શહેરપર બહાદુરીકે જોહર દિખાયે ઓર મોહમ્મદ બિન કાસિમકા ઓર જિયાદા અપના મન્નૂને એહસાન બના લીયા. યૂસુફ અપની બીબી ઓર બચ્ચોંકા બી હમરાહ લેતા આયાથા ઓર હિંદોસ્તાનમેં ઉસને મુસાફિરકી તરાહ નહિં બલ્કે એક મુકીમ શખ્સકી તરાહ સુફનત ઇખ્તિયાર કીથી, યૂસુફ હિ. સ. ૯૬ મેં કઇ ઓલાદેં છોડકે મર ગયા ઓર ઉસ્કે દોહીએક બરસકે બાઅદ મુલેમાન બિન અબ્દુલ-મલિક દમિશ્કમેં તખ્તે ખિલાફતપર બેઠા ઓર ખલીફા હોતેહી ઉસને મોહમ્મદ બિન કાસિમકા ઓહદએ ગવર્નરીએ સિંધસે માઅઝૂલ કરકે યઝીદ બિનઅબી કબશા સકસકીકા ઉસ્કી જગે મુઅય્યન કીયા. યઝીદને સિંધમેં આતેહી મોહમ્મદ બિન કાસિમકા મુકય્થદ કરલીયા. મોહમ્મદ બિન કાસિમ અપની ગિરફતારીકે ઝમાનેમેં યૂસુફકા

ચાદ કરકે અકસર રોચા કરતાં થા. ઈસિ ઝમાને કે બા.અદ જખ સિંધમેં ઈસલામી કુવ્વત દૂટ ગઇ, કઇ મુસલમાન ખાનદાન સિંધમેં આબાદથે; ઉન્હી ખાનદાનોમેં યૂસુફ અન્સારીકા ખાનદાનભીથા. ઉન લોગોને દેખાકે અખ સિંધકી સુફૂનતમેં રોઝ કિસીનકિસી આફતમેં સુખિતલા હો જના પડતાહે ઓર ન થે બન પડતાહે કે કિસીતરાહ છુપકે ભાગ જાએ, ઇસ્લીયે કે સિંધકે સવાહિલ ઇસ્લામી જહાઝોસે ખાલી હો ગએ થે ઓર ઈજ્જત નથી કે કોઇ મુસલમાનકા જહાઝ બંદર-ગાહોંકે કરીખ લંગરઅંદાઝ હો સકે. આખિર યૂસુફકે ખેટોને શિમાલકી તરફ સફર કીયા ઓર સિંધકી શિમાલી સરહદપર જહાંસે જોસલમેરકા રેગસ્તાન શુરૂઆ હુવાહે, દામને કાહમેં એક છોટાસા ગાંવ અપની સુફૂનત કે લીયે ઇખ્તિયાર કીયા. ઉસ ગાંવ કે નીચે દરીયાએ અટક મોજેં લેતા હુવા ખેહ રહાથા ઓર મશરિકી રેગસ્તાન પનાહ-ગુઝીનોસે અપને દામનમેં છુપા લેનેકા વા.અદ કરતા થા. અગર્યે આખિરમેં ઉન લોગોંકા હરતરફ દુશ્મનોંહીકી સૂરતેં નઝર આતીથી મગર ઉન લોગોંને અપની હિફાઝતમેં કોઇ છડીકા નહીં ઉડા રખ્યા ઓર જો કોઈ ગિરોહ ઉન્કે મુકાબિલેકા આયા ઉન્હોંને ઉસ્કો ઝક દેદી. ખારહા રાજપૂતાના ઓર સિંધ કે રાજાઓંકી તરફસે સો દોસો જવાનોકે ગિરોહ આયે ઓર ખુદહી ઉસ અન્સારી ખાનદાનસે શિકસ્ત ખાકે વાપિસ ગએ. દોએક દફઆ અયસાબી હુવાકે ઉન અઝલાએકે રાજાઓંને કોશિશ કીકે હિંદોસ્તાનમેં ઉસ ઇસ્લામી ખાનદાનકા ખિલકુલ તખ્તાહ કરડાલેં ઓર દો તીન હજાર સવારોંકી ફોજ ઉન્કે મુકાબિલેકા રવાના કીગઇ લેકિન અયસે અયસે મોકેઅપર ઉન્હોંને અપને ધરોંકા છોડ દીયા ઓર મએ એહલો અયાલકે યાતો દરીયાએ અટક કે પાર ઉતરકે ઉન પહાડોંમેં છુપ રહે જો હિંદોસ્તા-

નકો બલુચિસ્તાનસે જુદા કરતેહે. યા જિયાદા દૂર જાનેકી ઝુરરત ન રૂપતો રાજપૂતાનાઈકે રેગસ્તાનોમે નિકલ ગએ.

જન દિનોં મુસલમાનોને હિંદોસ્તાનપર દોખારા ચલાયકી ઓર જયપાલકો ફાશ શિકસ્તેં દૂધ, ઉન દિનોં તમામ હિંદોસ્તાનમેં અદાવતે ઈસ્લામકા એક તાઝા જોશ પેદા હો ગયાથા. ઈસ ખાન્દાનકા ઈસ આખર ઝમાનેમેં અપની હિફાઝત જિયાદા દુસ્વાર હો ગઈથી. અપ્પે ખાન્દાનબી વસીઅ હોગયાથા (૭૦) સત્તર, (૮૦) અસ્સી મર્દ ઓર અસ્સી કે કરીખ ઓરતેંથીં જો એક ખાનાઅદોશીકી હેસીયતસે રહા કરતીથીં. મુશ્શુકતગીનકે એહેદમેં ઈસ તમામ ખાન્દાનકા સરગિરોહ મોહમ્મદ બિન સાલેહ નામી એક મુઅમ્મિર શખ્સ થા. મોહમ્મદ બિન સાલેહકી ઉમર અસ્સી બરસસેબી કુછ તખલુઝ કર ગઈથી ઓર ઈસી વજેહસે વો યુઝુર્ગે ખાન્દાન માના જતાથા. ખુદાને ઈખ્તે સાલેહકી ઓલાદમેંબી બરકત દીથી. આઠ બેટે, તીસ પોતેથે; જનકી જુરઅતસે ઉસ્કે ખાન્દાનકી બડી તકરીબતથી. યુંતો મોહમ્મદ બિન સાલેહકે સબી લડકે ખાન્દાનમેં હરદિલ અઝીઝથે, મગર તીસરા લડકા કાસિમ જીરકી ઉમ્મ તકરીબન ચાલીસ બરસકી હોગી ઈસલીયે જિયાદા વકઅતકી નિગાહસે દેખા જતાથા કે અબ્વલતો ખુદ લિયાકત ઓર ખુલ્ક વ મુરબ્બતમેં ચકતાથા, દૂસરે ખુદાને ઉસ્કી ઓલાદકો ઈબ્રાહમ વ ફઝલ સિપેહગીરી, હુસ્નો જમાલ તમામ ખાતોમેં બેમિસ્લ પેદા કીયાથા. મોહમ્મદ બિન સાલેહને દેખાકે હિંદુ રાજાઓંકે દિલમેં આતિશે તઅસ્સુખ લડક રહી હે ઓર અપ્પ નહીં મુશ્કિન કે હમારા ખાન્દાન દરીયાએ અટક કે કનારે ઇત્મીનાનસે રેહ સકે. એક તરફ તો સિંધકી ફ્રાજેં ઉમંડતી ચલી આતીહેં ઓર દુસરી તરફ રાજપૂતાના કે રાજાઓને અપને સવારોંકો હમારેહી મસ્કનકે કરીખ ફેરાહમ કીયાહે.

ધસ અમ્રને ઉરકો તશવીશમેં ડાલ દીયા એક શખાના રોઝ વેઠ
ધસી ફિકમેં 'ગલ્તાન વ પેચાન રહા. દુસરે દિન સુખ્હ તડકે અપને
ખાનદાન કે કુલ લોગોંકો ફરાહમ. કીવા ઓર સખકી તરફ ખિતાબ
કરકે કેહને લગા:—

“આપ સખ સાહેબોંકો મા.અલૂમ હોકે ધસવક્ત જરતરહ ખના
હમને યહાં જિંદગી ખસરકી મગર અખ જહાંતક ખયાલ કીયા ખતાહે
દુશ્વારીહી દુશ્વારી નઝર આતીહે. યહાંકા આરમાન, યહાંકી ઝમીન,
યે દરીયા ઓર યે પહાડ હતા કે યહાંકી આબોહવા જસ ચીઝકો હમ
દેખતે હેં અપના દુશ્મનહી પાતેહેં. મુસલમાનોંકી ધૂલ્હાત એક દિન
હમકો મુત્મધન કરદેંગી મગર ધસવક્તકા કયા ધલાજહે ? અગર હમ
ચુંહી ગણતમેં પડે રહે તો યકીન જાની યે કેયે હિંદૂ સવાર હમેં
ખડી બેઈઝઝતીયોંકે સાથ કલ કરેંગે. મેં કલસે ધસીફિકમેં હું
આખિર આજ મઝબૂત રહો કે આપકો તકલીફ દીહે કે આપબી ધસ
અમ્રમેં ગોર કીજયે.”

યે તકરાર સુનકે ચાર પાંચ નવજવાન જો આઝાદાના જિંદગી
ખસર કરતે રહેથે, ચિલ્લા ઉઠું “કુછ પરવા નહીં ! સખ ચીજેં દુશ્મન
હેંતો ખુદા મહેરબાન હે. હમ કસમ ખાકે કેહતેહેં કે અગર કિસીનેબી
હમારી તરફ કર્દ કીયા તો યેહી તીરેકમાન જસસે હમ રોઝ શિકાર
ખેલા કરતેહેં, ઉરકોબી હમારા શિકાર ખનાદેંગે.”

મોહમ્મદ ખિન સાલેહ—“તુમહારી શુખ્અતસે મેં ધન્કાર
નહીં કરસકતા, મગર આદમી સદતનતકા મુકાબિલા નહીં
કર સકતે.”

એક સિનરસીદા શખ્સને કહા “બેશક, આપકી રાય ઠીકહે.
મેરે નઝદીકતો હમેં ધસ મોકેઅ પરબી વોહી કારરવાઝ કરના ચાહીયે.

જો અકસર કરતે રહેહેં મગરિખી પહાડ ઓર બલુચિસ્તાન કે સં-
ગિસ્તાની દરે હમારે કદીમ દોસ્ત હેં ઓર ઉન્હોને પારહા હમકો
અપને દામનમેં છુપાયાહે. ચલીયે હમ સખ અપને ખાનદાન કે સાથ
મગરિખી તરફ ફૂચ કરેં. અગર રાસ્તેમેં કિસીને મુઝાહિમત કીતો
ઇન નવજવાનોંકી શુગ્ગઅત મદદ કરેગી ઓર અગર બે ખોદો ખતર
નિકલ ગયે તો સમજેંગેકે હમ ખૂદોંકી તબુખાંકારી કામ આઈ. ”

ઈસી રાયપર સખને અમલ કીયા. દિનભર તૈયારીયાં હોતી રહી
ઓર શામકો ફૂચ કર દીયા. યે લોગ મઝે માલ વ અસ્થાખ ઓર
એહલોઅયાલ કે રવાના હૂવે. રાતભર ચલકે સુખહકો એક સેહરામેં
નમાઝ પઢી ઓર ઠહેર ગયે કે શામકો ફિર રવાના હોંગે. નવજવાન
તીર કમાન લેકે ગયે ઓર બહોત કુછ શિકાર માર લાયે ઉરકો
સભોને શુક કરકે ખાયા ઓર ઝોહોરકી નમાઝ પઢી. ઝોહોર કે
ખાઅદ મોહમ્મદ બિન સાલેહકા હોનહાર બેટા કાસિમ બિન મોહ-
મ્મદ ઉરકે હુસ્નોજમાલ ઓર ઇલમ વફૂજલકા ખાનદાન ભરમેં
શોહરાયા, અપને ચંદ એહબાબકે સાથ ફિર શિકારકે લીયે રવાના
હૂવા. ઉસે વાપિસ આનેમેં બહોત દેર હૂધ. નમાઝે અસ્કા વૂક્ત
આખિર હો ચલા ઓર મોહમ્મદ બિન સાલેહ મજબૂર હૂવા કે
નમાઝે અસ્ક બજમાઅત અદા કરનેમેં ઉન લોગોંકા ઇન્તિઝાર ન
કરે. આખિર યે લોગ નમાઝ પઢને લગે. અબી દો રકઅતેં પઢીયાં
કે નાગહાં એક હંગામા ઓર શોરો ગુલકી આવાઝેં કાનમેં આઈ.
ઉસ હંગામેમેં યૂનસ બિન મોહમ્મદ ઓર ઉરકે હમરાહીયોંકી
આવાઝેંથી ઓર એસી વેહશતનાક શોર ગુલકી સદાએથી કે ઉન
લોગોંકા ઇખાદતે ઇલાહીમેં અગર પૂરા લુત્ફ ન આતા હોતા તો
બેશક નીચતેં તોડ દેતે. ઇમામને જલ્દ જલ્દ નમાઝ અદાકી ઓર

સલામ ફેરતેહી સખ લોગ ઉક ખડે હૂવે. હર શખ્સને અપની તલ-
વાર હાથમે લી ઓર શોરો ગુલકી તરફ મુતવજ્જેહ હૂવા. અખ-
માઅલૂમ હૂવા કે યૂનુસ ખિન મોહમ્મદ ઓર ઉરકે હમરાહી રાજ-
પૂતોં કે એક ગિરોહ સે મુકાબિલા કર રહે હેં. ઉસ ગિરોહમેં
પચાસ કે કરીખ રાજપૂત થે જો ઘોડોંપર સવાર થે ઓર અસ-
લહાસે લદે હૂવે થે. આકી મુસલમાનોંનેબી હમ્લા કર દીયા ઓર
થોડી દેરકે લીયે નિહાયત તેજીસે તલવારેં ચલને લગીં. યૂનુસ પેહલેહી
નિહાયત શુખ્તઅતસે મુકાબિલા કર રહાથા. જખ ઉરકી કુમકકો
સખ મુસલમાન પહોંચ ગએ, ઉરને ઝોરસે એક હમ્લા કીયા ઓર
રાજપૂતોંકે ગિરોહપર દોચાર ખાર અચસી નેઝાખાઝીકીકે સખકો મુન્ત-
શિર કર દીયા. રાજપૂતોંકા મુન્તશિર હોનાથા કે હરતરફસે ઉનપર
મુસલમાનોંને યુરિશ કરદી ઓર દોહીતીન ઘંટેમેં રાજપૂત સવારોંમેં
ખહોતહી કમ જિંદાથે, આકી સખ કતલ હો ચુકેથે.

ઇસ અન્સારી ખાનદાનકે લોગ જસવક્ત રાજપૂતોંકા ઝોર તોડ
ચુકે ઓર ચંદ આકીમાન્દા લોગોંકા ઘેરે હૂવે થે ઉસવક્ત દેખાકે
એક નવજવાન શખ્સ નિહાયત જુરઅત ઓર શુખ્તઅતસે ખડતા
હે ઓર હર હમ્લેમેં સિપાહીયાના ઉસૂલ કે જોહર દેખાકે દોએક
રાજપૂતોંકો જુરર કતલ કર ડાલતા હે. ઉરકી ખેનઝીર શુખ્તઅતને
સખકો અપની તરફ મુતવજ્જેહ કર લીયા મગર અખ ઉન લોગોંકો
ઓર હચરત હૂધ જખ દેખાકે વો શખ્સ ઉન્કા કોઈ અઝીઝ વ
કરીખ નહિં હે. થે ખયાલાત મોહમ્મદ ખિન સાલેહકે ગિરોહમેંસે
હર શખ્સ કે દિલમેં ખસે હૂવે થે. સબોંને લડાઇકી તરફસે ખયાલાત
ફેરલીયે થે ઓર આંખેં ફાડફાડકે દેખતે થે કે યે કાન શખ્સ હે? યે
સખ લોગ ઇસી હચરતમેં રહે ઓર ઉસ નવજવાનને જસકદર

રાજપૂત બાકી રહ ગયે થે સખકા કામ તમામ કર દીયા.

નસ્તે અનસારકા કબીલા ઉસીતહ હલકા બાંધે રહાં ઓર વો નવજવાન સખ રાજપૂતોંકા કતલ કરકે લાશોંકે અંબારકે કરીખ એકકર સસ્તાને લગા. કુછ ઝમાના યુંબી ગુઝરા કે લોગ ઉસે ઇસ્તે-અબ્બાબકી નિગાહોંસે દેખ રહે થે ઓર વો સર ઝુકાએ હૂવે ઝમીન પર બેઠા થા.

આખિર કાસિમ ખિન મોહમ્મદને અપને આપ મોહમ્મદ ખિન સાલેહકે કરીખ જતકે ખ અદખ અર્ઝ કીયાકે “અગર આપ ઇબ્બાજત હેં તો મેં બઢકે દરીયાફત કરકે યે કોન શખસ હે ઓર કયુંકર યહાં આ ગયા.”

મોહમ્મદ ખિન સાલેહ—“બેશક દરીયાફત કરના ચાહીયે, યકીનન યે કોઇ મુસલમાન નવજવાન હે. ખુદા જાને કિસ્તરાહ ઇસ કુફિસ્તાનમેં પહોંચ ગયા. કદીમ રસ્મે અરખ ઓર અપને મુકદ્દસ દીન ઓર ખારસતન અપને આખા વ અજદાદ અનસારકે રસૂમકે ખમુજિખ હમારા ફર્ઝ હે કે ઇસ ગુર્ખાતઝદા મુસલમાનોંકા અપના મેહમાન બનાએ. યે અયસે વક્તમેં હમેં નઝર આયા હે કે લડલિ-ઝકર કિસી તરફ ચલા જતા તો હમ સખકા યકીન હો જતા કે ખુદાને હમારી મદદકે વાસ્તે કોઇ ફરિસ્તા બેજાથા.”

યૂનુસ ખિન મોહમ્મદ નવજવાનકે કરીખ ગયા ઓર ખઆવાઝ ખલંદ કહા “અસ્સલામુન અલેયક” જવાબમેં નવજવાનને “વઅલયકુમુસ્સલામ” કહા ઓર હયરતઝદા હો કે ઉન સખકા દેખને લગા. યૂનુસને હાથ બઢકે મુસાફર કીયા ઓર પૂછા “આપ કોન હેં ઓર યહાં કયુંકર આય ?”

નવ જવાન—“મેં સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવીકી ફોજકા એક

સિપાહી હ. અગર્યે ખુદાને હરતરાહ મુજહે ધન કાફિરોંપર ફતહયાખ કીયા, મગર તકદીર ખિલાફતી કે ફતહ વ નુસરતકે ખાઅદ મેં ધન કાફિરોંકે હાથમેં ગિરફતાર હો ગયા. યે સખ મુજહે શાયદ મુલકે સિંધમેં લીયે જતે થે. ખુદાકો મેરી બેકસીપર તરસ આ ગયા કે આપ લોગોંને નજત દિલવાઇ. જખ હિંદુ સિપાહી થોડેસે રેહ ગયે ઉમવક્ત મુજહે મોકઅ મિલા ઓર મેને એક મકતૂલ હિંદૂકી તલવાર ઉકાલી ઓર ખાકીમાન્દા લોગોંસે લડને લગા મુજહે સખસે જિયાદા યે ખ્યાલ મુતહયુર કીયે હૂવે થા કે ખુદાને આપકો યહાં કયુંકર પહોંચા દીયા.”

યૂનુસ બિન મોહમ્મદ—“ હમ લોગ એક મુદતસે ઇસ સરઝમીન મેં મુકામ હેં. ખુલુકાએ ખનુ ઉમઇયા કે ઓહોદ મેં જખ દોખાસ સિંધપર ફોજકશી કીગઇ થી ઉમ ઝમાનેમેં હમારા ખાનદાન યહાં આયાથા. સો ખરસ કે ખાઅદ મુસલમાનોંકા ઓર ટૂટ ગયા ઓર હમ લોગોંને આખાદી છોડ કે સેહરાઇ મકામ મેં સુદનત ઇખ્તિયાર કી. સિફ્ત અપની ખાનદાની કુવ્વતસે દરીયાએ સિંધ કે કનારે હમ આઝાદી કે સાથ રહાકીએ. અખ ધન દીનોંમેં સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવીકી ફોજકશીને વંત બેશો ખરોશ પેદા કીયા ઉસ્કી વજેહસે સેહરાકી સુદનતબી દુસ્વાર માઅલુમ હુઇ. અખ કર્દ હે કે સરઝમીને હિંદ છોડકર મગરિય કો તરફ અલયિસ્તાન કે પહાડોં મેં કુછ દિનોં રહેં. જખ ખુદાકો મંજૂર હોગા ફિર ચલે ગાએંગે.”

યે જવાબ સુનતેહી નવજવાન ઉઠા ઓર યૂનુસ કે લિપટ ગયા ઓર સખ લોગ નવજવાનસે મિલે ઓર અપની ફરદોગાહમેં લે ગએ. ખુઝુર્ગે કામ મોહમ્મદ બિન સાલેહને નવજવાન કે ખાસ અપના મેહમાન ખનાયા ઓર સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવી કે હાલાત દરીયાફત કરને લગા.”

મોહમ્મદ બિન સાલેહ—“ સુલ્તાનકા કયા ધરાદા હે ?
કયા વો તમામ હિંદોસ્તાનપર ફેજકશી કરેંગે ? ”

નવજવાન—“ હાં, ધરાદા તો ચેહી હે મગર ઈસ સાલ ગા-
લિખન વો ગઝની કો વાપિસ જાએંગે ઓર ઈસ સફરમેં વો આગે
ખદનેકે ધરાદેસે આએલી નથે, કયુંકે ખજેરામ જો મગરિખી હિંદકા
એક રાજથા ઉસને દિલ્લીકે રાજસે લી ખગાવન કી ઓર સુલ્તાન કે
મકામિલે પરબી આમાદા હો ગયા. સિફ્ત ઉસ્કો સજા દેને કે લીયે
ઈસ દફતર સુલ્તાનને હિંદોસ્તાનકા સફર કીયા થા. ”

મોહમ્મદ બિન સાલેહ—“ ફિર ખજેરામકા કયા અંજામ
હવા ? ”

નવજવાન—“ વોહી જો સુલ્તાન ચાહતે થે. પેહલીહી લડાઈમેં
ખજેરામ શિકસ્ત ખાકે ભાગા. ઉસ્કે તઅકકુખકે લીયે સુલ્તાનને
પાનસો સવારોં કે સાથ મુજહે રવાના કીયા. મેંને એક મયદાનમેં
ઉન લોગોંકો પાલીયા ઓર કુલ મફર્રીન કો જો મુકામિલે પર
આમાદા હો ગએથે મુન્તશિર કર દીયા. હમારે સવારોંકી તલવારોંસે
જો લોગ અચ રહે ઉન્હોંને ફિર રાહે ફરાર ઇખ્તિયાર કી ઓર મેંને
તને તનહા ઉન્કા તઅકકુખ કીયા. અપની ફેજસે દૂર નિકલ
આયાથા કે ઇતેકાકન એક ઘાટીમેં મેરે ઘોડેને ઠોકર લી ઓર
મેં ઈસ ઝોરસે ગિરા કે તલવાર હાથસે છુટ ગઇ ઓર કઇ જગે
ખદન છિલ ગયા. ઈસપર તુર્કોંયે હુવા કે હનોઝ અખૂખી સંભલને ન
પાયાથા કે ચંદ હિંદૂ સવારોંને આકે ખાંધ લીયા ઓર જુનપકી
તરફ રવાના હુવે. આગે ખદકે ઉન્કે ઓર ભાગે હુવે સવાર મિલ
ગએ ઓર તદરીજન ચાલીસ પચાસ સવારોંકા ગિરોહ હો ગયા,
મગર ખજેરામ ખુદ નથા ખુદા જાને કહીં ભાગ ગયા યા મેરે સવારોં

કે હાથમેં ગિરફતાર હો ગયા, ઓર ધસ ઉમ્મીદમેં કે રાજા બજે-
રામ બી અપને ધરાદે કે મુવાફિક. મુલ્કે સિંધ પહોંચેગા મુજહે
જિંદા સાથ લે ચલકે વહાં પહોંચકે મુજહે ઉસ્કી ખિદમતમેં પેશ
કરેગે. લેકિન અલી મેરી જિંદગી બાકીથી કે રાસ્તેમેં આપ લોગ
મિલે ઓર ખુદાને મુજહે ધન આલિમોં કે હાથસે નમત દિલવાઇ.”

મોહમ્મદ બિન સાલેહ—“ જલ્લેશાનહુ ! કયા તકદીરી
મઆમિલાતહેં કહાં સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવી, કહાં આપ, કહાં
બજેરામ, ઓર કહાં હમ લોગ ! વાકઁધ યે સરાસર હમારી ખુશ-
નસીબીથી. આપકે ઝરીએસે હમેં સુલ્તાનકી ખિદમતમેં સુરખુર્રહ
હાસિલ હોગી ધસ દુસ્તાનમેં હમ ઓર કયા ખિદમત કર સકતે
થે, સિવા ધસકે કે આપકો લેકે ઉનકી ખિદમતમેં હાજિર હોંગે.
હાં, આપકા ઈસ્મે શરીફ કયા હે ? ”

નવજવાન—“ મુજહે મનસૂર કેહતેહેં અથ આપ અપને
દિલમેં તથવીશ ન કરેં વો ઝમાના આ ગયા કે ધસ્લામી ફરેરા હિંદો-
સ્તાન કે સખ્ઝાઓંપર ઉડે ઓર હમારે સુલ્તાનકો જસવક્ત આપકે
હાલ્લાત માઅલૂમ હોંગે, વો આપકી બડી તાઅઝીમ કરેંગે ઓર
આપકી ઉન તમામ ગુજિશતા મસાઇબકા સિલા આપકો સુલ્તાનકે
હાથોં મિલ જાયગા. ”

મોહમ્મદ બિન સાલેહ—“ દેખીયે સુલ્તાન કે દરબારમેં હમારી
કબતક રસાઇ હોતીહે ! ”.

મનસૂર—“ બહોત જલ્દ, મેં ઉન્કી ખિદમતમેં પહોંચ
જાયા ચાહું. ”

મોહમ્મદ બિન સાલેહ—“ ધ-શાઅલ્લાહ. ”

ત્રીસરા બાબ.

આગાએ ઇશક.

મન અઝ આં હુસ્ન રોઝ અફઝૂં કે યૂસુફ દાસ્ત દાનિસ્તમ;

કે ઇશક, અઝ પરદાએ અસમત બર આરદ ઝુલીખારા.

પિછલી રાત હે ઓર તારે આસ્માનકા દોરા નિહાયતહી ખમોશી કે સાથ તે કર રહેહેં. હવાએ સુખ્હકે ઇખ્તિદાઈ જહોંકે આએ હૂવે હેં ઓર બઝમે ફલકકે ચરાગ જહુલમુલાને લગે હેં. ઇખ્તિદાએ શખકે ઉન જગને વાલોંપર નીંદકા ખુમાર ઝયાદા ગાલિખ હે જો કલ એક સખત લડાઇ ફત્હ કરકે થકે હુવે બિસ્તરોં પર આએ થે. એક લોકોદક મેદાન હે જુસ્કે મગરિખી કોનો કો બલુચિસ્તાન કે પહાડ દબાય હુવે હેં. યાતો પિછલી કી ચાંદની ઉન મુસલસિલ પહાડીયોં કો બડે બડે ખંચમેં સાખિત કર રહી હે, યા વો ચંદ અસલી ખંચમે હેં વસ્તે સેહરામેં કરીખ નસખ હેં. ઉન ખંચમેં કે ગિદં કુછ લોગ તો નંગી તલવારેં હાથોંમેં લીયે ટહેલ ટહેલ કે પેહરા દેરહેહેં; ખાઠી સખપર પિછલી રાતકા જદ્દ ચલ ગયા હે ઓર બેહોશી હવાસ હરચહાર તરફ પડે ખરોટ લે રહે હેં. માહતાખ આસ્માનકા પૂરા દોરા કર ગયા હે ઓર મગરિખ કી તરફ ઇસ કદર જહુક પડા હે કે એક કરીખકી પહાડી જો સરેશામહીસે મુન્તઝિરાના વઝઅ મેં સર ઉઠાએ હુવેથી અખ ઉસ્કા ગોરા મૂંહ ચુમાહી ચાહતીહે. ઇસ આખિર શખકે ચાંદકી શિઆએ પહાડી કે મશરિકી પેહલુસે ઉતરતી હુધ આઇ હેં ઓર રેમસ્તાની નન્હે નન્હે ઝરોં કે આઇનોમેં માહતાખ કી છોટી છોટી તસ્વીરેં દેખતી હુધ ઓર ગોયા સેહરામેં જવાહિરાતકા ફર્શ બિછાતી હુધ ખંચમેંકે નીચે પહોંચી હેં.

ઇન શિઆઓને કઇ ખયમેભી તે કર લીયે હેં ઓર એક દરમિયાની ખયમે કે વસીઅ સેહેનમેં પહોંચી હેં ઓર કિસી હુર-વશ કે ચેહેરેપર કુછ ઇસ કશિશ ઓર જઝબસે પહોંચ રહી હેં કે માઅલુમ હોતા હે વો નાઝનીન તો મેહવે ખવાબ હે ઓર યે શિઆઓં ઇસ ગદ્દલતકે આલમમેં ઉસ્કે ચેહેરેકા નૂર છુડા છુડાકે માહતાબ કે દે આતી હેં. સેહેનકે ગિર્દે એક કનાત ખિચી હુઇ હે ઓર માહતાબકી રોશની ઉસ કનાતકો ફાંદફાંદ કે આતી હે ઓર ગુસ્તાખીયાં કરતી હે. ઉસ પરીજમાલકે મદહોશાના ખવાબમેં કુછ અયસી અદાઓં નિકલતી હેં કે માહતાબ હી નહિં બલકે માઅલુમ હોતા હે આસમાન કે સખ તારે ઉસ્કે જમાલે જહાંગ્યારાકો આંખ ફાડકાડકે દેખ રહેહેં. ચાદર બે નાઝુકબદનકી પરદાદારી કર-રહીથી બેતકલ્લુરીકી કરવટોમેં જબજબસે સરક ગઈ હે જસકી જગે સિયાહ ઝુલ્ફેં હુસ્ન કી પરદાપોશી કરને કે બઢી હેં ઓર પેશાની ઓર રૂખસારોંપર ખિખર ગઈ હેં. મગર ઝુલ્ફોંકે સિયાહ જલ્લમેંસે હુસ્નકી બે શિઆઓં નિકલતી હેં ઉન્હોંને એક ઓર આલમે હુસ્ન પેદા કર દીયાહે જસસે માહતાબકો કસબેનરકા પૂરા મોકાઅ મિલ રહા હે. શિઆઓં તો દેરસે શાખીયાં કર રહીથી અમ નસીમે સેહેર કે જહોંકોને આઆકે ઝુલ્ફોંકો ઉલટના પલટના શુરૂઅ કર દીયા હે. વો ચાદર બે નાઝુક જુસ્મકો છુપાય હુવેથી અમ નસીમને ઉસકે આંચલકોબી ઉલટ દીયા.

આખિર ચાંદ કી શિઆઓં ઓર નસીમ કી દસ્તદરાઝીયોંને ઉમે જગા દીયા. યકબચક આંખ ખુલ ગઈ ઓર માહતાબ જેસે ઘૂરને વાલેકો સામને દેખકે વો શરમાઇ ઓર મૂંઢ બંદ કરલીયા કે ફિર નીંદ આબજ. રાતબર મેહવે ખવાબ રેહને બાઅદ આંખ

ખુલીથી, અખ નીંદ કહાં? કુછ દેરતો ઉલજહ કે કરવટેં બદલી-
આખિર ધબરાકર ફિર મૂંહ ખોલા ઓર કિસી પાસ લેટને વાલી કી
તરફ દેખકર પુકારને લગી “લયલા ! લયલા !” મગર કોઇ જવાબ
ન મિલા. ફિર ઝોરસે આવાઝ દી ઓર ચિત્લા કે કહા “લયલા !
હો ! દેખો મેં એકલી ધબરા રહી હું.” જો ઓરતેં આસપાસ
સોરહીથીં ઉનમેંસે એકને દો ચાર કરવટેં બદલીં ઓર એક દફ્તર
ઝોરસે સાંસ લેલોકે કેહને લગી “ક્યા હે ?”

નાઝનીન—“ઝરા જગો, મેરી આંખ ખુલ ગઈ ઓર દેરસે
પડી ધબરા રહી હું. કુછ ખાતેં કરો કે યે તનહાઈકી ઉલજહન
દફ્તર હો.”

લયલા—“ચુપકી લેટી રહો, નીંદ આ જાયગી.”

નાઝનીન—“દેરસે ખન ખન કે લેટતીહું મગર કિસી તરફ નિંદ
નહીં આતી. ઇસ જંગલમેં તો મુજહે ખડા ડર માલૂમ હોતા હે.”

લયલા—“ડરનેકી કાન ખાત હે ? ચારેં તરફ મદં હે, કુછ
આદમી પેહરાબી દે રહેહે; અખ ઇસપર ડર માલૂમ હો તો
ક્યા ઇલાજ !”

નાઝનીન—“મેરી તરફ ઘડી દો ઘડી જગી હોતીં તો તુમજી
ડરને લગતીં. રાતકા સન્નાટા હે ઓર હૂકા આલમ ઓર ઉસ્મેં
ખાઅઝ ખાઅઝ અવકાત દરદોંકી મુહીય આવાઝેં આને લગતીહે.
તુમતો સો રહીથીં, તુમહેં ક્યા ખબર ? અલી અલી કહીં શેર
ડકાર રહાયા. અય, હય ! કયસી ડરતી હું. ઓર જો કલ બહોત
બડી લડાઇ હૂઇથી ઓર બહોતસે હિંદૂ મારે ગયથે ઉસ્કો જમસે
દેખા હે હિંદૂ કાખૂસે નિકલા જતા હે. રેહ રેહ કે ખયાલ આતા
હે કે હિંદૂઓંકી લાશેં જીન્કો સરે શામ મેંને અપની આંખોંસે ખર્ચ-

મેસે ઝરા ફાસલે પર પડા દેખાયા અખતક ઉસી તરફ પડી હોંગી ?”.

લયલા—“અઝરા ! હાં, તુમ અબી કમસિન હો, તુમને અયસે સામાન કમ દેખે હેં, ઉસીસે ડરતી હો. કોઇ ખારા તેરા ખરસ હુવે જખ તુમ કોઈ દોહી ખરસકીથી; ઉન દિનો એક ઓર લડાઈ હૂધી. મેરા સિન કોઇ છે સાત ખરસ કા થા ઓર મેરે હોશકા ઝમાના થા. ઉસ લડાઈમેં ઈસસે કહીં ઝયાદા કત્લોખૂં હૂવા થા. એક હિંદુ રાજાને ત્રીન ચારસો સિપાહી ભેજદીયે થે કે હમ સખકો કત્લ કર ડાલેં. મુજહે યાદ હે કે પહેલે દેર તકતો હમારે મદં લડતે રહેથે ઓર આખિર જખ ફત્હકી કોઇ સૂરત ન નઝર આઇ તો ખુદા ખજ્જશે તુમહારી દાદીગનને કુનખેકી સખ ઓરતો કા જખ અ કીયા સખકો ઝરાં ખકતર પહેનાયા ઓર લડનેકો નિકલ ખડી હૂઈ. જખ મેરી માં બી ચલીંતો મેં ઉન્કી કમરસે લિપટ ગઈ ઓર ઝિદ કરતીથી કે મુજહે બી લે ચલો. ઉન્હોંને મેરે આંસ પૂંછે, તુમહારા છોટા ભાઇ કોઇ ત્રીન ચાર રોઝકા થા ઈસલીયે તુમહારી અમ્માગન નહીં ઝસકી. મુજહે બી અમ્માગનને લેગકે તુમહારી માંકે પાસ ખિદા દીયા ઓર મેરી છોટી બહેનકો જો ખરસ ભરકીથી ઉસે મેરી ગોદમેં લિટા દીયા ઓર મુજહે રોતા છોડકે ચલી ગઈ. અઝરા ! ધખરાવ નહીં, હમ લોગોકા યે કામહી હે ઓર જો ઝયાદા ડરતી હો તો મેં ઉઠી ખેડતી હું. ઓર ડરનેકી કોન ખાત ? વો લાશેં ઉડ ખેડનેસે રહીં. હમારે મદં ખયમોંકે ગિદં ચક્રર લગા રહે હેં. હાં, દેખો, તુમ સચ કેહતીથીં વો શેર ડકાર રહા હે.”

અઝરા—“અય ! અખતો દૂર ચલા ગયા. પેહલે યહાં કહીં કરીખહી ખોલતાથા.”

લયલા—“હાં, ખોલા હોગા, તઅજનુખકી કોન ખાત ! જંગલ

હી છે. યહાંતો ઈસ કિસમકે દરદે રેહતેહી હોગે. ”

અઝરા—“ ઉસ્કો કયા કંઈ કે શેરકી આવાઝે સુનકર મેરે રૂએ ખડે હોજતે હે. ઓર સારે જીરમસે કાંપને લગતી હું. અય-હય ! દેખો ફિર આવાઝ આઈ ! અખતો યહાં કહીં કરીયહી છે. કમખખતકી કયસી બયાનક આવાઝ. લયલા ! યે શોર કયસા હોરહા હે ? દેખો સુનો તો ! ”.

લયલા—(કાન લગાકર) “ હા, કંઈ આદમીયોંકી આવાઝે આ રહીહે, ખુદા જાને કયા હુવા. મેં જાતીહું ઝરા દરીયાફત કર આઉં. તુમ ડરના નહીં. મેં અભી આઈ ”. યે કેહકે લયલા ખયમેમેં ગઈ ઓર અપના પુરકાઅ ઓઢકે જાને લગી.

અઝરા—“ લયલા ! તુમતો જાતી હો, મગર યહાં તનહાઈમેં મેરા દમહી નિકલ જાયગા. ”

લયલા—“ અય ! ઈસકદર ડર પુરા હોતા હે. હમારે ધરાને-મેં યે એઅ હે ઓર યહાં તુમ્હારે પાસ તો બહોન સે આદમી સો રહે હે, ધયરાનેકી કેઈ ખાત નહીં મુજહે દેર નહોગી. ” યે કેહકર લયલા બાહિર ચલી ગઈ.

અઝરા—(આપ હી આપ) “ લયલા બી અબ ચલી ગઈ. કયા કહું મુજહે તો બડા ડર માઅલૂમ હોતા હે. લયલાકી ઓર ખાતથી, ઓર કિસીસે કહું તો નામ બદનામ હો. યહાં ઓરતે ડરને કા બડા એઅ જાનતી હેં ઓર હાં જીતની ખૂટી હેં વો તો અકસર મેદાનેમેં લડકે તજુર્બાકાર હો ચુકી હેં ના ! મેં કયા કંઈ ? મુજહસે તો દિલ કુડા કોયા નહીં જાતા. અબ કિસી ઓરકો જગાઉ તો ઘર બરમેં બદનામ હોજાઉ કે ઝરાસી ખાતમે ડર જાતી હેં. કયા કંઈ ? કુછ નહીં બનતા. ઓર લયલા ગઈ તો જાકે બેકહી રહી.

મુજહે તો યેહી હયરત હે કે લયલાસે જાયા ક્યુંકર ગયા ? મેં
હોતી તો કનાતસે બાહિર નિકલતેહી દમ નિકલ જાતા. કયા કરે ?
કે મેરે દિલસે ડર નિકલ—(લયલા આજાતી હે.)

અઝરા—“ કયા લયલા ! દરીયા ફત કર આપ ? કુછ મા અલૂમ
હવા કે શોર ગુલ કયસાથા ? ”

લયલા—“ બયાન કરંગી તો તુમકો ઓર ડર મા અલૂમ હોગા.
અબ સો રહો; મુજહે બયાન કરંગી. ”

અઝરા—“ મેરી લયલા ! જલ્દી બયાન કરો. અબ ક્યું ડરને
લગીથી ? તુમ તો પાસ બેઠી હો, મુજહે અકેલેમેં અલબતા ખોદ
મા અલૂમ હોતા હે. ”

લયલા—“ તુમ તો તુમ, ઉસવકત અયસા સાનહા હવા કે
ખુદ મેં દિલહી દિલમેં કાંપી જાતી હું. ”

અઝરા—“ ખુદાકે લીયે જલ્દી કહો. અય હય ! ઇસમેં મુજહે
ઓર ઉલજહન હોતી હે કે ઇન્સાન ખાત ચખા ચખા કે કહે. નો
કુછ કેહના હે જલ્દી કહો. ”

લયલા—“ અય, અબી શેરકી આવાઝ તુમને સુનીહીથી. ખસ
વો શેર ખિલકુલ કરીખ આગયા ઓર ઉન લોગોંપર નિહપટા જો
ખયમેકે ગિર્દ પેહરા દે રહે થે. ઉન્મેં સલમા કે અખખાલી થે
ઉન્કી પીઠપર એક થપ્પડ મારા ઓર સખત ઝખ્ખી કર દીયા. ”

અઝરા—“ હે, હે, સલમા કે અખખા ! (ઝરા તઅમ્મુલકે
ખાઅદ) હાં લયલા ! ફિર કયા હવા ! ”.

લયલા—“ ખસ ઉસ્કે ખાઅદ હમારી તર્ફસે એક બહાદુર
નવજવાનને બઢે હમ્માકીયા ઓર દો તીન તલવારોંમેં માર ડાલા. ”

અઝરા—“ માર ડાલા ? ખડા કામ કીયા ! કિસને મારા ? ”.

લયલા—“તુમને સુના હોગા, કલકી લડાઇમેં એક મુસલમાન હમેં મિલાયા જીરને બડી બહાદુરીસે હિંદુ રાજપૂતોંકા કલ કીયાયા ઓર તુમ્હારે દાદાજનને ઉસે અપના મેહમાન બનાયાયા.”

અઝરા—“હાં, હાં, મેંને તો ઉસે લડતે વક્ત અપને ખયમેસે જહાંકેબી દેખાયા. ખૂબસૂરતસા આદમી હે.”

લયલા—“અસ ઉસીને હમ્લા કરકે તીન ચાર તલવારેં અચ્ચી મારીં કે શેરકા મારકે ડાલ દીયા. અઝરા ! સચ પૂછો તો બડી બહાદુરીકા કામ કીયા. શેરકી સૂરત દેખકે આદમીકે હાથ પાઉં ફૂલ જાતે હેં ઓર આય હવાસ જાતે રહતે હેં. ઓર કાઇ હોતા તો દૂરહીસે બાગ ખડા હોતા.”

અઝરા—“હકીકતમેં ખડા કામ કીયા. યે બી કુછ માઅલૂમ હૂવા કે વો કોન શખ્સ હે ? યહાં હિંદોસ્તાનમેં કહાંસે આ ગયા ? સુનતી હું યહાં તો નામકેબી કાઇ મુસલમાન નહીં ?”

લયલા—“હાં, ઇત્ના માઅલૂમ હૂવા કે સુલ્તાન મેહમુદ ગઝનવીકી ફેજકા કોઈ સરદાર હે. કિસી હિંદુ રાજકે તઅકુબમેં આયાયા. ઉરકે સાથવાલોંને ઉસ રાજકા પૂરી શિકસ્ત દેદી ઓર યે અપની શુખઅતકે જોશમેં દૂરતકે ઉનકે પીછે લડતા ચલા આયા. આખર કિસી મકામ પર ઉન રાજપૂતોંને જો કલ મારે ગએ ઘેર કે ગિરિફતાર કર લીયા ઓર સિંધકી તરફ લે જાતેથે કે હમારે લોગોંને ઉન રાજપૂતોંકે હાથસેઇસે આઝાદી દિલાઇ.”

અઝરા—“બહેન ! ખચર, હમારે લોગોંને તો ઇસપર એહસાન કીયાયા મગર ઇરને હમપર બંદોલત ખડા એહસાન કીયા. યે કામ જો ઇસનેં કીયાહે ઓર કિસીસે ન હોસકતા.”

લયલા—“હાં, ઇસમેં ક્યા શકહે. મગર અઝરા ! યે એહસાન

નહીં હેં. મુસલમાન મુસલમાનકે સાથ જો બલાઇ કરે ઉરકો લોગ એહસાન કહીં કેહતે. બસ યે સમજહ લો કે હમારા ફર્જથા કે ઇસ નવજવાનકો ઉન જાલિમ છુતપરરતોકે હાથસે છુડાને ઓર ઇસી-તરહ જખ શેરને હમ્લા કીયા તો ઇસ નવજવાનકા ફર્જથા કે હમ સખકો ઉરકી મુઝરતસે બચાનેકી તદખીર કરે. વો બહાદુરથા ઉસને શેરકો મારડાલા. ઓર કોઈ હોતા તો સખકો જગા દેતા કે સખ મિલકે શેરકો માર ડાલેં. ”

અઝરા—(લયલાકી ઝખાની યે તફરીર સુનકે થોડી દેરતક ખામોશ રહી ઓર ઉરકે ખાઅદ બોલી) હાં, લયલા ! ઇસ નવજવાનકા નામ કયા હે ? ”.

લયલા—“ મનસૂર ”.

અઝરા—“ કુછ યેબી માઅલૂમ હુવા કે કિસ ખાનદાનસે હે ? ”.

લયલા—“ ઉરકા હાલ તો મેંને અબી નહીં સુના. રાત થોડી રેહ ગઇ હે. બસ અખ સો રહો. ”

અઝરા—“ રાત કયસી ? સુખ્હ હો ગઇ. જંગલકી ચિડ્યાં ચેહચહા રહી હેં પહાડી કબે બોલને લગે. અય ! ચાંદકી રંગત તો દેખો ? તારોંકી રોશની કયસી શીક્રી હો ગઇ, ? ”

લયલા—“ મગર અબીતક કિસીને અઝાન નહીં દી. ”

અઝરા—“ અખ કોઇ ઘડીમેં અઝાનકી આવાઝ બી આ-એગી. ઇસીસે તો કેહતી હું અખ સોકે કયા કરોગી ? ”.

લયલા—“ તુમ બયડી રહો, મેં પાની લીયે આતી હું; યહીં વુઝૂ કર લેના. ”

ઇસકે ખાઅદ લયલા ઉઠકે ગઇ ઓર દો લોટોં મેં પાની લે આઈ. દોનોં લડકીયાં બેઠકે વુઝૂ કરને લગીં. વુઝૂ કરકે અઝરા

કેહને લગી “અય, સખતો અબી પડે સો રહેહે”. અબ ઉન્હેંની જગાવ.” (અઝાનકી આવાજ આતી હે) “જલ્લેશાનહ ! વો અઝાનકી આવાજ આઈ.”

લયલા—“કોન અઝાન દેરહાહે ? કેરી અઝઝી અઝઝી ઓર કિસ કદર મોવસસર આવાજ હે ?”.

અઝરા—“હાં, કોઈ નધ આવાજ હે. હમેશા અઝાન સુનતી રહી હું ઓર હમારે ખાનદાન મેંસે કોઈ નહીં જુસ્કી આવાજ મેને કબી ન સુનીરો, ન યે સમજહ આતાહે કે કોન અઝાન દે રહા હે ઓર ન અયસી મોવસસર ઓર દિલમેં પેવસ્ત હો જાનેવાલી આવાજ આજતક કબી સુનનેમેં આઈ. લયલા ! યે કોન હે ?”.

લયલા—(ઝરા તઅમ્મુલ કરકે) “હાં, હાં યે વોહી નવજવાન હોગા—મન્સૂર. ધરીસે કેહતી હું કે કોઈ નધ આવાજ હે. બેહેન અઝરા ! કયા અઝઝી અવાજ હે ? જ ચાહતા હે કે સુની હી જાય. ખુદકરે નમાઝ બી યેહી પઢાય, મેં તો વહીં જોકે જમાઅત કે સાથ નમાઝ પઢુંગી. અઝરા ! તુમ બી ચલોગી ?”.

અઝરા દેરતક સત્રાટે મેં રહી ઓર બહોત દેરતક દિલહી દિલમેં સોચ કે કુછ કેહને કો સર ઉઠાયા કે લયલા કેહેને લગી “કયું, સોચતી કયા હો ? કયા ન ચલોગી ?”.

અઝરા—(મુતકફિરાના લેહજેમેં) “હાં, ચલુંગી. મગર...”.

લયલા—“મગર કયા ?”.

અઝરા—“કુછ નહીં”. (ચોંક કર) “હાં તુમ જાનતી હી હોકે મુજહે ખયમેસે કદમ બાહિર નિકાલતે ડર માલૂમ હોતા હે.”

અબ વો સત્રાટા મોકૂફ હો ગયા. બાહિરમે લોગોંકી આવાજ આને લગીં જો ખયમેસે બાહિર નિકલ નિકલકે વુઝ ડર રહેથે. સુદેદ-

એ સુખ્હ કે અસરને બહે તમામ આલમે અલવીપર કબ્જા કર લીયા. ચાંદકે પેહરે પર જયસે હવાઈયાં છુટને લગીં ઓર તારે સરમા શરમાકે સુખ્હકી સુફેદ ચાદરમે મુંહ છુપાને લગે. અઝરા કે ખયમેમેં ને ઓરતેં સો રહીથીં વોભી ઉઠીં ઓર વુઝૂ કરકે નમાઝકો તૈયાર હો ગઈઃ જખ અઝરાકી માંને ઉઠકે અપની બેટીકા બોવુઝૂ દેખાતો બહોત ખુશ હૂઘ ઓર કેહને લગી “અઝરા ! તુમ કય ઉઠીયાં ?”.

અઝરા—“અમ્માનન ! મેં દેરસે જાગ રહી હું. આપ તો સોતીથીં; યહાં બડે બડે તમાશે હૂવે.”

માં—“તમાશે કયસે ?”.

અઝરા—“જ હાં, ઈન્કે નઝદીક વો તમાશા હી થા ઓર ઉસવક્ત ડરકે મારે બોટી બોટી કાંપ રહીથી.”

માં—“અયહય, ચેતો કુછ માઅલુમ હો કે હૂવા કયા ?”.

અઝરા—“અમ્માનન ! એક શેર ડકાર રહાથા ઉસ્કી આવાઝ સુનકે કઈ દેરે મેં ડર ડર ગઈ. આખિર વો શેર બિલકુત્ત કરીખ આ ગયા ઓર ઉન લોગોંપર ને પેહરા દે રહેથે જિહપટ પડા. સલમા કે અબ્બાકો ઝખ્મી બી કીયા મગર ફિર માર ડાલા ગયા.”

માં—“અયહય, બડા ગઝબ હૂવા થા. અઝરા ! ઉસ શેરકો ફિર કિસને મારા ?” (અઝરા ખામોશ હો જાતી હે.)

લયલા—“અખ ન ખતાએંગી. ચચીનન ! ચેતો ડરકે મારે આપેસે ગુઝરી જાતીથીં, મેંને જોકે દરિયાફત કીયા તો માઅલુમ હૂવા કે ઉસ નવજવાનને મારા ને કલસે હમારા મેહમાન હે.”

અઝરાકી માં—“બડા કામ કીયા. કયા વો જાગ રહા થા ?”

લયલા—“નહીં, ચચીનન ! વો ભી પેહરા દે રહાથા.”

અઝરાકી માં—“પેહરા !! ઉસસે પેહરેસે કયા વાસ્તા ?

વો તો મેહમાન થા ? ઉલ્ટે ઉસ્સે મેહરા દિલવાયા ? ખુદા જાને અપ્પ લોગોંકા કયા હો ગયા હે કે જોસે મેહમાનદારીખી રસ્મેં હી બૂલ ગએ ? અઝરા કે અબ્બા આએં તો ઉસ્સે કહું કે “યે કયા શામત હે જો લોગ મેહમાનસે ઉલ્ટો ખિદમત લીયા કરતે હેં. વાહ ! વાહ ! વાહ ! વાહ ! અચ્છી ખાતિરદારી હે.” આખિર સખ ઓરતેં નિકલ કે ચલીં કે નમાઝમેં શરીક હોં. ઉસ-વક્ત યે કદીમ દીની રસ્મ ખાટીથી કે ઓરતેં બી જમાઅતમેં શરીક હૂવા કરતી થીં, ખયમેહી હિરાસત કે લીયે દોચાર ઓરતેં ખિદાદી ગઈથીં, લયલા અઝરાકી તફે મુતવજજેહ હૂઘ ઓર કેહને લગી “અઝરા ! ચલો ખેહેન નમાઝકો ચલેં. (કાનમેં) ખુદા કરે વોહી નવજવાન નમાઝ પઢાય. કયસી અચ્છી આવાઝથી ?”.

અઝરા—“નહીં; મેં તો ન ચલુંગી, મુજહે રેહને દો. મેં અપને યહી નમાઝ પઢ લુંગી.”

લયલા—“વાહ, રોઝ જાયા કરતીથીં, આજ કયા હૂવા ? નહીં મેં તો લે ચલુંગી. લો ખસ અપ્પ ચલો.”

અઝરા—“તુમહેં કયા ? આજ મેરા જી નહીં ચાહતા.”

લયલા—“યે નહીં જિદ હે. મેંને જો કહા ઈસ્સે જી નહીં ચાહતા?”.

અઝરા—“હા, ફિર જો કુછ હો. મેં તો ન જાઉંગી.”

લયલા—“જાવ ન સહી.”

ખયમેમેં જીતની ઓરતેંથીં સખ જી ચુકી, લયલા સખ કે આઅદ રવાના હૂઘ.

અઝરાને દો તીન ઓરતોં કે સાથ અપને ખયમેહીમેં નમાઝે ફજ્જ અદાકી. ઓર નમાઝસે ફરાગત કરકે અઝરા તનહાં ખેડકે અપને દિલસે ખાતેં કરને લગી. વો કેહ રહીહે “મેરા દિલ આજતક

કિસી ખયાલકો ઝયાદા ઠહેરને નહીં દેતા થા. યે કયા મઝામિલાહે કે અખ એક ખયાલ મેરે દિલમેં ધસ મઝબુતીસે ઠહેર ગયા હે કે કલ રાતસે બાર બાર બુલાનેકી કોશિશ કરતી હું મગર કિસી તરહ નહીં બૂલતા. દિલમેં ગોયા નકશ હો ગયા. કિસીકા નામ બાર બાર યાદ આતા હે, કોઇ શિકલ હરવક્ત આંખોં કે સામને ફિરતી હે. કિસકી શિકલ ? નહીં અબી ન નામ લૂંગી, નહીં હરગિઝ ન નામ લૂંગી. કોઇ સુન લેગા કિતની બડી એબકી બાતહે. મેરા યે ખયાલ કહીં અમ્માબનકો માઅલૂમ હોનય તો ગઝબહી કરદેં મુઝસી લડકી ઓર કિસી શિકલ ઓર સૂરતકો હર ઘડી અપને ખયાલમેં રખમે ? યા અલ્લાહ ! યે ખયાલ મુજહે બૂલ નય વર્ના મુજહપર એ.અસમતીકા ઇલ્જામ આ નયગા. ખુદાસે ચાહતીહું કે ઉસે બૂલ જાઉં જુસે યાદ કરતી હું આહ ! ઉસકી સૂરત તો આંખોકે સામનેસે હટતી નહીં. અખ કયા કરું ? મેરે ઇમ્કાન મેં જો કુછ થા યોતો કર ચુકી અખ ઉસ્કો કયા કરું કે અઝાનકી અવાઝ કાનમેં આઈ ઓર બેતાબ હો ગઈ. મેં તો ઈસ આવાઝસે ભાગતીથી; દેખો લયલા ખદા હો ગઈ મગર મેં નમાઝકો ન ગઈ. કયા અજબકે વોહી દિલફરેખ આવાઝ ફિર કાનમે આ જાતી. વહાં તો ઇસ શિકલસે દોચાર હો જાનેકા બી ખાદ્યા આહ ! ઉરમેં કયા બાત હેકે મેરા દિલ ખેદખિતચાર નિકલા જાતા હે ? ઇસ એક નિગાહમેં મેરે સાદે દિલકો ફતહ કરલીયા. ઉસ્કે નામસે માઅલૂમ હોતા હે કે બહોત બડા ફતહ કરનેવાલા હે, કયા નામ હે ! મનસૂર.”

પંરીજમાલ અઝરાને જોશ કે આલમમેં યે નામ ઇસ ઝોરસે લીયા કે બઆવાઝ મૂંહસે નિકલ ગયા. યે નામ લેનેકો લે લીયા

મગર ફેરન ચોંક પડી ઓર ધબરા ધબરાકે ચારો તરફ દેખને લગી કે ફિરીતે દેખતો નહીં લીયા ? મગર સદ શુક્રકે કોઈ નથા. અબ સબ ઓરતેં ઓર અઝરાકી માં વાપિસ આ ગઈ ઓર ફૂચકા સામાન હોને લગા. ઓરતેં મેહમિલોમેં સવાર કરાઇ ગઈ. ખયમે ડેરેલી ઉખાડકે ઉંટોંપર લાદેગએ બહાદુર ઘોડોંપર સવાર હૂએ ઓર ખારખરદારી ઓર ઝનાની સવારીયોંકે ગિર્દ હલકા બાધકે મગરિ-બકી તરફ રવાના હૂવે.

ચોથા ખાખ.

ખારગાહે મુલ્તાની.

અશ્વાનિતાન ઓર પંખબકી હદેં જસ મકામપર મિલી હેં વો પિત્રકુત્ત પડાડી સરઝમીનહે. પડાડીયાં હર તરફ ઘેરે હૂવે હેં ઓર મુનાફિયોંકો ધમકાતી રેહતી હેંકે તુમ સબ હમારી કેદમેં હો ઓર મુમકિન નહીં કે ઈસ કેદમેં કોઈ નિકલ જસકે. વહાં કે કોહસ્તાનેને સેંકડો બલ્કો હઝારોંકો આવારાગર્દ રખ્યા ઓર ટકરા ટકરાકે માર ડાલા. સિવા ઉન ઉજુલઅઝમ ફાતહોંકે જનહોંને ઇન પહાડોસે સર નિકાલકે, હિંદોસ્તાનકે ઝરખેઝ સખઝાઝારોંકો અપને ઘોડોંકા જંલાનગાહ બનાદીયા, ઓર જને લોગ ઉધર આય મુમકિન નહીં કે સરગર્દાં ફિરતે ફિરતે જનસે તંગ ન આ ગએ હોં.

જસ વક્ત હમારા ખયાલ ઇસ મકામપર પહોંચાહે, ઠીક દો પહેરકા વક્ત હે આફતાબકી તપિશને તમામ કોહસ્તાનકો આતિ-

શકદા બના દિયા હે. ચટાનોં પર આફતાબકી તેઝ શઆએં પડતી હેં
 ઓર ઉનકી સંગી સતહસે શાઅલે નિકલ રહે હેં. આદે સમૂમકે
 જહોંકે આતે હેં ઓર ઉન શાઅલોંકા ઓર ભડકા દેતે હેં. સેહ.
 રાઇ ચરંદ ને શિકારીયોંકે ખોફસેબી આઝાદ રેહતે હેં ઉન્કો આફ-
 તાબકી હરાતને પરેશાન કર દીયા હે ઓર પહાડી દરખ્તોંકે નીચે
 ખડે હાંપ રહે હેં; કાહસ્તાનકે દરોં ઓર ખોહોંમેંબી જનખન ચરંદ
 છુપે ખેડે હેં. જન તયૂરસે ઉડા ગયા વોતો ચઢને ચઢતે ઇતની
 બલંદીપર પહોંચ ગએ કે દુનિયાકી ગરમીસે મેહફૂઝ હેં. આકી
 ઉન્હી દરખ્તોંકી ટેહતીયોંપર છુપ છુપ કે ખેડે હેં જનકે નીચે
 ચરંદોંને જનકે પનાહ લીહે.

ઇસી કાહસારમેં એક મકામ પર એક બહોત બડા લશ્કર
 ઉતરા દુવા હે. ખયમે નસબ હેં ઓર સિપાહી ને શિદ્દતે હરાત-
 તસે લશ્કરગાહ કે ગિર્દ ચક્કર લગાકે પેહરા નહીં દે સકતે વો અ-
 પને અપને ખમમેંકે દરવાજોંપર થકે હુવે સે ખેડે હે કે અગર
 કિસી તરફસે હરીફકી ફોજેં નજર આએં તો ફોરન તલવારેં ખીંચકે
 ઉઠ ખડે હોં. સબ ખયમેંકે દરમિયાનમેં એક બડા ખયમા હે
 જુસ્કે આસપાસ શિદ્દતે હરાત ઓર ઉસ તપિશમેંબી દસ આરા
 બહાદુર સિપાહી તલવારેં લીએ ટહેલ રહે હેં. ઉતની તલવારોં પર
 દૂરકે આફતાબકી શઆએં તડપ રહી હેં જુસ્કે અસરસે એક તર-
 ફતો હગરતે મોસમીકા ઓર તરફી હોગતીહે, ઓર દૂસરી તરફ
 ઉસ રોખ દાબકા સમા બંધ ગયા હે જુસ્કો કિસી ફાતેહ શહેન-
 શાહકે ફરોદગાહ પર ઝુરર હોના ચાહીયે. ઇસી વક્ત દો બહાદુર ઓર
 કદઆવર જવાન એક દૂરકે ખયમેસે નિકલે ઓર આતે કરતે દુવે
 ઉસ આલીશાન બડે ખયમેકી તરફ રવાના હુવે ને ચકીનન શાહી
 ખયમા હે.

પહેલા—“હાં, તો ફિર કુછ તદખીર ઝુરર હોની ચાહીયે.”

દુસરા—“ઐર કયા અજબ ને સુલ્તાનકો અબ અઝમ ફરખ કરના પડે.”

પહેલા—“હાં, સુલ્તાનકો મનસૂર કે સાથ ખડી મહોખ્ખત હે. ઐર હકીકતમેં વે અયસાહી નવજવાન હે. જસકિસીકે દિલમેં ખહાદુરીકી કદ્ર હોગી, ઉસ્કી સૂરતકા આશિક હો જાયગા.”

દુસરા—“યેહી સમજહમેં નહીં આતાહે, મનસૂર ગાયબ કહાં હો ગયા ? ખજેરામ ગિરિશ્તાર હોકે આગયા ને આજ સુલ્તાનકે સામને પેશ કીયા જાયગા, રાજપૂતોકી અયસી શિકસ્ત હુમ્મ કે ખિલકુલ મુન્તાશિર હોકે ખદહવાસ ઐર બે સરોપા ભાગે. ઇન કુતૂહાત કે ખાઅદ મનસૂરકા ગિરિશ્તાર હોજના હયરત સે ખાલી નહીં.”

પહેલા—“લો, અબ સુલ્તાની ખયમા આ ગયા. વહાં ચલકે સુલ્તાનકે સામને ઇસ અઝમેં જોર કરના.”

શાહી ગાર્ડ કે લોગોને ફોજ આદાખસે ઉન દોનોંકી સલામી લી જસસે માઅલૂમ હવા કે યે લોગભી કોઇ માઅમૂલી સિપાહી નહોં ખલકે કુતૂહાતે ઇસ્લામીકે નામવર ઐર હીરો હે. ઇન દોનોં સરદારાને અસાકિરે ઇસ્લામીયાને સુલ્તાની ખયમે મેં દાખિલ હોતેહી આઇને દરબારકે મુવાફિક સરે નિયાઝ ઝુકા દીયા, ફિર સર ઉડોકે દુઆએ દોલત દી ઐર હસ્મે ઇંજનઝતે સુલ્તાની તખ્તે શાહીકે સામને દાહની તર્ફકી કુરસીયોંપર બેઠ ગએ. તખ્તે શાહીમેં અગએં ઉસ શાનો શોકતકી કોઈ ખાત નહીં પાઈ જતીયી જસને આખિરે ખાનદાને મુગલીયાકો અશરત-પસંદ ખનાદીયા, મગર ખિલકુલ સાદાબી નયા, અફઘાનિસ્તાન ઐર વસ્તે એશીઆકે આઅલા ખયાલાતકે મુતાખિક આહની તખ્ત થા, જસપર જખજખ ચાંદી

કે પતરોસે ગુલકારી ખનાઈ ગઈથી. ખયમેમેં મખમલી ફર્શ થા ઓર ખાસ તખ્ત કે નીચે ઉસ ફર્શ પર નફીસ ઉની કાલીન ખીજા થા ઓર ઉસ પર વો આહની તખ્ત રખા હૂવા થા. ખયમાલી ઉમઝમાનેકી કારીગરીકે લિહાઝસે નિહાયત પુરતકલ્લુક થા. ગિર્દકો કનાત પર ઓર નેઝ છત પર નિહાયત ઉમ્દા બેલબુટોસે મુશબ્બર ખનાયા ગયા થા. કનાતમેં જખખખ ખુશનુમા ફ્રેમોમેં અયસે બેમિસ્લ કુત્મે લગે હુવે થે જનકી ખુશનવીસી ખતા રહીથીકે આખિર ઝમાનેકે લોગ ઈસ કિસમકી તેહરીરોંકો હુડેંગે ઓર ન પાએંગે. ઇન ફ્રેમોમેંસે આઅઝમેં તો આયાતે કુરઆની ઓર હદીસે નખવીકે પુરજોશ કલિમાત લિખ્ખે હુવે થે મગર ખાસ તખ્તકે સામને જો ફ્રેમથા ઉસ્મેં નિહાયત જલીહરેઈં મેં લિખ્ખા હૂવાથા “નસરૂમ્મિનદનાહે વ ફતહુન કરીખ ” દાહની તરફ થે કુતખા આવેઝાંથા “અલ જન્નતો તેહતે ઝનાલિસ્સયૂદે” આઈ તરફ થા “વબાહેદૂ ફી સખીલિલાહ” ઇસ કિસમકે ચંદ ઓર ફ્રેમોંકે અલાવા બાકી ફ્રેમોમેં વો અશઆર લગેથે જન્કે ઝરીએસે ખાસ સુલ્તાની દરબારકે માઅરિકાઆરા શોઅરાને સુલ્તાનકી મદદ સરાઇમેં અપની જૂદત વ ઝકાવતકે જંતહર દિખાય થે.

સુલ્તાનકે લિખાસમેંબી કુછ અયસે ઝિયાદ તકલ્લુફાતસે કામ નહીં લીયાથા એક નર્મ ઓર ઉમ્દા પોસ્તીનકી કળા થા ઓર ઉસ પર ચમકેકી પટ્ટી કસી હુમથી જસ્મેં લોહેકી ડાખ લગી રા ઓર ઉસ ડાખપે સુનેહરે પ્રલ બનેથે. લાં, સરપર એક બડા અમામા થા જસ્મેં કલગી કે નીચે એક બેશ કામત હીરા લગા હુવાથા જો ગુઝિસ્તા ફત્હમેં જયપાલકે બઝાનેસે હાથ લગાથા. સુલ્તાનકે ખુશરોસે ઉંલુલઅઝમી ઓર બલંદહોસલગીકે આસાર નુમાયાં થે. બડીબડી આંબે, ચોડી ઓર કુશાદ પેશાની સુખ્ખ વ સુફેદ રંગ ઇસ્કે

અલાવા! લંખી નુરાની ડાઘી; ધન સખ ચીઝેને શાહી રોઅખ વ દાખદે સીનમેં એક હયખતકી જલા દેદી થી.

તુખત કે સામને દોનોં તરફ કુરસીયોંકી દો કતારેથી, દાહની તરફ વુઝરા ઓર અફસરાને ફેજ ઝરાહ બકતરસે આસ્તા બેઠે થે ઓર બાએં તરફકી કુરસીયોં પર શોઅરા ઓર એહલે મઝાક, વ નુકતારસ, દરબારદારને સુલ્તાનો જલ્વાઆરા થે. ઈસી સફમેં વે નામવર શોઅરા બેઠે હુવેથે જનકા નામ આજતક હર લાયક. ઓર મોહબ્બ સોસાયટીમેં ઇઝતકે સાથ લીયા જતા હે- ફિરદોસી અ.સાધરી. નિનુચહેર બલ. ખી, દકીકી, હકીમ ઉનૂસરી સખ અપને રત્નેકે મુવાફિક કરીનેસે બેઠે હુવેથે ઓર બારબાર મોઝાઅ પાકે અપની નગ્માસરાધ્યેસે દરબારમેં એક નેશોખરોશ પેદા કર દેતેથે.

સુલ્તાનને યકઅયક ફિરદોસીકી તરફ નિગાહ ઉઠાકે દેખા ઓર ફિરદોસીને ખડે હોકર અપને પુરજોશ લેહજમેં થે ફિતઆ પદા:—

જહાંદાર મેહમૂદશાહે જુઝુર્ગ, બ આબે ખુરઅન્દ હમી મીશો ગુર્ગ; તુ ફૂદક લખ અઝ શીરે માદર બશરત, બ ગેહવારે મેહમૂદ ગોયદ નખસ્ત.

સુલ્તાનને અપની શાહાના મતાનતકે સાથ ફિરદોસીકી નાઝુક અયાલી ઓર કાદિફલકલામીકી દાદ દી જરકે સાથ તમામ એહલે દરબાર અમસન એહલે શોઅરાને નાઅરએ તેહસીન વ મરહબા બલંદકીયા ઓર ફિરદોસી આદાબેશાહી બજલોકે બેઠ ગયા. ઉરકે બાઅદ સુલ્તાન મિનુચહેર બલ. ખી કી તરફ મુતવજજેહ હુવા. મિનુચહેર ફારન ઉઠ ખડા ઓર થે કસીદા નિહાયત ખુશ ઇલ્હાની સે પદને લગા-

ખૂંચે ચમન ખર આમદો બર્ફે જબલ ગુદાખત
 ગુલ બા શગુફતન આમદો ખુલખુલ બ બોસ્તાં
 આં દૂર શુદ કે નાખુને દર્-દા તેજ બૂદ
 વાં રોઝગાર રફત કે ગરકી કુનદ શ્યાં
 ખર બુકઅચે કે ચશમે ધરાદત કુનદ ખુદાચે
 ફરમાનદહે કુનદ ઝ ખરે ખલક મેહરખાં
 વાં હમચુ હઝરતે શહે મેહમૂદ નામવર
 જમ મરતખત પનાહે જહાં કેસરે ઝમાં.
 શાહીકે અર્જ લશ્કરે મનસૂરે ગર દેહદ
 અઝ કેરવાં સિપેહ બકુશદ તા બ કેરવાં
 સુલતાને રૂમો રૂસ બમિન્નત દેહદ ખિરાજ
 જયપાલો હિદો સિંદ બગરદન કુશદ કલાં
 મુલ્કે બદીં લિયાકતો હુકમી બદીં નસક
 ન નવિસ્તાઅદ બર હમા શેહનામા દારતાં
 અય આફતાબે મુલક બસે રોઝહા બતાબ
 વે સાયચે ખુદાચે બસે સાલહા ખુમાં
 ખાલી મઆદ ગુલશને ખિજરાચે મજલિસસ્ત
 ઝાવાઝ ખુલખુલાને સખુન ગોધ મદહખ્વાં

ઇન અશઆર પર તમામ દરબારસે આફરીન ઓર સુખ્દાન-
 હાહકી સદાચે બલંદ હોરહીથી મગર ખુદા બને કયા બાતથી કે ખુદ
 સુલતાનને સિદ્દિ ચારહી પાંચ શેઅર શાકસે સુનેથે કે કુછ સોચમે
 આ ગયા. ઇસ અમ્રકી તરફ એહલે દરબારકા ખયાલ ઉસવકત ગયા
 જબ સખ લોખ સાકિત હૂવે ઓર બાદશાહકો એક ફિકકે આલમમે
 પાયા. ઉસવકત સુલતાનકે ચેહરેસે ગુસ્સે ઓર ગમકે આસાર
 નુમાયાથે, પેશાનીપર શિકને પડી હૂધ થી, આંખે સુખ્દાની ઓર ઉન

આસારે ગઝન કે સાથ એક સુદત થા જો કિસી સદમે ઓર ગમકી ખમર દેરહાથા ઉસ સુદતને વુઝરા ઓર તમામ અફસરાને ફોજકો બી સનાટેમેં કર દીયા. સુલતાનકી ચિતવનને કુલ એહલે દરબારપર અયસા રોઅય તારી કર દીયા કે સય ખામોશથે ઓર મગલ નથી કે કિસીકી ઝખાનસે કોઈ લફઝબી નિકલ જાય.

એહમદ બિન હસન મેમંદી જો વિઝારત ઓર મદારલ-મુહામીકે ઓહદે પર મુમતાઝ થા ઓર અખિલાફ ઓર સફરોંકે ઇસ સરરમેં સુલ્તાન કે હમરાહે રકાય થા ઉસને અપની નુકનારસ અકલ ઓર તેજ ઝહેનસે કામ લીયા ઓર દિલહી દિલમેં ખયાલ કરને લગા કે સુલ્તાનકા મિઝાજ યકઅયક કયું ખરહમ હો ગયા ? ઉસને અપને દિલમેં કહા “ઇસ કસીદમેં કયા ખાત થી જસને સુલ્તાનકે મિઝાજ પર અયસા અસર પીયા ?”. વઝીર એહમદ બિન હસન મેમંદીકા ખુદાને અલાવા ફેહેમ વઝુકા કે હાફિઝાબી નિહાયત તેજ દીયાથા. જો અશઆર મિનુચ્છેર અલખીને પદે થે ઉસકા યાદ હો ગએ થે ઉન અશઆરકા ઉસને અપને દિલહી દિલમેં પઢા ઓર ગોર કરને લગાકે ઇનમેં કોન લફઝથા જો ખિલાફે મિઝાજે સુલ્તાન હવા. એહમદ બિન હસનને ચાર શેઅર પઢકે જમ પાંચવાં શેઅર પઢા ફોરન સમજલ ગયા કે સુલ્તાનકા સુદત ઓર મલાલ કિસ વજહસે હે. પાંચવાં શેઅર થા—

શાહી કે અર્ઝ લશ્કરે મનસૂર ગર દેહદ;

અઝ ફેરવાં સિપેહ અકુશદ તાય ફેરવાં.

એહમદ બિન હસન દિલમેં કેહને લગા કે ખેશક ઇસ મનસૂર કે લફઝને થે આદત દાદી. મનસૂરસે સુલ્તાનકા ખડી મહોબ્બતથી,

ઉસ્કી ખાનદાની વફાઅત ઓર ઉસ્કે જાતી જોહરો કે સુલ્તાન નિહાયત ઈઝઝતકી નઝરસે દેખતા થા. અબ કિસ પેહલુસે ગુફતથુ શુરૂઅ કરે કે સુલ્તાનકા ગમ ગલતહો. એહમદ બિન હસન ઇસી પસો પેશમેંથા કે સુલ્તાનને એહલે દરબારકી તર્ફ મુતવજજેહ હોકર કહા “કયા અબ મન્સૂરકી તર્ફસે નાઉમીદ હોખના આહીયે. ?”.

વો દોનોં અફસર જો અબી અબી આકે શરીફે દરબાર હૂવે થે દોનોં લશ્કરે સુલ્તાનીકે પુરજોશ સરદાર થે. ઉનમેંસે એક તો અરબ થા જો સુલ્તાનકી અરબી ફોજકા સિપેહસાલાર થા જીસ્કી તક્તવારને તુર્કસ્તાન, ખુરાસાન ઓર નેઝ હિંદોસ્તાનમેં ખડેખડે જોહર દિખાય થે ઓર દૂસરા એક તુર્કી બહાદુર થા. જો જાનિસારાને દોઝતમેં બહોત આઅલા ઓહદેપર મુમતાઝ થા. ઓર વઝીરે જંગકી ખિદમતકો અંજામ દેતાથા. પેહલેકા નામ થા અબ્દુલ્લાહ, તાઇ ઓર દૂસરેકો અલ્તૂનતાશ કેહતેથે. જીસવક્ત સુલ્તાનને યે હસરતમંદાના જીમ્લા કહાહે ઉસવક્ત દોનોં અફસર કુછ અર્જ કીયા ચાહતે થે. મગર અબ્દુલ્લાહ તાઇને સમક્ત કી ઓર ખડે હોકર પેહલે હુઆએ દોલત દી ફિર અર્જ કીયા—

“હુઝૂર આપ મુતરદિદ ન હોં. મન્સૂરકી જીરતુજૂમેં હમ વફાદારાને તખ્ત ઓર જાનિસારાને સલ્તનત ખ્યાલ ઓર ખુર અપને ઉપર હરામ કર દેગે ઓર જીસ્તર્ફ બન પડેગા બહાદુર નવ-જવાન મન્સૂરકો હુંડ નિકાલેંગે. કિસી હિંદ રાજકી છતની મળત્ર નહીં કે મન્સૂર કે સાથ ખુરા સુલૂક કરે ઓર અગર ખુદા ન ખવાસ્તો મન્સૂરકી જાનિયસે હમ હલકાબગેશાને દોલતકો કોઇ સદમા પહોંચા તો હમારે સવાર પૂરી સરઝમીને હિંદકો હિલાદેંગે ઓર

હમારે ઘોડે હિંદોસ્તાનની હર છોટી ઓર બડી સદતનતકો રાંદ
ડાલેંગે ?”.

સુલ્તાન—“અબ્દુલ્લાહ ! તુમ લોગોંની જુરઅત ઓર તુમહારે
હાસલોંસે મુજહે અયસીહી ઉમ્મીદ હે, મગર મેં સચ ફેહતાહું કે
ધસવક્ત તક જમ મેંને હિંદોસ્તાનપર હમ્લા કરનેકે લીયે તલવાર
હાથમેં લી હે ઓર રકાબમેં પાઉ રખ્યા હે, સિફ જિહાદકી
ખાલિસ નિયતસે ઓર ખુદાકે મુઆરક દીને ઈસ્લામકી ખિદમતકે
લીયે ઓર ઇસી વજહસે ખુદાને મેરી મદદ કી ઓર કુદશારકો ઝલીલ
વ ખવાર કીયા. મેં યે નહીં પસંદ કરતા કે અપની ઇસ ખાલિસ
નિયતકો ખરાબ કરૂં ઓર આઈન્દા ફ્રેન્જકશીસે ખિદમતે દીને
ઈસ્લામકે અલાવા મન્સૂરકા બદલા લેનાબી મેરી ગરઝ હો. ”
ઇસ પર એહલે દરબારને પાદશાહકી નેકનીયતકી દાદ કી ઓર
સુલ્તાની ખયમેમેં ખુદાતરસીકા એક જોશ પેદા હોગયા. એન
ઇસ જોશ વ ખરોશકે આલમમેં બહાદુર વ્ર્ક અલ્તૂનતાશ ઉઠા
ઓર અર્જ કીયા “ હમારી ઇલિતમ હેકે હુઝૂર અપને આલી હિમ્મત
દિલમેં કિસી કિમમકી ફિક વ તશવીશકો ન જગે દે. સુલ્તાની પાક-
નિયતીને અલ્લાહમેં લલાહકે હમારી ફ્રેન્જકે હરહર સિપાહીકી નિયતે
ખાલિસ ઓર પાકો સાફ કરદી હે. હર જનનિસારીકે ઇમ્તિ-
દાન ઓર હર જનખાઝીકે મેદાનમેં અલ્લાહ જલ્લે શાનહૂકા જત્તાલ હમારી
નઝરોંકે સામને હોતાહે ઓર ઇન્શાઅલ્લાહ હમેશા રહેગા. લેકિન
ઇસી ખાલિસ નીયતકે સાથ હમ અપને બહાદુર નવજવાન અફસર
મન્સૂરકા દૂંડ નિકાલેંગે ઓર ઇસી કાશિસે જિહાદમેં ખુદા હમારે
હાથોંસે યે કામબી કરા દેગા કે હમ મન્સૂરકો તજાશ કરેંગે યા
ઉસકે હર પાક ઇતરએ ખૂતકી જગે હઝારહા રજખૂતોં બલકે કાફિર

ઓર બુતપરસ્ત રાજાઓંકે ખૂનકા સેલામ બહા દેંગે. હુઝૂર મેરી રાયમે તો યેહી મુનાસિખ હે કે અસાકિરે સુલ્તાનીયા આગે બહેં તાકે કુફ્રિસ્તાને હિદયર હમારી તલવારોંકા દબાવ પડે ઓર દુશ્મનોંકા ખાક પેદા હો. ”

સુલ્તાન—“ મેરે બહાદુરો ! ઇસ અમ્રમેં અબ તુમહારી કયા રાય હે ? મેરા તો ફરદ આ કે ઇસ મરતબા ગિઝનાકા વાપિસ અલું ઓર આયન્દા સાલ આકે ફિર બાઝારે જિહાદ ગર્મ કરે. ”

એલમદ બિન હસન—“ ઇસમેં કોઇ શક નહીં કે હમારી ફોજેં અબ થક ગઇ હેં ઓર ઇસ માંદગીકે ઝમાનેમેં ઉનકા જિહાદગી તકવીફમેં ડાલના નામુનાસિખ હે. આમારે સહાબાસેબી યેહી સાબિત હોતાહેકે જિહાદમેં સિપાહીયોંકા રાહતરસાની બલકે ઉનકે મુતઅલ્લહીન તકેખયાલાત કો હરવકત પેશે નઝર રખના ચાહીયે. જનામ ઉમરફારુક રહીં ને સિફ એક ઓરતકે ખયાલાતકા અંદાઝા કરકે નમામ ઉમરાએ અસાકિરકે નામ ફરમાન જારી કર દીયે થે કે હર સિપાહી કો ખ્યાલ વો કિસ્તી મરતબેકા હો હમેશા છે મહીનેકે બાઅદ એક મહીનેકા રૂખસત દેદી જાયા કરે.*

* જલાલુદ્દીન સયૂતીને તારીશ ખુલ ખુલફામેં તરીફ કરદી હે કે એક બાર ખલીફએ સાની હઝરત ફારુકે આઅઝમ. રહી. રાતકે વકત હરબે આદત મહીનેકા ગલીયોંમેં સેર કર રહોં કે ઉનકા ઘુઝર એક મકાન પર હવા. ઇસ મકાનમેં પરદે પડે હૂવેથે ઓર પરદેકે અંદરસે રોશનીકા શઆઅે બાહિર નિકલ રહીથીં ઓર કોઇ જવાન ઓરત અપની શીરીન ઓર લતીફ આવાઝસે દંદકે લેહજેમેં કુશ અશઆર પદ રહીથીં. જનાબે ફારુક ઠહેર ગએ ઓર સુનને લગેતા થે અશઆર થે—

નઝાવિલા હાઝલ લયલા તસરી કવાકિબા

દારકઠની અનિલ અમજદલ આઅબા

અબ્દુલ્લાહ તાઘ—“ મગર હુઝૂર મનસૂરકી મફરુલ્લખમરીને હમારે હર સિપાહીકે દિલમેં એક જાનશ પેદા કર દીયાહે અગર વો થકેલી હેં તો અપની માંદગીકો જૂલ ગએહેં ઓર અગર જિહાદપર મુસ્તઅેદી જાહિરકી જાયગી તો સખ લોગ બડે જોશો ખરોશસે મોજૂદ હોજાએંગે. ”

અલ્તૂનતાશ—“ મેં અપને સાથકે જાનિસારોંકી તરફસેબી અયસીહી ઉમીદ રખનાહું કે વો ઝરા ઇશારા પાતેહી લડાઇકે લીમે મુસ્તઅેદ હોજાએંગે. ”

મુસ્તાન—“ ખેશક, મેં અપને ઉત વફાદાર સિપાહીયોંકી મુસ્તઅેદી ઓર સચ્ચી શુખખતકા શુક્રગુઝારહું લેકિન અલ્તૂનતાશ !

રાત કમખખત કાટે નહીં કટતી ઓર તારે ઉસી તાહ સેર કર રહે હેં ઓર મુજહે ઇસ અપને હયરાન કર દીયા હે, કેઇ હખબિસ્તર નહીં જસસે લુત્ફે સોહખત ઓર દિલચસ્પી હાસિલ હો. ઇસ મઝમૂનકે દો ઓર શેઅર પઢકે યે શેઅર પઢા—

ફવલાહો લલલાહો ખખશી અવાકિખા;
લઝઅઝઅ મિન હાઝલ રીરે ખત-નિખા.

મેં ઉસી ખુદાએ પાકકી કસમ ખાતે હતી હું કે અગર અંજમમેં ખુદાકા ખોદ્ હોતા તો ઇસવક્ત ઇત ચારપાઇકી ચુલેં હિલતી હોતી. ઇસકે ખાઅદ ઉસને એક ઓર શેઅર પઢા જાકા દુસરા મિસરઅ હે “ વઅકરમ એઅલા અન તનાલા મરાકિખા. ” યાઅની અય વો રાખસ જે આલમે ખયાલમે મેરા મુખાતિખ હે સુનતકે મેરે મોઝિલ વ મોહતરમ શોહરકી સવારીયોં પર કોઈ સવાર નહીં હોસકતા મે અશઆર સુનકે જનાખે ફરફકા ઇસકદર હયરત હૂઇકે દરવાઝેપર દસ્તક દી. ઓરતને પૂછા “ કોન હે ? ”. આપને અપના નામ ખતાયા ઓર દસ્તિયાફ વ કીયાકે યે “ અશઆર કયું પઢતી હે ? ”. ઉસને ખોદ્ ખુદા હોકે માઅ

અગર વો અપને જોશે શુભ.અતમેં અપની માંદગીકા ખયાલ નહીં કરતે યા અપની ગુઝિસ્તા મશકકનોંકા બૂઝ ગએ હેં તો કયા મુના-સિય હે કે મેંબી ખયાલ ન કરેં? દેખો, તુમ સખ લોગ સનવો, મનસૂર મેરી ફોજકા એક સિપાહી યા ઉસકો કામ તરજીહ નહીં. મેરી નઝરમેં મેરા હર સિપાહી વોહી વકઅત રખ્તાકે જો મનસૂર-કી વકઅત હે યે મુજહે કબી ગવારા નહીં હો સકતા કે ઉસ એક શખસકે લીયે મે અપને બહાદુર ઓર વફાદાર સિપાહીયોંકી અકસર જાનેં બે સલીકગીસે ઓર બેજા તોરપર કટવાદું. ”

યે જુસ્સા કેહકે સુલ્તાનને ઝખાન રોકકે સખકી તરફ દેખા ઓર સખ અફસરોને ખડે હોકર અદબસે સર જહુકાયા ઓર કહા “ હમ સખ તખ્ત કે જાંનિસાર ઓર શાહી એહકામકે ફરમા-બરદાર હેં. ખંદગાને આલી અપને કરીમાના અખત્રાકસે જો ફર્યા-ઝી ઓર દ્રદાની હમારી હકીર ખિદમાતકે મુઆવિજે મેં ફરમાતે

ઝિરતકી ઓર કહકે મેરા શોહર જિહાદ પર ગયા હૂવાહે ઉસ્કી મુફારિ-કતમેં અપને નફસ પર જબ્બ કરતી હૂં ઓર જબ દિલ નહીં માનતા તો યે અશઆર પઢપઢકે અપના દિલ બેહુલાતી હૂં ” જનાબ ફારૂક યે સુનકે દેરતક દિલમેં મુતફકિર રહે કે યે બઝી ખરાબી હોતીહે અયસા નહોકે જિહાદસે ખુરે નતાઇબ પેદા હોં. આખિર દેરકે બાઅદ આપને ઉસસે દરિયાફત ફરમાયાકે “ ઓરતેં કિતની મુદદત તક મુફારિકતે શોહરમેં સખ કરસકતી હેં. ” ઉસને કહા ‘ ઓરતોંકા આમ હાલ મેં કયા જાતું ? મગર અપની તબીઅત સે મેં કેહ સકતી હું કે છે મહીનેકે બાઅદ મુજહસે સખ નહીં હો સકતા. ’ ઇસ્કે બાઅદ જનાબ ફારૂક ઉસકે દરવાજે પરસે ચલે આએ ઓર સુખહહીકો કુલ જમરાએ અસકરીકે નામ ફરમાન બોલે કે “ હર સિપાહીકો હમેશા છે મહીને કે બાઅદ વાજબી તોર પર એક માહકી રૂખસત દીજયા કરે. ”

હેં ઉરકા શુક્રીયા પૂરે તોરપર અદા કરનેકી કુબ્જત હમારી ઝખાન
ઓર હમારી કુબ્જત મેં નહીં હે. ” ઇનતા કેહકે શિર સખ અપની
અપની કુરસીયોંપર બેઠ ગએ.

સુલ્તાન—“ હાં, હાં, મેંસય કેહતા હું અગર મનસૂરકા ત્રિસી-
કદર ઝિયાદા ખયાલ હે તો સિદ્દી ઇસ વજહસે કે વો ખડે મોહનરમ
ઓર વાજિબુત્તાઅઝીમ ખાનદાનસે હે. વો ખાનદાને અનસર સેહે.
ઉસકે અજદાદને સરવરે કાયનાત હુઝરત રસુલે મક્રૂમ (સ. અ.
સ.) ઓર તમામ મહાજરીન કો અયસે નાઝુક વક્તમેં પનાહ દી થી
ઓર ઉસ હાદીયે ખરહુકકી મદદ ડીથી જખકે દુનિયામેં સિવાએ
ખુદાકે કોઈ ઉસ મુકદ્દસ ગિરોહકા પનાહ દેનેવાલા ઓર મ-
દદગાર નથા. હમારે પેગમ્બર (સલ્વાતો અલયહે વ. અલા આલેહી)
ઉસકે અજદાદકે મેહમાન રહે હેં. (ઇસ વક્ત સુલ્તાનકી આંખોમેં
આંસૂ ડગડ્યા આતે હેં ઓર તમામ દરબારમેં એક દીની રિક્કત
પેદા હોગતીહે) યસ અગર મનસૂરકા ખયાલ હે તો ઇસ કદર.”

અખુદુલ્લાહ તાઈ—“ હ.બુર ! યે કોઈ મા.અમ્લી ખયાલહે ?
આહ ! જસ પેગમ્બરકા કલેમા ફેલાના હમારા મકસૂદ હે ઉસકે
મેઝખાન ઓર જાનિસાર અનસારકી નસલકા બહાદુર નવ-
જવાન ખુદા જાને કિન ઝાલિમોંકી કેદમેં ગિરિફતાર હે ઓર હમ
મુતમઇન હેં.”

સુલ્તાન—“ અફસોસ ! ખજેરામને બી હમારે હાયમેં ગિ-
રિફતાર હોકે ખુદકશી કરલી વર્ના ઉસસે કુછ હાલ માઅલૂમ હો જતા
ઓર નબી માઅલૂમ હોતા તો ઉસકે ઈવઝમેં શાયદ હમ મનસૂર કો
જલદી ઓર અઆસાની પાજતે, અઝા શિર અખ કયા કોરરવાઈ
કીજય ? મેરે ઝેહેનમેં તો કોઈ ખાત નહીં આતી.”

અવતૂનતાશ—“હુઝુર ! ઇસ્કે સિવા ઓર કોઇ તદખીર નહીં કે સુલ્તાની ફોજેં હિંદોસ્તાનકી તરફ ખડેં અગર હુઝુરકે ઇરાદેકી ઝરાબી ખાખર હિંદુ રાજાઓકે કાનમેં પહોંચી જાયગી તો તમામ રાજા ચરો ઉઠેંગે ઓર જીસ કિસીકે કબ્જેમેં મનસૂર હોગા વો ઉસ્કો હુઝુરકી ખિમતમેં લેજકે અફવ તક્સીર ચાહેગા. ”

સુલતાન—“ બેહતર અગર તુમ સબકી યે રાય હેતો ચેહી સહી. અચ્છા તો અબ ઇસ અમ્રકા ફેસલા હોના ચાહીયે કે ફોજ કિધર બઢાઇ જાય. ”

એહમદ બિન હુસન—“ સિવા અતરાફે સિંધકે ઓર કિધર ફોજ બઢાઇ જાસકતી હે ? કયું કે મનસૂર ઉસ તરફ ગએ થે ઓર ઉસી મુલકકી હદ્દપર પહોંચકર ગાએખ હૂવે હેં. ”

સુલતાન ઇસ્કે આઅદ દોનોં સરદારાને ફોજ અવતૂનતાશ ઓર અબ્દુલ્લાહ તાઇડી તરફ મુતવજ્જેહ હવા ઓર ફેસલે લગા “ ખેર, અબ મેને વાપિસીમેં ગઝનવીકા ઇરાદા મુલતવી કીયા. તુમ દોનોં જાકે અપને હમરાયીયોંકો ઇતિલાઅ દોકે કલ મુજ્હકો ઉઠકે નમાઝકે વક્ત સિંધકી તરફ ફેરવ કરના હોગા ઓર મુસ્તઅદ હો જાએં કે ઉન્કી સિપેહગિરી ઓર મુન્તઅતકા હમિતહાન લીયાવનયગા. ”

દોનોં અફસરોને તલવારેં મ્યાનસે નિકાલલી ઓર ખડે હોકર જોશો ખરોશકે લેહજમેં અર્જ કીયા “ ખુદા હુઝુરકે ઇકબાલકા બલદ કરે ઓર દુશ્મન હમેશા ઝલીલો ખવાર રહેં. હમારી તલવારેં અબ દિખા દેંગી કે હમ કયસે વફાદાર ઓર જાનિસાર હેં. ”

ઇસ્કે જવાબમેં સુલતાનને શાહાના મતાનતકે સાથ બહાદુર અફસરોંકી વફાદારી ઓર ફરમાંબરદારીકા શુકીયા બદા કીયા. યે

અફસર શાહી ખયમેસે બાહિર નિકલે ઓર ઉન્કે નિકલતેહી દરબારબી
બરખાસ્ત હો ગયા. ઇન દોનોને બાહિર આતેહો તમામ અફ-
સાને ફોજકો શાહી હુકમ સુનાદીયા ઓર તમામ અસાકિરે ઇસ્લા-
મીયામે એક જોશ વ ખરોશ પેદા હોગયા ઓર સખ ઉસી વકત સે
ફૂચકી તૈયારીયાં કરને લગે.

અબ રાત હૂઈ ઓર ખિમાફે માઅમૂન ઇસ રાતકો ફોજે ઇસ્લા-
મમે સુદૂત ન થા જો હમેશા હો જાયા કરતા થા, કયું કે અકસર
સિપાહીયોને જોશે સુરકી બેદારીમે રાત ગુઝારી. તારે જો હમેશા
જાગને કે મુશ્તાક હેં પિછલી રાતકો ઉનકી આંખેબી જહપક ચલી.
મગર ઉન જાંબાઝોંકી પશક ન ઝપકીથી ગોયા આજકી રાત દર સિપાહી
નીદકો જૂલ ગયા થા. અકસરોને ઇસ બેદારીકો ઇમાદને પલાહીમે
બસર કાયા ઓર સુબહકે સુકાને વકતમે જામકે કુમૂત્રીયને દુઆકા
વકત હોતા હે. અમૂમન અરબી વ તુર્કી સિપાહી દરગાહે હઝરત
રખમુલ ઇઝઝતમે નિહાયત અલહાદ ઓર આજીઝે ફત્હ વ નુસર-
તકી દુઆ માંગ રહે થે. હનોઝ સુબહકે તારે જહુઝમુલા રહેથે ઓર
નસીમે સહેરકે જહોંકે ચલ રહેથે કે ખયમે ડેરે ઉંટોપર લદને લગે
ઓર અફસરોને એક વસીઅ મેદાનમે અપની અફવાજકા નિહાયત
ઉમ્દા સફેમે મુરતખ કરદીયા સુલ્તાન મેહમુદ ગઝનવીબી અપને
ખયમેસે બરખામદ હૂવા ઓર ઉસકી સૂરત દેખતેહી હરતફ્ફસે
દુઆએ દોલતકે નાઅરે બલદ હોને લગે જામ સુલ્તાન અપની
ફોજકે આગે આકે ખડા હોગયા તો અખદુદ્દાહ તાઈકી ફોજકે
એક અફસરને અરબી લેહજમે સુબહકી અઝાન દી ઓર સબોને
જમાઅતસે નમાઝ અદાકી. નમાઝ સે શરાગત હોતે હી
તખલજંગ બજને લગા ઓર ફોજ બાજોને હર સિપાહીકો ફૂચકી

ઈતિલાઅ દી. સખ લોગ સર્કે ખાંધકે જુનૂઅકી તરફ રવાના હુવે ઓર
જસ શાનો શોકતસે જરહેથે ઉસસે સાફ અયાંયા કે ઝમીને હિંદ
ઉનકે જલાલ વ સતવનસે ડરડરકે અપને સખજેઝાર ઓર અપને
સેહરા ખુદ ઉનકે સિપુર્દ કરતી જતા હે. આખિર યે ફાજ જાતે
જાતે નઝરસે ગાયબ હો ગઇ.

પાંચવા બાબ.

અજમેર.

જસ ઝમાનેકા હાલ હમ બયાન કર રહેહેં ઉન દિનો હિંદો-
સ્તાનકે વસીઅ સખઝાઝારોં કે મુખ્તલિફ ફૂવતોં ઓર મદતનતોને
ઇસ કસરતસે ખાંટ લીયાથાકે મજમૂર્દ ફૂવત કબી યકજ ન હોસ-
કતીથી ઓર અગર બિલફર્જ કબી અકસર ફૂવતેં યકજબી રોજતીથી
તો ઉસસે ઇત્તેફાક નહી પેદા હોસકતેથે. જો લોગ દાઅવા કરતેહેં
કે અગર હિંદોસ્તાનકી સખ ફૂવતેં યકજ હોજતીતો મુસલમાનોંકા
હરગિઝ કામયાખી ન હોતી. ઉનકા યે દાઅવા એક હદતક માન લીયા
જાસકતાહે. અગરેં મુસલમાનોંકા યે જવાબ કારીહેકે કયસરોં કસરા
જાનકે જહાંડોંકે સાગેમેં ફુનિયાકે બહોત બડેબડે મુલક મોજૂદથે ઉન્હોંને
અપની ઉસ મજમૂર્દ ફૂવતકે સાથ કયા કર લીયા જો હિંદોસ્તાનકી
મદતનતેં બાહમ ઉત્તેફાક કરકે કુછ કરસકતીં ? લેકિન ઇસમેં કોઇ શક
નહીં કે અગર યહાંકે સખ રાજા ઇત્તેફાક કરકે ઓર પૂરી શુજાઅત
કે સાથ મઝાહેમત કરતે તો મુસલમાનોંકા યું આસાનીસે ફતહયાખીકા
મોકાઅ ન મિલતા.

ખેર ચાહે જો કુછ હો ઇસમેં કુછ શક નહિં કે યહાં થોડી
 ઝમીન પર એક એક રાજા થા જો અપને હલકે કે અંદર આઝાંદી
 ઓર ખુદમુખારીકે સાથ એક શખ્સી સલ્તનતકે શહેનશાહકા
 રૂતબા રખતા થા. અજમેર કે કાહે અરારલી સે લોકે દામને વિંદાયત્ર
 તકકી થોડી ઝમીનમેં કઇ સલ્તનતેં કાયમથી ઉદેપુર, ઉજ્જૈન,
 ઇંદોર ઓર ખુદ અજમેરકી સલ્તનતેં ઇસ થોડીસી ઝમીનકા અપને
 અપને હિસ્સેમેં બંટે હૂંચેથી. અજમેર ઓર ઉજ્જૈન ઇન દો
 સલ્તનતોં કે રાજાઓમેં આપસમેં બદા ઇતેફાકથા. ઇસ ઇતેફાકકી
 એક વજહ તો યેથી કે દરીયએ અગત્ર કે કનારે દોનોં રાજાઓંકી
 સરહદ મિલીથી ઓર દૂસરા ખાસ ખાસ બાઇસે ઇતેફાદ એક અઝી-
 ઝદારાના તબલુકથા જો દોનોં શાહી ખાનદાનોંમેં પેદા હોગયાથા
 યે દોનોં ખાનદાન નિહાયત શરીફ, મોઅજ્જઝ ઓર પાકો સફ
 તસવ્વુર કાયે જાતે યે ઓર અગલી શરીફ ઓર બહાદુરઆરી
 કામકા વો ખાલિસ ખૂન જો નસલન બાઅદ નસલન ઇન ખાનદાન-
 વાલોંકી રજોમેં ચક્ત્ર આયાથા વો મુલકમેં નિહાયત કીમતી ખયાલ
 કીયા જાતા થા ઓર ઉસી વજહસે ઇન ખાનદાનોંમેંબી હર હર
 બચ્ચેકી રજો પેમેં વો શુજાઅત ઓર દિલેરી મોબૂદથી જસસે
 ઉમ્મીદ હો સકતીયો કે હિંદોસ્તાન શાયદ ઇન્કલાબસે મેહફૂઝ રહ જાય
 ઓર વાકઈ મુસલમાનોં કે રાકનેકી ઉનકી કોશિશે રાજાએ દેહ-
 લીકી કોશિશેસે કમ નથી. ખુસુસન જગકે અજમેર કે રાજાને અપની
 એક ખેટી ઉજ્જૈન કે નવજવાન રાજાકે ઉકદમેં દેદી તો ઉન
 દોનોં સલ્તનતોંકે ઇતેફાકસે યે ઉમ્મીદ ઓર કવી હોગઈ કે મુસ-
 લમાનોંકા શાયદ કદમ બહાનેકા મોકાઅ ન મિલે.

રાજા અજમેર કે મહેલમેં એક ઓર લડકીથી જસસે રાજાકા

ઇન્તેહાસે ઝયાદા મહોળ્યતથી ચે લડકી અપને હુસ્ન વ જમાલ કે
 એઅતેઆરસે તો અયસી થી કે ઉસકે નાઝુક ઓર પતલે હોટાં
 ઓર નશીલી શર્મગીં આંખોંકા દૂર દૂર શોહરતથી. ઉસ્કી તમના
 ઓર આરઝુ તો બડી આતથી સિફ એક જલ્વા દેખવાનેકે લીચે
 અકસર શાહઝાદે મુખતલિફ સલ્તનતોંસે આતેથે ઓર નાકામ વ
 નામુરાદ વાપિસ જાતેથે બચપનહીસે ઉસ્કો મુકદ્દસ અજાન સંસ્કૃ-
 તકી કિતાબેં પદામ ગદથીં ઓર ઉસ્કે તેઝ ઝહેન ઓર નુકતા-
 રસ તખીઅતને નવ દસ બરસહીમેં ઉસકો એક બહોત બડે પંડિતકે
 રૂએકો પહોંચા દીયાથા. ઉસ્કે આઅદ ખાનદાની રૂસુમકે મુવશ્ફિક
 ઉસને સિપેહગિરીકી તાઅલીમ પામ ઓર ઇસ હેસીયતસેબી ઇસ
 કમાલકો પહોંચ ગઈ કે ઘોડેપર સવાર હોકે એક આઅલા દર્જેકે
 સિપેહસાત્તારકી તર્હ કુરતી ઓર ચાલાકીસે લડામ કે કરતમ
 દિખાતીથી. ઉન દિનોંકી આહમી લડામ ઓર ઉસ ગેર મુન્તિઝમી ઓર
 એઅમની કે ઓહોદકી રોઝાના ખૂંરેઝીયોંને ઉસે એક શુખ્ત ઓર
 બહાદુર સિપાહી બના દીયા. જમ્ વો ઘોડેપર સવાર હોકે ઓર કાલી
 કાલી ઝુલ્ફેં શાનોંપર બિખરાકે નિકલતીથી ઓર શાહી ફૈઝ દો
 તરફસે સત્રામી લેકે દુઆએ દોલત દેતીથી. ઉસ વક્તકા આલમ
 બહોતસે લોગોંકા બેતાબ કર દેતાથા ઓર ઇન નમ બેતાબીયોંને
 મુલકમેં એક તાઝા શોરિશ પેદા કરદીથી. મોહના ઇસ પરી જમાલ
 લડકીકા નામથા ઓર આપકે ઇસ કદર પયારીથી કે ઘડી બરકાબી
 ઉસકી મદ્દારકત નહીં ગવારા કરતાથા. ખુસસન ઉસ્કે ઝાતી જેહર
 ઓર ઉસકી સિપેહગિરીને ઉસે આપકી નઝરોંમેં ઓર મોઅઝઝિ-
 ઝ બના દીયાથા. ઉસ ઝમાનેતક હિંદુઓંમેં પરદેકી રસ્મ નહીં
 જરીથી ઓર મોહના હમેશા શાહી દરબારમેં તખ્તકે દાહની જાનિબ

નિહાયત શાને શોકતસે જલવાઅફરોજ નઝર આયા કરતીથી. રા-
જને અપની હૂરવશ ખેટી મોહનાકો આપની શાદીકા એક હદતક
ખખિતમાર દેહીયાથા ઓર ચેહી વજહથી કે ગમ ઉસકો અકારવાં
સાલથા ઓર હનોઝ શાદીકી નોખત નહીં આઈથી. બહોનસે શાહઝાદે
ઓર રાજ સાલહાસાલકી કાશિશોકે આઅદ માયુસ હૂવેથે, ખુદ રાજ
અજમેર કે વઝીરકા નવજવાન ઓર બહાદુર ખેટા જયરામ એક
અરસેસે ઇસ નાઝનીન કે દિલકો અપને કબ્જેમે લાનેકી તદખીરે કર-
રહાથા બલે ખુદ રાજમી ચેહી ચાહતાથા કે જયરામહીકે સાથ શાદી
હોજાય, મગર ઉસ અત્રને ઉસેબી મજબૂર કર દીયાથા કે ખુદ
મોહના કો મંજૂર નથા. આવુખુદ ઇન સખ આતોકે જયરામ
અબીતક હિમ્મત નહીં હારાથા. અબીતક વો અપની તકદીર
આઝમાઇમે મસરૂથા.

રાજકે લાવક વઝીરકા ખેટા જયરામબી એક મશહૂર સિપા-
હીથા મેદાને જંગ ઉસકી નઝરમે એક શિકારગાહસે ઝપાદા વઙ-
ગત નહીં રખના થા ઓર બહોત બડેબડે માઅરિકામે વો નેક-
નામી હાસિલ કર ચુકાથા, અગર ઇસમે કોઇ તુકસાનથા તો સિદ્દી
ઇસીકદર કે મિઝાજકા તેઝથા, હર કામકો ખે સોચે સમજહે કર
ગુઝરનાથા કિતબનઝર ઉસકે કે શાહઝાદી મોહનાકી સૂરત ઓર
ઉસકે જમાલે જહાંગીરાને દુનિયાકી બાકી હસીનોકો શીકા કર દીયાથા.
જયરામકે ઝપાદા શરફતા હોનેકી વજહ ચેથી કે ખુદ બડા
ખખાઝ સિપાહી ઓર બહાદુર માઅરિકાઆરાથા ઓર ઇસ વસ્ફકા
પૂરે કમાલકે સાથ અપની માઅશુકામેબી પાતાથા. સરહદી
લડાઇઓમે મોહનાને જીતની મરતબા અપની શુજાઅત દિખાકે
ગનીમતી ફોજોકો પસપા કરદીયા ઉતનીહી મરતબા ઉસને

જયરામકે દિલ્લપર એક નવા તીરે ધક્ક મારા.

સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવીને જળ હિંદોસ્તાંકો ઝેરોઝપર કરના શુરૂ અકાયા ઉસવકત તમામ બહાદુર રાજાઓંકી રમે હમીયત જોશમે આગઈ. હર છોટે ઓર બડે હિંદોસ્તાની દરબારમે મુસલમાનોંહાકી યૂરિશ ઓર તામ્ત વ તારાજકા ચરચા હોરહાયા ખુસૂસન જયપાલકી શિકસ્ત ઓર બજેરામકી નાકામીને હર રાજાકી આંખે ખોલદીથી. જો બોદેથે વોતો મુન્તઝિર બેડેથે કે મેહમૂદકે સિપાહી ઉતકી હુદ્દકે કુરીખ પહોંચે ઓર વો સરે નિયાઝ જહુકાદે. લેકિન બહાદુર રાજ-પૂતોંકા ખૂન જોશ ખાગયા કે જહાંતક જલ્દ મુઝિનહો તુકી ઓર તાતારી સિપાહીયોં કે સામને સફઆરા હોં ઓર દાદે શુબ્બઅત દે.

યેહી બેકો શોક રાજા અજમેર કે બહાદુર દરબારમેંબી પેદા હો ગયા થા. ખુસૂસન અજમેરમેં ઝયાદા જોશયા દસલીયેકે ઉસસે પહેલે લકાઇમેં રાજા અજમેરને જયપાલકી મદદકે લીયે કુછ ફોજ રવાના કીથી જો પસપા હૂઇ. ઓર દરબારે શાહી કે કઇ નામવર અફસર નઝરે અજલ હૂવે. જસરોઝ બજેરામકી નાકામીકી ખબર આઇ ઉસરોઝ રાજાએ અજમેર દરબારમેં બેકા થા. ઓર બડે બડે પંડિત ઓર નામવર બહાદુર છત્તરી (લત્તરી) સામને સફઅસ્તા ખંડે થે. રાજાકી આલમઅફરોઝ બેટી મોહના રાજકે તખ્તકે બરાબર એક સોનેરી ચોટીપર અસતહે જંગસે આરાસ્તા બેઠીથી. વઝીર ઓર તમામ એહલે દરબાર દસ્તઅસ્તા ખંડેથે ઓર ઉન્હીકી જમાઅતમેં વઝીરકા બેટા જયરામ ખડાથા. અગરે શાહી રોઅબ વ અદબકી વજહસે ઉસકી આંખે નીચે જહુકી હૂઇથી ઓર મજલ નથી કે કબી ચોરી છુપેબી મોહનાકી કાકુલે-

પચ્ચાન ઓર ગુલાબી રૂપ્સારોંકી તરફ નિગાહ લે જાય લેકિન દિલહી દિતમે હઝારોં શોક વ આરમૂકે સાથ મોહનાકે ખયાલસે ખાતેં કરરહાયા ઓર અપને ખયાલી જોશમેં ઇસદજેં મેહવ થાકે આલમે ખયાલહીમેં ગુસ્તાખીયાંબી કરને લગતા થા. ઈસકા સિલસિલએ ખયાલતો મોહનાકી તૂઝાની ઓર પુરપેચ ઝુલ્ફોંકી તરફ કબી ખતમહી ન હોને આયગા. આવ, દેખેં રાજ અપને એહલે દરબારસેં કયા ખાતેં કર રહા હે.

રાજ—“હાં, તો ફિર રાજ જયપાલને તખ્ત છોડ દીયા ? મુજહે ઉસ્કા અફસોસ હે.”

વઝીર—“હુઝૂર ! વો કયા કરતે ? દો દુઃખ ઉન્હોંને બહોત કુછ એહતિમામસે ફોજેં જમઅકીં ઓર તુકોંકા મુકાબિલા કીયા મગર દોનોં મતંબા ઉન્હીંકા ચિકસ્ત હુઈ, આખિર રસ્મે ઝમાનાકે બમૂજબ ઉન્હોંને તખ્ત છોડ દીયા ઓર અપને બેટે અનંદપાલકા તખ્તપર બિઠા દીયા.”

રાજ—“કયા તુકેં લોગ બટે બહાદુર હેં ?”

વઝીર—“હુઝૂર ! હમ સમ લોગોંકી નાઇતેફાકીસે તુકોંકા હોસલા બઢગયા વર્તી મળત્રથી કે મેહમૂદ હિદોસ્તાન કે હુદુદપર યૂં આફત મયા દેતા ? હમારી પસ્તહિમ્મતીહે હમપર દેવતાઓંકા ગઝબ નાઝિલ હૂવાહે ઓર બસ એહી સમબહે કે ઉન મલેકશોકે મુકાબિલેમેં હમેં શિકસ્તેં હે તી ચલી જતી હે.”

એક ફોજ અફમર—“ઓર ઇસ મોકેઅપર ઝિયાદા ખરાબી મેરી દાનિસ્તમેં બજેરામઝી વજહસે ફૂઈ. ઉસ્કા રાજ સરહદપર વાકેઅ થા હમેશાસે વો દિલ્લીકે રાજકા મુતીઅ ઓર ફકમાં બરદાર રહાયા મગર અબ મેહમૂદકે આનેકી ખબર સુનકે ઉસને અપને આકા જયપાલકા છોડી દીયા.”

રાજા-(હપરત સે) “ ક્યા વો મેહમૂદને મિલ ગયા ? ”.

ફોજી અફસર-“ શ્રી મહારાજ ! પેહલે તો લોગોંકો પેહી ખ્યાલ થા કે વો તુકોંસે મિલ ગયાહે મગર ઇસ દર અ મેહમૂદને ઇસ પર હમ્લા કીયા ઇસસે લોગોંકી રાય બદલ ગઇ ઓર સખ કેહતે હે કે અગર ઇસને રાજા જયપાલકા સાથ છોડા તો તુકોં સેબી નહીં મિલા. ”

રાજા-“ ફિર મેહમૂદકે ઇસ હમ્લેકા ક્યા નતીજા હવા ? ક્યા તુકોંકો શિકસ્ત હો ગઇ ? ” મે જુમ્લા કેહ કે રાજાને જવાબ મુતનેકે લીયે અયસા શોક ઝાહિર કીયા કે ઇસકી સરતસે સાફ ઝાહિર થા.

ફોજી અફસર-(અફસુર્દગીક લેહજેમેં) મહારાજ ! અજે-રામકા શિકસ્ત હૂઈ ઓર વો સિંધકી તરફ ભાગ ગયા.”

રાજા-(તેયશકે સાથ) “ ભાગ ગયા ? ઇસને છત્રી ખરનમેં દાગ લગા દીયા. ”

વઝીર-“ શ્રી મહારાજ ! છત્રી ખરનમેં તો ઇસને ઇસી રોઝ દાગ લગા દીયા જુસ રોઝ રાજા જયપાલકે સાથ મે વફાઇ કી. ”

રાજા-“ અખ તુકે કહાં હેં ઓર ઉતકા ક્યા ધરાદહે ? ”.

સરદારે ફોજ-“ મહારાજ ! મુતના ગયાહે કે અજેરામકે તખ્તા-કુતુબમેં મેહમૂદને અપની ફોજ રવાના કીહે. ઇસકા કુછ હાલ નહીં માઅલૂમ હૂઆ કે ઇસ તખ્તાકુતુબકા ક્યા અંગમ હૂઆ, લેકિન અખ યે સમજહ લેના ચાહીયે કે સિંધ ઓર પંજતમકી હાલત નિહાયત નાજુકહે. વહાંકે રાજા ઝઈદે હોગએહેં ઓર તુકોંકા ઝારો શોર

તાપ્તવ તારાજકા બાઝાર ગર્ભ છે. ગરીબ રૂઆયાકી જનો માલપર બન ગઇ છે.” જીસવક્ત્રુ યે તકરીર હો રહીથી રાજી અપને દિલમેં તપિશ ખા રહા થા. ઉસકી સૂરતસે મા અલૂમ હોતાથા કે ગુસ્સા ઉસે બેતાઅ કીયે દેતાહે. આખિર જહલા કે ઓર તમામ એહલે દરબારકી તરફ ખિતાઅ કરકે કહા “અફસોસ ! હમારી ગફલતોંકા યે નતીજાહે કે આજ મલેકશ, બેઈમાન, ડાકુ ઓર લુટેરે મુસલમાન હમારે મુદકમેં આએહેં ઓર હમારી કિસ્મતેં ફેડે ડાલતે હેં. વો રાજપૂતોંકી શુજાઅત ઓર બહાદુરી કયા હુઇ ? કયા સારે આર્યાવૃતમેં ઇતના કોઇ નહીં રહાહે જો પરમેશરકી દયાપર આસરા લગાય ઓર ઇન ઝાલિમ લૂટેરોંકા રોકે ?”. રાજાકી ઝખાનસે યેફૂકરીર સુનતેહી બહોતસે બહાદુરોંકી આંખોંમે ખૂન ઉતર આયા. જયરામ બઢેકે તપ્તકે આગે આયા ઓર સિજદા કીયા ઓર દેરતક દુઆ દેનેકે બાઅદ અઝં કરને લગા “મહારાજ ! યે તુર્કબી કોઈ ચીઝ હેં જીનકી તલવારોંસે હમ છત્રી નસલકે લોગ દમનએં ? ફક્ત હમારી નાઇતે-ફાકીકા સખખથા જો ઉનકો સિંધકે કરીઅ પહોંચનેકા હોસલા હવા. વર્ના ઉનકી કયા મજલથી કે ઉધરકા રૂખબી કરતે ?”.

રાજા—“ સુનતાહું, મેહમૂદકા ધરાદાહેકે હિંદોસ્તાન બરમેં જીતને દેવહરે હું ઓર જીતને બુતખાને હું સખકો મિસ્માર ઓર મુનહદિમ કરદે. ”

જયરામ—“ મહારાજ ! હકીકતમેં વો બડા મુતઅસ્સિઅ હે ઓર અયસા મુતઅસ્સિઅ હેકે હુઝૂરકોબી અઅ ઉસકી ગોશમાલીકા બદોઅસ્ત કરના ચાહીયે. ”

રાજા—“ મેં કયા બદોઅસ્ત કરું ? હાં, અગર મેરી સરહદકે કરીઅ વો આ ગયાતો અલખત્તા દિઆદુંગા કે મેરે બહાદુર કિસ મર-દાનગી ઓર શુજાઅતસે લડતે હેં. ”

જયરામ—“હુઝૂર ! મેરી રાયમેંતો ઇસવકત ઉસકે ઝક દેનેકા બહોત અચ્છા મોકુઅ હે ઓર મુમ્કિન નહીં કે હમ શિકરત નદે. ઉસકી ફેજ સિંધકી તર્ફ બઢતી ચલી જતી હે ઓર સાઅત બસાઅત ઉસ મકામસે દૂર જતીહે જહાંસે ઉસે કુમક પહોંચ સકતી હે. અગર ઇસ મોકુઅપર શ્રી મહારાજકી કોઇ ફેજ મુલ્કે સિંધમેં પહોંચજાય તો તુર્કોંકા માઅલૂમ હોકે હિંદોસ્તાનકે લોગ કયસે બહાદુર હે. ઓર મહારાજ ! ઇસ સૂરતમેં સિવા ઇસકે કે સખ અપની જિંદગીસે હાય ધોએં ઉનસે ઓર કુછ ન બનેગા.”

રાજા—“જયરામ ! મેંબી ચેહી ચાહતા હું કે જીસ્તર્હ મુમ્કિન હો. ઉન તુર્કોંકા હિંદોસ્તાનસે બાહિર નિકાલ દીયા જાય. આયા-વૃત્તકો ઇન મલેકશોંસે પાક વ સાફ કરેં ઓર દેવતાઓંકી નઝરમેં નેકનામી હાસિલ કરેં.”

વઝીર—“મહારાજ ! મેહમૂદકે સિપાહી અકસર માઅરકોંમે ફતહયાબ હોકે તજુબીકાર હોલગેહે. મેરે નઝદીકતો હુઝૂરકો ઉસવકતતક સખકત ન કરના ચાહીયે જખતકકે મેહમૂદ હુઝૂરકી તરફકા ફરદ ન કરે. હમ સખ વફાદારાને તખ્ત હેં ઓર ઇસ રાજપર સદેકે હોળના અપના ફરજ સમજતે હેં; લેકિન હુઝૂરકો ઇતને બડે માઅરિકમેં જખાહી કદમ ઉઠાના ચાહીયે જખ મજબૂરી હો ઓર સુલહકી કોઇ સૂરત ન નિકલ સકતી હો.”

રાજા—“કયા તેરે દિલમેં તુર્કોંકા ખોદ બેઠ ગયા ? મેરે જાનિસાર અયસે નહીંહેં કે મેહમૂદકે તુર્કી સિપાહીયોંસે દબ જાય.”

વઝીર—“હુઝૂર ! મેહમૂદકો છુટના મસલહતકે ખિલાફ હે. મહારાજ જયપાલને હિંદોસ્તાનકે બહોત બડે રાજાઓંસે મદદ લેકે

કિતની બડી ફોજ જમ્યા કરવીથી. ખુદ હુઝુરકે જાનિસારોંકા એક બહોત બડા ગિરોહ પિશાવરકે કરીયા મહારાજ જયપાલકે કંડેકે નીચે તુર્કોંસે લડ ચુકા, લેકિન ક્યા હવા ? ”

રાજા—“વો ઇતેકાકથા ઓર હિંદુ મુખતલિક ફોજોંકી બેધનિત-કામીસે શિકરત ખાગયે. જમ મેરે સિપેહસાલાર ઓર મેરે છત્રી સિપાહી જંશો ખરોશસે હમલા કરેંગેતો મેહમૂદકી ગુઝિસ્તા કામયા-બીયોંકા ખાકમે મિલાદેંગે. ” ઇતના કહેકે રાજાને અપને ફોજ સરદારોંકી તરફ દેખા.

જયરામ કુછ કહેનેકો થા મગર આપકો અપની રાયકે ખિ-લાફ પાકર ખામોશ રહેગયા. સિપેહસાલારે અફવાજને હાથજોંડકે અર્જકીયા “હુઝુર ! હમ જાનિસાર મેહમૂદપર અરસએ દુનિયા તંગ કરદેંગે ઓર હમારે હર સિપાહીકે દિલમેં તમન્ના હે કે મહારાજ આપ હમેં તુર્કોંકે મુકાબિલેપર રવાના કરેં, મુસલમાન હમારી કવી હુકૂમતકો બેખો ખુનસે ઉખાડે ઝલતે હેં. હમારે મઝહબકી તોહીન ઓર બેખકની કર રહેહેં. ઇન કાલિમ મલે-કશોને હમારે લીયે કોન ખાત ઉકા રખ્ખી હે જંત અખ હમ હાથ પર હાથ રખ્ખે બેઠે રહેંગે ? ”.

જયરામ—“શ્રી મહારાજ ! મેરા ફાવ્વ બદળોય અગર ઇસ મોહિમપર મેં રવાના કીયા જાઉં. હુઝુર બહોત જલ્દ સુનલેંગે કે મેને ઇન મુસલમાનોંકા ખાકમે મિલાદીયા. સુના ગયાહે કે રાજા ખુજેરામ ઉધર લાગકે ગયાહે ઓર સિંધકા રાજામી મુસલમાનોંસે બહોત જલા હવા હે. મેં દોનોંકો મિલાલૂંગા ઓર મુસલમાનોંકો ફોજકો ઘેરકે માર લૂંગા. અગર પરમેશરને ચાહાતો પેહલે મેહમૂદકે સરદારકા સર ઓર ફિર ખુદ મેહમૂદકા સર હુઝુરકે કદમેકે આગે પડાહેગા.”

રાજા—“ જયરામ ! તુમહારી હિમ્મત ઓર તુમહારે હોસલેને મેરા દિલ ખુશ કરદીયા. તુમે જાવ ઓર ખીસ હઝાર ફોજ મુન્ત-ખિખ અપને સાથ લેલો. ” ઇસકે બાઅદ રાજા દરબારકે સખ અફસરોંકી તરફ મુતવજ્જોહ હૂવા ઓર કેહને લગા “ મેરે બહાદુર ! જયરામકે સાથ ઓર ડોનકોન જાનેકો પસંદ કરતા હે ? ”.

ઈસપર સખ અફસરોંને હાથ જોડકે સર ઝુકાદીયા ઓર અર્જકીયા “ મહારાજ ! હમે સખ હાઝિરહેં. હુઝુર જસકો હુકમ હેં વો તુકોંકે મુકાબિલેકો રવાના હો. ” ઇસકે બાઅદ શાહઝાદી મોહના જે તખ્તકે દાહતી તરફ બેઠીથી ઉઠકે બાપકે કદમોપર ગિરપડી, બાપને ઉસકા સર ઉઠાકે સીનેસે લગાડીયા ઓર પૂછને લગા “ મોહના ! અતા તુ કયા કેહતી હે ? કયા તુ નહીં ચાહતી કે મેરે બહાદુર તુકોંકે મુકાબિલેકો રવાના હોં ? ”.

મોહના—“ મહારાજ ! નહિ, મેં યે નહીં કહેતી. મેરા મત-લખ ચેહેકે મુજહેબી જાનેકી ઇજાઝત મિલે અકસર લોગોંકી ઝખાનઃ મેને સુનાહે કે મુસલમાન બંદે બહાદુર ઓર લડનેવાલે હોતેહેં એક અર્સેસે ઉનકી બહાદુરીકે દેખનેકી મુશ્તાક હું. મહારાજ ! ચંદ રોઝકે લીયે મુઝે અપને કદમોસે જુદા દરમાખે કે જાકે દેખું વો કયુંકર લડતે હેં ઓર કયસી જુરઅત દિખાતે હેં. ”

રાજા દેરતક સન્નાટેમેં રહા ઉસકે બાઅદ કેહને લગા “ બેટી તેરી બહાદુરીકા હાલ મેં ખૂબખી જાનતા હું. મુઝે ઓર કિસી બાતકા ખટકા નહીં; સિર્ફ દતના ખયાલહેં તુજહે તકલીફ હોગી. ખુસસન યે રાજપૂતાનાકે રોગસ્તાન તેરી ફૂલસં સુરત ઓર તેરે નાજુક રૂપસારોંકો હુમ્મલા દેજે. ”

મોહના—“મહારાજ ! હુઝુરકી, ખુશનૂદી ઓર રઝામંદીકી સૂરતમેં મેં ઇન સખ ખાતોકા ખ.ખુશી.ખાતિર ગવારા કરનુંગી. ઓર મહારાજ ! યે તો ધરમકા કામ હે, મુસલમાન હિંદૂ ધરમકા તુ.ક.સાન પહોંચા રહેહેં. ઝસકે દિલમેં ધરમકી મહોખ્ખત હો ઉસકાતો ફર્જહે કે જનપર ખેલકે લડે ઓર ઉન મલેકશોંકા પાક આર્યાવૃતસે નિકાલ બહિર કરે.”

યે ત.કરીર સુનકે રાજકી આંખોંમેં આંસુ ડખડખા આપ ઓર તમામ દરબાર પર એક સન્નાટા તારી હોગયા આખિર રાજને દિલસે ઉઠે હૂવે નેંશકો દિલહીમેં દયાદીયા ઓર અપની ઝગરપારા મોહના કી તરફ મુતવજ્જોહ હોકે કેહને લગા “મોહના ! બેશક હમ સખકે દિલમેં ગેરીયત નહીં રહી. કમખ.ખત ઓર ઝાલિમ મુસલમાનોંકી લુટખસોટકા હાલ સુનકે તેરે દિલમેં એક નેંશ પેદા હોગયા ઓર હમ લોગોંમેં જોસાચાહીયે વયસા નેંશ નહીંહે. તુ ઝયાદા પરેશાન નહો ઓર કદમ ધરસે બહિર ન નિકાલ. જયરામ જકે મુસલમાનોંકા ખા.કમેં મિલાદેગા ઓર ધર બેઠે તેરા કલેજ ડંડા કરદેગા. અપની બહાદુરી તુ ઉસદિનકે લીયે ઉઠારખ જખ મેં ધરમકા ડંડા લેકર અજમેરકે બહિર નિકલુંગા. તુ મેરી જિગર-પારા હે અગર તુ મુજહસે જુદા હોગી તો ફિર મેરા કિસી ખાતમેં દિલ ન લગેગા. પરદેસમેં જાનેકી મેં તુજહે કયુંકર ઇખ્તલાફ હું ? તુકોંકે બુદ્ધમકા હાલ સબી જાનતેહેં. યે પરમેશરહીકા માઅલુમ હે કે ખસ લડાઇકા કયા અંજામ હોગા. અગર તુ ઉનકે હાથમેં પડ ગઈ તો મેરી ઝિંદગી દુસ્વાર હોજાયગી.”

મોહના—“મહારાજ ! મેં હોશિયારીસે મુકાબિલા કરુંગી ઓર મુસલમાનોંકી ઇતની મજાલ નહીં કે મુજહે ગિરફતાર કરવેં. મેં ફિર

હાથ નેડકે અર્જ કરતીહું કે અળ મુજહે લડાઈપર જાનેકી
ધમ્મજત દીછયે અગર રામચંદ્રજીને કિરપા કી તો મેરે બારેમેં આ-
પકો સદ્દમા ન પહોંચિગા. ”

શાહઝાદી મોહનાકા જે ઇસરાર દેખકે રાજા ફિર સોચમેં આ-
ગયા. દેરતક દિલહી દિલમેં મુતરદિદદ રહા કે ઇસ ખોદનાક ઇરાદેસે
મોહનાકો કચુંકર રોકે ઓર ખુશ્મન મોહનાકી મહોબ્બત ઓર
ઉસકી લિયાકત રાજાકો ઓર હયરાન કીયે દેતીથી. આખિર ઉસકે
દિલને મોહનાકી ખવાહિશકે મુવાદિકહી ફેસલા કર દીયા. વો દિલમેં
કેહને લગા “કોઇ હરજ નહીં. મોહના કિસી ગેરકે સાથ નહીં
જાતી હે મેરે મંત્રીકા લાયક ઓર બહાદુર બેટા જયરામ હમરાહ
જાતા હે. ક્યા અજબ કે ઇસ સફરમેં વો મોહનાકો અપની હુસ્ને-
ખિદમતસે દોસ્ત બનાવે. મેંબી એક અરસેસે ચાલતા હું કે જય-
રામકે સાથ મોહનાકી શાદી કરહું મગર ખુદ મોહનાકે મંતકારસે
જે મુઆમિલા અખતક અટકા રહા. અગર જયરામને મોહનાકે
રામ કરલીયા તો મુજહે બડી ખુશી હોગી. વાકમ ઇસસે ઉમદ
ઓર કોઇ મોકબ નહીં મિલસકતા કે જયરામ મોહનાકે દિલકે
અપને હખિતયારમેં કરવે.” દિલમેં જે ફેસલા કરકે રાજા મોહનાક
તરફ મુતવન્જેહ હૂવા ઓર કેહને લગા “મોહના ! તેરી મહો-
બ્બત મુજહે કિસી તરાહ તેરી જુદાઇ નહીં ગવારા કરને દેતી મગર
અળ તુજહે ઇસરાર હે ઓર મેરે વઝીરકા લાયક ઓર બહાદુર
બેટા જયરામ તેરે હમરાહ જાતા હે. લેહાઝા મેં દિલપર જબ્ર કરકે
તુજહે ધમ્મજત દેતા હું. બેટી ! જા. મગર ખુશ્મન, હુશીયારીસે
રેહના. અયસા નહો કે તુજહે કોઇ સદ્દમા પહોંચે ઓર તે
ગમમેં જિંદગીસે બેઝાર હો જાઉં.”

મોહના—“મહારાજ ! મેં જહોત હુશીયાર રહુંગી ઓર દેવનં તાઓંકી મદદસે મુજહે મલેકશોં પર ફત્હ હોગી. મેં મુસલમાનોંકે સરદારકા સર કાટકે લાઉંગી ઓર આપકે કદમોંપર ડાલુંગી. ”

રાજા—“જયરામ ! મેં અપની જિગરપારા મોહના કો તેરે સાથ કરના હું. ખજરદાર ! ઇસકે દિલકો ફિરી ખાતકા સદમા ન પહોંચે ઓર ઇસકી ખાતિર મદારાત હમેશા અપના ફર્જ તસવુર કરતા. દેખો મેરી મોહનાપર કોઇ આફત ન આને પાય ઓર અગર અયસા હવાતો તેરી ખેરીયત ન હોગી.” યે સુનકે જયરામ રાજાકે કદમોંપર ગિરપડા ઓર ફિર રાજા કી મગ્નજતસે ઉઠકર અર્જ કરને લગા “શ્રી મહારાજ ! શેહઝાદી મોહનાકો મેં આપહીકી જગે ખયાલ કરુંગા. અગર શેહઝાદીકી ખિદમત ઓર ઝુરતમેં મેરા સર કટ જાય ઓર મેરી જાન જાતી રહે તો મુજકો ઉસસેબી દરેગ ન હોગા. ”

રાજા—“હાં, જયસા કહા હે અયસાહી કર દિખાના ઓર મુજહે તુજહ સે અયસીહી ઉમ્મીદ હે. કયું કે તુ હમારે રાજા કે કદીમ જાનિસારોંમે હે. તેરી ઓર તેરે આખા વ અજદાદકી ખિદમાતનેબી સાબિત કરદીયા કે તુ અજમેર કે રાજકા વફાદાર ખાદિમ હે.” યે સુનકે ખજેરામને ફિર સરે નિયાઝ ઝુકાયા.

રાજા—“જયરામ ! અખ તુમ ઇસવક્તસે જાકર ફરાહમીએ ફેજકા સામાન કરો. કલ તુમહેં ખીસ હઝાર ફેજકે સાથ તડકેહી રવાના હોખના ચાહીયે. તુમ્હારે ખાઅદ ફેજકા મેં ઓર ઇન્તે-ઝામ કર લુંગા ઓર ઝુરતકે મોકેઅપર ફારન યહાંસે કુમક પહોંચેગી. જયરામ ! દેખો ખજરદાર ! મેહમૂદ કે મુકાબિલેમેં હમેશાં

શરીફના બરતાવ કરના. અગર વો ઝાલિમ મલેકશ લૂટ ખસોટ ઓર
 ઝુલ્મ કરતા હે તો કરને દો, મગર તુમ અપની શરાફત ઓર
 પાક નફ્સીકા ન છોડના. બેવફાઈ ઓર બદઅહેદી નહોને પાય,
 જખતક હરીફ લડાઇપર આમાદા ન હો તુમહારી તરફસે સખકત ન
 કીજાય. મઝલૂમપર તલવાર ન ખુલંદ કરના. મુસલમાનોંકા કોઇ સરદાર
 યા કોઇ શેહઝાદા ગિરફતાર હોતો ઉસકો ઇઝતકે સાથ રખના.
 પૂરે દાખ ઓર લિહાઝકે સાથ મેરે પાસ લે આના. સિવા અસલહા
 લેલેનેકે ઓર હિરાસતમેં રખનેકે મોઅજિઝ ફેદીયોં પર કોઇ
 જખ ન કીયા જાય. મગર હાં મેહમૂદકી તરફસે અગર ઇન ઉસ્-
 લકે ખિલાફ કારરવાઇ કી જાય તો તુમહેલી ઇખ્તિયાર હોગા કેન્ને
 ચાહે કરે ઓર જસ કિસમકી શિદ્દતસે ચાહે પેશ આય. લેકિન
 ઇસમેંલી અપની શરાફત કી હદસે ન યુઝર જના ઓર મોહના! તુ
 ઓરત હે, તેરે દિલમેં ધરમકા નેશ ઝયાદા હે. તુ બી મેરી ઇન
 નસીહતોંકા ખયાલ રખના. જયરામ ! ખસ અખ જાવ ઓર ફાયકી
 તૈયારીયાં કરો. કલ તારોંકી છાંવમેં મેં તેરી ફોજકા જાઈઝા લેને
 આઉંગા ઓર ઉસી વક્ત તુમહે ઓર અપની જિગરપારા મોહનાકો
 રખસત કરંગા. મોહના! તુ બી જાઓર સફરકી તૈયારીયાં કર અપની
 માં, અપની સહેલીયોંસે રખસત હોલે; ખસ અખ મેંલી જાતા હું.”

ઇસકે બાઅદ સખ લોગ રખસત હૂવે, રાજા મહેલમેં ગયા
 ઓર હર શખસને ધરકા રાસ્તા લીયા.

છટા બાબ.

ખૂંરેઝી આર ગિરફતારી.

‘નશાહદ માંદો ને આંશાહદ આઝાર.’

સિંધ કે વેા ઇન્દિહાઈ રેગસ્તાન જહાંપર હિંદોસ્તાન ડી હદેં તમામ હોતી હેં ઓર બલૂચિસ્તાન કે પહાડ શુરૂઆત હોતેહેં બિલકુલ સુનસાન પડે હેં. મોસમે ખિજાંકી હવાકે જહોંકે આતેહેં ઓર મુસાફિરોંકે ઈવજ રેગરવાંકે હરચહાર તરફકી સેર કરાતે ફિરતે હેં દરખ્તોંકા સખજેવાર અફસુર્દગીપસંદ મોસમ ઉતાર ઉતારકે ખાકમેં મિલા રહાહે. હાં જખખ મુસીબતઝદા દસ્તનવરદોં કે પુરાને અનીસ બખૂલ કે દરખ્ત અપની માઅમૂલી સખ્ખી ઓર માઅમૂલી તરોતાઝગીસે ખડે હેં, ઓર આખલા શિકન કાંટોંકા દામનમેં છુપાય હૂવે હેં કે ધૂપકા મારા મુસાફર ઉનકે નીચે આકે પનાહ લે તો ઉસે છેડછેડકે ઝરા લુટકે ઉઠાએ. એક તરફ બહોતસી લાશોં પડી હેં ને આફતાબકી તમાઝતમેં જિયાદા રેહનેસે ફૂલ ગઈ હેં. ઇન લાશોંકે કદીમી મેહમાન ગિદોંકા ગોલ આસમાન પરસે ઉનકી તર્ફ જહુકા પડા હે ઓર યે મુરદારખોર જનવર નિહાયત ઈત્મીનાન ઓર નિહાયત શોકકે સાથ ઇન લાશોંપર ચક્કર બાંધતે હૂવે ઉતરતે આતે હેં. એક પહાડીકે દરમિયાનમેં છોટીસી ઝીલ હે જુસ્મેં બલુચિસ્તાનકે પહાડોંસે કઇ આખશાર બેહતે હૂવે આકે ગિરે હેં ઓર ઉસકે ગિર્દ ને થોડી થોડી દલદલહે ઉસમેં બગલે ઓર મુખતલિફ કિસમકે તયૂર અપને પંજે ગડો હૂવે ખડે હેં. આફતાબ ઠીક સિમ્તુરાંસ પરહે

ઔર ધૂપડી તપિશ હરચીઝપર થોડા બહોત અસર કર ગઇ હે.

એન ઉસીવક્ત મશરિકો, જુનૂઝડી તર્ફસે ચાર પાંચસો સવારોંક એક મુખતસર ગિરોહ નમૂદાર હૂવા. ઇન સવારોંકે સાથ બહોતસે ઉટોંપર આરબરદારીકા સામાન લદા હૂવાડે ઔર ઉટોંકા સખ લોગ હર ચહાર તરફસે ઘેરે હુવે આહિસ્તા આહિસ્તા આરહેહેં હર સવાર પૂરે અસ્લહાસે આરાસ્તા હે, મગર નેઝે બે સરોંસે ઉંચે હેં ઔર જુનૂડી નોકોંપર આફતાખડી કરનેં તડપ રહીહેં એક નિહા-યત બુલ્કકા તમાશા દિખા રહેહેં. અમામે સખકે સરોંપર હેં ઔર વઝઅ વ લિખાસસે માઅલૂમ હોતાહે કે ઉનકો ઝમાનેને બહોત સતાયા હે ઔર નિહાયત ઇફલાસડી હાલતમેં રખ્યા હે મગર ઇસ્કે સાથ ઉનકે અસલહાડી દુરસ્તી બતા રહીહે કે યે ઝમાનેકા મુકાબિલા કરને ઔર હર મુસીબતસે અપને આપકો અચા લેનેકે લીયે ખૂબ મુસ્તઅદી ઔર હોશીયારીસે કામ લેતે રહેહેં.

બહોતસે ઉટોંપર મેલમિલેં હેં ઔર ઉનકે પરદે અગચે ખૂબ કસકસકે ડોરીયોંસે બાંધ દીયે ગએહેં, મગર હવા ઉનકો આર-બાર બાબતસે કડાય દેતીહે. મેલમિલવાલે ઉંટભી સવારોં કે હલ્કેમેં હેં ઔર આદે સરસરકે જહોંકે સાથ સાથ આક ઉડાતે ચલે આતે હેં. ઇસ ગિરોહકે આગે આગે બતોર મુફ્ફમતુલજ્જયશ કે દો શખ્સ હેં. દોનોં કે હાથ પાઉં ઔર દોનોં કે ચેહરેકી વઝઅ સુખૂત દે રહીહે કે ઉનકી શુબ્બઅત ઔર બહાદુરી અપના મિસ્લ નહીં રખતી સૂરત વ શિકલકે એઅતિઆરસેભી દોનો આઅલા દરજેકે હસીન હેં, સુફેદ અમામે સરોંપર હેં, તલવારેં બ્યાનોંમેં હેં, મગર એક જસકે હુસ્નકો નવજવાની ઉભારઉભારકે દિખા રહીહે. ઉસ્કા બ્યાન સુનેહરા હે ઔર દૂસરેકી તલવાર ચમકે કે બ્યાનમેં

હે. એ દોનોં આપસમેં ખાતેં કરતે હૂવે અપની છોટીસી ફોજ કે આગે આગે ચલે આ રહેહેં.

નવજવાન—“એ મુરદારખોર જનવર યહાં કિસ ચીઝપર ગિર રહેહેં?”

દુસરા—“હાં, મુજહે બી હયરત. માઅલૂમ હોતા હે યહાં કહીં કોઇ લાશ પડી હે.”

નવજવાન—“એક લાશ નહીં. માઅલૂમ હોતા હે અહીંતરો લાશેં પડી હેં; વર્ના ઈતને એક જનવર ન ઉતરતે.”

દુસરા—“ચલો દેખલેં.” એ દોનોં કદમ ખલાકે ચલતે હે ઓર પહાડીકે નશેખમેં પહોંચકર હયરતમેં આગતે હેં. મુરદારખોર જનવર ઉનકી સૂરત દેખતેહી ઉડ જતેહેં.

નવજવાન—“શાયદ, યહાં કોઈ લગાઇ હૂઘ હે, વર્ના ઈતની લાશેં કહાંસે આ ગઈ?”

એ ખાતેં કરહી રહેથે કે પીછેસે શોરકી આવાઝ આઇ. દોનોં હયરતઝદા હોકે અપને સાથીયોં કી તરફ દેખનેલગે મગર ઇસકે સિવા કુછ નહિં માઅલૂમ હુવા કે ઉનકે સાથી ધખરા ધખરાકર ઉન્હેં પુકાર રહેથે. દોનોંને અપને ઘોડોંકી આગ મોડી ઓર ઓરસે એડ ખતાકે હવાકી તહાં કુરતીસે અપને સાથવાલે સિપાહીયોં કે પાસ જાપહોંચે.

નવજવાન—“કયું, કયા હૂવા કયા?”

કઈ સિપાહી—(એક તરફ ઇશારા કરકે) “ઉધર દેખો વેઃ અહોત ખડી ફોજ કિસી હિંદૂ રાજાકી આ રહીહે. ખડા ગઝબ હૂવા. ઈસ ખેશુમાર ફોજસે હમ કયુંકર મુકાબિલા કરસકેગે. આહ! હમારે

યે થોડેસે બહાદુર સિપાહી દમભરમે નઝરે અજલ હો જાએંગે. ”

નવજવાન—“ હમકો ખુદાકે ફઝલસે નાઉમીદ ન હોખના ચાહીયે. જીસ ખુદાને હમેં યહાંતક સહીદુ વ સાલિમ પહોંચાયા હે વહી ખુદા ઇસ નાજુક મોકેઅ પરબી હમારી મદદ કરેગા ઓર હિફ્તોસે ડરના ક્યા? યે લોગતો હમારા શિકાર હે. યે લોગ પહાડી ચિડીયાં યા સેહરાઇ હરનહેં હમારા બી છોટાસા ગિરોહ ઉન્હેં ઘેરકે માર લેગા.

એક સિપાહી—“ સાહબ દેખીયે ! યે લોગ હમસે કઠીઅ હોતે જાતે હે, અઅ આપ અપને સીપાહીયોંકો કઠીનેસે ખડા કીજીયે ઓર અપની સંદેાંકો દુરસ્ત કીજીયે, અયસા ન હોકે હમ લોગ ઇસી-તર્હ ધખરાહટ ઓર ઇજિતરાઅમેં રહેં ઓર યે સઅ હમપર આ પડે. ”

યે સુનતેહી નવજવાનને બહાદુર ઓર નામી સિપાહીયોંકો નામ લેલેકે પુકારા ઓર સઅકો ફરાહમ કરકે લડાઇ ઓર અપની અચાનેપર આમાદા કીયા. મેહમિલદાર ઓર આરઅરદારીકે ઉંટ પીછે કીયે ગએ ઓર તમામ સવાર ઓર પયાદે ગનીમતી તરફ સંદેં ખાંધકે ખડે હોગએ. અબી દુશ્મનકી ફોજ દૂરથી મગર લડાઇકે પુરજોશ શોકને અયસા એક સુકૂત પેદા કર દીયા થા કે કિસ્તીકીબી આવાઝ નહીં નિકલતીથી. હાં, કિસ્તી કિસ્તી વક્ત મેહમિલોંસે ઉન અચોંકે રોનેકી આવાઝેં આ જાતીથીં જો અપની માઉંકી ગોદમેં થે ઓર કિસ્તી ઝિદપર મચલ મચલ જાતેથે. દુશ્મનોંકી ફોજ આખિર કઠીઅ આગઈ ઓર ઉસને એક સયલાઅકી તર્હ તમામ મશિરકી હિસ્સએ સેહરાકો ભર લીયા. ગર્દ ઉડકે આસમાનતક પહોંચી; ઓર ઉસ ગર્દકે દામનમેં નઝર આતાથા કે હર તરફ એક

આદમીયોંકા જંગલ ફેલા હુવા હે ને અબી પહાડીકે નીચે લાશોંકા હંપરત વ ઇસ્તેઅજ્જાસે દેખ રહેથે, દોનોં સફેં કે આગે ખડેથે ઓર અપને ખ્યાલહી ખ્યાલમેં ખુદાકી દરગાહમેં દુઆ કર રહેથે કે ઉનકે સાથીયોંકા ઉસ બલાસે નજાત મિલે. યકાયક એક પીરમદ ઉન લોગોંકી સફેંમેંસે નિકલા ઓર નવજવાનકી તરફ દેખકે ફેહને લગા “ મનસૂર ! તુમહારા નામ મનસૂર હે ? ખુદા તુમહેં હર હાલમેં ફતહ દેગા. હમારી ઉમ્મ અમ આખિર હોગા. અમ મેરી કામકે બહાદુરો ! અમ યે તુમહારી શુબ્બઅતકા વક્ત હે, શિકસ્ત ઓર ફતહ તકદીરી મુઆમિલાત હે. લેકિન, દેખો અમસા ન કરના કે તુમહારા ઓર ઉસ મુખારક નસ્તકા જીસમેં હમ સમ હેં નામ બદનામ હો. શહાદતકે શોકને તુમહેં કહાં કહાં પહોંચાયા ઓર કહાં કહાં કામચાપ કીયા. તુમમેંકા એક બહાદુર કુસ્તુન-તુનિયાકી દીવારોંકે નીચે આરામ કર રહાહે, તુમમેંકે બહોતસે લોગ રમ, શામ, મિસ્ત્ર, ઇરાનકી જમીનોંમેં મેહવે-ખવાબે શહાદત હેં. મરાકશ ઓર ઉન્દલસબી તુમહારે નામવરોંસે ખાલી નહીં. અમ હિંદોસ્તાનકી જમીનકા અપને નામસે ઇજઝત દેનેકે લીયે તુમ યહાં આયહો. દેખો, વહી કરના ને તુમહારે શાયાં હે. અગચેં હિંદોસ્તાંમેં હમકે જીતની મુસીબતોંસે સાખિકા પડા યે મુસીબત ઉનસે બડી નહીં. તુમહારી કામકે બુદોં, તુમહારી ઓરતોં, તુમહારે બચ્ચોં સખકી નજાત ઓર સખકી ઇજઝત ઉસી તહમ્મુલ ઓર શુબ્બઅત પર મુનહસિરહે ને અમ તુમસે જાહિર હોગી. ”

મનસૂર—“ જનાબ ! આપ સખકે બુઝુર્ગ ઓર વાજિબુત્તાઅ-ઝીમહેં, આપ આરામસે ખેડીયે. જખતક હમમેંસે એક શખ્સકે

ખદનમેં જાન હે મુશ્કિન નહીં કે હમારી ઓરતોં ઓર હમારે ખચ્ચોં
 ઓર આપકે જયસે બાબરકત છુઝુર્ગોંકી તરફ કોઇ આંખ ઉઠાકે
 દેખ સકે. અય યાદગારાને નસ્લે અન્સાર ! જન્મત આપકે સામને હે,
 ફરેં આપકી મુન્તઝિરહેં. કયુંકે, ગનીમકી ફેજ કરીય આગઈ.
 હુશીયાર, હુશીયાર, યે યાદ રહે કે તુમહારીહી તલવારોંકે સાયેકે
 નીચે જન્મત હે. છુટોં ઓર ઉન લોગોંકા ઉસ શુબ્હઅતકા નમૂના
 દિખાદો ને અરબકે ખૂનકા નતીબહે ઓર ઇસ્લામકે ગોદમેં પડી હે.”

ને ફેજ સામને નઝર આઇ યે મહારાજ અજમેરકી ફેજથી.
 યે લોગ અસ્લમેં તો મેહમૂદકે મુકાબિલેકા રવાના હૂએથે. મગર,
 કિસમતને ઇન ગરીબ મુસલમાનોંકે મુકાબિલ લાકે ખડા કરદીયા
 ને એક અર્સેસે ખાનાબદોશીકે આલમમેં ઝમાના ગુઝરા રહેથે.
 અજમેરકે ખીસ હઝાર રાજપૂત ને પૂરે અસલહાસે આરાસ્તા થે
 સામને આકે ઠહેર ગએ. ઇસ હિંદોસ્તાનકી ફેજસે અજીબ શાનો શોકત
 આહિર હોતીથી. પાંચસો હાથી આગે સફ આંધે ખડે થે, છનકે ઝુ-
 મનેકે સાથ અર્સેએ રઝમગાહમેંબી ખોદકી હરકત પેદા હોજતી
 થી. અકસર હાથીયોંપર તિલાઇ ઓર ગંગાજમની ઝુલેં પડી
 ફૂધથી. એક બહોત ખડા હાથી જસપર સોનેકી મુરસસ અમારી
 આફતાબકી શુઆઓંકી તરફ જગમગા રહીથી. ઉસીપર રાજકી ખેટી
 મોહના ખેટી હૂઈથી ઓર અપને રાજપૂત સિપાહીયોંકે નેશા ખરો-
 શકો દેખદેખકે મસફર હોરહીથી. ઉસકે બરાબર એક દૂસરે હાથી-
 પર બહાદુર વઝીરઝાદા જયરામ પૂરે અસલહાસે આરાસ્તા ખેડા
 ફૂવાથા ઓર ગોયા પૂરે ઝોકોશીકસે રાજકુંવારી મોહનાકી હર આ-
 વાજપર કાન લગાએ ફૂવેથા કે ઉસકી ઝખાનસે કોઇ જુમ્લા
 નિકલે ઓર વો તા અમીલપર મુસ્તઘદ હોજાય. જમ યે ફેજ

કુછ દેર એક સુકૂતકે આલમમેં રહી ઓર મા.અલુમ હોગયા કે ये थोड़ेसे मुसलमान जे लड़े अपने आपका जहादुर राजपूतोंके सिपुर्दे न करेंगे तो वज़ीरआद जयराम शाहआदीकी तर्फ़ मुतवज्जहेह हूया ओर अदमसे डेहने लगा “ शाहआदी साहब ! जय आप હોશી-વારીसे अपने हाथीपर जेठके लडाछका तमाशा मुलाहिजा इरमाये में धोडेपर सवार होके जताहुं ताके मेरी ड़ेज जहादुरीसे मु.कायिला करेके उन मलेकश तुकीको .आकमें मिलादे या गिर.इतार करले.”

મોહના—“ જયરામ ! મેં તમાશા દેખનેકે લીયે તેરે સાથ નહીં આપહું જલકે મેરી ગરજ ઇસ સ.રસે જહાદુરીકા શિકાર ખેલના હે. મેરા ઘોડા મંગા કે મેભી ઉતરકે મુકાબિલા કરે ઓર અપની કોમી શુજઅત ઇન ઝાલિમ મલેકશોંકા દિખાદું.”

જયરામ—“ હુઝુર ! જય કિસી બડી ડેજસે મુ.કાબિલા હોગા ઉસવક્ત આપ મેદાને જંગકા નામ લીજયેગા. ઓર ઇન અંદ આદમી-થોંકે મુ.કાબિલેમેં આપકા તકલીફ કરનેકી કોઈ ઝુરરત નહીં. અગર મેં હાથીઓંકો રેલદું તો હમલરમેં ये सय कृतक पामाल होजये, मगर नहीं मुजहे मंजुरहेके उनकोभी अपने दिलका होसला निकालनेका पूरा मो.का.अ मिले अगये ये मलेकश जालिम ओर ना.मुदातर्सहे मगर मुजहे इनके साथ छतनी हमदहीं ज़ररहेके अगर इनमें काछ शुजअतका दा.अवा रूपता होतो मेरे मु.काबि-लेमें आय ओर देजे के हम राजपूत उनकी जहादुरीका किसक.दर जलील समजते हें.”

મોહના—“ જયરામ ! મેં તેરી ઇસ કવ્યાઝાના શુજઅતસે ખુશ હુઇ. હકીકતમેં તું અયસાહી જહાદુર હે જયસાકે મેન હુ પયા-

લેક્ટિન, મેરા જ ચાહતાહે કે તેરો તહીં મેંભી ઈન લોગોંકી શુભ-
અતકા ધમ્મિહાન હું ”.

જયરામ—“હુઝૂર ! યે ચંદ આદમી કયા મુકામિલા કરેંગે
ઓર યેભી કોઇ શુભઅતહે જો હમ ઇન ચંદ મુતન શિક્ષેસોં કે
મુકામિલમેં ઝાહિર કરેંગે, મેંતો ઉનકો છોડ દેતા મગર આજકલકી
હાલત ઇસી કે મુકતઝી હે કે જો મુસલમાન હાથ લગે ગિરફતાર
કર લીયા જાય. આપકો તકલીફ કરનેકી ઝુરરત નહીં. કિસકે મુકા-
મિલમેં તકલીફ કીજયેગા ? ઇનકે લીયે આપ અગર અપને હાથીસે
ઉતરેંગી તો હમારો ઝિલ્લત કા આઇસ હોગા. અજ મેં જાતા હું
થોડી દેરમેં હાઝિર હો જાઉંગા ”.

મોહના—“જયરામ ! મેરાદિલ યેહી ચાહતા થા કે ખુદહી
જાકર મુકામિલા કરે મગર અજ તુ ઇસતાર કે સાથ મન્જ કરતા
હે તો અજ તુહી જા. ઇસકા ખયાલ રહે કે ઉન લોગોંકો માર
ગલના કોઇ ખલાફુરી નહીં હે. ખલાફુરી અગર હે તો યે કે સજ
લોગ કિંદા ગિરફતાર કરલીયે જાએ ”.

જયરામ—“શાહઝાદી સાહજ ! મેં ભી યેહી ચાહતા હું ઓર
હતતુલ ઇમકાન ઇસ અમ્મકી કોશિશકી ગઇ હે. સિદ્ધ ઇસી ખયાલસે
તો મેં ખુદ જાતા હું વર્ના થોડેસે મુસલમાનોંકે લીયે મેં અપને
હાથસે ન ઉતરતા. હમારે હાથી ઓર હમારે સવાર ખુદહી ઉનસે
દુનિયાકો પાક કરદેતે ”.

મોહના—“જયરામ ! તુ અગર ઇસ પાક ઓર રહેમ દિલી
કી નીવયતસે જાતા હે તો જરૂરી જા. આહ ! મુસલમાન કયસે ઝા-
લિમ હેં ઓર ઉનકે મુકામિલમેં હમારે જત્રી ગિરન કે લોગોંમે

કિતની શરીફાના શુભચિત છે. લેકિન નહીં માચ્છૂમ દેવતાઓં કા હમપર કયા ગજબ છે કે જે મલેકશ મુસલમાન ઉન રાક્ષોસેભી બદ ગએ છનકો હમારે આર્યા છુઝુગોં ને આકમેં મિલા દીયા. ”

જયરમ—“શાહઝાદી સાહબ ! મેં અચ્છ જાતા હું આપ હોશી-યારીસે રહીયેગા.” જે ફેલકે જયરામ હાથીસે ઉતરા ઓર એક નિહા-ચત ઉમ્દા ઘોડેપર સવાર હૂવા. હાલ ઉસડી પીકપર પડી હુઇથી. સર પર એક બડા અમ્મામાથા જસપર વિઝારનડી કલગી લગીયા હાથમેં તલવારથી જો ગર્દ કે દામનમેં એક બિજલી કે ટુકડેડી તર્ફ ચમક રહીથી. જયરામકે ઘોડેપર સવાર હોતેલી તમામ હિંદુઓંને એક જય-કારે કી આવાજ છુલંદ ડી ઓર તબલગંગ ઓર તમામ ફોજ બાજે બજને લગે, જસને મુસલમાનોં કા બી ખપરદાર કર દીયા કે અચ્છ હમ્લા હુવા ચાહતા હે. ભાટ લોગ લડાઇ કી બાનીયાં ઓર છત્રી બિરન કી કદીમ બહાદુરયાં યાદ દિલાતે આગે બઢે.

અરઓં કે મુકિલસ કા.૪.લે મેં સિવાઝાની શુભચિતકે ઓર કોન સામાન થા કે વો ઇન બાજોંડી આવાઓં ઓર ઇસ શાનો શોક તકા જવાબ દેતે. હાં, ઉન્હોંને ઓરસે નાચરએ તકબીર બલંદ કરકે તમામ રેગસ્તાન ઓર પહાડીયોં કા હિલા દીયા ઓર ખુદ અપની ઝખાનસે અપની તાચરીફમેં રમઝ ખવાનીયાં કરકે હિંદુ ભાટોંકા કામ પૂરા કરને લગે. લેકિન રાજપૂતોં કે દરિયાએ મોજને ઉનકે દિલોંપર અચસા અસર કીયા થા કે હિંદુ ફોજને હમ્લા કીયા ઓર બરાબર ઉનસે કઠીબ હોતી જતીથી મગર વો એક આમોશીકે આલમમેં ખડેથે કે હિંદુ સિપાહી ઉનકે સરપર પહોંચ જાએં તો અપને અસલહા ઓર અપની બહાદુરી સે કામ લેં આખિર રાજ-પૂત ઇસકદર કઠીબ પહોંચ ગએ કે અરબલોગ ઉનપર નેઝોસે વાર

કર સકતે થે. ઉસવક્ત એક તરફસે મનસરને ઓર દુસરી તરફસે રખસે કામ મુહમ્મદ બિન સાલેહકે બેઠેને ઓરસે તકબીર કહી ઓર સખ સિપાહીયોને એક સાથ નેઝે જહુકાકે હિંદુઓંપર વાર કરના શુરખ કર દીએ. હિંદુઓ કે પાસ નેઝે કમ થે ઓર ઇસમેં કોઇ શક નહીં કે જખતક ઉન્હોને અખરદસ્તી હિંદુઓં કા ન બઢને દીયા ઓર નેઝો હીકી ઝદપર રખ્યા ઉસવક્ત તક વો બહોત કામચાખ રહે ઓર ઇસ થોડે સે અરસે મેં હિંદુઓં કા બહોત તુકસાન હો ગયા, લેકિન જખ રાજપૂતોને અપને મઝહબી જખકારે ભરકે ઓરમે હમ્મઝા ડીયા તો મુસલમાન બિદકુત ન રોક સકે ઓર તલવાર ચલને લગી. દોનોં તરફસે સિપાહી નિહાયત જુરખત વ ઇસ્તિકલાલસે દેરતક લડતે રહે. અરખ લોગ ચૂંકે એક મકામપર મુજતમખ હોકે લડ રહે થે ઓર હિંદુઓંકા મુતવાતિર કોશિશેં ઉનકે જથ્થે કા ન તોડ સકીં. ઇસ અમ્તને હિંદુઓંકા કિસીકદર પરેશાન કર દીયા, કયું કે વો સિફ્તલ કે ઉમ્મીદવાર થે ઓર યહાં લડાઇ તૂટ ખીચે જતી હે. જખ-રામ દેરતક યે રંગ દેખકે મુતફકિર હો ગયા. ઇસ લીયે કે ઇતની મુખતસર ફોજકો પસપા કરને કે લીયે જિયાદા ઝમાના નહીં ચાહીયે થા. આખિર ઉસને હુકમ દીયા કે હાથી બદાયે જાએં ઓર હાથી યોં કે ઝરીએસે મુસલમાનોંકી ફોજ મુન્તશિર કરકે પામાલ કર દી જખ. યે તદખીર પુરે તોર પર કારગર હો ગઈ ઓર મુસલમાનોંકી ઉસ જમાખતસે નેં અખ મુખતલિફ હિસ્સોંપર બટ ગઈથી તખાહી કે આસાર ઓહિર હોને લગે. અરખીયા ઓરતેં નેં અયસે મોક-ઓંપર અકસર લડીયોં, યે આલમ દેખકે અપને મેહમ્મલોંસેં બેતાખ હોગઈ. ઓર અકસર તલવારેં હાથમેં લે લેકે ઉંટોંપરસે ફૂદ પડીં. ઓરતોંકી ઇસ કારરવાઇને મદોં મેં તાઝા જોશ પેદા કર દીયા-

લડાઈ ફિર થોડી દેરકે લીયે જોશો ખરોશસે હોને લગી. મનસૂરને તકબીર કહી ઓર મુસલમાનોં કો લલકારકે બઢાયા. ઉસકી આવાઝ કુછ દેરતક લડાઈ કે હંગામેપર ગાલિય રહી ઓર આખિર જય ઉસકે ઇશારે કે અમૂઝ્ય મુસલમાનોંને યુરિશકી ઓર હરતરફમે તકબીરેં કેહને લગે તો ઉસકી પુર જોશ આવાઝ મુખતલિફ કિસમકી સદાઓંમે ગાયબ હો ગઈ ઓર જંગ વ જિદાલકે આઝારમેં ફિર અઝસરે નવ એક ગર્મ જોશી પેદા હો ગઇ.

યે સમ તદબીરેં હૂઈ મગર ઇસકા કયા ઇલાજ કે રાજપૂતોંકા શુમાર ખીસહઝારથા ઓર મુસલમાન સિફ પાંચસોથે. હિંદુઓંકી તરફ કે દોહઝાર આદમી મારે ગએ લેહિન ઉનકે મુકાબિલમેં મસલમાનોં કે નં તીનસો પચાસ સિપાહી નઝરે અજલ હૂયે ઉ-હોંને મુસલમાનોંકી કુવ્વતકો બિલકુલ ઝમક કર દીયા. થોડીહી દેર લડાઈ ઓર હૂઇ હોગી કે રાજપૂતોંને મુસલમાનોં કો ઘેર લીયા ઓર ઉનકે જવાંમદોં કો થકાથકા કે ગિરફતાર કરને લગે. અનસાર કા તમામ કાફલા દરહમો બરહમ હો ગયા, ને મર્દ ઓર ઓરતેં કતલ હોનેસે બચ રહીથીં વો કામચાપ રાજપૂતોં કે હાથમે ગિરફતાર હૂઈ. અજમેર કે બહાદુરોંને મુસલમાનોંકો બાંધ કે હિરાસતમેં કર દીયા ઓર મુફલિસ કાફલએ અનસારકે ઉંટ ઓર કુલ સામાન લૂટ લીયા ગયા.

જયરામ યે ખબર ખુશીકી લેકે રાજકુમારી મોહના કે પાસ ગયા ઓર કેહને લગા “ શાહઝાદી સાહબ ! યે આપકી બરકતથીં કે પરમેશરને ઇતની જલદી મલેકશોં કો ઉનકે જુદમકા બદલા દે દીયા.”

મોહના—“ જયરામ ! તુજહસે તઅન્નુબ હે કે તુ ઇસ લડાઈ પર ખુશી ઝાહિર કરતા હે. યેચંદ મુસલમાન અગર ઇતનીદેર બહાદુરી દિખા કે તેરે ખીસહઝાર સિપાહીયોં કે હાથમેં ગિરફતાર

હો ગયે તો તેરે લીધે કામ ફ.પ્ર.કા મોકળ નહીં. તને ક્યા નહીં દેખાડે ઉનકા ઓરતેં બી ઉંટોંસે ફૂદફૂદંકે ત્રડને લગીથી. વેન કામ ઉન લોગોંને કીયા, અગર ઉનકે મકામ પર તૂ યા તેરી તરફ કે કુછ લોગ હોતે તો ઉનસે હરગિઝ ન બનતા, યે ફ.પ્ર. ઝિલ્લતકા ફ.પ્ર હે. ”

જયરામ—“ શાહઝાદી સાહબ ! મેં તસલીમ કરતા હું કે મુસલમાનોંને ઇસ મોકે.અ.પર બડી બહાદુરીસે કામ લીયા, લેકિન લગવાનકી દયાસે હમ કામચાલતો હુવે, ઇસ ફ.ત.હ.પર ક્યા આપકી મરઝી હે કે હમ ખુશીબી ન કરેં ? ”

મોહના—“ જયરામ ! યે ખુશીકા મેહેલ નહીં બલ્કે મેરે દિલમેં તો ઈન મુસલમાનોંકી મહોબ્બત પેદા હો ગઇ. ઇનહેંનેં અપની હેસીયત, અપની ફૂજવત, અપની હાલતસે અચાદા કામ કીયા. તુ અફસોસ કર કે તેરી કિસ્મત મેં અયસે શરીફ લોગોંપર ઝુલ્મ કરના લિખ્ખા થા. ”

જયરામ—“ શાહઝાદી સાહબ ! મેં હરતરફ આપકા તાબઅે ફરમાન હું ઓર આપ બે ફરમાતી હેં ઉરસે મુજહે ઇન્કાર નહીં હો સકતા. અગર આપકી યેહી રાય હે કે મુસલમાનોંકી ઇસવક્તકી શુબ્બઅત કાગિયે હમદર્દીથી તો મેં મંજૂર કરતા હું, મગર લગાઇ મેં દુશ્મનોં પર જય ફ.ત.હ.યાખી હોતી હે ખવાહ ઉનકી શિકસ્ત કિતનીહી બે બસો ઓર બેકસીકી હો ઓર ખવાહ વો કેસી હી બહાદુરી દિખા કે પસપા ઓર ગિરફતાર હુવે હો લેકિન યે આમ કાઅેદા હે કે ઉસપર મસરરત ઝુર્ર ઝાહિરકી બતી હે. દુશ્મનોં કે સાથ કબી હમદર્દી નહી હો સકતી. સાંપકે બન્નેં કો બી અગર માર ગલીયે તો ખુશી હોતી હે કે દુશ્મન મારા ગયા. ઇસ કિસમ કે

મોકલ્યાં પર ખુશી ઝાહિર કરના ઇન્સાની તખીઅતકા ખાસ્સા હે. મુજહે તો યકીન હે કે આપ કે દિલમેં બી ખુશીકા એક ગંદા ઉસ વક્ત, ખુશર પેદા હોગા જ્યા હમારે સિપાહિ મુસલમાનોં કે ગિરફતાર કર રહેથે.”

મોહના—“હાં, હાં, ઉસવક્ત મેં અપને દિલમેં એક ખુશીકા અસર પાતીથી લેકિન થોડીહી દેરકે બાઅદ મુજહે માઅલૂમ હો ગયા કે વો અક્લકા કામ ન થા; બલકે નફ્સકા કામ થા. અબ મુજહે ઇન ખીચારે ગિરફતારોં કે સાથ એક કિસમકી મહોબ્બત ઓર હમદર્દી હે ઓર જયરામ ! મેં સચ કેહતી હું કે અગર તેરી જગેપર મેં હોતી તો ઇન ગરીબોં કે રિહા કર દેતી.”

જયરામ—“શાહઝાદી સાહબ ! ઉમુમન ઓરતોં કે દિલમેં મર્દોંસે ઝયાદા રેહમ હોતા હે. શાયદ યે ઉસકા નતીબહે.”

મોહના—“જયરામ ! અગર તૂ ઉસ કિસમ કે મર્દોંમે નહીં જુન્કે દિલમેં રેહમ ઓર તરસ નહીં તો મુજહે તેરે સાથબી કિસી કિસમકી હમદર્દી નહીં. વો મર્દ અસ્લમે ઓરતોં સે બી ઝયાદા બોદે હે.”

ઇસ બુમ્લેને જયરામ પર બહોત ખડા અસર ટાપા. ઉસકા નમામ ઉમ્મીદોં ઓર આરજુઓં કે સદમા પહોંચ ગયા. દિલમેં કેહને લગા “અબ કયા કરના ચાહીયે ? અગર દુશ્મનોં કે સાથ હમદર્દી કરે તો મહારાજ સાહબકા કયા મૂંહ દિખાઉંગા ? ઓર અગર સખ્તી કી જાય તો પ્યારી મોહના કી નારાઝીકા આઇસ હોગા.” આખિર ઉસને સર ઉઠા કે કહા “શાહઝાદી સાહબ ! અગર આપકા યે મરઝી હે કે યે લોગ છોડ દીયે જાએ તો આપકે હુકમસે મુજહે ઇન્કાર નહીં. જસતર્હ ચિડ્યાં અકસર સદકે કરકે છોડ દી જતી હેં ઉસી

તહાંમેં ઇન મલેકશોં કો આપકે દિલરૂખા ચેહરે ઓર આપકી સિયાહ બુલ્દોંપર તસદદુક કરકે છોડ દૂંગા. ”

મોહના—“ નહીં, અબ્બ એ ગિરફતાર હુવે હેં તો ઉન્હે રહેને દે. અબ્બ ઉન્હેં લે ચલકે કિસી ઇત્મીનાનકે મોકે આપર રખ. મેં ખુદ જોકે દેખુંગી કે એ કયસે ઓર કિસ ખયાલકે લોગ હેં ઉનકી બહાદુરીને મેરે દિલમેં જગે કરતી હે. અગર ઇન લોગોંને કુખૂલ ડીયા તો મેં ઉમ્દા તોરસે ઇનકી મેઝબાની કરુંગી, ઓર ખુદ અપની અબાનસે ઉનકો ઉનકી શુબ્બ અતપર મુખારકબાદ દુંગી. અમતૂ જલ્દી કિસી ઉમ્દા સબ્જેઝારમેં ચલકે ખયમા નસખકર ઓર આપની ફેજાંકે સસ્તાનેકા મોકઅદે કયું કે સફર ઓર લડાઇ દોનોં ચીઝોંને સખકો થકા દીયાહે બસ અબ્બ જલ્દીજા ઓર કોઈ ઉમ્દા મકામ હેરને કે લીયે તજવીઝ કર. ”

જયરામ—“ બેહતર, અબી પડાવકા સામાન હવાબતાહે. ”

પહાડોંકે દામનમેં લાશોંસે દૂર હટકે જહાં આબશારોં ઓર નેહરોંને ચક્કર ખાકે ઝમીનોંકા શાદાબ બનાદીયાથા ઓર મન્ઝરમેં એક કુદરતી પુરબ્બેશ કેશીયત પેદા કરદીથી ઓર હર ચહાર તરફ સર સખ્ખી ઓર શાદાબીકે આસાર પાયે જાતેથે ઉસસે ઉમ્દા કોઇ મકામ ફેજાંકે હેરને કે લીયે તલાશ કરનેસેબી મિલસકતાયા. ઉસી મકામ પર તમામ ફેજાં ખયમે નસખ કરદીયે ગએ ઓર પહાડીટી બલંદી પર જહાંસે કુલ ફેજાંકે ખયમે ઓર સદહાકોસ તકકા સીન હરવકત નઝરકે સામને રહા કરતાથા એક મુસતાલ નખ્ખતા તજવીઝ કાયા ગયા કે વહાં શાહઝાદી મોહના કા ખયમા નસખ ડીયા જાય. દરમિયાન મેં ઉસકા ખયમા ઓર ઉસકે ગિદં ઉસકા સહેલીયોં ઓર પેશખિદમતોંકે ખયમે નિહાયત ઉમ્દા તરતીખ ઓર ખૂબસરતીસે

કાયમ કરદીયે ગએ. યે સખ ઇન્તેઝામ કરકે જયરામ શાહઝાદી મોહનાકે પાસ આયા ઓર સરે નિયાઝ જલુકાકે કેહને લગા “શાહઝાદી સાહબ ! હુઝૂરકે હુકમ કે મુવાફિક સખ સામાન કરદીયા ગયા. ઓર હુઝૂરકી ખારગાહ ઓર જલુકે ખયમે સખ એક ઉમ્દા સરસખઝ ઓર બલદ તખ્તેપર કાયમહે. તશરીફ નેચલકે મુવાલિઝા ફરમા લીજયે ઓર વહી આરામ ફરમાઇયે આરતાબકી તેઝ શુઆઓં ઓર મેદાનકી ઉડતી હૂદ ગર્દને હુઝૂરકો પરેશાન કરદીયા હોગા.”

મોહના—“જયરામ ! યે ચીઝેં મુજહે બિલકુલ તકલીફ નહીં દેતી, અગર્યે મેં નાઝ પરવરદા હું મગર જફાકશબી હું. સિપેહ ગીરીકે શોકને ઇન તમામ મુસીબતોંકો મેરી નઝરમેં હેચ કર દીયા, હાં, જયરામ ! કેદી તુર્કોં કે લીયે કયા મન્તિઝામ ટ્રાયા ગયા ? ઓર વો કહાં હરેરાએ ગએ હેં ?”

જયરામ—“અબી તકતોવો ફોજકી હિરાસતમેં હેં ઓર મેદાન હીમેં હેં, લેકિન થોડી દેરકે બાઅદ ઉન તીન બડે ખયમોં મેં ભરદીયે જએંગે જો હુઝૂરહીકે ખયમે કે કરીબ નસખ કાયે ગએ હેં ઓર દોસો સિપાહી ઉનકી હિરાસતકે લીયે મુકર્રર કરદીયે જએંગે.”

મોહના—“અચ્છા, ચલો, મેં, અપને ખયમે મેં ચલકે થોડી દેર કેલકે, ફિર ઉત કેદીયોં કે દેખને કેા ચલૂંગી.” યે કેલકે શાહઝાદી મોહનાને અપના હાથી બઢવાયા ઓર ગિર્દ કે હાથી જનપર હિસટી સહેલીયાં ઓર પેશખિદમતે સવારથી ઓર યો ગલાદુર ઓર પરીજમાલ ઓરતેં જો અસલદએ જંગમે આરાસ્તા ઓર અપની જુદકોંકા શાનોંપર બિખરાય હૂવે થોડોંપર સવારથી ઓર શાહઝાદીકે હાથીકા લરવકત અપને જહૂરમુટમેં લીયે રેહતીથી સખને મોહનાકે હાથી કે સાથ ફરોદગાલટી તરફકા રૂખ કીયા,

સાતવાં બાબ.

ઠંન્ના મ.અલ ઉસરે ચુસરા.

તારીકીને આલમકે ચેહરેપર સિયાહ બુર્કઅ ડાલ દીયાહે ઓર કમરી મહીનેકી પિછલી તારીખોકી રાતને અપના સિયાહ લિખાસ દુનિયાકો પહેના દીયાહે. હમારા ખ્યાલ ઇસિવકત સેહરાઇ દરદો ઓર ચંદ આમશારોંકે બેહનેકી આવાઝકે સિવા ઓર કોઇ આવાઝ નહી સુની જતીહે. ઇસ મુહીય ઓર ખામોશ સીનમેં એક બહોત બડી ફોજકે ઉતરનેસે શોર ગુલ ઓર હંગામા પેદા હો ગયા હે. આખિર રાતકા ખમોશી ઇસ ફોજપરબી ગાલિય આ ગઈ ઓર બિલકુલ સન્નાટા હો ગયા. લેકિન કુછ ગિરફતારાને બલા ને શાયદ ઇસ ફોજકે હાથ મેં અસીરહેં ઇનેકે રોને ઓર કુરાહનેકી આવાઝેં અયાદા ઉભર ઉભર કે સુની જને લગીં. ઇન ગિરફતારોમેં મદદલી હેં મગર ઉનહોને તહમુલ ઓર સખસે કામ લીયાહે ઓર અપને દદે વ ગમકો હસરતનાક સુદતકે ઝરીએસે ઝાહિર કર રહે હેં. હાં, ઓરતોં ઓર નન્હે નન્હે બચ્ચોંકી રોનેકી આવાઝેં સેહરાકે ખુલે સીનમેં દૂર દૂર તક જતીહેં ઓર અપને હમદદ ઓર મદદગાર કો દુંડતી ફિરતીહેં. ઉન્હી કેદીઓમે વો મુસીબતઝદા બલાદુરબીહે ઇસ્કે લીયે સુલ્તાન મેલમૂદ ગઝનવીકી ફોજકા હરસિપાહી દદેમદ બન ગયાહે ઓર ઇસ્કી બુસ્તુખૂમેં સુલ્તાની ફોજેં સિંધ કે કરીય રેગસ્તાનોંકી ખાદ ઉડાતી ફિરતીહેં. મનસૂર અપની બેગસી ઓર અપની હાલતે ગારકા ખ્યાલ કરકરકે બેતાબ હો જતીહે ઓર દિલમેં કેહતાહે " અફસોસ !! મેરીહી કિસમતને ઇસ સખ યાદ-

ગારાને નસ્તે અનુસાર કાબી આફતમેં ફસાદીયા હે. ખુદાને મુજહે જયરામકે સિપાહીયોંકે હાથસે નગ્નત દિલવાઇ ઓર ફિર ત્રાકે ધસ. અઝીમુશ્શાન ફોજકે હાથમેં ગિરફતાર કરદીયા. મુજહે ખુદાકી મરઝી ઓર ઉસકે હુકમસે ધનકાર નહીં; લેકિન, આહ ! મેરે સા-થ ને ઓરતેં ઓર અચ્ચે ગિરફતાર હૂવેહેં ઉનકી હાલત દેખદેખકે કલેબ ૫ટા જતાહે. કિંમતને ધન સખ ઓરતોંકી પરદા દરી કરદી. આહ ! જાલિમ હિંદુઓંકે સામને ચે બે ખુર્કિ અવ આદર બેડી રોરહી હેં. અગચે મુજહે ઉનકી સૂરત ન દેખના ચાહીયે, લેકિન અખ સખ જામઝ હે. ”

ચે સખ કેહી સિફ હિરાસતમેંચે ઓર કિસી કિસમકા સંપત્તી ઉનપર નહીં ટી ગઈથી છુટકી વજહ ચેહી હોગીકે રેહમ દિલ શાહ-ઝાદી મોહનાકો ખુદાને ઉનકા હમદદે જનાદીયા. હર કેહી દૂસરે કે પાસ જોકે ઉસકી મિઝાજપુર્સી કરસકતા થા. મનસૂરબી ઇન્દી આસા-નીયોં કે બાઈસિ અપને મકામસે ઉઠા ઓર ધધર ઉધર ટહેલ કે કેહીયોંકી હાલત દેખને લગા. ઓરતોં ઓર અચ્ચોંકી મુસીબત દેખ-દેખકે વો બારબાર બેતાબ હોજતાથા ઓર ફિર ખુદાકે સચ્ચે વચ્ચે ઉસકી તસદ્દી કર દીયા કરતેથે. ખુદા મનસૂરહી મારે ઝખ્મોં કે ચૂરચૂર હોરહા થા લેકિન અપની તકલીફેં ઉસ સેરકે વકત ઉસે ભૂલ ગઈથી. હાં, હુસનમાન ઓરતોંપર ઉસકે ઝખ્મ સિતમ કર રહેથે, કયું કે ઉસકી બાઈદરી. ઉસકી ખુશ અખલાકી ઓર ઉસકી દિલક-રેખ સૂરતને દર મુતતદ્દિફતકે દિવમેં ઉસકી મહોબ્બત ડાલદીથી. એન ધસ હાલતમેં ઉસકા ગુઝર દો કમસિન લડકીયોંપર હૂવા ઓર ઉનકી તરફ નજર જાતેહી મનસૂરકે દિલમેં ખુદા જાને કયા અયાલ ગુઝરા કે વો યકબચકે કિકકે મમહૂતસા રેહ ગયા. થોડી દેરકી હયરત

ઝઢગીને ઉસકે ખયાલાતપર બહોત ખડા અસર ડાલ દીયા. અપના ઓર તમામ ફેદીયોંકા ગમ ઉસકે દિલસે ગાયખ હો ગયા; એક ખાલિસ ઓર પાક મહોખ્ખતકા વૃક્ષાન આલમે ખયાલમે ઉસપર તારી હો ગયા ઓર બાદે ઉલ્કતકે તેઝ જહોંકે કુલ ખાતોંકા ઉસકે દિલસે ઉડા લે ગએ. ઉન લડકીયોંને ઉસે નહીં દેખાયા મગર યે આલિસ્તા ખડા હોકે ઉનકી ખાતેં સુનને લગા. ઉમ હંચરતકી હાલતમેં જો આવાજેં મનસૂર કે કાનમેં આઈ વો યે થીં.—

લયલા—“અખતો તુમનેબી દેખલીયા કે હમારે ચલાંકી ઓરતોંને કેસી જુરઅતસે મકાબિલા કીયા.”

અઝરા—“હાં, દેખ લીયા મગર અયસી મેર ખુદા કિસીકો ન દિખાય. આહ મેં તો અપને ઈસ નાતજુબેંકારી કે સિનમેં કયા કરસકતીથી; લેકિન જન્હેંને બહાદુરીસે કામ લીયા જન્હેંને કયા બના લીયા ? યાતો મારી મઘં, યા ઝખ્ખી હૂઘં ઓર અખ હમારે સાથ કાફરોંકે હાથમેં ગિરફતાર હેં.”

લયલા—“અખ ઈસ કેદસે નખત પાનેકી ઉમ્મીદ નહીં. ખુદાજનને કયસી બેઈઝઝતી ઓર કિસ કિસમકી બે આબરૂઈ કિસ્મતમેં લિખ્ખીહે, યે કાફિર હમેં લોંડી ખનાએંગે ઓર બેહુમંતી કરકે હમારી શરાફતમેં દાગ લગાએંગે.”

અઝરા—“લયલા ! યે કયા કલા ? કયા બે અરમતીબી હોગી ? આહ ! અગર અયસા થા તો મુજહે પેલલે કયું ન બતા દીયા કે મેં લડકે જનન દે દેતી ?”

લયલા—“અઝરા ! અખ ઈઝઝતો આબરૂકા અયાને વાલા કાઠ નહીં.”

અઝરા—“ લયલા ! ઇસકદર માયુસ ન કરો. આહ !! તુન્હારી ગયરત કયા હૂઈ જે અયસી ખાતે ઝખાનસે નિકાલતી હો ? ”

અઝરા—“ જખ કિસમત ખિલાફ હોતીહે. જખ તકદીર ખિ-ગડતીહે ઉસવકત ઇન્સાન મેં ન ગયરતહી ખાકી રહેતીહે ઓર ન અસ્મત. જખ ખુદાને હમેં એક ઝાલિમ ઓર મુશારફ કામંદ હાથ મેં ગિરફતાર કર દીયા તો ગયરત કયસી ઓર પાક દામની કહાં ? ”

લયલા—“ કેસી બોલી ખાતે કરતી હો ? અખ હમ ગોયા ન ઉસ નસલસે હેં જીસપર હમેં નાઝથા ? ઓર ન વો અસ્મત-શીઆરી હમમેં ખાકી હે જે દૂર દૂર મશહુરથી ? ”

અઝરા—લયલા ! તુમને ચાહે ઇન ખાતોંકો ગવારા કર લીયા હો લેકિન મેંતો અપને આપકો વેસાહી પાકદામન સમજહતી હું જેસા કે મુજહે ફોના ચાહીયે. ”

લયલા—“ આહ !! હમેં ઇસપર કુછ ઇખ્તિયાર હે ? અપને દિલસે તો સબી અયસા ખયાલ કરતે હેં લેકિન જખ જખ ઓર જુદમ અપને ઇશદોંપર ન કાયમ રહેને દે તો કયા કોયા બાય ? ”

અઝરા—“ નહીં લયલા ! કોઈ જખ ઓર કોઈ જુદમ મુજહે ઉસ ઝિલ્લતમેં નહીં ડાલ સકતા અપની બનતો દે સકતી હું. ”

લયલા—“ હાય, ચેબી નહીં હો સકતા, અસલહા ધીન લીકે ગયે. કોઈ ઇતના બી તો નહીં કે કહીંસે ઝહેર લાદે ફિર ખતાબ કયું કર બન દોગી ? ”

યે સુનકે અઝરાને સર જહુકા લીયા. ઇસ તકરીરને પેદસે તે ઉસે ઉસ દરજે નાદિમ બનાયા કે કોશિશ કરતીથી મગર કિસી તર્હ

સર નહીં ઉઠાયા જતા થા. ઓર શર્મ દિલાને વાલે ખ્યાલાતને
 અપને કસરને હુનુમસે આખિર ઉસકે દિલમેં ખોડ પ્રેદા કર દીયા.
 અસારોંકી સુખીં ચેલરેકી બશાશત સખ ઉસ ખોડકી નઝર હો
 ગઘ ઓર દિલરખા ચેલરા બે સારી દુનિયાકી રોનક ઓર સારે
 જઝબાતકા મરકઝથા બિલકુલ ઝદ ઓર અફસુદા હો ગયા. જ્ઞાન
 કેહ સકતા હે કે વો અપને દિલમેં કયા કેહ રહીથી ? લેકિન ચેલરે
 કે જલ્દ જલ્દ નુતગઘનુર હોનેસે બે બસો બેદસ્તોપા બહાદુર મન-
 સર ઇસ કદર સમજહ રહાથા કે ઉસકે ખ્યાલાત બહોત જલ્દ જલ્દ
 ચૂરત બદલતે હેં ઓર ઉસકે બોલે દિલપર નઈ નછ મુસીબત ડાલતે
 હેં. આખિર ઈન ખ્યાલાતને અઝરાકો બિલકુલ માયુસ બના દીયા
 ઓર અપની ખ્યાલી નાકામીયોંસે ઉકતા કે ઉસને સર ઉઠાયા ઓર
 લયલા કી તરફ દેખકર નિહાયત માયુસીકે લેહજેમેં કેહને લગી “ અખ
 ઓર કોઈ તદખીર નહીં બાકી રહી બે મેં બતાઉં ઇસસે અચ્છી
 કોઈ તદખીર નહીં. આવમેં તુમ્હારા ગલા દબાદું ઓર તુમ મેરઃ
 ગલા દબા દો. યસ ઇસ તર્ફ ઇન સખ મુસીબતોંસે બહોત જલ્દ
 નજત મિત્ર જાયગી.”

લયલા—“ હાં. અઝરા ! તદખીર તો અચ્છી હે લેકિન યે
 ખુદા કે હુકમકે ખિલાફ હે. આહ ! ! કયામત કો હમ દોનોં કયા
 જવાબ દેમે ? જખ પૂછા જાયગા કે બે ગુનાહ અપની મોમિના બેહેન
 કો કયું માર ડાલા ? ”

અઝરા—“ બેહેન ! કયા ખુદા નહીં જાનતા કે હમપર કયસી
 મુસીબત પડી હે ? ”

લયલા—“ વો અલ્લામુલગુયુમ હે. યે સખ અપની આંખોંસે
 દેખ રહા હે તરફ ઉસકા હુકમ હે કે મુસીબતકે વક્ત મુસલમાન કે

સાથ કરના ચાહીયે વો અપની ઉમ્મીદ કો મુન્કતે અકરે ઓર મુન્ત-
ઝિર રહે કે પરદએ ગે. અસં કયા ઝાહિર હોતા હે.”

અઝરા—“ આહ ! અય સિવા બે ઇઝઝતી કે કયા ઝાહિર
હોગા ? ”

સયલા—“ નહિ, અઝરા ! ખુદા કે ફઝલસે માયુસ ન હો. ”

યહાંતક ચુકતગૂ કી નોખત આઈથી કે હમારા નવજવાન મન-
સૂર અપની બે ખુદી કે ખવાબસે ચોંકા બદકે ચું કહીયે કે ઉસ બેકસ
લડકી કી માયુસી ઓર બેકસીને ઉસકી આદત કે મુવાફિક. ઉસે
ચોંકા દીયા. હમારે નવજવાનકી ઝિંદગી ઇસ કિસમ કે વાકેઆતસે
લખગઈથી. મઝલૂમ કી આહ ઓર બેકસકી બેકરારી નર વો હમેશા
ચોંક પડા કરતા થા ઓર ઇસી તર્ફ ઇસમર્ગ્યા બી એક આહે
ફલક દોઝ ખીંચતા હુવા ચોંકા ઓર યે કેહતા હુવા ઉન લડકીયોં કી
તરફ બઢા “ અય પાકદામન લડકીયો !! ઓર અય ઇઝઝતમંદ નરલે
અનુસાર કી મેહમિલોમેં બેઠને વાલીયો ! કયાદા ન બેકરાર હો.
તુમહારી બે કરારી મુજહે બેચેન કીયે દેતી હે. ” બે ભુમ્લા સુનકે
દોનોં લડકીયોં પર ઉનકે ખ્યાલી ખોદ. ને ઇસ દરજે અસર કીયા
કે યકઅયક ઉઝલ પડીં ઓર દોનોંકા માઅસૂમ દિલ કોરકોરસે ધડ-
કને લગા. મગર જલ્દી અપને મુન્તશિર હવાસોં કો સંલાલકે ઉઠોને
દેખાતો વો નવજવાન હે જસકે કારનામોં ઓર જસકી આવાજને
ઉનકે દિલમેં જગે કરલી. સયલા તો ઉઠને લગી કે અપને હમ દર્દકી
તઅઝીમ કરે મગર અઝરાને મૂંઢ ફેરકે ચેહરે પર નકાબ ડાલ લિયા.
સયલાને આગે બઢનેકા કસ્ટ કીયા તો ઉસને પુસ્તકી જાનિઅસે ઉસકા
કુરતા ચુપકે સે પકડ કે રોકા ઓર ખુદ ઉસકી આડમેં આ ગઇ.
હમ નહીં કેહ સકતે કે ઉસ પાકદામની કે જોશને નવજવાન બહાદુર

કે દિલપર ક્યા અસર કીયા. દેખને વાલોને બસ ધંસી કંદર દેખા કે કિસી ફેરી નેશને ફિર ઉસપર બે ખુદી તારી કરદી જીસસે જલ્દ નજાત પાકે વો લયલાકી તર મુતવજ્જેહ હુવા ઓર કેહને લગા “અય ખાનુમાં બરખાદ લડકીયો ! યે તો મઅલુમ હે કે તુમકો ખુદાને હમારી મુસીબતકા શરીક કીયા હે લેકિન યે બતાવકે કોન હો ઓર કિસ ખાનદાનકી ઝેમોઝીનત હો. આહ !! યાગે અનસારમે ખિઝાં આ ગઈ ઓર ઉસકે ક્યસે શાદાબ ઓર શગુફતા ફૂલ આજ મુરજહાય નઝર આતે હે.”

લયલા—“હઝરત ! કિસી મુલકકી શાદઝાદીયાં અપને મુલકમે વો વકઅત ન રખતી હોંગી ને હમકો અપને ખાનદાનમેં હાસિલથી સાદગીકી ગોદમેં હમારી પરવરિશ હુદા ઓર આઝાદગી કે સેહરાને હમારે હોસલે વસીઅ કરદીયે, યે બેકસી ઓર બેદરતોપાઈ હમારે લીયે નષ્ટ મુસીબત હે.”

મનસૂર—“હાં, હાં, મેંયે જાનતા હું મગર યે મઅલુમ હોને ચાહીયે કે તુમ કિસ ખાનદાન સે હો ઓર કિસકે યાગે. ઉમ્મીદકે તુમસે ફૂલોંપર નાઝ થા ?”

લયલા—“આહ ! અબ ખાનદાનકો બદનામ કરનેસે ક્ય. ફાએદા, મગર અપને હમદદોં સે અપના હાલ ન છુપોના ચાહીયે. રહસેકોમ મુહમ્મદ બિન સાલેહકો આપ બખૂબી જાનતે હે. મેં ઉનકે ભાઈ હસન બિન સાલેહ કી પોતી હું ઓર લયલા મેરા નામ હે ઓર યે કમ ઉમ્મર લડકી જીસસે મેં બાતેં કર રહીથી યે ઉનકી પોતી ઓર કાસિમ બિન મુહમ્મદ કી બેટી હે. કાસિમ બિન મુહમ્મદ આપકે બડે દોસ્ત હે. મુજહે મઅલુમ હે કે રાતદિન હરવકત આપકા ઉનકા સાથ રેહતા થા. યે ઉન્હીકી બેટી અઝરા હે. ઇસ

કેદને અઝરકો ઇસકદર માયુસ કર દીયા હે કે ખીયારી બે અ.સ-મતી કે ખાફસે જન દેનેપર આમાદા હે. ”

ઇસ જવાબને નવજવાન મનસૂરકો દેરતક એક હયરતનાક સુદ્-તમે રખખા ઉસકે ખયાલાત એક અજબ કિસમકા તગધયુર દિખા રહેથે; કેદ ઓર અપની મુસીબતકા સદમા ચકચક દિલસે નિકલ ગયા ઓર ઉસકી જગે હમદદી, હયરત કે ખયાલાત ઓર દુશ્મનોંકી નફરત તદરીજન જોશ કે સાથ ગળ્યા હાસિલ કરતી જતીથી ઉસને અપને ઇજ્તિદાર ખયાલમેં કલા ઓર ઇસ સુદ્તકે સાથ કહાકે ઉસીને કલા ઓર ખુદ ઉસીને સુના “ આહ ઇન લડકીયાં કે સાદે દિલપર કયા સદમા હોગા ? કેસ આમરીકે ખયાલકે મુવાફિકે યે લડકીયાં ઇન સરહદી કોહસારોં ઓર રેગસ્તાની મેદાનોંકી હરન હે. આઝાદી ઉનકી છુટીમેં પડી, નાઝમરદારીસે પરવશ પામ. કેસીનાઝ ખરદારી ? વો નહીં જો આલીશાન મેહલોં ઓર દોલતમંદી કે સામાનોં સે તુમાયાં હોતી હે બલકે વો જુસ્કા ફારોમદાર સિફ આઝાદી, બેફિકરી, ખુદ મુખતારી ઓર ખુશહાલી પર હોતા હે. આહ ! યે કેદ ઇનકે નાઝુક દિલોંપર કયા સિતમ કર રહી હે ? ઇનકે હુસ્નો જમાલપર કે કિતના બડા ગઝબ હે. ખુસુસન વો દૂસરી લડકી જુસ્કી સાદી તખીયતકા મઅલુમ હોતાયા કે નેયરને અબી સિફ બોલેપનહીકા સબક દીયા હે. આહ ! ઇસકી સૂરત કિસકદર દિલકરેખ, ઇસ્કા હુસ્ન કેસા દિલરખા, ઇસકી અદાઓં કિસ દરજે દિલકશ હે ! ઇસકી શરમાઈ હુઈ નિગાહેં અપની નેયરન નશાના બાઝીમેં કિતની કામચાપ હે ? હાં ઉસકા કયા નામ બતાયા થા ? અઝરા ! ! આહ ! કયા અચ્છા નામ હે ? ચેતો માંખાપકા રખખા હુવા નામ નહિં મઅલુમ હોતા, કદ્રદાને હુસ્ન ઓર કિસી આશિક મિઝાજને રખદીયા હોગા. ઓર

એટી કિસકી હે ? કાસિમકો ! મેરે દોસ્તકી ! જો હર મોકે અ. પર મેરે પેહલુ અ પેહલુ રેહતા થા ? મેને જો ખ.યાલાત ઈસકે હુસ્નકી નિસ-
બત આહિર કીયે કયસે થે ? અપની નઝર ! તૂને જુરી નિગામ ને નહિ દેખા ? અય દિલ તૂ નાખખઝ ઓર ખ.રાય નીચતસે તો ઉસકો તરફ નહીં મુતવજ્જેહ હુવા ? હાં, એક શોક ઓર એક મુઝતરિયાના જઝબેકા તો ઝુરર ગુનેહગાર હું મગર ખખઝહે. મેરી નીચત જુરી ન થી. મેને પાક નઝરસે ઉસે દેખા ઓર પાક દિલ ઓર પાકલી નીચતસે ઉસકા આરઝુમંદ હુવા; હુવા નહીં, હું. મગર આહ ! યે તો જન દેને કો કેહતી હે. કુફરાર કે ખાફ.સે ઈસ કદર તંગ આ ગઈ હે, લેકિન મેં ભી ઈસકે સાથ અપની જન દૂંગા. મેરે દિલમેં ભી ગેરત હોતી ચાહીયે. અગર ઇસે અપની પરદા દરી ઓર અપની બે અસ્મતીકી ગેરત હે તો મુજહે ભી અપની ઇસ ઝિલ્લત ઓર ઇસ ગિરફતારીપર ગેરત આના ચાહીયે. હાં, હાં, મેં ભી ગેરતમંદ હું ઓર મેરી મઅશકાભી નહી અભી નહીં, યે દોશીઝા લડકી ભી ગેર-તમંદ હે. ”

ઈસકે અઅદ મનસૂર લયલાકી તરફ મુતવજ્જેહ હુવા ઓર કેહને લગા “ લયલા ! તુમ અપની બેહેનસે કેહદો કે ઝયાદા પરેશાન નહોં. ખુદા હમ સખકી ઇઝઝત વ આઅરકા નિગેહયાન હે અગર ઉનકે દિલમેં ગેરત હે તો મેં ભી ગેરતમંદ હું. મેં સચ કેહતા હું કે અપની જનભી ઉસ મકામપર દૂંગા જીસ મકામપર નસ્લે અનસારકી લડકી ખુસસન તુમહારી બેહેનકા ખૂન ગિરેગા. કુફરારકી તરફસે અગર પદાદરી કી યા ઉસસે ઝયાદા ઓર કિસી કિસમકી કા-શિશકી ગઈ તખભી યે યકીન હે કે મુસલમાન ઓરત વ મદદ દોનોં ઉસકે મુતહમ્મિલ ન હો સકેંગે. ”

મનસૂર—“ બેશક, ઇસ ઝમાનેમેં મેરા કોઇ ખિસ્તિયાર નહીં
ઝોર મેં કિસીતરફ તુમ્હારી મદદ નહીં કર સકતા, કેકિન યે તો
હો સકતા હે કે તુમ્હારી હિફાઝત ઝોર હમદર્દીમેં મેં અપની
જાન દેઢું. ”

લયલા—“ અયસે જુમ્હે ઝયાનસં ન નિકાલીયે. આપને હમારે
ખાનદાનકે સાથ જયસે સુલૂક કિયે હેં કનકી વજ્હસે આપકા
મુસીબતકા ખ્યાલ આતેહી હમારા કસેબ ૧૮ને ગગતા હે. ”

મનસૂર—“ તયલા ! તુમ્હારી બેહેન કે મિઝાજમેં શર્મ પહોત
ઝયાદા હે. ”

લયલા—“ હ હાં, શર્મ ઝોર બોદ દોનોં ખાતેં ઉનકે મિઝાજમેં
એ અતિદાલસે બઢી દુખહે. (અઝરાકીતરફ મુતવજ્જેહ હોકે)
અઝરા ! અઝરા ! અય યે શર્મકા કોન મોકઅ હે ? જઅ ફિરમતને
કાફિરોંકે સામને પર્દાદરી કરદી તો અપને હમદર્દોં ઝોર અપની
મુસીબતકે શરીફસે શર્મ કયસી ! આહ ! તુમ શરમાઠ જતી
હો. દેખો, ખુદાને ઉસ ફરિશ્તેકો તુમ્હારે પાસ મેજ દીયા ઇસને
ખારહા હમારી મદદકી ઝોર હમારે ખાનદાનકો ખતરોંસે બચાયા.
ઉસકે હાથોં ઉમ્મીદ હે કે હમેંબી ઇસ આફતસે નગત મિલ
જાયગી. આપ ઇસકે સામને મઅઝિરતકરો ઝોર ઇસકી ખુશામદ
કરો કે હમારી બેકસીમેં કામ આય. ”

ઇસકે જવાબમેં પેહલેતો અઝરા શર્મ-દર્દીકે સાથ
ખામોશ રહી ફિર અપની દિલકશ ઝોર શીરીન આવાઝસે બોલીઃ—
“ બે ખુદ બેકસ હેં વો ઝોર કિસીકે કયા કામ આ સકતે હેં. દુઆ
કરો કે ખુદા ઇનકી બેકસીપર રહેમ કરે કે હમ સખકી નગત
ઇન્હીપર મુતહમિર હે. ”

ઇસ જવાબને મનસૂરકો ઈસ ખાતકા ચકીન દિલાયાકે ઉસકે દિલી જઝખાત બેઅસર નહીં રહે ઓર ઉસને ઝરા જુરઅતસે કામ લેકે કહા “અઝરા ! તુમ મુઝતરિખ નહો. અગર મેરી જાન ખાકીહે તો મળલ નહીં કે કોઇ તુમકો તિરછી નિગાહસેભી દેખ સકે. અગર્યે મેં કેદમેં હૂં, મેરે પાસ અસલહા નહીંહે, મગર દેખો મેરે હાથ પાઉ ખુલે હૂવેહે. ઇન હાથોંસે વો લમદદોં ઓર મહોખ્યત જો મુજહે તુમસો હે પૂરા કામ લેલેગી.”

અઝરા—(શર્મકે લેહજેમેં) “આપકે જયસે હમદદીકા મેં કયુંકર ગવારા કરસકતીહૂં કે યું બે સોચે સમજહે ખુદ અપને હાથસે અપની જાન દેદે. આહા ! જબ આપકો હમારી મુસીખતકા અયસા મલાલ હેતો ઇન્સાફ કીજીયે કે આપકી મુસીખત હમારે દિલપર કયા સિતમ લાયગી.”

મનસૂર—(દિલમેં) “વાહ, જઝબે દિલ ઇસકો કેહતે હેં. મેરી મહોખ્યતને અપના અસર દિખા દીયા (ઝાહિરમેં) નહીં તુમ ઇસકા ખ્યાલ કરો કે ખુદાને મુજહે ઇસલીયે પેદા કીયા હે કે તુમસી પાકદામનોંકી લિમાયતમેં અપની જાન દેદૂં; લેકિન તુમ ઇસલીયે નહીંહો.”

અઝરા—“અઝાતો મેંકિસલીયે હૂં.”

મનસૂર—“સિફ ઇસલીયે કે અપને જાનિસારોંકા અપને દિલમેં જગે દો.” યે જુમ્લા કેહતે વક્ત મનસૂરકી આંખોંસે એક અયસી મોવસ્સર કેરીયત તુમાયાં હૂઇ જસને સાદાદિલ ઓર પાકદા-મન અઝરાકો ગેરત ઓર શર્મકે દરીયામેં ડિખોદીયા. અઝરા અપને દિલહી દિલમેં નિહાયત દરજે નાદિમથી ઓર જો પિછલે અલ્લાહ મનસૂરકી ઝખાનસે નિકલેથે ઉસે કિસીતહં જૂલતેહી ન થે.

વો અપને દિલસે ખૂદા હોહોકે ઓર બિગડ બિગડકે કેહ રહીથી
 “કમઅખત ! તુને બદનામ કીયાના ! મેં એ નહીં જાનતીથી કે મેરા
 જાઝબા ધતના સન્ધ્યા હોગા. આહ ! ઇસસે ક્યાદ ક્યા હોગા કે
 જમા અતકે સવાબસે ખુદ અપને આપ મેહરમ રહી ઓર અપને
 ખયમેમેં છુપી બેઠી રહી કે કહી સામના ન હોગાય. અબ આજ
 અય દિલ ! વો જીસે તુ ચાહતાહેં મેરી આંખોકે સામને ખડાહે.
 સિદ્દાખડાહી નહીં અપને અદ્વાજસે ઝાહિર કર રહાહે કે તેરી
 ઉદ્દત ઓર તેરી કશિશકા બદ્દ ઇસપરબી ચલગયા. કિસમત
 તુ કયું મેરી દુશ્મન હૂઘહે ? ક્યા ઇસ કેદસે મેં બદનામ ઓર
 રસ્વા હોકે નિકાલૂંગી ? મગર આહ ! યહાસે નજત હી કયું મિલને
 લગી ? હમારી મહોખત ઓર હમારી મુસીબત દોનોકા એક
 સાથહી ફેસલા હોગા.” અઝરા ઇન્હી ખયાલાતમેં થી. મનસૂરબી
 ઉસકી સૂરતકા ઇસદજે શેદાયા ઓર ઉસકી અદાએને ઉસપર
 ઇસદજે અસર કીયાથા કે નકશ હેરત બના ખડાથા. વો નયા
 ઉસકી તરવીરથી ઓર દોનોકે દિલ ગોયા ઇસ આલમે સુફતમેં રાઝો-
 નયાઝકી ખાતેં કર રહેથે ઓર ઇશકકે અસરકા બર્કી ટેલીફાન
 દોનોકે કાનોમેં લગા હુવાથા, ઇસ ઇશકકી નઇ રાઝદાર લયલા
 આલમે હેરતમેં થી ઉસકી મુતલબપર આંખેં કબી મનસૂરકી તરફ
 મુતવબજોહ હોતીથી ઓર કબી અઝરાકે ચેહેરેપર જાતીથી જો
 ખાવજૂદ આલમે ખુદરહતગીકે ખારખાર ઉસકે દામનમેં છુપનેકી
 કશિશ કરતીથી. નરલે અનુસારકે દીગર કેદી જો ઇસ ખયમે
 મેથે વો અપની મુસીબતોકે ખયાલસે સર જહુકાએ બેઠેથે ઓર
 કિસીકા કિસીકી ખબર નથી. નાગહાં ખયમેમેં ચંદ રાજપૂત જવાન
 આય ઓર ચારેં તરફ દેખકે શિર બાહિર ચલે ગએ. જીનકે

નતેહો શાહઝાદી મોહના ઉન કેદીયોંકે ખયમેમે દાખિલ હુધ.

પ્યારી મોહનાકી વઝઅ ઓર સૂરત અયસી નથી કે કિસી શખ્સકે કુરીઅ જાકે વો ખડી હોજતી ઓર વો શખ્સ ઉસ હેરતસે ન દેખને લગતા. આહ ! કિસકી મળવથી કે મોહનાકી ઉઠતી જવાની, દિલરૂઆ સૂરત, દિલદોઝ નઝર ઓર આલમફરેઅ હુસ્નો જમાલકો દેખતા ઓર વકફે હેરત ન હોજતા. ખુસસન ઉસ મોકેએપર જાએક માઅશુકાના પ્યારે પ્યારે હાથ પાઉં, સિપાહી-યાના તેવરોંને કયામતકા બાંકપન પેદા કર દીયાથા. બાલોંકા જૂઝા બંધાયા ઓર શેહઝાદગીકી અલામતકે તોર પર પેશાનીકે ઉપર એક સોનેકા મુરસ્સઅ ઝેવર થા જીસપર કલગી લગીથી. એક ચુસ્ત દુરતી બદનમેંથી ઓર રેશમી સાડી જીસપર તિલાઇ કામ બનાયા અપની ખુશનુમા શિકનોંસે ઉસ ઉભારકો ખુપા રહીથી જો દોલતે હુસ્નકે સાથ ઈખ્તિદાએ શઆબ કોબી આલમ આસ્કારા કીયે દેતાથા. સાડીકે ઉપર કમરમેં સોનેકી મુરસ્સઅ ડાખ થી ઓર ઉસમેં એક નિહાયત નાજુક તલવાર લગી હુધથી જો જાંસિતાનીકે જોહર દિખાનેમેં ખુદ ઉસીકી તેગે અબૂકે હમપાયા થી. ઉસકે નાજુક પાઉંપર કદીમ હિંદૂ સોસાયટીકે ઉસલ ઝુસ્મ કર રહેથે ઈસ્વીયે કે આહ ! બિરહના થે. ઈસ દિલરૂઆ અદાસે મોહના બાકે ખડી હોગઇ લેકિન મનુસૂર લયલા ઓર અઝરાકી મેહવીયત ઇસદર્જે બઢી હુધથી કે કિસીકો ઉસકા ખવાલ ન આયા ઓર તીનોં અપને હેરતઝા વઝવલોંમેં ઉસીતરફ ગરીક રહેરા. આહ ! ઇશકકા જાદુ કિસકદર સમ્યા ઓર મોવસ્સર હોતાહે. કદીમ હેરતઝદગાને ઇશકકા હોશમેં આના દરકિનાર યહાંયે કયામત હુધકે મોહના પરબી વોહી ખેખુદી તારી હોગઇ ઓર ઇસ ખેખુદીકે સીનકો એક ચોથે પરીજમાલ મેખ્મરને ઓરબી રોનક દેદી.

મોહનાપર જળ થે આલમ દેરતક તારી રહા તો ઉન રાજપૂત અક્સરેમેંસે ને ઉસકે હમરાહ આએથે એકને આગે બઢકે કહા “શાહઝાદી સાહબ ! અગર ઇસ ખંચમેકે કદીયોંકો આપ મુલાહિઝા કરમા ચુકી હોતો દૂસરે ખંચમેમેં તશરીફ લેચલીયે.”

મોહના—(અપની બે ખુદીસે ચોંકકર) “આહ ! નહીં, હાં મુઝે અબીધન લોગોંસે કુછ ખાતેં કરનાહેં તુમ ઇન લોગોંકી ઝખાનમેં ગુફતગૂ કરસકતે હો ? કયું કે ખિલાવાસ્તા મેં ઉનસે ગુફતગૂ નહીં કર સકતી.”

અક્સર—“યે લોગ આપકી ગુફતગૂ કર સકતે હેં કયું કે યે મેહમૂદકે હમરાહી નહીં હેં. બઢકે યે વો લોગ હેં ને કદીમસે મુઢકે સિધમેં સુકૂનત પઝીર હેં ઓર એક ઝમાનએ દરાઝકે ક્યામને ઉંહેં યહાંકે રસમ ઓર યહાંકી ઝખાનસે અખૂખી વાકિફ કર દીયા હે.”

મોહના—“હાં, તો મેં ખુદ ઉનસે ખાતેં કરંગી.”

ઇસ તકરીરને બાકી ખુદરફતગાને ઇશ્કકોબી ચોંકા દીયા. પેહેલેતો લયલાકી નઝર મોહના ઓર ઉસકે હમરાહીયોંપર પડી ઓર લયલાને ફોરન અઝરાકો હાથસે ઠોકા દેકે ચોંકા દીયા. અઝરાને પેહેલે ધમરાકે ઉન રાજપૂતોંકો દેખા ઓર ફિર યકઅયક ખાફઝહા હોકે લયલાકે પીછે બદન સમેટ કે બેઠ ગઇ ઓર સરઝુકા લીયા. અઝરાકી ઇસ હરકતને મનસૂરકો અરહમીકે સાથ હોશીયાર કીયા ઇસને ફોરન ગરદન ફેરકે દેખા ઓર દેખતેહી ગઝબઆલૂહા હોકે ફિરા ઓર આહતા થા કે એક રાજપૂતકો ને સખકે આગે ખડાથા બઢકે થપ્પડ મારે કે શાહઝાદી મોહનાપર નઝર ન પડી ઓર દોબારા મુતહદયર હોનેકે સાથહી ઠઠક કર ખડા હો ગયા. મનસૂરકી યે બહાદુરાના પુરતી ઓર યે હેરત મોહનાપર ઓર અસર

કરગઈ ઓર વો અપને દિલ્લહી દિલ્લમેં ફિસી બેઇખિતવારીકે શાહકા મઝા લેકે બોલી “ સાહબ ! આપકી ક્રામકી શુખઅત ઓર ખુસસન આપકી ઝાતી જુરઅતને મુજહે આપકા કદ્રદાં બના દીયા હે, બરાહે ઇનાયત બતાઇયે કે આપ કોન હેં ઓર આપકા નામ ક્યા હે ?”.

યે જુમ્હે સુનકે મનસૂર હેરત વ ઇસ્ને અમલકે સાથ શાહઝાદી મોહનાકી સૂરત દેખને લગા. મોહનાને કુછ દેર જવાબકા ઇન્તિઝાર કરનેકે બાઅદ પૂછા “ કયું સાહબ ! આપકો અપના નામ બતાનેમેં કુછ ઉજ્જ હે ?”. અમલમારા નવજવાન ઓર મુતહઇયર હોગયા ઓર ઉસને ઇશ્વારેસે બતાયા કે મેં અપકી શુદ્ધતૂ નહીં સમઝ સકતા લેકિન કબ્જલ ઇસકે કે મોહના કોઇ ઓર જુમ્ઝા ઝખાનસે નિકાલે લયલાને શાહઝાદીકી તફ મુતવજજેહ હોકે કહા “ યે ઇસ સરઝમીન પર નયે આએ હેં ઇસ વજહસે આપકી બાતેં નહીં સમઝ સકતે. આપ મુતમઇન રહીયે મેં સમઝાએ દેતી હું.” યે કેહકે લયલાને મનસૂરકો બતાયા કે “ તુમ્હારા નામ ઓર હાલ પૂછતી હે.”

શાહઝાદી મોહનાને લયલાકા શુક્રીયા બદા ટ્રાયા ઓર ઉસીકો મુતવરિસત કરાર દેકે બહાદુર નવજવાન મનસૂરસે બાતેં કરને લગી.”

મનસૂર—“ મેરા નામતો મનસૂર હે ઓર હાલ ક્યા ? મુસલમાન જંગઆઝમાઉકી ફાજકા એક સિપાહી હું.”

મોહના—“ આપકી નવજવાની ઓર ઇસ નવ ઉમરી પર આપકી શુખઅતકા ખયાલ કરકે મેં હેરતમેં આ જાતી હું.”

મનસુર—“આપની તો નવજવાન હેં ? ઓર આપકી વઝાએ મંચલૂમ હોતાહે કે આપ બહાદુર બી હેં.” ઇસ જવાબને શાહઝાદી મોહનાકો કિસી કદર શર્મિદા કર દીયા, મગર ઝખર-દસ્તીયોસે ચેહેરે પર ઇસ્તિકલાલકે આસાર કાયમ કરકે ફિર બોલી “નહીં, મેનેતો આપકી શુબ્બઅત ઓર જવાંમદીકા સમાં અપની આંખોંસે દેખાહે ઓર ઉસ અમ્રને મુજહે અયમા મુસ્તાક બનાદીયાકે આપસે મિલને આઈ હૂં.”

મનસુર—“મેં કયા ચીઝ હૂં ? જીતને લોગ મેરે સાથ અસીર હેં ઉનમેંસે હરશઅસ મુજહસે ઝયાદા શુબ્બઅ ઓર બહાદુર હે ઓર અબતો હમ સબ બિલકુલ બોદે હેં કયુંકે જબ આપકે હાથમેં ગિરફતાર હોગએ તો બહાદુરી કયસી ઓર શુબ્બઅત કયસી ?”

મોહના—“ઇસસે કયા હોતાહે ? શેહસવારહી ગિરતા હે ઓર પેરનેવાલાહી કુબતા હે તઅરીફ ઇસ બાતકી હે કે આપને અપના પૂરા બંહર દિખાદીયા. ઇતને બડે સેલાએ અઝીમમેં હોશ વહવાસ બળ રેહના દુશ્વાર હોતાહે નકે વો બહાદુરી જો આપસે ઝાહિર હૂઘ.”

મનસુર—“મેં કુછ આપસેબી દરિયાફત કરના ચાહતા હું. ઇબ્બજત હોતો ફૂઝ.”

મોહના—“પૂછીયે, મેં ખુશીસે જવાબ દૂંગી.”

મનસુર—“આપ દોન હેં ઓર યે લશ્કર કિસ્કા હે ? હમ લોગોંસે કયું મુઝાહમત ડોગઘ. લાલોંકે હમારે સાથીયોંમેંસે કિસીકો મેહમૂદસે તઅલ્લૂક નહીં. યે સબ લોગ ખુદ અપની જાન છુપાતે ફિરતેથે.”

મોહના દિલમેં સોચને લગી કે કયા જવાબ દૂં ઓર ઇસ ફિક્રમેં ઉસને અપની ગરદન ઝુકાઇલીથી કે એક રાજપૂત અફસર

બોલ ઉઠા “હમલોગ મહારાજ અજમેરકે જાનિસાર હેં ઓર ઉન્હાકે હુકમસે આવે હેં ઓર જીનસે તુમ ખાતેં કર રહેહો યે હમારી સરતાજ ઓર હમારે રાજકી લાયક ઓર બહાદુર શાહજાદી મોહના હે”.

મોહના—“આહ ! તુમને કયું બતાડીયા ? મેં ખુદાજીને કિસ ફિકમેથી ઓર તુમને ખેસોચે સમજે મેરા નામ બતાડીયા. ખેર અય ખબરદાર, ખે મેરી ઈજ્જતકે કોઈ લફઝ જમાનસે ન નિકાલના.”

શાહજાદી મોહનાકા નામ ઓર હાલ સુનકે લયલા ઓર મનસૂર દોનોં મુતહદયર હોગએ ઓર મનસૂર મુઝતરિયાના લેહ-જેમેં કેહને લગા “આપ શાહજાદી હેં ? હમ આફઝાદોંકે પાસ આવેકી કયું તકલીફ ગવારા ફી ?”.

મોહના—“અવ્વલતો આપકી યુગ્મગતને મુઝે આપસે મિલનેકા શોક દિલાયા. દૂસરે અય આપકે ખુલક ઓર આપકી હાલત ઓર નેઝ સુરતને આપકા હમદદ બતાડીયા હે. મેં આપસે એક અમ્રકી દરખવાસ્ત કહંગી મગર પેહલે મુઝે યે બતા દીજીયેકે (અઝરાકી તરફ ઇશારા કરકે) વો કાન હેં જીનકે મિઝાજમેં દુનિયા ભરસે જયાદા શર્મ હે ? આખિર વો ઉધર દબી કયું જાતી હેં ? અપના મૂંહ કયું છુપાએ લેતી હેં ?”.

ઇસકે જવાબમેં મનસૂર તો કુછ મુતફકિરસા હોગયા, મગર લયલા ફેરન કેહને લગી “શાહજાદી સાહબ ! હમ મુસલમાનેમેં યે રસ્મ હે કે ઓરતેં નામેહરમ યાગતી જેરમદકે સામને નહીં આવતી હેં ઓર હમેશાં પરદેમેં છુપી બેઠતી હેં. યે બીચારી

મેરી બેહેન હેં. ઇન્હોને જિન્દગીભર કિસી મર્દકા સામના નહીં કરીયા આપકે સાથ જો સરદાર હેં ઉનકી વજહસે શર્મ આતી હે ઓર અપના મૂંઢ છુપાએ લેતી હેં.”

મોહના—“ મુઝે ઇસકા હાલ બિલ્કુલ નહીં મઅલૂમ થા વર્તા, મેં તનહા આતી ઓર ઇન લોગોંમેંસે કિસીકા અપને સાથ ન લાતી ઇસલીયે કે આપકી તોહીન ઓર બેઇઝઝતી મુજહે હર-ગિઝ નહીં મંજૂરહે.” અપને હમરાહીયોંકી તરફ મુતવજ્જહે હોકર “અચ્છા, અખ તુમ લોગ બાહિર જાકર ઠેહરો; મેં અબી આતી હૂં.”

સખ અફસરાને ફોજ યે સુનકે ખયમેસે નિકલ ગએ.

મોહના—“અસ, અખતો કોઈ બાત આપકે મિઝાજકે ખિલાફ નહીં હે ?”

મનસૂર—“ નહીં આપકી ઇનાયતોંસે હમ સખ શુકયુઝાર હેં. આપકે શરીફના બરતાવને મુજહે આપકા મમનૂને એહસાન બનાયા હે, શાયદ દુનિયામેં ઓર કોઇ અપને દુસ્મનોંકે સાથ અયસા બરતાવ ન કરેગા જેસા કે આપને હમ લોગોંકે સાથ કીયા.”

મોહના—(લયલાસે) “મગર મુજહે તઅબ્જુબ હેકે તુમ્હારી બેહેન અખતક ઉસીતર્ફ તુમ્હારી આડમેં છુપી હુઇ હેં. મેરી તર્ફસે ઉન્હેં ઇત્મીનાન દિલાવ ઓર કહો કે મુજહે અપની બેહેન સમજહેં ઓર અપની સુરત દિખાએ.”

લયલા—(અઝરાસે) “અઝરા ! દર હકીકત યે કબજુદ્દી હે. ખુદાને ઇસ હિંદૂ શાહઝાદીકા તુમ્હારા હમદદ બનાદીયા હે. હમ સખકા ચેલી ફર્જ હેકે ઉસકી દિલશિકતી ન કરે.” ઇતના કેહકે લયલાને અઝરાકા હાથ ખીંચકે સામને ખડા કરદીયા મગર

હમારે નવજવાન મનુસૂરકી વજહસે અઝરાકો કિસીતહ સર ઉદાને
 યા ચાર આંખે કરનેકી જુરઅત ન હોતીથી. મોહનાને અખ
 અઝરાકી સૂરત દેખી તો હેરતઝદા હોગઈ કે ખુદાને ઇસકી
 સૂરતમેં કેસી ખૂબી પેદા કીહે ઓર ઇસકે હુસ્નો જમાલસે કિસ
 દરજેકી દિલકશી ઝાહિર હોતી હે. લેકિન અસ્લમેં યે અમ્ર નવજ-
 વાન મનુસૂર પર ઝયાદા અસર કર ગયાથા વો અવ્વલતો શાહઝાદી
 મોહનાકા એહસાનમંદ થાકે ઉસકી બદોલત પ્યારી અઝરાકી
 ઝિયારત કરસકા, દુસરે અઝરાકે સેહેરઅસર હુસ્નો જમાલને
 ઉસે દીવાના ઓર મદહોશ બનાકે ખડા કર દીયાથા. મોહનાને થોડી
 દેરતક તઅમ્મુલ કીયા ઓર અઝરાકે હુસ્નો જમાલકો દેખદેખકે
 ગોર કરતી રહી ઉસકે બઅદ નવજવાન મનુસૂરકી તરફ મુતવજજેહ
 હુધ ઓર કેહતે લગી “અખમેં આપસે એક અમ્રકી આરઝુમંદ હૂં
 ઓર ઉમ્મીદ હે કે આપ કુબૂલ બી ફરમાએંગે.”

મનુસૂર—“ફરમાધયે.”

મોહના—“ચાહતી હું કે આપ મેરી દઅવત કુબૂલ ફર-
 માએ, ઓર કાન નહીં સિફ આપ તીન સાહબ.” ઈસ દરખાસ્તને
 મનુસૂરકો કિસી કદર સુસ્ત કર દીયા કયું કે ઉસકદીમ ઝમાનેકે
 મુસલમાન હિંદુઓકા ખાના નહીં ખાતે થે ઓર અગર કામ ઇસ
 અમ્રકા મુરતકિય હોતા તો હર તરફસે ઉસપર મઝહબી ઇલામ
 કાયમ કીયા જતાથા લેકિન મુરબ્બતને ઉસકી ઝખ્ખાનસે સિફ ઇન્કાર
 ન નિકલને દીયા ઓર કેહને લગા “અચ્છા, લયલા ઓર અઝરા
 સે દરિયાફત કીજીયે અગર યે મંજૂર કરેંગી તો મુઝેબી મંજૂર હે.”

મોહના—(લયલાસે) આપકી બેહેન કયા મેરી મેઝખાનીકા
 ન કુબૂલ કરેંગી ? ”

લયલા—“ નહીં, હમેં ઇન્કાર નહી મગર કયા આપ હમારે સાથ બેઠકે ખાના ખા સકેંગી ? ”.

મોહના—“ આહ ! એ મુમ્કિન નહીં, (કુછ સોચકે) હાં મુમ્કિન હે મગર અબી નહીં. અગર મેં અયસા કરે તો બેધરમ હે. જાઉં ઓર મેરી ઝાતકા કોઇ આદમી મેરે સાથ ન ખાય. તુમકો હિંદુ ધરમકી રસ્તે ન માઅલુમ હોંગી. મેં તો ઇસ્કો મંજુર કર લેતી, મગર અબી મુનાસિઅ નહીં હે. આપ અપને ચંદ ઓર લોગ લે લીજીયે જન ખુદ આપકો દાઅવતકા સામાન કરેંગે ઓર આપકે લીયે ખાના પકવાએંગે.”

મનસૂર—“ શાહઝાદી સાહબ ! ઇસકી જુરઅતકી કયાહે કે હમસે ઝલીલ કેદીયોંકે લીયે ઇતની તકલીફ ગવારા ફરમાઇયે. મહેર-ખાની ઓર લુત્ફકે વો કલેમાતહી કાફી હેં જન્હોને હમેં આપકા મમનૂને એહસાન ખનાલીયા.”

મોહના—નહીં મેરી દાઅવતતો આપકો મંજુર કરના હોગી, આપ અપની કામકે શરીફ ઓર મુઅઝિઝ લોગ હેં. અગર આપકે સાથ ઇસ ઇઝઝતકા મુલુક ન કીયા જાય જસકે આપ મુસ્તહિક હેં તો દુનિયા હમ લોગોંકો કજબુદક નાકદ્રશનામ અહકે ઝાલિમ કહેગી.”

મનસૂર—અચ્છા, મુજહે, મંજુર હેં ઓર ગાલિખન લયલા કોબી મંજુર હોગા, મગર મેં નહીં જનતતા કે અમ્મરારનેબી દિલસે મંજુર કીયા યા નહીં, આપ ઇતસે દરિયાફત કર લીજીયે.”

એ સુનકે ઇસ મર્તબા મોહનાને ઇતની ઓર જુરઅતકી કે અહકે અમ્મરારકે જુકે હૂવે સરપર હાથ રખ્યા ફિર દસરે

હાથસે ઉસકો હુડડી પકડકે દિલદહીકે લેહજમેં કહા “ બેહેન ! હાં મેં તુમકા બેહેનહી, કહૂંગી; મેરી મેઝબાની કુબુલ કરકે મુઝે મશ્કૂર કરો. ”

અંજરા—“ મુજહેબી ઇન્કાર નહીં, મગર મેરે દિલમેં ખોદ સમાયા હવાહે. ડરતી હું કે દોસ્તીકે પરદેમેં મુઝસે દુસ્મની ન ડાળય. બે ઇઝઝતીકા ખયાલ ઓર બે અસ્મતીકા ખોદ કિસી વક્ત મેરે દિલસે નહીં નિકલતા. ”

મોહના—“ નહીં, નહીં, તુમ ઝરા ખોદ ન કરો. મેં છત્તીનાન દિલાતી હું. મેરી બાતકા યકીન માનો. હિંદુ ફ્રેન્ચમેં કિરીકી છતની મખાલ નહીં કે મેરે હુકમસે સરતાખી કરસકે. બસ અબતો કોઈ ખોદ નહીં ? આપ તીનો સાહબ ચલેં ઓર ચલકર ખાસ મેરે કમરેમેં આરામસે રહેં. ”

મન્સૂર—“ મગર યે કયુંકર મુશ્કિલ હે કે હમતો આરામસે શય બસર કરેં ઓર હમારે યે સય બહાદુર સિપાહી જનમેં અકસર હમસે ઝયાદા ઇઝઝત રખતે હેં યુંહી મુસીબત ઓર ગમમેં રાત કાટેં ? જખતક સય મુસલમાનોંકી રાહતકા સામાન નહોગા ઉસ વક્તતક ખુશી હમપર હરામ હે. ”

મોહના—“ મેં સબકી દાઅવત કહેંગી ઓર સબકી રાહતકા સામાન બી કરહૂંગી; મગર આપ મેરે સાથ મેરે ખયમેમેં ચલેં ઉન લોગોંક લીયે ઇલાહેદા ઈન્તેઝામ કરદીયા બનયગા. ”

મન્સૂરને યે જુમ્હા સુનકે પાકનુદસ ઓર ફર્યાઝદિલ શાહઝાદી મોહનાકો હયરત ઓર ઇસ્તેઅજબકી નિગાહસે દેખા ઓર આંખોહી આંખોમેં શુદ્ધિયા અદા કીયા.

મોહના—“ અખતો આપકો કુછ ઉઝ્ નહીં હે ? મેરી દર-
ખાસ્ત મંઝુર હુઈ ? ”.

લયલા—“ સાહબ ! કિસ ઝખાનસે ઓર કિસ દિવસે આપકો
ઈનાયત ઓર મહેરબાનીકા શુક હમ અદા કરેં અબ્બ હમેં કોસી
ખાતમેં ઉઝ્ નહીં હે. ”

યે સુનકે મોહનાને બઢકે અઝરાકા હાથ પકડ લીયા ઓર
કેહને લગી “ બેહેન ! અબ્બ ન ઘબરાવ ચલો, મેરે સાથ ચલો; મે
તુમ્હારી મેઝખાન હું ઓર તુમ મઝે અપને હમરાહીયોકે મેરી
મેહમાન હો. ”

અઝરા ઓર લયલા દોનોને નકાબ મૂંઢપર ડાલી ઓર
મઝે નજવાન મનસૂરકે શાહઝાદી મોહનાકે સાથ ખયમેસે નિઝતકે
ચલી ગઈ.

આઠવાં ખાખ.

રંગ મેં લંગ.

હસતઈ આસ્માનકી બહાર તારોસે હોતી હે. સેહને ચમન-
કો નાઝુક ઓર ખુશરંગ ફૂલ રોનક દેતે હેં ઉસીતઈ હમારે નાવિ-
લકી રોનક અઝરા ઓર મોહનાસે હે. દોનોં આગે હુસ્નકે નવ
શયુક્તા ફૂલહેં, મગર ઈન દોનોંમેંસે હરએકમેં એક ખાસ કેરી-
યત હે જે દોનોંકે હુસ્નકો જુદા કરનેકે સાથ એક ખાસ આલમ
ફરેખી ઓર દિલરખાઈકા નમૂના દિખાતી હે. મોહનાને શાહી મેહ-

લોમેં પરવરિશ પાછહે, ઉરકે હુસ્ન ઓર ઉરકી અદાઓંત્રી શેહરત દુરદુરતક પહોંચી હે. ઉસકી ઝિયારતકે આરઝુમંદ ઓર ઉરકે રૂપેએબાકે દીવાને હિંદોરતાનકે હરકોનેમેં મોજૂદ હેં. સિત-મકશોધી બેકરારીયોને ખુદ ઉસે બતાદીયા હેકે ઉસકા હુસ્ન કિસ કદર કરિશમાબેઝ હે ઓર ઇસો વજહસે વો અપને હુસ્નકી ખુદબી કદ્રદાં હે. નાઝપરવરદુંકી ઓર બેકરાર આરઝુમંદોકી નાઝબરદારીને હિસે એક દલતક ખુદ અપના દીવાના બનાદીયા હે. ઉસકી નિગાહ-આઝીમેં સિર્ફ પેદાયશી ઓર કુદરતી નશાનાબાઝી નહીં હે બલકે વો અપની અદાઓં ઓર તીખી ચિતવનોંસે તીરે નઝરકા ઓર કારી ઓર ઇગરદોઝ બનાનેકી મુસ્તાક હે. ઝમાનેને ઉસે બતાદીયા હેકે હર મોકાબ્બ ઓર હર મેહેલમેં ઉરકે મુતમન્નિ મોજૂદ હેં. ઈન્હી અસળાબને ઉસે નાઝ ફરોશીકાબી નિહાયત ઉમદા સબક દેદીયાહે. હમારે નાઝરીનને દેખાહોગા કે બહાદુર ઓર લાયક વઝીરઝાદા જયરામ ઉસકી ઝુલ્ફે ગિરેહગીરકા અસીર હે. ઇસકે દિલપર કાબુ પાનેકી વો હમેશા કેશિશ કરતા રેહતા હે, મગર મોહના ઉસે મસ્કે નાઝ દિખા રહીહે ઓર કિસીતર્ફ ઉસકી આરઝુ પૂરી નહીં હોને દેતી.

અખિલાય ઇસ્કે અઝરા એક બોલી લડકી હે, વો હસીન હે મગર આહ! ખુદ ઉરકા નહીં માઅલૂમ કે મેં હસીન હું. ઉસકી આંખેં તીરે દિલદોઝકા કામ દેતી હેં, ઉરકી ઝુલ્ફે ખુદફરામોશોધી અદાઓંમે દિલોંકા અપને પેચો તાબમેં ઉલઝા લેતી હેં, મગર વો નહીં જાનતી કે મેરે હુસ્નસે દરપરદા અયસે ઝુલ્મ ઝાહિર હોતે હેં. અલીતક ઉસે ચેલી નહીં માઅલૂમકે હુસ્ન કયા ચીઝ હે ઓર દિલકા રૂપે એબાસે કયા તઅલ્લુક હોતા. ઉન-સેહરાઓંમે ઉસને પરવરિશ

પાઈ જ્યાં રેગસ્તાનકી ગર્મ જૂથલ કિસી દિલમેં માઅશકાના સર્દમેહરી પેદાહી નહીં હોને દેતીથી, જ્યાં દિલી ઇમંગોં ઓર ખયાલી જોશોં કે દરીયાએ અટકડી લેહરેં અપને સાથ લેખકે સમંદરમેં ફેંક આતી થીં. ખારસ્તાન ઉસકે લીયે ગોયા ફૂલોંકા બિછોનાથા જો નાઝુક પાઉકે સાથ વોહી સુલૂક કરતાથા જો ઉસ્કી નિગાહેનાઝ દિલે ઉસ્શાકે સાથ કરતીથી. દામને કોહ ઓર મુખતલિષ નશેમનોંમેં વાકે અ હોનેવાલે તાલાખ ઓર આખશાર ઉસકે આખનાથે જીનમેં શાયદ કબી ઝુકે વો અપને રૂખેઝેખાકી અકસી તસ્વીર દેખ લેતી, કેકિન ઉસપર યે સિતમ થા કે મોજેં સૂરતકો કુછ અયસા અદલકે દિખાતીથીં કે જખકબી ઉસે અપને જમાલે જહાંઆરાકે દેખનેકી નોખત આઈ હોગી શાયદ અપની તરફસે ખુદ અપના દિલ હટગયા હોગા. ખુલાસા યેકે ઉસકી નઝરમેં હુસ્નો ઇશક દોનોં બેઅસ્લ ઓર વેહમી ચીઝેથીં. ઉન દોનોંકી અસલીયત ઇસે ઝૂર મઅલૂમ હોજતી મગર આહ! ઉસને કબી અપની સૂરતબીતો અચ્છીતહ જી ભરકે નહીં દેખી.

યે દોનોં દિલશ્યા ઓર નાઝનીન લડકીયાં જીનમેંસે એક ખુદપરસ્ત ઓર એક ખુદફરામોશ હે તકદીરકે ઇનકલાખસે એક જગે જમ્ય હોગઇ હે. મોહનાકો અગરેં અપને હુસ્નો જમાલપર બહોત કુછ દાઅવા થા મગર અઝરકે બોલેપન ઓર સાદગીને અયસા મેહવ ઓર અઝખુદ રફતા કરદીયા હેકે અપની ખુદપરસ્તી બૂલકર ઉસકે નાઝો અંદાઝકી દીવાની હુધ જતી હે. અઝરા કે સાથ લયલા ઓર બહાદુર નવજવાન મનસૂર બી મોહના કે મેહમાન હે. મોહના ધડી ધડી અઝરાકી દિલદેહો કરતી હે ઓર ઉસકે નાઝુક દિલકો મોજૂદા સદમાતસે બચાનેકે લીયે તહ તહકી

કોશિશોં કર રહીહે, લેકિન ઉસ ખુલુસકી સોહખતમેં સિફં યેહી દિલચસ્પી નહીંહે કે અઝરાકા ગમ ગલત કીયા જાતાહે બલ્કે જ્યાદા હેરતઅંગેઝ યે ખાત હે કે કબી અસ્નાએ સોહખતમેં દોદો ખાતેં મોહના ઓર મનસૂરમેં હો જાતીહેં, વો બહોતહી જ્યાદા કાબિલે ગોર હોનેકે અલખત્તા મુખતલિફ પેહલુ લીએ હોતી હેં. એન ઉસવક્ત જખકે મોહના અઝરાકે આગે મઅઝિરતકે સાથ અપના અફસોસ ઝાહિર કરકરકે કેહરહીથી કે “ મુઝે નદામત હે કે મેરી ફોજને આપકે લોગોંપર અયસા જુલ્મ કીયા. આપ લોગોંસે મુકામિલા કરનાહી જુલ્મ થા, આપકે મદોંમેંસે કોઇ હમારા દુશ્મન બીતો નથા ? ”.

મનસૂર—(ખાત કાટકર) “ કયું, થા કયું નહી ? ”.

મોહના—(હયરતસે) “ વોહ કોન હેં ? ”.

મનસૂર—(અપની તરફ ઇશારા કરકે) “ યેહી યુનેહગાર જો આપકે સામને ખેઠા હે. આપ ક્યા નહીં જાનતી કે મેં સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવીકી ફોજકા એક અફસર હું ? ”.

મોહના—(તઅન્જુબકે લેફજમેં) “ તુમ મેહમૂદ ગઝનવીકી ફોજકે અફસર હો ? (ચેહરાઝર્દીહો જાતા હે) ખુદા કરે યે જુટ હો. ક્યા હકીકતમેં તુમ ઉસકે હમરાહીગોમેં હો ? નહીં કેહદોમેં મેહમૂદકા મરાહી નહીહું. અઅજ તો ફિર આપ ઇન લોગોંમેં કયુંકર આય ? ”

મનસૂર—“ શાહઝાદી સાહેબ ! મેરી દાસ્તાન બહોત બડી હે. ઉસકે સુનનેમેં આપકા જ્યાદા વખત રાએગા હોગા. મેંબી યેહી ચાહતા હું કે ઇસવક્ત આપ મેરી અઝરાકી દિલદેહી કીયે જાઈયે.” યે કેહકર એક સન્નાટેમેં આ જાતાહે.

મનસૂરકી ઝયાનસે યે જીમ્ના સુનકે અઝરા શર્મસે સર ઝુકા લેતી હે ઓર લયલાકી આડમેં છુપને લગતી હે, ધધિર ધસ જીમ્નેને મોહનાકે દિલપર અયસા કુછ અસર કીયાકે વો દેરતક એક સુકૂત ઓર તશવીશકે આલમમેં રહી. અસેંકે બ.અદ ઉસને સર ઉઠાકે મનસૂરસે કહા “મેરે દિલમેં ધસ વક્ત કુછ ઉલજનસી હોરહી હે મુઝે બિલકુલ નહીં મ.અલૂમકે મેરે સિવા ધસ સોહાબતમેં ઓર લોગીંકે દિલમેં કયા હે, કુછ અયસી વહેમ દિલાનેવાલી ખાતેં હર-શ.ખસકી ઝયાનસે નિકલતી હેં કે મેં ધઅરા ખતીહું, કાશ મુઝે મ.અલૂમ હોતા કે આપકે દિલમેં કયા હે ઓર ધસ બોલી શરીફ લડકી (અઝરાકી તરફ ઇશારા કરકે) કે દિલમેં કાન ખયાલાત બેશ માર રહે હેં”.

મનસૂર—“આપ વહેમ ન કીજીયે, અગર્યેમેં આપકે દુશ્મનોંકે ગિરાહમેં શામિલ હું મગર મેરે ખયાલાત અયસે ઝલીલ નહીં હેં કે અપને મોહસિનોંકા એહસાન ન માનું; મેં ઝિંદગીબર આપકા એહસાનમંદ રહુંગા”.

મોહના—“આહ! ધસસે મેરે દિલકો તસદલી નહીં હોતી, અચ્છા આપ અપના હાલ ખતાઇયે; શાયદ આપકી દારતાન સુનકે મેરે દિલકો ઇત્મીનાન હોખાય”.

મનસૂર—“આખિર આપ કિસ ખાતમેં ઇત્મીનાન ચાહતી હેં?”

મોહના—“નહીં, કુછ નહીં આપ અપના હાલ ખયાન કરમાઇયે”.

મનસૂર—“મેં સુલ્તાન મેદમૂદ ગ.ઝનવીકી ફોજકા અફસર હું, થોડીસી ફોજકે સાથ બજારમકે ત.અ.કકુમમેં રવાના હૂયા થા ઇત્તિફાકન દુશ્મનોંકો પરપા કરકે ઉનકે પીછે ધસકદર બઢતા ચલા

ગયાકે ઉન ચંદ મુકરર સિપાહીયોને મુજતમે અ હોકે મુઝે ગિર-
ફતાર કરલીયા ઓર સિંધ લીયે જતેથે, ઇત્તિફાકન રાસ્તેમે'યે લોગ
મિલ ગએ ને એક મુદતસે યહાં મુકીમ હે' ઓર ઇન્હી સેહરા-
ઓંમે' ઝિંદગી બસર કીયા કરતે હે'. ઉન્હોને ઉન લોગોંકે હાથસે
નજત દિલવાઇ; જખસે ઇન્હીકે ગિરોહમે' આકે આપકી ફેજને મેરે
સાથ ઇન બેકસોંકાબી ગિરફતાર કરલીયા."

મોહના—"અઝા, અબતો મેહમૂદકે પાસ જાનેકા ખરાદા
નહીં હે?"

મનસૂર—"મેં અબ અપને બસમેં નહીં છું. મેરા જાના
ઓર ન જાના દોનોં આપકે ખિખ્તયારમેં હે'."

મોહના—[દિલમેં] "કયુંકર પૂછું કે ઇસ શખ્સકે દિલકા
હાલ માઅલૂમ હો? મુઝે ખોદ હોકે યે સાદા મિઝાજ અઝરાકે
હુસ્નકા દીવાના ન હો. દેખો, અઝરાહીસે પૂછતી હું; ઉસ્કી બાતેસે
માઅલૂમ હોજાયગા કે મનસૂરકા ઉસસે કિસી કિસમકા તઅલ્લુક તો
નહીં હે? [અઆવાઝ] બેહેન અઝરા! મેં ઇન્હે છોડદું કે યે
ફિર સુલ્તાન મેહમૂદકી ફેજમેં શામિલ હોજાએ? તુમ કહોગી તો
મેં છોડ દૂંગી." અઝરાને કુછ ઇસકા જવાબ ન દીયા ઓર જખ
મુકરર સેકરર પૂજા ગયા તો નિગાહેં નીચી કરકે લયલાકી તરફ
બઢી ઓર ઉસકે કાનમેં શરમાઈ હૂઈ આવાઝસે કહા "લયલા! તુમ
પૂછોકે ઇનકે સાથ મુજહેબી જાને દીજયેગા? મગર હા, દેખો
અપની તરફસે પૂછના મેરા નામ ન આય."

લયલા—"ક્યા? અપની તરફસે પૂંછું કે મુઝેબી જાને
દીજયેગા?"

અ.ઝરા—“જ્યાં તુમકો ઇન્જાત મિલેગી તો તુમ્હારે સાથ
ખવાહ મ.ખવાહ મુજહેબી મિલહી જાયગી.”

યે સુનોકે લયલા અ.ઝરાકી સૂરત દેખતે લગી ઓર કુછ
તવકકુદકે ખાઅદ મોહનાકી તર્ફ મુતવજ્જેહ હેદે ખોલી “યે
હમારે મેહમાન યે ઓર મેહમાનીકી હાલતમે ઇન્હેની હમારે ખાન
દાનપર અયસે અયસે એહસાન કીયે કે ઇનસે જુદા હોનેકો દિલ
કિસી તર્ફ ગવારા નહીં કરતા. આપકો ખડા એહસાન હોતા આર
ઉનકે સાથ આપ હમ સખકોબી આઝાદ કરદેતી.”

મોહના—“મેં તુમસે નહીં પૂછતી હૂં. અ.ઝરા જો કેહદેંગી
ઉસપર અમલ કરેંગી.”

લયલા—“અ.ઝરાકીબી ચેહી મરઝી હે.”

ઇસ જવાબતે મોહનાકો મુતરદિદ કરદીયા. ઉસને દેરકે ખાઅદ
ફિકકે દરીયાસે સર નિકાલા. મનસૂરકી સૂરત સરસે પાઉં તક
દેખતી કુછ દેર ઉસકે તેવર ઓર ઉસકે ખુશરેપર જોર કરતી રહી
ઉસ વક્ત મ.અલૂમ હોતાયા કે વો અપને દિલી જઝબાતકો નિહા-
યત જોશ વ ખરોશસે દબા રહીહે. આખિર ન રહા ગયા ઓર
મનસૂરકી તરફ દેખકે કેહને લગી “કયું સાહબ! આપ કયા ચાહતે
હેં? કયા આપકીબી ચેહી ખુશી હે?”

મનસૂર—“આપકે ખુદક વ મુરવ્વતને ઇસ દર્જે એહસાન-
મંદ બના દીયા હે કે અયસી ખાલિશ બિલકુલ એહસાન ફરામોશી
હે મગર હમ લોગોકે હાલસે આપ ખુદ અંદાઝા કરસકતી હેં
કે હમેં રિહાઇકી કિસ્કદર તમન્ના હે.”

મોહના—(દિલમે) “અચ્છા આવ, ઇસ્કી મુસ્તકિલ મિઝાજ
ઓર શરાફતકોબી ઇન્તિહાન કરલો (મનસૂરસે) અચ્છા, મેં ઇસ્કી

સૂરતમેં આપકો રિહા કરસકતી હું કે આપ એક અમ્રકા ઇકરાર કરે.”

મનસૂર—“ વોહ કયા ? ”

મોહના—“ આપ ઇકરાર કરે કે મેહમૂદકી તરફસે આપ ફિર હિદ્દ ફેગ્ગેંકા મકાબિલા ન કરેંગે.”

મનસૂર—“ નહીં, યે કિસીતર્હ મુમ્કિન નહીં; અગર રિહાઈ ઇસીપર મનહસિર હે તો મેં અયસી રિહાઈ ઓર આઝાદીસે આઝ આયા. ”

યે ખાતેં મોહનાપર સાઅત બ સાઅત બેતાબીકા અસર જ્યાદા પેદા કરતી જતીથી. આખિર ન જખત હોસકા ઓર મનસૂરકા હાથ અપને હાથમેં દબાકે આબદીદાસી હોગઈ. દો તીન મિનિટ તકતો ઇસકી પુરનમ આંખેં નીચે ઝુકી રહીં મગર જખ એકરારી ઓર બદી તો ઉનમેં ડબડબાએ હૂવે આંસુઓકા પીકે અજખ હયરતકી નિગાહોંસે ઇસકી સૂરત દેખને લગી. ઇસવકત ઇસ સોહાબતમેં એક નયા સીન પેદા હોગયા ઓર મોહનાકે દિલી જખ્યાત ચૂંકે લયલા ઓર અઝરાપર ઝાહિર હોગએ થે લેહઝા સખપર એક સુદૂતકા આલમ તારી થા. નાગહાં મોહનાકો આવાઝ આંખકે ઇસકી કાઈ પેશખિદમત ઓરત ઇસકી પુસ્તકી જનિખ પુકારકે કેહ રહીહે “ શાહઝાદી સાહબ ! બડા ગઝબ હૂવા. શાયદ હમારે મહારાજ સાહબ આપકે વાલિદ અપની ફેજ લેકે ખુદ આગએ. એક બહોત બડી ફેજ આરહી હે.”

ઇસ આવાઝને મોહનાકે ધખરા દીયા, ઇસકા દિલ ધડકને લગા ઓર ફિરકે પીછેકી તરફ દેખને લગી. કસરતે ઇઝતિરાબમેં મનસૂરકા હાથ ઇસકે હાથસે છૂટ ગયા ઓર એક સકતેકે આલમમેં રેહ ગઈ. યે સુદૂત હનોઝ તમામ ન હોને પાયા થા કે અઝરા ઓર

લયલાકી જાપાનસે ખેંઠાંખિતયાર યે કલેમા નિકલા “હા, હા, હમારે સાથ ફરેય કીયા ગયા.” શિરકે દેખતી હે તો કોઈ શખ્સ મનુસૂરકી પીઠપર હાથ રખકે ખડા ઓર દૂસરે હાથસે છુરી તાને હુવે હે ઓર કસ્ટ કરતા હે કે છુરી મારકે ઉસકા કામ તમામ કરદે. ઉસને તો અખતક કામ તમામ કરદીયા હોતા, મગર લયલા ઓર અઝરાને ફોરન ઝિપટકે વો હાથ પકડ લીયા જુસ્મે છુરી થી. વો શખ્સ ઝિટકે દેદેકે કોશિશ કરતા હે કે ઉન દોનો લડકીયોંસે હાથ છુડાકર નાર કરે, મગર દોનો લડકીયોંને ઇસ મઝબૂતીસે હાથ પકડાહે કે ઉસકે ઝિટકોંમેં ઘુટનોંકે બલ ગિર ગિર પડતી હેં મગર હાથ નહીં છોડતીં. પેહલી નઝરમેં મોહનાને નહીં પેહચાના કે વો કોન શખ્સ હે, મગર દૂસરી મરતબા ગોર કરનેસે ઉસને પેહચાન લીયા. આહ ! વોહ ઉસકા પેહલા આશિક જયરામ થા.

જયરામકી સૂરત પેહચાનતે હી મોહના તેશમેં આકર ઉડ ખડી હુઈ. અપને નાઝુક હાથસે તલવાર ખીંચલી ઓર બે ઇન્તેહા બોશે દિલકે સાથ કેહને લગી “જયરામ ! મુઝે નહીં મઝાબૂમ થા કે તેરી મોત મેરે હાથ હે. સંબલ કમખખત ! !”.

જયરામ—“પ્યારી મોહના ! અખતો મેરે દિલકો ઇતના ખડા સદમા પહોંચાહે કે મોતકો અગર આપકે હાથસે હો ખખુશી કુશુલ કરલૂંગા.”

મોહના—“અબ મુઝકો પ્યારીકે લફઝસે ખખરદાર વાદ ન કરના.” યે કેહકર તલવારકો હરકત દી. જયરામ મનુસૂરકા શાના છોડકે ઓર લયલા ઓર અઝરાકે હાથસે અપના હાથ છુડકે ઉસકે સામને ખડા હોગયા ઓર સર ઝુકકે બોલા “સરે તસ્લીમ ખમ હે બો મિઝાબે વારમેં આબે.”

મોહના નલવારકો સીધા કરકે ચાહતી થી કે એકહી વારમે જયરામકો સર ઉડાદેકે મનસૂરને ઝિપટકે મોહનાકો હાથ પકડ લીયા ઝોર કહા “શાહઝાદી સાહબ ! અબ આપ ઇસકી ખતા મંઆફ ફરમાએ. યે મેરા ગુનેહગાર હે મેને ઉસકી ખતા મંઆફ કી આપબી મંઆફ કર દીજીયે.”

મોહના—“યે હરગિઝ ઇસ કાબિલ નહીંહે કે ઇસપર રહેમ કીયા જાય. યે આપકો દુશ્મન હે ઝોર મેં સચ કેહતી હું કે યે ફિર દગા કરેગા.”

મનસૂર—“ખેર, જો કુછ હો, અખતો મેને ઉસકી ઇસ હરકતસે દરગુઝર કી.”

જયરામ—“નહિં, યે બહોત અચ્છા હે કે મેં મોહના કે હાથસે મારઝાકા જાઉં. આહ ! યે નહીં ગવારા હો સકતા કે મોહના કે દિલમેં મેરે સિવા ઝોર કિસીકો જગે મિલે.”

મોહના—(અપની ચંદ ખાસ ખાદિમા ઝોરતોંકી તરફ દેખકર) જાય, અબી જયરામકો ગિરફતાર કરલો. જખતક મેં કુછ હુકમ નહું ઉસે ખૂબ અચ્છી તર્ફ હિફ્તકરમે રખ્ખો.”

યકાયક શોરો હંગામેકી આવાઝ સુની જાતીહે ઝોર સાચહી એક ફોજ અફસર દોડા હવા આતા હે ઝોર ઇજતિસાબકે અલ્ફાઝમેં કેહતાહે “શાહઝાદી સાહબ ! બડા ગઝબ હવા. જીસ ફોજકી નિસખત ગુમાનથા કે હમારે મહારાજાકી હે વો મુસલમાનોંકી ફોજ નિકલી, આહ ! હમેં બડા ઘોડા હવા ઝોર ઘોડકી વજહ સિફ યે ફૂર્ક કે કિસી રાજાને મુસલમાનોંકે સાથ અપની ફોજકે કુછ લોગ કરદીયે હેં જો આગે આગે હેં. ઉન લોગોંકો હમ હિંદુ ખયાલ

કરકે મુત.મધન થે. અખ વો સરપર આ પહોંચાતો મ.અલૂમ હવા કે થે ફેજ તુકોંકે આદશાહ મેહમુદકી હે. અખ કયા કીયા જય. સરેદસ્ત કોઇ ઇન્તિઝામ નહીં હો સકતા. ”

ઇતના સુનનાથા કે મોહનાકી સૂરતપર હસરત ખરસને લગી. મનસૂર લયલા ઓર અઝરાકો ઉસને વહીં છોડા ઓર ફેરન તલવાર ટેકે ઉઠ ખડી હુઇ. જયરામકી તરફ દેખકે કહા “ જયરામ ! ચલ; કોમી મુ.આમિલા હે ઇસમેં હમ ઓર તુ દોનો હમદદ હે, આ ચલ, હમદોનોં અપની જાંખાઝીકે જોહર દિખાએ. ” ઇતના કહા ઓર જયરામકો સાથ લેકર ખયમેસે બાહિર નિકલી. બાહિર જાકર દેખતી હે તો સુલતાનકી ફેજેં બિલકુલ કરીખ આગઇ. ગઝની અફવાજકા નશાન હવામેં લેહર રહાહે ઓર તુકીં ઓર અરખી બહાદુર બિરેહના તલવારેં હિલાતે હૂવે બઢતે ચલે આતે હે. શાહઝાદી મોહના દેખહી રહીથી કે સુલ્તાન મેહમુદકી ફેજમેં તખલે જંગ બજતે લગા. બહાદુર જયરામ અગર્યેં બિલકુલ અફસુદાં ઓર દિલશિકસ્તા થા મગર યે લડાઇકા સીન ઓર રાજપુત બહાદુરોંકી મુસીબત ઓર બેકસીકા આલમ દેખકે ઉસકે દિલમેં ખુદ ખ.ખુદ એક બેતાખી પેદા હુઇ. રગે હમીયતે કોમી ચક-ખયક અયસી જોશમેં આગઇ કે દમ ભરકે લીયે વો મોહનાકે ઇશ્ક ઓર અપની નાકામીકો ભૂલ ગયા. ફેરન અપને ઘોડેપર સવાર હવા ઓર રાજપુત બહાદુરોંકો કોમીઝેરત ઓર મઝહબી જોશ દિલાદિલાકે લડાઇપર આમોદ કરને લગા. ખુદ મોહનાબી ઘોડેપર સવાર હુઇ ઓર ઉસ્કે સાથ તમામ ઓરતોને ચારોં તરફસે ઉસે ઘેર લીયા ઓર હિંદુ ફેજમેં દો દફતર જયકારોંકી આવાજેં બલંદ હૂઇ. એકતો જખ સિપેહસાલાર જયરામ શાનો શોકતકે સાથ

અપને સવારોંકે આગે જાકે ખડા હૂવા. દુસરે જળ મોહના શાહઝાદી સવાર હુધ ઓર ઇસ શાનો શોકતસે મયદાનમે આછકે ઉસકો સહેલીયાં ઉસે અપને ઝુરમુટ મેં લીયે હુધથીં હિંદુઓંસે ઇસકદર જલ્દ આરાસ્તા ઓર મુસ્તઇ દે જંગ હોજાનેકી ઉમ્મીદ નથી, મગર શાહઝાદી મોહનાકે આતેહી મહારાજા અજમેરકી ફઇયાઝી ઓર ઇન્સાફપસંદીયોંકા ખયાલ હર દિલમેં જોશ મારને લગા ઓર સખ જાનિસારીપર તૈયાર હોગએ. આનન ફાનન સફેં દુસ્ત હો ગઈ. ઓર કડકેત છતરી ખૂનકી અગલી ઇરકતેં યાદ દિવાને લગે. જયરામ અપની ફોજકે આગે ખડા ઓર અપને ખહાદુરોંકી તરફ દેખકે કેહને લગા “ખહાદુરો! યે જાંબાઝીકા મોઝાઅ હય દુશ્મન-કોન દુશ્મન!! જે મલેકશ ઓર નાપાક હેં તુમ્હારે આર્યાવૃતકો ખરાખ કરને આય હેં. અગયેં હમારે મહારાજા સાહબ ઇસ મકામપર નહીં મોજૂદ હેં મગર ઉનકી જીગરગોશા રાજકુંવારી મોહના યહાં મોજૂદ હેં જીનકી સિપેહગીરી ઓર ખહાદુરી તુમ્હેં ખુદ રાજ સાહબકો યાદ દિલાયગી.” યે જુમ્લા જયરામ જોશમેં આકર કેહતો ગયા, મગર શાહઝાદી મોહનાકા નામ ઝખાનપર લાતેહી ઉસકી ખેવફાઇ ઓર સદ્મોહરીને ઉસે સાકિત કરદીયા. દિલમેં માયુસી ઓર હસરતમંદીકે સાથ કેહને લગા કે “અફસોસ! મેરી મહોબ્બતકા નતીજા યે હૂવા કે આજ મોહના મેરે સામને એક મલેકશ નવજવાનકી ઉશ્કૃતકા દમ લર રહીથી? આહ! મુઝે ઉરકે સાથ મહોબ્બત હે, ઉરકી અદાવત ઓર ઉરકે ઝરર પહોંચાનેકી કાશિશ મુઝસે નહીં હોસકતી વર્ના ખહોત આસાનીસે મુમકિન થાકે તમામ ફોજ મોહના કે ખિલાફ હોજતી ઓર મેં ખુદ મોહનાકો હિરાસતમેં કર લેતા, અગર મહારાજા સાહબકો ઇતિલાઅ

દેદુ'તો મોહનાકે હકમે ગઝમ હોજાય. મગર નહી મુઝસેં મોહનાકે સાથ અયસી દુશ્મની ન હોસકેગી. મેરા ખયાલ હે કે મોહના અપની ઈસ બેદુદા મહોખ્તસે બહોત જલ્દ દસ્તખરદાર હો જાયગી વર્ના ઉસ્કો સખ્ત ઝરર પહોંચેગા. મેં કયું દખ્લ હું? મહારાજ સાહબકો એક રોઝ માઅલુમહી હોગા. ઉસ્કા નતીજબી ચેહી હોગા કે મોહના બહોત જિલ્લતકે સાથ ગિરફતાર કી જાયગી.” જયરામને યહોંતક ખયાલી સેર કીધી કે શેરો હંગામેકી આવાઝને ઉસે ચોંકાદીયા ઓર વો ઘબરા ઘબરાકે મયદાને જંગ ઓર અપને જાનિસાર જંગઆઝમાઓંકો દેખને લગા. મુસલમાન ઓર હિંદુ ફોજેં બાહમ મિલ ચુકીથીં.

દોનોં તરફકે જાંબાઝ શુખ્તઅતકે જોહર દિખા રહેથે. ખાસ સુલ્તાની ગાર્ડકે સિપાહી હનોઝ અલાહિદા ખડે હુવે તમાશા દેખ રહે થે, મગર અલતૂનતાશને જો સુલ્તાનકી તરફસે ફોજકા આઅલા સિપેહસાલાર થા પેહલેહી હમ્લેમેં સિફ્ત અપનેહી જવાંમર્દ સગરોંકા મદદસે રાજપુતોંકી સંજોંકો દરહમો ખરહમ કરદીયા. દુસરી તરફસે દાઉદ તાઇ અપને અરબ સિપાહીયોંકે સાથ બઢા ઓર બહાદુર રાજપુતોંકે ખૂનસે ઝમીનકો સુર્ખ રંગમેં રંગને લગા. રાજપુતોંકા જુરઅતકા ચે બહોત અચ્છા ઇમ્તિહાન થા કયુંકે વો કામ જીરકે કારનામે અગલી દુનિયાકી તરફકીઓંકો ઝરીએ વાકેઅ હુવેથે વોહ કામ ઇસવક્ત ઉન લોગોંસે લડ રહી થી જીન્હોંને અપને તાઝા જોશસે દુનિયાકા મુરકકઅ ઉલટના શુરૂઅ કીયાયા.

લડાઈ દેરતક એકહી રંગપર રહી રાજપુતોંને દિખા દીયા કે વાકઇ ઈનકી જુરઅત ઓર શુખ્તઅત ઉન્હી ખયાલાતકી મુતકાઝી હે કે તમામ ઓરતોંકો કતલ કરકે મયદાને જંગમેં ફૂદ પડે ઓર

નેકનામીકે સાથ અપને તણ નેસ્તો નાખુદ કરદે, જેસાકે અકસર લડાઇયેમિં ઝાહિર હૂવા. લેકિન ફત્હયાબ બહાદુરાને તુર્કકે હોસલે ઇસકદર બઢે હૂવેથે કે રાજપુતોંકી ઇસ શુભઅત ઓર સાખિત-કદમીકો વો ખયાલમેંભી ન લાય. રાજપુત બહાદુરોંકી આવાઝેં અકસર હવામેં ગૂંજતીથીં ઓર તબલો કરનાકી આવાઝકો દેખા દેતી થીં.

દાઉદ તાઇને લડાઇકો ઇસકદર તુલ ખીંચતે દેખા તો ઉસસે સખ ન હોસકા. અપને ચરબોંકા એક ગિરોહ લેકર ઉસને સખત હમ્લા કીયા. ઇસ હમ્લેકો રાજપુતોંને બહોત રોકા ઓર નિહાયત બાંખાઝીસે સાખિતકદમ રહે, મગર તજુરબાકાર તુર્કોં સવારોંને આખિર ઉન્હેં પરપા કરદીયા. ઇસીતરૂં ઇસસે પેશ્તરબી રાજપુત કઇ બાર પરપા હોકે કુછ દૂરતક હટે ચલે ગએથે, મગર હમેશા જયરામકી કાશિશોંસે સંબલ ગએ ઓર બડી બહાદુરીસે મુકાબિલા કરને લગે. ઇસ મર્તબા જયરામને જેસેહી દેખાકે રાજપુત કુછ દૂરતક પરપા હો ગએહેં; અપને ઘોડેકો બઢાયા ઓર દરીયાએ મળવાબમેં દૂદ પડા. ઝુરત થી કે ઉસકે સાથલી તમામ હિંદૂ સવારબી મુસલમાન સવારોંમેં ઘુસ પડતે, મગર જયરામ તેશસે ચલાયા ઓર જુસ મરદાનગીસે ઉસને અપને આપકો મુસલમાનોંકી સફેંકે અંદર દાખિલ કર દીયાથા વો એક અયસી અદાથી કે ઉસકે સખ સિપાહી એક હયરત ઓર ઇસ્તેઅજબકી નિગાહસે ઉસકી સૂરત દેખને લગે ઓર ગોયા લડના ઓર ગતીમકા મુકાબલા કરના બૂલ ગએ.

મુસલમાનોંકી તરફસે દાઉદ તાઇને જા દેખાકે રાજપુતોંકા સરદાર ઇસ શુભઅતસે હમારે ગિરોહમેં આ ગયા તો ઉસને અપને

સખ હમરાહીયોંકો ઉસકે મુકાબિલેસે રોક દીયા ઓર ખુદ ઘોડેકો કાવા દેકે ઉસકે મકાબિલ જાકે હહેરા ઓર ફેહને લગા “અય નવ-જવાન કાફિર ! મેં સમજાકે તુ અપની કોમકા સરદાર હે. અપને ઉપર નહીંતો અપની નવઉમીપર તરસ ખા. તુ ઘોડેકેમેં હે. જવાની કે જોશકો તુ શાયદ બહાદુરી ઓર શુભઅત ખયાલ કરતા હે. હાલાંકે હરીફકી નજરમેં તુ બચ્ચા હે ઓર એક તળુએંકાર બાઝૂ-આઝમોકે મકાબિલેમેં તુ હરગિઝ કામચાલ નહીં હોસકતા.”

ઇસ તફીરકો વો ખુદતો નહીં સમજા, મગર જબ તરળુ માનને જો અબ ઉસકે પાસ આ ગયાથા સમજાયા તો ઉસે દાઉદ તાઇફે કલામકા મતલબ માઅલૂમ હૂવા ઓર ઉસીકે ઝરીએસે ઉસને જવાબ દીયા કે “મલેકશ મુસલમાન ! અગરેં મેં નવઉમ્ર હૂં મગર લડાઇકે મયદાનેમેં મેરી તલવાર બડે બડે સિન રસીદા સિપાહીયેસિ ઝયાદા જોહર દિખા ચુકીહે ઓર અગર તુઝે યકીન નહીં આતા તો તૂબી મેરી તલવારકા મજા અખલે”. યે કેહકર જયરામને દાઉદ પર હમ્લા કીયા. દાઉદને એક કારઆઝમદા સિપેહસાલારકો તહે જયગમકે વાર ખાલી દેના શુરૂ અ કીયે. દેરતક ચુંહી લડાઈ હોતી રહી કે જયરામ ઝલ્લા-ઝલ્લાકે ઓર તેશમેં આઆકે વાર પર વાર કર રહાથા ઓર દાઉદ ઉસકે હમ્લોંકો બરાબર રોકતા જતાથા. આખર હમ્લા કરતે કરતે જયરામ સુસ્ત પડ ગય. ઉસ-વકત દાઉદને ચિલ્લા કે કહા “તેરે હમલે હો ચુકે ? અબ મેરે વાર ખાલી દે.” ઇતના કહા ઓર અપના નેઝા દાહને હાથમેં લેકે જયરામ પર વાર કીયા. જયરામને નેઝોકો હાથસે પકડ લીયા મગર દાઉદને દોબારા ઝાર દીયા તો જયરામ અપને ઘોડેકી પીડ પર દાઉદકા નેઝા હાથમેં પકડે હૂવે પીછેકી તરફ ઇતના ઝુકા કે

લેટનેકે કરીખ હોગયા. દાઉદ થોડા બઢાકે ઉસ્કે કરીખ પહોંચા
 છસ્કી વજહસે જયરામ બિલકુલ લેટ ગયા ઓર કરીખ થા કે વો
 ઉસ્કે નેઝે કો છોડકે ઉઠે કે દાઉદને હાથ બઢાકે જયરામકા ગલા
 પકડ લીયા ઓર ચાહતા થા કે દૂસરે હાથસે નેઝા છોડકે તલવારકા
 વાર કરે બલકે તલવાર પુરે ઝોરકે સાથ ખીંચ ચુકાથા કે નાગહાં
 કિસીને પીછેસે આકે હાથ પકડ લીયા ઓર અરખી જાનમેં કહા
 “બસ અબ જાને દીજીયે, મેરી ખાતિરસે ઈસપર રહેમ કીજીયે.”

ગઝબઆલૂદ હોકે વો મુઝા; દેખતાહોકે એક નવઉત્ત શખ્સ
 ઘોડેપર સવાર હે ઓર જયરામકે કતલ કરનેસે મન્ય કર રહાહો.
 દાઉદકી આંખોંકો ગુસ્સેને ખીરા કર દીયાથા, બિલકુલ ન પેહચાન
 સકા કે કોન શખ્સ હે.

નવજવાન—“કયા મુઝે નહીં પેહચાના ? બૂલ ગએ ?”.
 દાઉદને ગોરસે દોબારા દેખા ઓર પેહચાનતેહી પેહલેતો ઝોરસે
 ચિલકે કહા “આહા ! મનસૂર !”. ઓર જયરામકો છોડકે ઉસકે
 ગલેસે લિપટ ગયા.

દાઉદ—મનસૂર ! ખૂબ મુલાકાત હુઈ, તુમ્હારે લીયે હમારે હર
 સિપાહીકો જીગર ખૂન હો રહાથા. ખુદ સુલ્તાનકો ઈતના સદમા થાકે
 દરબાર અફસુર્દા હોગયા.”

મનસૂર—“ચેહીતો હમારા ફક્ત હેકે હમારે સુલ્તાન અપને
 નમક ખવારોંકે અયસે શરીફ ઓર મહેરબાન હેં ખેર યે ખાતેં
 બાઅદકો હોંગી. સરેદસ્ત મેં ચાહતા હૂં કે આપ ઇસ શખ્સકો
 (જયરામકી તરફ ઈશારા કરકે) છોડ દીજીયે.”

જયરામ ખુદ હયરત મેં થા કે કયા ઓર કયા હોગયા.
 પેહલી નઝર ઉસનેબી મનસૂર કો નહી પેહચાના મગર પેહચાનનેકે

બા અદ દિલમેં નિહાયત નાદિમ ઓર પરેશાન હૂવા. જીસવક્ત દાઉદ ઉસે છોડકે મનસૂરસે બગલગીર હૂવાહે ઉસવક્ત બખૂખી મોકાઅ થાકે જયરામ એક વારમેં દાઉદકા કામ તમામ કર દેતા, મગર હયરતને ઉસે અપને હોશ હવાસમેં ન રખ્યા ઓર જખ હોશ આયાતો મનસૂરકો પેહ્યાનકે દિલમેં કેહને લગા “અખ હન્સા કરના યા લડાઇકા કરદ ઇન્તિહાકી ખુઝદિલી હે. અફસોસ !! યે વોહી શખ્સ હે જીસકે લીયે મેં અપની જાનસે બેઝાર હું. જીસકી વજહસે પ્યારી મોહનાકે દિલપર મુઝે બિલકુલ કામયાખી ન હાસિલ હો સકી આહા યે દોખારા મુઝપર એહસાન કર ચુકાહે, ઇસને દો દુઃખ મેરી જાન બચાઇ. આસાનીસે મુમકિન થાકે મેં ઉસસે મકાબિલા કરકે અપના ઓર ઉસ્કા ફેસલા કર લેતા મગર ઉસકે એહસાનને મેરી નજર ઉસકે સામને ઝુકાદી. અખ કિસ મૂંહસે મકાબિલેકા નામ હું, કહાંતક બેહયાઇ ઇજ્તિયાર કરે ?”. જયરામ તો ઇન ખયાલાતમેં મેલવ રહા. ઉધર દાઉદને મનસૂરસે કહા “અખ યહાં મયદાનમેં ફિર આઇયેગા પેહલે ચલકર મોહતરમ સુલ્તાનકી કદમબોસી હાસિલ કરલીજયે.”

મનસૂર—“ચલીયે.” દોનોં રવાના હૂવે. સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવી અપને શાહીગાર્ડકે બીચમેં તમામ ફોજકે પીછે ખડા હૂવાથા અલમે સુલ્તાની હવામેં લેહરા રહાથા ઓર ઉસકે ફરેરેકી હરકતકે સાથ મુઘલિદીને ઇસ્લામકે દિલમેં જોશે જાંબાઝી તરકકી કરતા જતાથા. ખાસ અફસરાને ફોજ સુલ્તાનકી જુલુમેથે ઓર લડાઇકે રંગકો દેખદેખકર રાયઝની કર રહેથે.

સુલ્તાન—“બખુદા મેને બહોતસી હિંદુ ફોજોંસે મુકાબલા કીયા, મગર ઇન લોગોંકે જયસે જરી ઓર જાંબાઝ નહીં દેખે.”

એક અફસર—“હુઝુર ! વાકિયે લોગ બડે જરી ઓર બહાદુર હેં ઓર અયાદ તાઅબ્જુમકી યે બાત હેંકે અફસર બહોત કમ માઅલુમ હોતે હેં. વહાં વો એક નવજવાન તો અલખતા નઝર આતા હે જો અપની ઉમર ઓર વઝઅસે બહોત અયાદા જુરઅત અહિર કર રહા હે. મગર, યે કયા ! ઉસકી તો કાકુલે છુટી હૂંઈ હેં !! કયા ઓરત હે ?”.

મુસ્તાન—“હાં, માઅલુમ તો મુઝેબી એસાહી હોતાહે. અગર ઓરત હે તો બડી હેરતકી બાત હે. બેશક ઓરતહી હે. જસ્તહાં વો અપને તઈ બચા બચાકે લડ રહી હે ઇસસે મુઝે ઉસકે ઓરત હોનેકા યકીન હોગયા, મગર મેં નહીં જાનતા થા કે રાજપુતોંકી ઓરતેંબી અયસી જરી ઓર શુખઅ હોતી હેં.”

અફસર—“હુઝુર ! ઉસકે મકાબિલેસે અહિર હોતા હેંકે ઉસકે જંબસેબી ખૂબ વાકિફ હે. સિફ કોમીજેશસે નહીં આઇ હે, બલકે પેશ્તરસે ફને સિપેહગીરીમેં કમાલ હાસિલ કરચુકી હે”.

મુસ્તાન—“ઇસ ઓરતકો ઝિંદા ગિરફતાર કરના ચાહીયે. અગર મનસૂર હોતા તો ફારન ઉસે ગિરફતાર કર લેતા. લડાઇમેં જો પુરતી ઓર ચાલાકી મનસૂરસે અહિર હોતીહે વો ઉસીકા હિરસા હે”.

અફસર—“બેશક, હુઝુર, યે લડાઇમેં મનસૂરકી ઝરરત થી.”

મુસ્તાન—“અલોતક મનસૂરકા પતા નહીં લગા ? ખુદા જાને વો કિસ મુસીબતમેં મુજિતલા હોગા ? અફસોસ ! ઉસકે ન હોનેસે લડાઇમેં મેરા દિલ નહીં લગતા. ખુદાકી રાહમેં જોસી જાંબાઝીયાં ઉસને દિખાઈ ઓર કિસીસે અમુશ્કિલ અહિર હૂંઈ હોંગી

ઓર કયું ન હો. આખિર કિસ નસલસે હે ?". ઇધર સુલ્તાનકી યે તકરીર ખતમ હુઇ ઓર ઉધર દાઉદતાઇ મનસૂરકો લીયે હૂવે હાઝિર હવા ઓર જોશે મસરતસે ચિશ્વાકે કેહને લગા—

ઇલાહી તાજહાં આશી ય ઇફ્યાલ—જવાંખખતો જવાં દોલત જવાંસાલ. દોસ્ત શાદ ફુસ્મન પામાલ, હુઝુર ! મનસૂર મિલ ગયા ઓર કદમખોસીકો હાઝિર હવા હે. " સુલ્તાનને જોશકે લેહજમેં કહા " કહાં ?". સુલ્તાનકી ઝખાનસે ઇસ લફઝકા નિકલના થાકે મનસૂર બદા ઝુકકે રકાય ચૂમી ઓર દસ્તખરતા સામને ખડા હોગયા.

સુલ્તાન—“ મનસૂર ! તુમ્હારે લીગે સખ લોગ બે તાખ થે. કહાંથે ? ઓર કિસ હાલમેં થે ? ”.

મનસૂર—“ હુઝુર ! મેં દરતહાં ખેરીયતસે થા. સુલ્તાની હુકમકી તાઅમીલકો મેં જસવક્ત બજેરામકે પીછે રવાના હુવે, મેંને સિંધકી હદુદમેં પહોંચકે બજેરામકો મએ ઉસકે હમરાહીયોંકે ઘેર લીયા. લડાઈ થોડીહા દેર હૂઇ ઓર આખિરકાર હિંદૂ ભાગ નિકલે. મેંને યે ગલતી કીકે તાઅકકુખમેં દરતક ચલા ગયા. મુઝે કુછ ખખર નથી કે બજેરામકા કયા હથ્ર હવા, મગર જખ મેં અપની ફેજસે ઝયાદા દૂર નિકલ ગયા તો મક્રરીનકે એક ગિરાહને જસમેં કમસે કમ પચાસ રાજપૂત હોંગે મુઝે આકે ઘેર લીયા. મેંને અવવતો મક્રાખિલા કીયા મગર આખિર ઝખ્ખી હોકે ગિરા ઓર ગિરફતાર કર લીયા ગયા. વો મુઝે મુલ્કે સિંધકી તરફ લે જાતેથે કે મેરી કિસ્મતને મેરે હમદદ વહાં સેહરાએ સિંધમે પેદા કર દીયે. એક ઇસ્લામી ફેજને જસમેં પાચ હેસો આદમી થે ઉન તમામ હિંદૂઓકા ઘેરકે કતલ કરડાલા ઓર ઉનકે હાથસે

મુઝે નજત દિલવાઈ. મુઝે હયરત થીકે યે લોગ યહાં કહાંસે આગએ
 ઓર કેન લોગ હેં દરીયાફત કરનેસે માઅલૂમ હુવાકે વોહ ઉન ઈસ્લામી
 ખાન્દાનેમેંસે એક ખાન્દાનકે લોગ હેં જે મુહમ્મદ ખિન કાસિમકે
 ખાઅદ હિંદોસ્તાન આએથે ઓર યહીં આખાદ હોગએ. મુઝે ઉન
 લોગોંસે મિલકર બડી ખુશી હૂઈ ઓર વો સમ્મી ઈસ્લામી ઉખુ-
 વ્વતકે સાથ મુઝસે મિલે. મેં ઉન લોગોંમેં રહેને લગા. થૂકે
 વો લોગ હિંદુ રામઓંકી મોબૂદા શોરિશકે ખો.૨સે બલુચિસ્તાનકી
 તરફ ભાગે જાતે થે. મેંભી ઉનકે સાથ મગરિબકી તરફ રવાના
 હવા. ઇતિફાકન એક રોઝ યે હિંદુ ફોજ જે આપકે મકાબિલેમેં
 હે હમપર નાગહાં આ પડી અગયેં ઉસ ખાન્દાનકે લોગોંને કયા મર્દ
 ઓર કયા ઓરત બડી મરદાનગીસે મુકાબિલા કીયા મગર નતીજા યે
 હવાકે યા કતલ હૂવે ઓર યા ગિરફતાર કર લીએ ગએ. ગિરફતાર-
 શુદા લોગોંમેં મેંભી થા ઓર ઇસવક્ત મોકાઅ પાકે ભાગ આયા
 ઓર હુઝૂરકી કદમખોસીકી ઇઝઝત હાસિલ કી. ” મનૂચર યહાંતક
 અર્જ કરને પાયા થાકે ઝયાદા શોરો ગુલકી આવાઝેં આઈ ઓર
 સખ લોગ કયા સુલ્તાન ઓર કયા મનસૂર ઉધર દેખને લગે.
 દેખાતો માઅલૂમ હવા કે રાજપૂતોંકો શિકસ્ત હૂઈ ઓર ઉનકે
 જવાંમર્દ અફસર અગયેં અપની તમામ ફોજકે આગે ખડે હોરહેહેં
 ઓર લકામકા નેશ દિલા રહે હેં મગર વો હરગિઝ નહીં સુનતે
 ઓર ભાગતે ચલે જાતે હેં.

સુલ્તાન—(ખુશ હોકર) “મનસૂર ? દુશ્મનોંકો શિકસ્ત હૂઈ ઓર
 ખુદાને હમેં ફત્હ નસીબ કી ઓર સખસે બડી ખુશી ઈસખાતકી
 હે કે તુ મિલ ગયા. અજ દેખ મેં ઈન કાફિરોંકો કેસી સખ્ત સજા
 દેતા હું ઓર ઉનકે અફસરોંકો જીન્હોંને તુજપર ઓર ઉસ અરબી

ખાનદાન કે લોગોંપર બુદ્ધિ કીયા થા. તેરે સામને ખુલાકે કિસ બે ઇંઝામી કે સાથ કતલ કરતા હું. ”

મનસૂર—“ ખુદાવંદે ને અમતકો બે મુજહ ઝલીલ કે સાથ હમદર્દી હે ઉસ્કા. યેહી મુઆવિઝા હે કે મેં અપની જાન હુઝૂર પર નિસાર કર દૂંગા, એક અમ્રકા આરઝૂમંદ હું આર ઉમ્મીદ હે કે જહાંપનાહ ઉસ્કો કુખૂલ ફરમાએગે. ”

સુલ્તાન—“ તેરી બે તમના હો ખયાન કર. મે ઉસ્કે પૂરે કરનેકા એહેદ કરતા હું. ”

મનસૂર—“ ઉસ ફેજાકે સરદાર અયસે શરીફ આરને કહેં કે કુસ્તાને હિંદમે અયસે આર લોગોં કે મિલનેકી મિલકુલ ઉમ્મીદ નહીં હો સકતી. યે રાજ અજમેરકી ફેજાહે મુજહે ઉન લોગોંકા સબ હાલ બ. ખુબી મા. અલૂમ હે. રાજ કે વઝીરકા બેટા જયરામ આર ખુદ રાજકી બેટી મોહના દોનોં ઇસ ફેજાકે સરદાર હે. ”

સુલ્તાન—(તઅજબુઅસે) “રાજકી બેટી સરદાર હે ? યે કયા ?”

મનસૂર—“ સુલ્તાને આલમ ! અજબ શરીફ આર નેક ન. ફસ લડકી હે. હમલોગોંને ચૂંકે જુરઅત આર શુખ. અતસે મ. કા. ખિલા કીયાથા. ઇસ્તીયે ઉસને હમારી કદ્રદાનીકી આર નિહાયત ખુદકો મુરવ્વતસે પેશ આઈ. હમ લોગોં કે કદમે ધરસે જયાદ રાહત મિલી બદકે એક રોઝ ઉસને હમારી દા. અવતકી થી. ”

સુલ્તાન—“ આર મેદાને જંગમેં આકે મુ. કા. ખિલાબી કરતી હે ?”

મનસૂર—“ જહાંપનાહ ! બડી શુખ. અતસે મ. કા. ખિલા કરતી હે. ”

સુલ્તાન—“ તો શાયદ વોહી હોગી જુસ્કો મેને અબી મેદાન-મેં ઇધર ઉધર ઘોડા દોડાતે દેખાથા. મનસૂર ! અગર એસા હે તો અબી આર જુસ્તહ મુઝિન હો ઉસે ઇંઝામત કે સાથ લેઆ. ઇસ્તીયે

કે મુજહે ઉસ એહસાનકા મુ.આવિઝા કરના ઝુરર હે જો ઉસને તોરે સાથ કીયા. અબ હિંદૂઓંકો શિકસ્ત હો ચુકી હે. ઉનકે સિપાહી ઘુરી તહાંસે કતલ હો રહે હેં, ઓર ઝિલ્લત કે સાથ ગિરફતાર કીયે જ રહે હેં અવસા નહોકે મેરી ફાજલે હાથોં ઉસે કાઠસદમા પહોંચ જાય. ”

મનસૂર—(સલામ કરકે) “ હુઝૂર મેં જતાહું ઓર ઉસે લીયે આતા હું. ” યે કેહકે મનસૂર રૂખ્સત હૂવા ઓર મયદાને જંગ-મેં જાકે સિપાહીઓંકે હુજૂમમેં ગાયબ હો ગયા. અબ ઉસવક્ત તુરકી સિપાહી ઓર અરબી બાઝૂ આઝમા રાજપૂતોંકા કત કલા કર રહેથે. હિંદૂ સિપાહી ધધર ઉધર ભાગતે ફિરતે થે અકસરતો કતલ હોતે થે ઓર બાબર જિંદા ગિરફતાર કર લીયે જાતે થે. સુલ્તાન મેહમૂદ-ગઝનવી દેરતક યે તમાશા દેખતા રહ્યા. બારબાર ઉસકે દિલમેં મસરતકા જોશ પેદા હોતા થા ઓર વો ફત્હ કે શુક્રીયેમેં કબી તો વો અપને ઘોડેકી પીઠપર સિજદેમેં ગિર પડતા થા. ઓર કબી ઝખાનસે ખુદાકા શુક્ર અદા કરતા થા. થોડી દેરકે બાબર મનસૂર ચંદ લોગોંકા અપને સાથ લેકે હાઝિર હૂવા. સુલ્તાનકે સામને દસ્તબસ્તા ખડે હોકે ઓર સરે નિયાઝ જહુકાકે અર્જ કીયા. “ હુઝૂર ! મેં ઉસ શાહઝાદીકો લે આયા. ઓર ઉસકે સાથ ચંદ ઓર લોગોંકા બી લાયા હું જનકા હાલ સુનકે આપકો ઉનકે મિલનેકી ખુશી ઇસ ફત્હસે ઝયાદા હોગી. ”

સુલ્તાન—“ પેહલે શાહઝાદીકો બતા ઓર સામને પેશકર. ફિર ઉન બાકીમાન્દા લોગોંકા હાલ બયાન કર. ” મનસૂરને શાહઝાદી મોહનાકી તરફ (જો ઉસકે પીછેથી) ઇશારા કીયા ઓર કહા “ વોહ નેક નફિસ ઓર ફૈયાઝ ઓર કદ્રશનાસ શાહઝાદી યે હે. ”

સુલ્તાન—“ હાં, ઇસ લઠકીકો મેને મેદાને જંગમેં બડી સર ગરમીસે તુરકોંકા મુકાબિલા કરતે દેખાયા. વાકુષ્ઠ યે કદ્ર કે કાબિલ હે. ઇસે હમરાહ લે જાકે મિહાયત ઇઝત ઓર આરામસે રખ. મેં ફિર દરઆરમેં ઉસસે ખાતેં કરંગા. ઓર કાન ભોગ હે ? ઉનકો બી મેરે સામને લા. ”

મનસૂર—“ મેને નસલે અન્સાર કે જીસ ખાન્દાનકા તઝકિરા ક્રિયા થા ઉસકે સખ નામવર લોગ લડાઇમેં મારે ગએ. મરદોમેં જીતને નામવર થે સખ ઇસ રાજપૂત ફોજકે મુકાબિલેમેં શહીદ હો ગએ. હાં, ચંદ મદં ઓર ઉસકે મુમતાઝ બહાદુરોંકી દો લડકીયાં જો ગિરફતારથી મેં ઉનકોબી હુજૂરકી કદમ ઓસીકે લીયે લે આયા હું. ”

સુલ્તાન—“ મનસૂર ! તોરે ઇસ જીભલેને મુજહે ખુશ કર દીયા. અહા ! કહાં નસ્લે અન્સારકી મુખારિક યાદગારેં ઓર કહાંમેં. એશક મેં ખુશનસીપ હું. બતાવ વોહ કાન હેં કે મેં ઉનકી ઝિયારત કરૂં.”

મનસૂર—[લયલા ઓર અઝરકો પેશ કરકે] “ એક રઇસે કામ મુહમ્મદ ખિન સાલેહકી પોતી હે ઓર એક ઉરકે બાઈકી પોતી હે. યે લડકીયાં નિહાયત ઇમાનદાર બોલી ઓર પાક નફીસ હેં. ઓર મેં શાહઝાદી મોહનાકા ઝયાદા એહસાન મંદ હૂં કે ઉસને ઇન લડકીયોં કે સાથ બહોત અચ્છા ઓર શરીફાના સુલૂક કરીયા.”

સુલ્તાન—“ ખુદા મોહનાકો હિદાયત દે. ઉસને જીતની ખાતેંકાં સખ એક મુસલમાનકે શાયાં હેં. મુજહે એક હિંદુ લડકીસે એસી ફૈયાઝાના હમદર્દી ઓર રહેમદિલીકી ઉમ્મીદ ન થી.

મનસૂર—“ હુજૂર ! મોહનાકો અગર ઉરકે અખ્સાક ઓર

પાક,તીનતી કે લિહાઝસે દેખા જાય તો ફરિસ્તા હે ઓર હુસ્નો જમાલકી હેસીયતસે દેખા જાય તો પરી હે.”

સુલ્તાન મનુસરસે યે ખાતેં કર રહ્યા યા કે દાઉદ—તાખ એક નવજવાન હિંદુકો ગિરફતાર કરકે લાયા ઓર બાદશાહકી રિકાબ ચૂમકે અર્જ કરને લગા “હુઝૂર ! યે હિંદુ ફૈજકા સરદાર હે. ઇસીકી કોશિશ સે રાજપૂત ઇતની દેર લડતે રહે. સુલ્તાની ઇકબાલ ઓર ખુદાકી તાઇદને મેરી મદદકી કે મેને ઇસ કાફિરકો ઝિંદા ગિરફતાર કર લીયા ઓર ઇસવકત હુઝૂર કે સામને ખીંચ લાયાહું.”

સુલ્તાન—“ યે ઇસ ફૈજકા સરદાર હે. મનુસર તુમ મોહનાસે દરીયાફત કરો કે યે કોન શખ્સ હે ઓર કિસ રત્નેકા સરદાર હે.”

મનુસર—“ હુઝૂર મુજહે ખુદ માઅલૂમ હે. રાજા અબમેર કે વઝીરે આઅઝમકા ખેરા જયરામ હે. યે બી નિહાયત ખલીફ ઓર અચ્છા શખ્સ હે. ઉસ્કી નેક દિલી ઓર બહાદુરી દોનોં કદ્રકે કાબિલ હે. મગર અફસોસ કાફિર હે. હુઝૂરસે મેં ઉમ્મીદવાર હું કે ઉસ્કી ખતા મઆફકી જાય ઓર અચ્છા હોતા અગર યેબી મેરે સિપુર્દ કર દીયા જાતા.”

સુલ્તાન—“ અયસે નામી કાફિરકો ઝિંદા ન રખના ચાહીયે ઇસ્કે સામને તખલીફે ઇસ્લામ કર અગર કુખૂલ કરે તો ખેહતરહે વર્ના અબી કતલ કર ડાલ.”

મનુસર—“ હુઝૂર ! મેં ઇસ્કા એહસાનમંદ હું. મેં બકમાલ અદખ વ ઇતિજા દરખવાસ્ત કરતા હું કે યે નવજવાન રાજપૂત મેરે સિપુર્દ કર દીયા જાય.”

સુલ્તાન—“ મનુસર ! તેરી ખાતિરસે મેને ઇસ્કે કુસર

મ.આફ કીયે. અચ્છા ઇસે અપને સાથ રખ ઓર વાપિસ ચલકે મેરે દરબારમેં હાજિર કરના. ”

મનસૂર—“ [સરેનિયાઝ જાણુકા કર] બસરો ચશ્મ. ”

સુલ્તાન—“ દાઉદ ! અબ વાપિસીકા હુકમ દે. મેં અફગાનિસ્તાનકી ધાટીયેમેં પહોંચ કે દો તીન રોઝ ઢેહડંગા ઓર ઉસકે બાઅદ સીધા ગાઝની ચલૂંગા. ”

ફોજમે વાપિસીકા હુકમ દીયા ગયા ઓર તમામ સિપાહી ખુશખુશ ઓર શાદાં વ ફરહાં શિમાલકી તરફ વાપિસ હુવે.

નવ્વાં બાબ.

નઝરે ખુશ ગુઝરે.

વો સંગસ્તાની સિલસિલા ને પેશાવર કે બાઅદ સે શુરૂઆત હવા હે. ઓર શિમાલકી તરફ હિમાલયાકી ચોટીયોસે મિલતા હવા કોહે હિંદુકુશતક ચલા ગયા હે. ઉસ્કે બાઅદ મંઝર નિહાયત દિલચસ્પ ઓર નિહાયત દિલકરેખ વાકેઅ હૂવે હેં અગર્યે બર્ફબારી ઓર નેઝ વેહશી ઓર રૈહઝન કોમોંકી વજહસે યે મકામાત અકસર સુનસાન ઓર વેહશતનાક રહા કરતે હેં, મગર જીન લોંગોકો ઇન પહાડોંકી સફર ઇતમીનાનકે સાથ નસીખ હો જતી હે વો કુદરત કી બહાર દેખતે હેં ઓર ઉનકે દિલમેં સાનઅે કુદરતકી વકઅત સાઅત બસાઅત ઝયાદા તરકકી કરતી જતી હે. સેહરાઇ દરિન્દે કસરતસે હેં ઓર ઉન આદમીયોંકે હમ પેશા હેં ને અકસર યહાં ફિરતે

ઓર સયર કરતે નઝર આ જાયા કરતે હેં. ઇન દરિન્દોં કી આવાઝે-
 ઇન દિલફરેઅ મંઝરોં કો હમેશા ખોદનાક ઓર મખદૂશ બનાયા
 કરતી હેં. હાં, અગર લુત્ફ હાસિલ હોતા હે તો ઉન તયુરસે જો
 હમેશા સખ્તાઝારોં ઓર મુર્ગઝારોં કે ઝિન્દા દિલ મેહમાન ઓર
 બઝમે કુદરત કે ખુશગુલુ નગ્માસંજ હૂવા કરતે હેં. ઇન્હી પહાડી-
 ચોમિં એક દુશવાર ગુઝાર ઘાટી હે જુસ્કે ઇસ તરફ એક વસીઅ
 મુસત્તહ તખ્તએ ઝમીન હે, જુસ્કો ચંદ તેઝરવ આબશારોસે શાદાખી
 હાસિલ હોતી હે. હર ચહાર તરફ ઉંચે ઉંચે કુલ્લાહાએ કોહ હેં
 ઓર ઉન્હી પરસે મુખતલિફ ચશમે ઉતરકે આતે હેં ઓર એક
 બડી ઝીલમેં ગિરતેહેં જો અપની ફઘઝાના દિલચસ્પીકો ફર્શ હર-
 વકત બિઝાએ રેહતી હે ઓર ખુશ ગુલુ, ખુશ આવાઝ તયુરકો,
 અપને લુત્ફકી કશિશસે ખીંચતી રેહતી હેં. પરંદ કબી પહાડીયોં કી
 ચોટીયોં પર બેઠકે અપને નગ્મોંકી આવાઝ ફરિસ્તોં કે કાનોમેં પહોં-
 ચાતે હેં ઓર કબી જોશમેં આકે ઓર આસ્માનકી તરફસે બે
 મહેલ સુકૂત દેખકે ઉડતે હેં ઓર દામને કોહકો છૂતે હૂએ ઉતરતે
 હેં ઓર ઝીલકે કનારે આ આકે બેઠ જાતે હેં.

ઇસ વકત જખકે હમને અપને દોસ્તોંકો ઇસ દિલચસ્પ સીનમેં
 પહોંચાયા હે ચહાં માઅમૂલ સે ઝયાદા લુત્ફ પેદા હો ગયા હે.
 ઇસ્લીયે કે અધકા એક ટુકડા બરસ કે નિકલ ગયા હે ઓર આસ્મા-
 નકી નીલગૂતી ગદોં ગુબારસે સાફ હો કે ખૂબ નિખરી નિકલ આઇ
 હે. અગરે અબ બરસને વાલા અબ નહીં હે મગર સુફેદ સુફેદ
 અધકા જાલ આસમાનપર પડા હૂવા હે જુસે હવાએ તુન્દ કે જહોં કે
 ઇધિર ઉધર ઉડાકે સાઅત બસાઅત એક નઈ વઝઅ મેં દિખાતે
 હેં. સખ્તાઝારકી શાદાખી ખૂબ ઉમરકે ચમક રહી હે ઓર હરે

હરે દરખ્તોં કે રંગમેં ઇસ ક્યામત ભરી દિલફરેખી હે કે દિલ ખે ઇખ્તિયાર ઉનકા શેદા હુવા જતા હે. આદમીકા તો કહીં પતા નહીં. હાં, તયુર કસરતસે જમ્અ હો ગએ હેં ઓર અપની અપની ખે અખાની કી અખાન મેં ખુદાકી ફઇયાઝીયોંકા શુક્રીયા અદા કર રહે હેં.

યકાયક એક તરફસે ફેજી તખલકી આવાઝ આઇ ઓર આ-તેહી ચારોં તર્ફકી પહાડીયોંમેં ગુંજ. યે સીન આવાઝસે બિલકુલ ભર ગયા ઓર વેહશી મખલૂકને ઉસ સીનમેં અયસી બેકરારી પેદા કર દી કે સખકે સખ ધખરા કે ઉઠે ઓર કુછ દેરતક ફિઝાએ આલમમેં ચક્ર લગાકે પહાડી કી ઉંચી ઉંચી ચોટીયોં પર જ જાકે બેઠને લગે. તખલ વ કરના ઓર તમામ ફેજી બાબોંકી આવાઝેં આખિર ઇસ કદર ગાલિખ હૂઈ કે વો સીન જો અબી બઝમે ઇશરત માઅલૂમ હોતા થા ઓર જીસ્મેં તયુરકી નગ્માસરાઇને હર-દિલદાદા કે લીયે એક અઝખુદ રક્તગીકા સામાન પેદા કર દીયા થા વોહી સીન અખ મેદાને રઝમ બન ગયા ઓર શાહી રોખ વદાય ઓર ઇસ્લામી હયખતો જખરતને ઉન તયુરકો જો ઉડ ઉડકે ઉંચી પહાડીયોંકી ચોટીયોંપર જ બચઠે થે વહાંસે બી ઉડા દીયા. નાગહાં એક અફસર ને જો ઇસ્લામી અલમ હાથમેં લીયેથા આગે બઢકે એક મુસતતેહ મુકામ પર નેઝા ગાડ દીયા, વોહી નેઝા જીસ્મેં દોલતે ગઝનવીયા કા જખરત ઝહિર કરનેવાલા ફરેરા લગા હુવા થા. હવા એ તુંદ ફરેરે કે સાથ શોખીયાં કરને લગી ઓર ફરેરે ને અપને લેહરાનેકી રોઅખદાર આવાઝ દિખાના શુરૂઅ કીયા કે વો કિસ ઇકબાલ ઓર કિસ ફતેહમંદી કે સાથ સરઝમીને હિંદમે વાપિસ આયા હે, ઇંસ જહાંડે કા એક ખાસ મુકામપર નસખ દેખકે કુલ સવાર ઠેહર ગએ ઓર અફસર હરતરફસે બઢબઢકે ક્યામ ઓર

પડાવકા સામાન કરને લગે. બહોત કુરતીસે કામ લીયા ગયા, ઓર થોડીહી દેરમેં ઉસ મંઝર કી હયઅત ખિલકુલ બદલ ગઈ. યા તો ખુદલા મેદાનયા કિસી તરફ ઇન્સાનકા નામોનશાન બી ન થા અબ બે દેખતે હેં તો હર ચહાર તરફ ખયમેહી ખયમે નસખ હેં. આદમી ઇધર ઉધર સયર કરતે ફિરતે હેં, ખાઝાર લગે દૂવે હંય, જખજખ નશાન ઓર જહંડીયાં ઉડ રહી હેં, વો ઝીલ જસમેં નેહરેં પહાડીયોંકી બલંદી સે આકે ગિરતી હેં લેહરેં લે રહી હે. ઉસ્કે કનારે આમ લક્કરગાહ સે હટકર એક બહોત બડાખયમા નસખ કીયા ગયા હે જુસ્કે ઉપર સુલ્તાનકા પરચમે ઇ.કબાલ લેહરા રહા હે. કબલ ઇસકે કે ઇસ ફેજમેં કયામકા સુફૂત પેદા હો મોઅઝ-ઝનને ઉસ ફેજ ખયમાનુમા મસ્જિદસે બે એક ઉંચે ટેકરે પર શાહી ખયમેકે ફરીખ ફરારદી ગઈથી બાહિર નિકલકે બઆવાઝ બલંદ અઝાં દી ઓર વો આવાઝ સરાપા જલાલ બે હિદોસ્તોનકે છુત કહોંકા દર હમો અરહમ કર આઈથી ઉન સરહદી પહાડીયોંકે સીનમેં ગૂંજ ખુદા વાહિદે લા ચઝાલકા નામ સુનતેહી તમામ આશિકાને તોહીદ ઓર મુજહિદીને ઇસ્લામકી ઝખાનસે બેસાખ્તા કલમ એ “જલલે જલાલહુ.” નિકલ ગયા ઓર વો બહાદુર બે દુનિયાકે તખ્તોતાજ ઉલટકે મરદે મયદાન બન ગએ થે કુછ ખોદ્ જદાસે હો કે કાંપ ઉઠે ઓર તમામ અસાકિરે ઇસ્લામીયાકે બેશો ખરોશ કે ઇસ આવાઝને ચાહે ઓર કિસી ઓર મોદ્દેઅ કે લીયે બહા દીયા હો મગર ઉસવકત ફરોકરકે સખકો સાકિત કર દીયા. સિપાહી જૂ.ક જૂ.ક ઝીલ કે કનારે બેઠકે વુઝૂ કરને લગે ઓર મસ્જિદકા તમામ સહેન બે બહોત બડા રખખા ગયા થા તમાઝીયોંસે બર ગયા. ઓર કુછ દેર ઇન્તેઝાર રહા ઓર દેરકે બાઅદ જખ ખુદ

સુલ્તાન અપને ખયમેસે બરઆમદ હો કે મસ્જીદમેં દાખિલ દૂવે તો મોઅઝઝનને ઉઠકે તકબીર દેના શુરૂઆતી ઓર સખ લોગબી ખડે હો ગએ ઓર અફસરાને ફાજ બઢબઢકે સફેં દુરસ્ત કરને લગે. ઇમામને ફિર વોહી જલાલ આમેઝ કલમા “અલ્લા હો અકબર” કહા ઓર નીચત બાંધ કે નમાઝ અદાકી.

જસ મકામપર યે મસ્જીદથી ઉસસે ઝરા શિમાલકી તરફ હટકે એક સર સખઝ પહાડી હે ઓર ઉસકે હરે હરે દરખ્તોં કે નીચે લેહરાતી દૂધ કંઈ નેહરેં આતી હેં જો આકે ઝીલમેં ગિરતીહેં ઓર ઉસ વકત બવજહ ઉસકેકે પાની બરસ કે ખુલ ગયા હે નેહરોસે ઝયાદા પાની આતાહે ઓર ખડે ઝોરશોરકે સાથ ઝીલમેં ગિરતાહે. ઈસ પાનીકે ગિરનેકી આવાઝકી વજહસે મોઅઝઝનકી આવાઝ રૂઝબવ સુબૂદ કે વકત ઝોરસે સદાએ “અલ્લાહો અકબર” બલંદ કરતા હે દૂરતક નહીં જાતી ઓર ઉસ સખઝાઝારતક જો પહાડી ઓર ઝીલકે દરમિયાનમેં વાકેઅહે સિફ પાર્નહીકી આવાઝ સુની જાતી હે. ઉસી સખઝાઝારમેં આમ લશ્કર ગાહસે ઇલાહિદા બહોતસે ખયમે નસખ હેં જીનકે ગિદ સખ્ત જંગીપેહરા હે ઓર અફધાની સિપાહી ઓર ગઝનવી વ અરબી જવાન બડી સર ગર્મીસે નંગી તલવારેં હાથેમિં લીચે ચારોં તરફ ટહેલ રહે હેં, મગર ઉન લોગોકે ખયમેસે બાહિર એક નહેરકે બિલકુલ કનારે એક છોટાસા ખુશનુમા ખયમાહે. અગરોં વહાંબી તુરકી સિપાહી મેજૂદ હેં મગર ઉનકી વઝઅ ઓર હરકાતસે માઅલૂમ હોતા હે કે પેહરેકી ગરઝસે નહીં બઢકે ઉસ શખ્સકી ખિદમત કે લીચે હેં જો ખયમેમેં હોગા. યે તમામ ખયમે કિન લોગોં કે હેં કે ઉનકી હિરાસતકી જાતી હે? ઈસસે તો માઅલૂમ હોતાહે કે યે સરઝમીને હિંદ કે બદનસીખ

ਫੇਦੀ ਹੋਂ ਜੇ ਪੇਹਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਅਯਮੇਰ ਦੇ ਵਡਾਦਾਰ ਜਾਨਿਸਾਰਥੇ ਆਰ
ਆਯ ਦੋਤਤੇ ਗਯਨਵੀਯਾ ਦੇ ਫੇਦੀ ਹੋਂ ਆਰ ਖੁਦ ਜਾਨੇ ਆਗੇ ਜਾਨੇ
ਉਨਕਾ ਕਯਾ ਹੁਸ਼ ਹੋਗਾ. ਮਗਰ ਉਸ ਘਰਾਮੇਮੇਂ ਫਾਨ ਹੋਂ ਜੇ ਉਨਸੇ ਖਲਾ-
ਹਿਫਾ ਹਟਕੇ ਆਰ ਯਯਾਫਾ ਖਯਯਤ ਦੇ ਸਾਥ ਰਖਿਆ ਗਯਾ ਹੈ? ਖਸਮੇਂ
ਮਹਾਰਾਜ ਅਯਮੇਰਕੀ ਯਗਰਗੋਸ਼ਾ ਰਾਜਕੁੰਵਾਰੀ ਮੋਹਨਾ ਹੈ ਯੁਰਕੀ
ਯੁਦਾਖਨੇ ਰਾਜ ਦੇ ਦਿਤਕੇ ਖੁਦ ਜਾਨੇ ਕਯਾ ਸਦਮਾ ਪਹੋਂਯਾਯਾ ਹੋਗਾ.
ਮੋਹਨਾਨੇ ਜਯਸਾ ਐਹਸਾਨ ਨਵਜਵਾਨ ਮਨਸੂਰਕੇ ਸਾਥ ਕੀਯਾਥਾ ਉਸਸੇ
ਯਯਾਫਾ ਮਨਸੂਰ ਖਸਕੇ ਸਾਥ ਘੁਲਕੇ ਸੁਰੰਧਤ ਪੇਸ਼ ਆਯਾ. ਯਗਯੋਂ
ਸੁਲਤਾਨੀ ਫੁਕਮ ਦੇ ਘਮੂਯਯ ਉਸਕਾ ਘਯਮਾ ਫੇਦੀਯੋਂ ਦੇ ਘਯਮੇਂ ਦੇ
ਕਰੀਯ ਰਖਿਆ ਗਯਾ ਥਾ ਮਗਰ ਆਰ ਹਰ ਹੋਸੀਯਤਸੇ ਉਸਕੀ ਘਾਤਿਰੋ
ਮਦਾਰਾਤ ਆਰ ਦਿਲਵੇਹੀ ਮੇਂ ਕੋਖ ਦੁਕੀਕਾ ਫ਼ਰੋਗੁਯਾਸਤ ਨਹੀਂ ਕੀਯਾ
ਜਾਤਾਥਾ. ਖੁਦ ਮਨਸੂਰਕਾ ਘਯਮਾ ਗੋਫੇ ਸੁਲਤਾਨੀ ਘਯਮੇ ਦੇ ਪਾਸ ਥਾ
ਮਗਰ ਵੋ ਅਕਸਰ ਅਵਕਾਤ ਉਸੀ ਘਯਮੇਕੇ ਕਰੀਯ ਰਹਾ ਕਰਤਾ ਥਾ. ਅਪਨੀ
ਦਿਤਕੀਆ ਅਯਰਾ ਆਰ ਉਸਕੀ ਯੇਹੇਨ ਲਯਲਾ ਕੋਯੀ ਉਸਨੇ ਸਾਹਯਾਦੀ
ਮੋਹਨਾਕੇ ਘਯਮੇਮੇਂ ਰਖਿਆਥਾ ਤਾਕੇ ਮੋਹਨਾਕੇ ਦਿਤਮੇਂ ਕਿਸੀ ਕਿਸਮਕਾ
ਘਯਾਲ ਨਗੁਯਰੇ. ਸੁਫ਼ਰਕੇ ਅਵਕਾਤਮੇ. ਜਯਕੇ ਫ਼ੋਯੋਂ ਕੁਟਯ ਮਨਾਜ਼ਿਤ
ਕਰਤੀ ਹੋਤੀਥੀ ਵੋ ਉਸੀ ਮੇਹਮਿਲ ਦੇ ਪਾਸ ਰਹਾ ਕਰਤਾ ਥਾ ਯੁਰਮੇਂ
ਸਾਹਯਾਦੀ ਮੋਹਨਾ ਹੋਤੀਥੀ ਆਰ ਉਸਕੇ ਘਾਯਦ ਅਯਰਾ ਆਰ ਲਯਲਾ
ਕੀ ਮੇਹਮਿਲ ਹੋਤੀਥੀ.

ਖਸਵਕਤ ਅਦਾਯੇ ਨਮਾਯ ਦੇ ਲੀਯੇ ਮਨਸੂਰ-ਮੋਹਨਾਸੇ ਰਖਸਤ
ਹੋਫੇ ਗਯਾ ਹੈ ਆਰ ਘਾਯਦੇ ਫ਼ਰਾਗਤ ਫ਼ੈਰਨ ਵਾਪਿਸ ਆਨੇਕਾ ਵਾਯਦ
ਕਰ ਗਯਾ ਹੈ. ਖਸ ਘਯਮੇਕੀ ਯੇਕਨੇਵਾਲੀਯਾਂ. ਦਿਲਵੀ ਦਿਤਮੇਂ ਉਸਕਾ
ਖਨੇਯਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਂ ਆਰ ਘਾਯਰ ਘਯਮੇ ਦੇ ਪਰਦੇਕੀ ਹਰਕਤਪਰ
ਆਂਘ ਉਠਾ ਦੇ ਦੇਖ ਲੇਤੀ ਹੋਂ. ਖਨੇਯਰਕੀ ਯੇਤਾਯੀ ਜਯ ਯਯਾਫਾ ਘਯੀ

તો મોહના લયલાકી તરફ મુતવજજેહ હૂંધ ઓર કેહને લગી.

મોહના—“ મનસૂર અબી તક નહીં આય. અબી આનેકા કેહ ગએ હે. ”

લયલા—“ હાં, વા. અદા તો અબી આનેહીકા કર ગએ હે. શાયદ સુલ્તાનને કિસી કામકેલીયે રોકલીયા વર્ના ઇતની દેર નહોતી. ”

મોહના—“ નમાઝ કિતની દેરમેં હો જતી હે ? ”

લયલા—“ નમાઝ દમ ભરમેં હો જતી હે. હાં, લોગોંકે ઇન્તેઝારમેં જસ કદર દેર હો. ”

મોહના—“ સુલ્તાનને રોક લીયા હોગાતો મેં જાનતી હૂં કે દેરમે આએગે. ”

લયલા—“ હાં, કિસીકી મજલ હેકે ખજેર ઇજ્જત સુલ્તાન કે દરબારસે ઉકે ચલા આય. ” યકાયક પરદા ઉઠા ઓર દિવેર વ ખુશર નવજવાન મનસૂર ખયમેમેં દાખલ હૂવા. ઉસ્કી સૂરત દેખતેહી યે સખ ઓરતેં દિલહી દિલમેં ખુશ હો ગઈ.

મોહના—“ આપકો ગએ હૂવે ખહોત દેર હૂંધ, કયા સુલ્તાનસે કુછ ખાતેં કરને લગે થે ? ”

મનસૂર—“ નહી, સિફ નમાઝહીમેં મશગૂલ રહા. જસ કદર દેર હૂંધ લોગોંકે ઇન્તેઝારમેં હૂંધ. સિપાહી અબી અબી ઇસ સેહરામેં ઠેહરે થે ઓર અપને કામોમેં મશગૂલ હો ગએ થે. ઉન્હેં આતે આતે ખહોત દેર હૂંધ. ”

મોહના—“ મેરા દિલ આપકી રાહ દેખતે દેખતે ધબરા ઉઠા થા. ”

મનસૂર—“ ખાસ આપકી દિલચસ્પીકે લીયે મેને અઝરા ઓર લયલા કાબી યહીં રખ્યા. ”

મોહના--“ મગર મેં તો બે તુમ્હારે વખરાયા કરતી હું. ”

યે જવાબ સુનકે મનસૂર ચુપ હો ગયા ઓર દિલમેં સોચને લગા કે “ મોહના કે સાથ કયા કાર રવાઇકી જાય. અંગરેઝે ઉરકે મઝહબ કે મુવાફિક ઉરકે ખાનેખીનેકા ઈન્ટેઝામ કર દીયા ગયા ઓર ઉસે કિસી કિસમકી તકલીફ નહીં હે મગર વોહ જયાદા ઇસ અમ્રકી આરઝૂમંદહે કે મેં ઉસકે પાસ બેઠા રહું. મેરે નઝદીક મેરા ઉસકે પાસ રેહના જયાદા મુનાસિબ નહીં હય, ઉસીકે હક મેં મુઝર હોગા. મેં જાનતા હું કે યેહ મુજહસે મહોબ્બત કરતી હે મગર અવ્વલતો મેરે દિલમેં અઝરાકી ઉદ્દેશતકા નકશ કાયમ હો ચુકા ? ઓર જો દિલમેં અઝરાકો દે ચુકા મુઝિકન નહીં કે ઓર કિસીકો દે સકું. દૂસરે મોહના અપને ખાનદાનમેં સખત બદનામ હોગી, અપને આપ ઓર અઝીઝોંકી નઝરોંમેં ઝલીલ હોગી. અગર ચે વોહ ઇનખાતોંકા બિલકુલ ખયાલ ન કરે મગર મેરી બદનામી હોગી. અગર મેં ઉસકો ઉસકે મજનૂનાના જોશસે ન રોકું. ”

મનસૂર દેરતક ખયાલાત કે દરીયામેં ગર્ક રહા. મોહના ઓર અઝરા ઓર લયલા સખ મુન્તઝિરથીં કે મનસૂર સર ઉઠાકે શગુફતગી ઓર દિલ ચસ્પીસે ખાતેં કરે મગર વોહ ફિક્રકે બિયા-ખાનમેં ઇસ શિદ્દતસે ગર્મસયર થા કે જો જો દેર હોતીથીં ઉસકે બુશરેસે થકન કે બી આસાર તુમાયાં હોતે જાતે થે. નાગહાં એક ખાદિમાને આકે અર્જ કીયા “ હુઝૂર ! સુલ્તાનને યાદ ફરમાયા હે ઓર આપકે મુન્તઝિર બેઠે હે. ”

મનસૂર—(ચોંક કર) મુઝે ? કુછ કામ હે ? ” ઇતના કહા ઓર ઉઠ ખડા હુવા. સખસે રૂખસત હો કે દરબારે સુલ્તાનકો રાહલી. જીસવકત મનસૂર સુલ્તાનકે ખયમેમેં પડોંચા હે ઉસવકત

તમામ એહલે દરબાર જમ્ય થે ઓર શોઅરા તેહનીયત ઓર ફતેહમંદી કે અસ્ખાર પઢપઢ કે સુલ્તાનકે હોસમે ઓર વલવલેમેં એક તાઝા જોશ પયદા કર રહેથે. ગુઝિસ્તા કામયાખી ઓર ફતેહમંદીને સુલ્તાન મેહમૂદ ઓર ઉસકે ફેઝાઅફસર કયા માઅની હર હર ઇસ્લામી સિપાહીકે દિલમેં એક વલવલા પયદા કર દીયા થા. યે પેહલા દરબાર થા જો ઇત્મીનાન કે સાથ ઓર ઉસ તઅસ્સુખકે દોરમેં ખુત પરસ્તોં ઓર મુશરિકોંકી સર ઝમીનસે નિકલકર અફધાનિસ્તાનકી હુદૂદમેં કાયમ હૂવાથા. શોઅરાકો સખસે ઉમ્દા મોકાઅ તેહનીયાતે ફત્હ અદા કરનેકા ઇસી દરબાર મેં મિલાથા. શોઅરાબી કોન જીનકે આઅદ નઝમેં ફારસી ઇન્દીકે રંગ ઓર ઇન્દી કા તકલીદપર ચલતી રહી ઓર ચલતી રહેગી. ફિરદોસી કે પુરઝોર મિસરએ જીસકા હરહર લફઝ એક રજઝકા અસર રખતાથા દેર તક દરબાર કે તમામ હાઝિરીન કો સાકિત વખામેશ ખનાએ રહે.

જમ્ય શોઅરાકો અપની તજઅ આઝમાઇયા દિખાનેસે પુરસત મિલી તો સરદારાન ફેઝાજને ઉઠ ઉઠકે સુલ્તાનકો મુઆરિક બાદદી. ઇત્મીઆતોં કે આઅદ સુલ્તાન એહલે દરબારકી તરફ મુતવજજેહ હૂવા ઓર કેહને લગા “બહાદુરાને ઇસ્લામ ! અલહમ્દોલિલ્લાહ કે આજ હમ સખ અપને વતનકો સુખર્ષે ઓર કામયાખ જાતે હેં. તુમ્હારી જીરઅત વ શુબ્બઅતને જો હદીયા તુમ્હારે નઝર કીયા હે યાઅની ખુતપરસ્ત ફેદી ઉનકી નિસ્ખાન તુમ્હારી કયા રાય હે ?”

મનસૂર—“હૂઝૂરકા ઇકબાલ હમેશાં યુંહી બલંદ રહે ઓર દુશ્મનકો સુલ્તાની અલમકે સામને યુંહી ઝિલ્લત નસીબ હો. મેરી રાયમેં ઇન સખ ફેદીયોં કો બિલફઅલ યુંહી હમારે સાથ ગઝની લેજના ચાહીયે. વહાં પહોંચકે હૂઝૂરકી મરઝીકે મુવાફિક ઇનકા ફેસલા કીયા જાય તો મુનાસિબ હો.”

સુલ્તાન—“મનસૂર ! અચ્છા મેં તેરી રાયકો તસ્લીમ કર લેતાહું. રાજાની લડકી જો તેરે સુપુર્દકી ગમથી વો કહાં હે ? ઝોર કયા વોહબી ગઝની ચલેગી ?”

મનસૂર—“જો હુઝૂરકી રાય મગર મેરે નઝદીક તો વો રહેમ ઝોર શક્કકતે સુલ્તાનીકી સુસ્તહિક હે. ઉસને એક જાનિસારે સુલ્તાનકે સાથ બહોત અચ્છા સુલક કીયાથા.”

એક આલિમે દરબાર—“હદીસમેં આયાહે કે “અકરમેા અઝીઝા કોમા ઝિલ્લા ” ઝોર બેશક અગર કોઇ મોઅઝિઝા શખ્સ ઝિલ્લતો મુસીબતમેં પડ જાય તો ઉસકે સાથ હુલુલખમકાન નેક સુલક કરના ચાહીયે.”

સુલ્તાન—“ઉસકે અયસે શરીફાના બરતાવકા મુઆયિઝા કયું કર કીયા જાયગા ?”

આલિમ—“હુઝૂર ! મેરે નઝદીક તો સખ્સે કયાદા યે મુનાસિબહે કે વો નિહાયત કદ્રો માંઝલત ઝોર ઇઝઝન વ એહતિરામ કે સાથ અપને આપ રાજ અઝમેરકે પાસ બેજદી જાય. ઇસ કાર રવાઇમે તમામ રાજાઓંપર, હુઝૂરકા બહોત અચ્છા અસર પડેગા. રાજા અઝમેર હુઝૂરકા દિરમે નાખરીદા ગુલામ હો જાયગા ઝોર ઉન્કી બેટીડી બી દિલ્લી આરઝૂ પૂરી હોગી. ઝોર કિલ્લ નઝર ઇન સખ આતોં કે ઇન્સાની હમીયત કા મતકાઝાબી થેહી હે”

સુલ્તાન—“મેને ઇસબારેમેં મનસૂરકો મુખતાર કર દીયા. મનસૂર ! તુમ બી ઇસ રાયસે ઇત્તિફાક કરતે હો ?”

મનસૂર—“હુઝૂર ! નિહાયત મુનાસિબહે (દિલ્લમેં) અગર્યેં મોહના યે મુતકે અપને દિલ્લમેં બહોત રંજદા હોગી મગર કયા કીયા

જાય. અબ્બ ઉસકે સિવા ઓર કિસી તહાં મુમકિન નહીં કે મુજહે ઈસ અગડેસે નજાત મિલે. ”

સુલતાન—“અચ્છા તો અબ્બયે તજવીજ કરના ચાહીયે કે યે લડકો કયુંકર ઓર કિસકે હમરાહ મહારાજ અજમેર કે પાસ બેજી જાય. ઇસ લીયે કે અબ્બ હમ રાજપૂતાનાકી સરહદસે બહોત દૂર નિકલ આવ્યે, રાસ્તે ડાકુઓં ઓર લુટરોંસે ભરે હૂવે હેં.”

મનસૂર—“ખુદ રાજકી ફાજકે બહોતસે લોગ ગિરફતારહેં ઉનમેં સે ચંદ ઓર લોગ મુન્તાખિયા કર લીયે જાએં જો રાજકી બેટીકો અપને સાથ લે જાએંજે ઓર ખાઅઝ રાજપૂત સુલ્તાનકે જાનિસારોંમેં શામિલ હેં ઉનમેંસે કોઇ મોઅજિઝઝ ઓર લાયક હુઝૂરકી તરફસે હમરાહ ચલા જાય. કયા ખૂબ હો અગર બલદેવસિંઘ જો એક અસેંસે હુઝૂરકે દામાને આશિયતમેં પરવરિશ પા રહા હે ઓર મુખ્તલિફ મોકાઓંપર આસ્તાને સુલ્તાનીકા જાનિસાર સાબિત હો ચુકા હે વોહ મોહના કે હમરાહ રવાના હો.”

સુલ્તાન—“મનસૂર ! મુજહે તેરી રાયસે ઇતિ ફાક હે ” બલદેવસિંઘ ઇસ શાહી ખયમેમેં એક તરફ મોઅદદત્ત બેઠા હૂવા થા. સુલ્તાનને ઉમ્મકી તરફ દેખા તો વો ફેરન ઉઠ ખડા હૂવા.

સુલ્તાન—“બલદેવસિંઘ ! તુમ મેરી તરફસે ઇસ લડકી કે હમરાહ જાય ઓર ઉસકો મેરી તરફસે ઉસકે ખાપકે પાસ બતોર હદીયે કે પેશકશ કરો. ઉસસે કેદ દેના કે તેરી સરતાખીને અગર્યે તુજહે ઇસ ઇન્આમ ઓર ઇસ દોસ્તાના તાઅલુક કે કામિલ ન રખ્યાથા મગર મેં તેરે સાથ શરીફાના બરતાવસે પેશ આતા હું. તેરી લડકી જીસકે ધરમત્રી યહાં નિગેહે દાસ્તકી ગઈ ઓર જીસકી ઇઝઝત વ આબરકો મેને બહોત હોશીયારી કે સાથ બચાયા હે વોહ

તેરે પાસ ઉસી તહં પાકદામન બેજી જાતી હે ઉસે અપને મેહ મિલમેં ખિઠા ઓર ઉસ ખુદાકા શુક અદાકર જસકી ખુદાઇકા વૃને અપને એ અતિ કાદે શિકંસે આજતક કબી નહી માના. મોહના નિહાયત શરીર ખયાલકી લડકી હે. ખબરદાર ! તુ ઉસકો નિહાયત ઈઝઝત ઓર તા અઝીમ કે સાથ લે જાના ઓર હમેશા ઉસસે બઅદબ પેશ આના.”

બળદેવસિંધ—(સરજીકાકર) “ ખુદાવંદ ! મે નિહાયત અદબકે સાથ ઉસકે હમરાહ જાઉંગા ઓર એહકામે સુલ્તાની કે બજાણનેમેં પૂરી સરગમીં દિખાઉંગા.”

સુલ્તાન—મનસૂર ! તુ જા કે મોહનાકો યે ખુશખબરી સુના ઓર અજમેર કે કેદીયોમેં સે જનજનકો વૃત્તાં બેજના ચાહતા હો ઉનકો મુનતખિયા કરલે કયું કે ઈસ ખારેમેં મેને તુજહે પૂરા ઈખ્તિયાર દિયા હે.”

મનસૂર યે શરૂકત આમેઝ ખિતાબેશાહી સુનકે ઉઠ ખડા હૂવા આદાબે શાહી બજા લાયા ઓર શાહી ખયમેસે નિકલકે રવાના હૂવા. રાસ્તેમેં વો અપને દિલસે ખાતેં કરતા કરતા જાતા થા ઓર નિહાયત પરેશાન થાકે મોહનાકો ઇસ મઝમૂનસે કયુંકર આગાહ કરે. વોહ અપને દિલમેં બખૂબી સમજા હૂવાથા કે મોહના ઇસ એહસાનકો એહસાન ન સમજહેગી. વો કિસી તહં નહીં ચાહતી કે અપને ખાપકે પાસ જાય મગર જમ અપની હાલતકા ખયાલ કરતા થા તો ઓર અપાદા પરેશાન હોતાથા, કયું કે ઉસકે નઝદીક યે કિસી તહં મુશ્કિન થા કે અપને દિલમેં દો મા અશ્કોંકો જગેહ દે કે આખિર ઉસને ઇસી અમ્રપર ફેસલા કર લીયા કે બેશક મોહના કો ઉરકે ખાપકે પાસ બેજદેના ચાહીયે. ઇસ કિસમકે ખયાલોમેં

મેહવ થા ઓર મોહના કે ખયમેકી તરફ ચલા જતા થા. જખ ખયમે કે અંદર દાખિત હૂવા તો વોહ અપની હવસ ઓર મોહનાકી મહોખત ભરી આખે દેખદેખકે ઓર દિલમે પરેશાન હોને લગા. મનસૂરકી સૂરતપર આસારે ફિક્ક દેખકે મોહના નિહાયત હી મહોખતકે લેહજમે પૂછને લગી “કયું, તુમ ઇસવકત શિકમંદ કયું હો ?”

મનસૂર—“કુછ નહીં.”

મોહના—“આખિર કુછ મા અલૂમતો હો.”

મનસૂર—“સુસ્તાનને ઇસવકત એક અયસા હુકમ દીયા હે જે શાયદ આપકી મરઝીકે ખિત્તા હો.”

મોહના—“કયા મેરેલીયે કોઈ સઝા તજીઝ કીહે ?”

મનસૂર—“નહીં, મુજહે હુકમ હૂવાહે કે આપકો મઝે આપકો ફોજકે ચંદ મુન્તખિખ અફસરોકે નિહાયત ઇઝઝત વ આખર કે સાથ આપકે વાલિદ મહારાજ અજમેરકો ખિદમત મેં રવાના કરે ઓર બલદેવસિંધ એક મોઅઝઝિઝ રાજપૂતકો જે સુસ્તાન કે જાનિસારોમેં હે આપકે હમરાય અજમેર તકે જાનેકા હુકમ હૂવાહે.” યે સુતકે મોહનાકી સૂરતમે આસારે હઝન વ મલાલ ઝાહિર હોને લગે ઓર એક આહે સર્દ ખીચકે કેડને લગી “મુજહે ઇસ ખાતકા અફસોસ હે કે સુસ્તાનકી તરફમે મેરે સાથ અચ્છા ખરતાવ નહીં કીયા ગયા. અચ્ચતો યે ઝુરર હે કે જયરામકો રિહાઈ દીખયગી ઓર વોહ મેરે સાથ પહોંચ કે કોઈ દકીકા દુશ્મનીકા ન ઉકા રખમેગા અખ વોહ મેરે ખૂતકા ખ્યાસા હે.”

મનસૂર—“કયા આપ ચાહતી હો કે જયરામકો રિહાઈ ન દી

નય ? ઓર યે આસાની મેરે ઈન્કાનમેં હે કે ઉસ્કો હમેશા કે લીયે હાં કેદ રખ્ખું યા ઉસ્કો કતલ કર ડાલું. અગર્યો યે દોનો અત્ર મેરી મરજીકે ખિલાફ હેં મગર આપકે કેહનેસે મેં ઇન ગુનાહોંકાબી રતકિમ હો જાઉંગા. ”

મોહના—“ મેં અપને લીયે કિસીપર જુદમ કરના નહીં ચાહતી, । મુજહસે કબી ન હોગા કે ઉસકી આખત કોઇ છુરી રાય દુઃ માપ ઉસકો સખસે પેહલે આઝાદી દીજયે વોહ અજમેરકા સચ્ચા રસ્ત ઓર મહારાજા જાનિસાર હે. ઉસને હમારે રાજકી બડી પડી ખિદમતેં કીહેં મેં કયું કર કહું કે આપ ઉસકો ન છોડીયે. રેશક છોડ દીજયે મગર કયા યે નહીં હો સકતા કે સખ છોડ દીયે જાએ ઓર મેં યહીં રહું ? ”

મનસુર—“ સુલ્તાન કે હુકમસે કયું કર સરતાખી હો સકતી કે ? (કુછ સોચકર) હાં, ખેશક સુલ્તાનકે ખિલાફ હોગા. અજઝ મુલ્કી જુરરતોંસે સુલ્તાન ચાહતે હેં કે મહારાજા અજમેરકા અપના એહસાનમંદ બનાલેં ઓર ઉસકે લીયે ઇસસે અયાદા મુનાસિખ કોઇ તદખીર ઉનકે ખયાલમેં નહીં હે. ”

મોહના—“ કયા યેબી નહીં હો સકતા કે મેં ખુદ સુલ્તાન ક સામને પેશ કી જાઉં ઓર ઉનકે સામને જાકે મેં દસ્ત ખસ્તા અર્જ કરું કે મુજહે યે ગવારા હયકે સુલ્તાનકી હમેશાં લોડી બની રહું મગર વહાં રાજા સાહબ કે પાસ ન બેજી જાઉં આપકો નહીં માઅવૂમ અખ મેં વહાં કિસી કામકી નહી રહી. આપ હજાર ઇત્મીનાન દિલાએં ઓર મેં હજાર કસમે ખાઉં મગર વહાં કિસીકો યકીન ન આપગા કે ઇતને દિનોં મુસલમાનોં કે કખ્જે મેં રેહ કે મેં બે ધર્મ નહીં દૂષ. હિંદુઓંકા એઅતેકાદહી અયસા વાકેઅ હૂવા હે ઓર

વો લોગ ઝરાસી ખાતપર બદ ગુમાન હો જાતે હેં ઝોર ઉનકે ખયાલ મેં અપની કોમસે જુદા કરને કે આચદ ઇન્સાન અપને ધરમ મેં રેહ હી નહીં સકતા.”

યે મુનકે નવજવાન મનસૂર ખામોશ હો ગયા ઝોર દિલમેં સોચને લગા કે “યે કિસીતર્હ મુમ્કિનહી નહી કે સુસ્તાન કે સામને યે અમિનતો ઇલતિમ અપની આરજુ ઝાહિર કરે ઝોર વોહ રાઝી ન હોજાએં ઉનકાનો યેહી મકસૂદ હે કે મોહના કા ઉસકે એહસાનાત-કા બદલા દેં જમ્મ યે અપને આપકે યહાં જાનેપર રાઝીહી નહીં તો વો હરગિઝ ઉસપર જમ્મ ન કરેંગે અમ કયા કીયા જમ્મ કુછ નહીં જાનતા ઝોર મેં જહાં તક ખયાલ કરતા હું ઇસકા યહાં રહેના મુજ હે અપને લીયે મુનસિમ નહીં માઅલૂમ હોતા.” મનસૂર યે સોચકે મુનશકિરસા હો ગયા. મોહના સમજ્હ ગઈ કે ઉસકી દર-ખવાસ્તને મનસૂરકો ખામોશ કર દીયા ઝોર ઇસ્કે અલાવા મનસૂર મેરે ઇસરારકી વજહસે એક ફિક ઝોર પરેશાની કે આલમ મેં હે, ઇન જઝબાત ને ઉસકે દિલમેં જોશ મારા ને પાક ઝોર સચ્ચી મહોજમતને પેદા કર દીયે થે એક ખેતાબી કે ફવરી જોશકે દિલમેં દયા કર ખોલી “મનસૂર ! અગર મેરી ઇન દરખવાસ્તોંકી વજહ સે આપ તરફુમેં પડ ગએ હેં તો મેરી ઇસ ગુસ્તાખીકા મુઆફ કીજીયે. મેં સુસ્તાન સે બી કુછ ન કહુંગી ઝોર મેરે હકમેં જો કુછ તજવીઝ કીયા ગયા હે મેં ઉસે ખુશીસે ગવારા કરતીહું ચાહે મુજહપર કિતનાહી બડા જુલ્મ હો જાએ મગર મેં આપકી મરજી કે ખિલાફ ન કરુંગી.”

ઇન ખાતોંને નવજવાન મનસૂર કે દિલપર બડોત બડા અસર કીયા. ઉસકે દિલમેં ફિર ઇન ખયાલાતને હુજૂમ કીયા કે “અફસોસ !

મેં અપની મોહસિન શાહઝાદી મોહનાપર ઝુલ્મ કરતાહું. અબી તક તો ગનીમત હે કે ઉસકે ખયાલ મેં સારા ઇલાકામ સુલ્તાનકે સર હે, અગર કહીં ખુદા ન ખવાસ્તા ઉસે યે માઅલૂમ હો જાએ કે મેં ખુદ ઇસ રાય ઓર ઇસ તજવીઝકા મુહરિક ઓર ખાની હું તો ઉસકે દિલપર કિતના બડા સદમા ઝુઝરે ? આહ ! કયા કરું ? અબ તો ઇસકે યહાં રહનેમેં ઓર ખરાબી હે. ઇસલીયે કે અગર યે યહાં રહેગી તો ઉસે ઝુઝર માઅલૂમ હો જાએગા કે યે મેરીહી રાયથી કે શાહઝાદી મોહના અજમેર ભેજદી જાય. ઓર ઉસવકત ઉસકી નઝરમેં મેરી બડી સુખકી ઓર બેઇઝઝતી હોગી. ફિર બી ચેહી મુનાસિખ હે કે યે અજમેર ચલી જાય વહાં જો કે મેરા ખયાલ ઉસકે દિલસે નિકલ જાયગા ઓર યે ઉન તમામ ફામી જિલ્લોતોસે બી મેહફૂઝ રહેગી જો ઇસકો અપની ફામમે નસીખ હોતીં. અફસોસ ! ઇસકી મહોબ્બતને મેરે દિલમેં બી જગે કર લીહે ઓર મેં શાયદ અરસે તક મોહના કે ખયાલમેં મેહવ ઓર મોહનાકી સુરત કા દીવાના રહુંગા.” યહાંતક કેહને પાયા થા કે ખાદમાને આકે અર્જ કીયા ” હુઝૂર ! પેહરેકા સિપાહી અર્જ કરતા હે કે બલદેવસિંધ સુલ્તાનકે હુકમકી તઅમીલ કે લીયે મએ અપને દીગર સવારોંકે દરવાઝેપર હાઝિર હૂવે હે. ”

ઇસ આવાઝ કે સુનતેહી મોહનાને હઝાર ઝખ્ત કીયા ઓર લાખ રોકા મગર ઉસકે ચેહરેકા રંગ ઉઝ મયા ઓર ઘમરાકે કેહને લગી “કયા અબ ચેહી ફેસકા હો ગયા કે મેં આપસે જુદા હોઉં ગી ? ઓર કયા અબ આપનેબી ગવારા કર લીયા કે મેં સિયાહર અનકે વતન જાઉં ? ”

મનસૂર—“મેરે નઝદીક તો આપકે વહાં જાનેસે રાજા

સાહબકા કલેબ ઠંડા હોગા ઓર તમામ અજમેરકે લોગોં કા ખેઇ-તેહા મસરરત હોગી. હાં અગર આપકે સાથ યહાં કિસી કિસમકી ઝિયાદતી કીબતી ઓર આપપર જખો તશદ્દુદ હોતા યા આપકે ઉસૂલે મઝહબકે ખિલાફ કોઇ કાર રવાઈ કી બતી તો શાયદ વહાંકે લોગ આપકો અફસોસ ઓર હસરતકી નિગાહસે દેખતે ઓર યુંતો ધરધર ખુશીકે શાદિયાને બજેંગે.

મોહના—“આપ હિંદુ ધરમસે અભીતક વાકિફ નહીં હેં મેં નેતો કેહ દીયા કે વહાં ખ્વાહ મ ખ્વાહ બદ ગુમાની હોતી હેં યેહી કયા કમ હેં કે મેં આર્યાવૃત ઓર હિંદુ દેસસે નિકલકે ઉનકે એઅતિકાદકે મુવાફિક ફિર મલેકશોં કે દેશ મેં આગઈ ઉનકે નઝ-દીક ઇતનેહીમેં આદમી બે ધરમ હો બતા હે.”

મનસૂર—“અફસોસ સુલ્તાની હુકમસે કોઇ ચારા નહીં મેરે નઝદીક તો અબ આપ બાઇયે ઓર ખુશી ખુશી અપને વાલિદસે મિલીયે. સુલ્તાની હુકમકી તબદીલી અબ કિસી કે ઇમ્કાનમેં નહો હે.” ઇતના કેહ કે મનસૂર થોડી દેરતક ખામોશ રહા ઓર ફિર ખુદ ખુદ ચોંક કે કેહને લગા : “અહો ! બલદેવસિંધ દેરસે બાહિર ખડે હેં ઓર મેં જયસે ઉનકા આના બૂઝ હી ગયા. મોહના ! આપ અબ સફરકા સામાન કીજીયે, મેં અભી વાપિસ આઉંગા.”

યે જુમ્લા સુનકે શાહઝાદી મોહનાને હસરત વ અંદોડકી વઝઅ-સે નિહાયત માયુસી કે સાથ સર જહુકા લીયા ઓર નવજવાન મનસૂર અપની કારરવાઈ પર પચતાતા ઓર ગમ ખાતા હવા ખય-મેસે બાહિર નિકલા. સુલ્તાન મેહમૂદ કી ફોળે ઝરર મોજકા વફાદાર બનિસાર બહાદુર બલદેવસિંધ ઇન્તેઝારમેં ખડા હવા યા મનસૂરકી સૂરત દેખતેહી ઉસને ફોળ કાઇદેસે સલામી દી ઓર દરત બસતા ખડા હો ગયા.

મનસુર—“ બલદેવસિંધ ! તુમને સફરકા સામાન કર લીયા ? ”

બલદેવસિંધ—“ સખ સામાન હો ગયા. ”

મનસુર—“ કિસી ખાતકા ઇન્તેઝારતો નહીં હે ? ”

બલદેવસિંધ—“ કિસીખાતકા નહીં આપકા હુકમ હો ઓર મેં અજમેરકી તરફ રવાના હોઉં. ”

મનસુર—“ અચ્છાતો એક ઉમ્દા સુખપાલ મંગાવ ઓર ખબરદાર ! ઇસકા ખયાલ રહે કે મોહનાકો રાસ્તે મેં કિસી ખાત કી તકલીફ ન હોને પાય અગર ઝરાબી તકલીફ હૂબહે તો તુમહારે હકમેં નિહાયત મુઝિર હોગા ઓર વહાં હર તરાહસે રાજ અજમેર ઓર ઉસકે તમામ દરબારદારોં પર ઝાહિર કરદેના કે મોહના નિહાયત અરમત મઆય લડકી હે ઓર ઉસ્કી અરમત વ પાક દામની મેં કિસી કિસ્મકા ફર્ક નહીં આને પાયા. ચેબી કેલદેના કે ઉસકે ખાને પીને કે લીયે બી હિંદૂ ધરમંક સુવાદિક પુરી એલતિયાત સે ઇન્તેઝામ રખ્યા ગયા થા. ”

બલદેવસિંધ—“ મેં ચે તમામ ખાતોં ખખુખી રાજ કે ઝહેન નશીન કર દુંગા આપ સુતમઘન રહીયે ખુદ સુલ્તાનને મુજહે ઇસ અમ્રમેં હિનાયત દરમા દીહે ઓર અખ ઉજલત દરમાઇએ કયું કે થોડા દિન બાકી હે મેં આજહી ઇન ઘાટીયોંસે નિકત જાઉંગા ઓર સુખહસે હિંદોસ્તાન કે ખુલ્લે મયદાનોંકા સફર કરકે બહોત જલ્દ અજમેર પહોંચ જાઉંગા. ”

મનસુર—“ આપકે હમરાહ કિતને સવાર જાએંગે ? ”

બલદેવસિંધ—“ મેરે સાથ મેરે કુલ હમરાહી જનકા શુમાર

દસ હઝારહે અગર આપ ઝુરત સમજહેં તો થોડેસે ઓર સુલ્તાની સિપાહી બી સાથ લે હું. ”

મનસૂર—“ નહી, દસ હઝાર જવાન કાશી હેં કાઈ જંગી મોહિમ નહીં હે સિફ્ત ખતોર સફારતકે જનાહે ઇસકે લીયે જેબી બહોત હેં મગર હાં દોચાર તુર્ક ઓર ગઝની કે અફસર બી હોંતો અચ્છા હો કયુંકે વો સુલ્તાની વકઅત ઓક ઇઝઝતકો રાજા અજ-મેર પર અચ્છી તહ્ જાહિર કર દેંગે. ”

ખલદેવસિંઘ—“ આપ જીન જીન લોગોકા ફરમાઇયે મે હમરાહ લે હું. ”

મનસૂર—“ તુમ કો ઇખ્તિયાર હે જીન અફસરોંકો ચાહો અપને હમરાહ લેલો અખ મુજહે ઝયાદા ખાતોંકી કુરસત નહીં સવારીયાં મંગાવ. ” જે કેહ કે મનસૂર અંદર આયા ઓર શાહ-ઝાદી મોહનાકી તરફ દેખ કે કહેને લગા “ અખ સખ ખાતોંકા સા-માન હો ગયા જલ્દી તૈયારી કીજયે કયું કે સ્વારી ઓર વો સખ-લોગ બે આપકે હમરાહ જાએંગે હાઝિર હો ચુકે. ”

ઇસ જુમ્હેને મોહનાકો ખિલકુત સુસ્ત ઓર શકિસ્તા દીઝ કર દીયા હુજૂમે યાસને અખરદસ્તી ઉસ્કા સર જહુકા દીયા. આહ ! ઉસ્કાસર અયસા જહુકાકે કિસીતહ્ ઉંઠનાહી ન થા. દેરતક ઇન્તેઝાર કરકે મનસૂરને જહુકકે દેખાતો ઉસ્કે રખસારોંપર આંસૂ જરી હેં. અગર્યે આવાઝ નહીં નિકલતી લેકિન આંખેં ગોયા આંસૂઓંકે દરીયામેં એક ડુબતી હૂઈ કસ્તીકી તહ્ ડગમગા રહી હેં જે આલમ દેખ કે મનસૂરકે દિલપર ગોયા એક તીર લગા, ઉસ્કાબી દિલ ભર આયા ઓર કેહને લગા “ મોહના ! કાઇ રોનેકી ખાત નહીં હે જે તો ખુશીકી ખાત હે કે તુમકો અપને આપકી ઝિયારત નસીખ

ી વતનકી સુરત નજર આયગી વોહ માં જસકો તુમ્હારી મુશ-
 1 મેં ખુદા જાને કયા કુછ સદમા હોગા તુમકો સીનેસે લગા કે
 ના કલેજા હંડા કરેગી ”

ઇન બાતોં ને મોહનાકા દામને સખ ચાક કર દીયા ઉસમે
 કુલ સુકુતકી તાકત ન રહી એ ઇખ્તેયાર એક ‘આહ’ ખીંચ
 હા “મનસૂર ! અબ તો મેં જાતી હૂં અબ કયા ઝુરરત હે કે
 ને દિલી ખયાલાતકો મખ્શી રખૂં સુનો મેં અપને દિલસે
 ધુર હૂં હઝાર કુછ હો યે દિલ તુમ્હારે ખયાલ કો કલી ન ભૂલે
 તુમને મુજહે છોડ દીયા ઓર મુજહસે બેતઅસ્લુકી ઝાહિરકી
 1 મે સચ કહેતી હૂં જહાંતક મેરે ઇમ્કાન મેં હોગા તુમ્હા-
 પીછા ન છોડુંગી ઇસ વક્ત જાતી હૂં મગર વોહદિન બહોત
 1 આને વાલા હે કે મેં તુમ્હારે પાસ મવજૂદ હોઉંગી જો
 કેહના થા મેં કેહ સુકી અબ મેરે સવાર હોનેકા ઇન્તેઝામ
 ”

ઇન બાતોંને કુછ અયસા અસર કીયા કે ખયમેમે હર
 ર તરફ સુકુત હો ગયા મનસૂરને તો નદામતસે સરજહુકા
 ઓર અઝરા ઓર લયલા નિહાયત વહેશત ઓર હયરતકી
 1 હોંસે મોહનાકી ઉન ચિતવનોં કો દેખને લગીં જો ગોયા કિસી
 સીધી હોને કો નહીં આતીથીં લયલા આગે બઠી ઓર
 ના કે રૂખસારોંસે આંસૂ પૂંછને લગી. હમદદીં કે ઇન
 1 ત કે સાથ લયલા ઉસકી તસલ્લી વ તશક્કી કે લીયે ઝખાન-
 1 યે કલમાત કેહતી જાતીથી “ખારી શાહઝાદી ! હમ સખ
 1 કે એહસાન મંદ હેં. આપકી શકિસ્તાદિલી દેખ કે હમારે દિ-
 1 લ બહોત બડા સદમા હોતા હે. ખુદા કે લીયે ઝખત કીજીયે.

મેં દુઆ કરતી હું ઓર આરજી મંદ હું કે ખુદ આપસે ફિર ખહોત જલ્દ મિલાય ઓર ये કાઈ ત.અજબુઅકી ખાત નહીં. સુલ્તાન થોડે હી દિનોમે ફિર હિંદોસ્તાન આઅંગે ઉસ વકત મન-સૂર ઓર હમ સખખી આકે આપસે મિલેંગે. ”

મોહના—“ અખ ઇન ખાતોંકા ઝિક ન કરો. મેરી.કિસ્મતહી અચ્છી નથી અખમેં તુમસે રૂખ્સત હોતી હું. ” ઈતના કેહ કે લયલા કે ગલે લિપટ ગઇ. લયલાસે બી સખ ન હો સકા ઓર ઉસકે રૂખ્સારોં પરબી આંસુ જારી હો ગયે. વોહ બોલી પરીવશ અ-ઝરા જીસકી પ્યારી સુરતહીકા ये કરિશ્મા થા ઉસકે દિલ પર બી ઈન કારરવાઇયોંકા અજબ અસર પડ રહા થા. વોહ ખામોશ બેઠી થી. કબી મોહનાકી સુરત દેખતીથી ઓર કબી મનસૂર કે ચેહરે પર ગોર કરતી થી. ઉસકો ઇસકા મુલક ઈસ્મ ન થા કે ‘ મોહના મજબુરન કયું અપને આપકે ઘર બેજી જાતી હે. ’ ખાર ખાર ઉસકે દિલમેં મોહના પર તરસ આતાથા ઓર વો ઉસકો ઝખ્ત કરતી થી, દિલબર આતા થા, આંખોં મે આંસુ ડમડખા આતે થે ઓર વોહ નિહાયત ખમોશી કે સાથ સખકી આંખેં ખચાકે ઉન ઉમૂરકો દિલહી દિલમેં દખા દેતીથી.

લયલાસે રૂખ્સત હો કે મોહનાને અઝરા કી તરફ દેખા ઓર ઝરા ખલંદ આવાઝસે કેહને લગી “ અઝરા ! આવ તુમસેબી રૂખ્સત હોલું. શાયદ મેરી સૂરત તુમ ફિર ન દેખ સકો. યા મુજહી કે અખ ફિર તુમહારી ઝિયારત કરનેકા મોકઅ ન મિલે. ” ये કેહ કે ખુદ બઠી ઓર અઝરા સે લિપટ ગઇ. દેર કે ખાઅદ અઝરા કેા છોડા તો ઉસકે ગુલાખી રૂખ્સારબી આંસુઓંસે બીગે હુવે ये. ઉસકો રોતે દેખ કર મોહના બોલી “ અઝરા ! તુમ અપને સાદે

દિલ કો કયું ગમગીન કરતી હો. ?” ઇત્ના કહા ઓર ઉસકે રૂખ્સારોં પર એક ગર્મ નેશીકા બોસા દે કર કેહને લગી “ આહ ! ઇન રૂખ્સારોંહીને મુજહ પર જુદમ કીયા. ” ઇસ બુમ્દે ને ઉન તમામ લોગોં પર ને ખયમે મેથે ખુદા જાને કયા જાહૂ કરદીયા કે સખ એક હયરત ઓર સન્નાટે કે આલમ મેં આ ગએ. મનસુર ને દે-રસે સર જહુકાએ હુએ થા ઓર મોહના કી હર હસરત દિવાનેવાલી કાર રવાઈકે દેખનાહી નહીં ચાહતા થા યકબચક ચોંક પડા ઓર નેઝ લયલા ઓર અઝરા મેંસે હરએક એક દુસરેકી સુરત દેખને લગીં ઉસવકત અયસા સન્નાટા પયદા હો ગયાથાકે કિસીકે કિસી-તર્ફે કોઈ લક્ઝ ઝખાનસે નિકાઝને કી જુરઅત ન હોતી થી આ-ખિર મોહનાહીને નિઝરસુમે સુદન કો તોડા ઓર કેહને લગી “ અખ ઇસ સોહઅતકા ખાતિમાહે, મુજહે નેં કુછ કરના ચાહીયે થા કર ચુકી, અખ ઇજ્જત દીજીયે કે મેં ‘સવાર હોઉ’ ” અસલ મેં મોહના સમજહ ગઇ થી કે ઉસકે રૂખ્સત કરનેકા ખાતી ખુદ મનસુરહી હે વો અઝરા કી તર્ફ બોલી ન થી. અગચેં કમસિનથી મગર ઈસ્મી ત્રિયાકત ઓર નેહરે શુનઅતને ઉસે પૂરા તજુર્બા-કાર બના દીયા થા. યે અજીઅ ખાતથી કે મોહના નેં નેં જયાદા બેતાખી ઝાહિર કરતીથી વોંવોં અઝરા કી સુરતસે બહોત જયાદા સિતમકશી ઓર હઝનો મઝાઝ કે આસાર ઝાહિર હોતે જતે થે બહે બાઅઝ અવકાત ઉસકી ચીને જીખીનસે ઝાહિર હોને લગતા થા કે વોહ સખત ગઝમ આલુ દહે. ઇસ વકત ઉસકે ઉન તખ્વી નેશોંકી તરફ બી બિલકુલ તવજ્જનેહ નહીં કી ગઇ આખિર મોહ-ના કો ઇન સખસે જુદા હોના પડા.

મનસુરને ઇસવકત અપને દિલકો ઇન્તિહા દરજે કા સખત

ખના લીયા થા મોહનાને જયસેહી સવાર હોનેકી ઇજ્જત તલખકી વોહ ખયમે સે બાહિર નિકલા ઓર હુકમ દીયા કે ‘ મોહના સુખ પાલ મેં સવાર કરાદી જય ! બાહિર આનેકે બાઅદ જો દુસરા હુકમ ઉસને દીયા વોહ ચેહથા કે “ બલદેવસિંધ જોકે રાજપૂત કેદીયોંકા દેખકે ઉનમેંસે જયરામ કો ઓર દસ બારા ઓર અફસ-રોંકો અપને હમરાહ લે આય જીતકો રિહાઇ દીજયગી ઓર શાહઝાદી મોહના કે સાથ વોહ બી અજમેર જાએગે. ”

બલદેવસિંધને ઇસ હુકમ કી ફવરન તઅમીલકી ઓર જય સખ સામાન દુરસ્ત હો ગયા ઓર કેદીયોંમેંસે આઝાદ કરને કે લીયે લોગ મુનતખિય કર લીયે ગએ તો મનસુરને રવાનગી કા હુકમ દીયા ઓર બલદેવસિંધ કે દસહઝાર હમરાહીયોંકા ગિરોહ શાહઝાદી મોહના ઓર દીગર કેદીયોંકા લે કે ઇસ્લામી લશ્કર ગાદસે રવાના હુવા. મનસુરને અગચે દિલપર જખ્ખ કરકે ઇન સખ બાતોં કી તાઅમીલ કરાદીથી મગર દિલ પર જો જો ચોટેં મોહના કે ગમોઅં-દોહકી વજહસે પડી થીં ઉનકો ખવાહ મખવાહ બાઅદ મેંઉલરના ચાહીયે થા. મોહનાકા સુખપાલ રવાના હોતેહી ઉસકે દિલસે બેસખીકે આસાર નુમાયાં હોને લગે જખ્ખ તક શાહઝાદીકી સવારીકા જીજીસ નઝરકે સામને રહા ઉસકી નઝર ઉધરસે હટતીહી નથી. અપને ખયમેં કે દરવાજે પર ખડા હસરતો અંદોહ કે સાથ ઉન લોગોંકો દેખ રહા થા જો શાહઝાદી મોહનાકો લીયે જાતે થે આખિર વોહ લોગ એક પહાડી કી આડમેં આ ગએ ઓર ઇધર આંસુઓંને મનસુરકી આંખો પર બી પરદે ડાલ દીયે થે. વોહ અપને દિલહી દિલમે અપને આપકો લાઅનત વ મલામત કરતા હુવા અપને ખયમેમેં આયા ઓર પલંગ પર મૂંહ છુપાકે પડ રહા.

દુસરે રોઝ સુલ્તાન મેહમૂદ કે લશ્કરને મગરિયકી તરફ આગે
ફેર્ય કીયા ઓર યેસબ લોગ ગઝનીકી તરફ રાહી હુવે.

દસવાં બાબ.

હિંદોસ્તાનકા દુસરા સફર.

અબ હમ તારીખકે ઉતને વરક ઉલ્ટે દેતે હેં કે ઉસ વકતસે
જબકે હમને નવજવાન મનસુરકા ઓર હુરસીમા અઝરાંકા છોડા દે
દો બરસ ગુઝર ગયે. હમકા નહીં માઅંલુમ કે ગઝનીમેં સુલ્તાન
મેહમૂદ ગઝનવી ધત્તે સાલ તક કિસ કામમેં મશગુલ રહા. બઝાલિર-
યે મુદત સિફ સસ્તાને ઓર ઇત્મીનાનસે બસર કરને મેં ગુઝરી,
કયું કે અપની ઉમ્દા શિકારગાહ યાઅને સરઝમીને હિંદ મેં ઉસને
ઇસ ઝમાનેમેં તવજ્જોહ નહીં કી. દો બરસ કે બાઅદ ઉસકે
દિલમેં ફિર ફતેહમંદીકા જોશ પેદા હુવા ઓર ઉસને કસદ કીયા કે
દો બારા હિંદોસ્તાન પહોંચ કે નુસરતો ઇકબાલ કે ફરેરે ઉડાય.
હિંદોસ્તાન બી ધત્તે ઝમાને તક એક સુફત કે આલમમેં રહા. બાઅ-
ઝ ગેયરતમંદ ઓર પુરજોશ રાગબોંને અલબત્તા કાશિશકા કે
બાહમ સિલસિલએ ઇત્તિફાકકા જોશ ફેલા કે મુસલમાન મલેકશોંકા
આયાવૃત કે પાક સખ્તઝારોસે અયસી સખ્ત શિકસ્ત દે કે નિકાલેં
કે ફિર દોબારા ઉન્હેં પેશકદમીકી જુરઅત ન હો, મગર હિંદોસ્તાન
ઓર ઉસકે દોસ્ત ઉનદિનોં અયસી ગફલતકી નીંદ નહીં સોયે થે કે
મેહમૂદ કે એકહી હમ્લે મેં ચોંક ઉઠતે. અગર્યેં ઉસકે બાઅદ બાઅઝ
મર્તબા પૂરા જોશ હો ગયા, મગર મેહમૂદ કે દુસરે સફરતક પૂરે

હિંદોસ્તાન મેં ઉરકે દફ્તર કરનેકા ખયાલ નહીં પયદા હૂવાથા. રાજા અજમેરકા મેહમૂદ ગઝનવી કે ઉસ દોરતાના અરતાવને પૂરા ઇતમીનાન દિલા દીયા થા, ઉસે ખયાલબી ન થાકે મેહમૂદ ઉસ્કી તરફકા રૂખ કરેગા. વોહ અપની બેટીકી સૂરત દેખકે ઇન્તેહાસે ઝયાદા મેહમૂદકા મમનૂન વ મશકુર હો ગયા થા. ઉરકો દોખાતોંપર જીતની ખુશી હોતી ઝેખાથા. એકતો યે કે મોહના જોયસી પાકન ફસ ઓર બહાદુર લડકીને ફિર અપને આપકી આંખોકો આકે ઠંડા કીયા. દૂસરે યે કે ઉરકે વઝીરકા હોનહાર ઓર શુબ્હા બેટા જયરામ ફિર આકે રાજા કે તખ્ત કે સામને દસ્તબસ્તા ખડા હોને લગા. યે હમ અબી નહીં કેહ સકતે કે ખુદ મોહના કે દિલપર કયા ગુઝર રહીથી. ઓર ઉરકે દિલકે સાથ નવજવાન મનસૂરકા ખયાલ કયા કાર રવાઇ કર રહા થા. બહર હાલ ઉસને બઝાહિર અસ્થાબ યે ઝમાના નિહાયત તહમ્મુલ ઓર સુકુતો ખામોશી કે સાથ બસર કીયા.

દૂસરે બરસ સુલ્તાન મેહમૂદ એશી રાહત ઓર સુકુતો ખામોશી સે ઉકતા ગયા, ખયાલી આલમમેં ઉસને અપની નઝરકો હર ચહાર તરફ દોડાયા, મગર હિંદોસ્તાનસે અચ્છા ખુશસોદા જોલાન ગાહ ઓર કાઇ ન નઝર આયા. મુસમ્મમ ધરાદા કર લીયા કે ફિર ઉસ સરઝમીનપર જાકે અલમે ફત્હ ઉડાયા જાય. દુન્યાવી હેસીયતસે ફતેહમંદી કે સાથ સલ્તનતકો તરફકી હોગી ઓર દીની હેસીયતસે ગાઝીકા ખિતાબ મિલને કે અલાવા છુત પરસ્તી કે મિટાને ઓર તવહીદ કે ફેલાનેકા સવાબ હાસિલ હોગા. યે ધરાદા કરકે ઉસને કુચકા હુકમ દીયા. હુકમ પાતેહી તમામ ગઝની મેં એક જોશ ફેલ ગયા. દુનિયા તલબેને હિંદોસ્તાનકી મઝલૂમ લોંડીયોં કે ખુશ હો કે દેખા કે ફિર ઇનસે અચ્છી અચ્છી ગુલ એહરા લોંડીયાં હાથ

બાએંગી. બહાદુરોને અપને અસલહા જીતકી જીત્તા બરસોં બેકાર રેહને સે માંદ હો ગઇથી ગેરસે દેખે કે અમ ફિર ધનપર નયે સરસે જીત્તા આ બયગી ગરઝ એક બહોત બડા બેશ ગઝની ઓર ખુસુસન સુલ્તાન મેહમૂદકી ફેજકે સિપાહીયોં મેં પેદા હો ગયા. યે અયસા બેશ થા જીસ્કા નતીબ સિવા ૫૨૯ વ ઝફરકે ઓર કુછ હોહી નહીં સકતા થા ઓર ઉસી બેશને ઇસ્લામકા હિંદોસ્તાન મેં કામચાલ કરાયા.

મગર ઇસસે એક બરસ પેસ્તર ઓર વાકેઆ હૂવાથા જીસને હિંદોસ્તાનપર પોશીદાહી પોશીદા બહોત બડા અસર ડાલ દીયા. ખુખારાકા રેહને વાલા એક મુસલમાન આલિમ જીસ્ને ઇસ્મે ફિલસુફા ઓર ખુસુસન ઇસ્લામી કલામ મેં બહોત બડી બસીરત હાસિલ કીથી ઉસે શોક પેદા હૂવા કે હિંદુઓંકી મુકદ્દસ ઝમાન સંસ્કૃત હાસિલ કર કે ઉનકે ઉલૂમ ઓર ઉનકે ફિલસુફાસે સુરે રહાની હાસિલ કર લે. વો કોઇ સિપાહી ન થા કે ગઝની ઝંડે કે નીચે આકે હિંદોસ્તાનકે સખ્ખાઝારોંપર અપની વકૂઅતકા સિકા બિડાના; વોહતો એક દીનદાર ઓર ઝાહિદ મશરૂબ આલિમ થા ઉસને કઇ બરસ હિંદોસ્તાનકી સરહદપર કયામ કર કે હિંદુ મઝાહિરત ઓર હિંદુ મુરવવીબ ઝમાનમેં મલેકા હાસિલ કીયા, ફિર આગે બદા ઓર હિંદોસ્તાન કે તમામ મુકદ્દસ મુકામોંકી હિંદુઓંકી તર્હ ઝિયારત હાસિલ કરકે વોહ વસ્તે હિંદ કે સેહરાઓં મેં ધુસા. ઉન મકામાતકા મરકઝ અબમેર થા લિહાઝા ઉસને અબમેર પહોંચ કે ખાસ હિંદુ બિરહમનોંકી તર્હ એક મંદર મેં સુકુનત ઇખ્તિયારકી. હિંદુઓંગ ઉસે અપના બહોત બડા પેશવા ઓર મુકતદા ખયાલ કરતે થે ઓર વોહ અકસર પૂજ કરાને કે રૂમ કોબી શાયસ્તગીસે અન્નમ

દેતા થા. ઇસ આલિમકા નામ યહયા ઇબ્ને ઝિકરીયા થા, લેકિન ઉસ હોશિયાર આલિમને અપના યે નામ હિંદોસ્તાનકે આહિરહી છોડ દીયા થા ઓર અજમેર બલ્કે તમામ હિંદોસ્તાનમેં ઉસને અપને લીયે મહારાજ કરશન એક હિંદૂ નામ તજવીઝ કર લીયા થા. ઇસ નામને બહોત શોહરત હાસિલકી. વાકઈ યહયાને અપની આહિરી રિયાઝતોં ઓર નફસકુશી થોસે ઇસ નામકો હિંદૂ પંજિલક મેં બહોત શોહરત દે દીથી.

એક રોઝ યહયા યા મોબૂદા મહારાજ કરશન મંદર કે મુત-અલિક ઠાકુરદારેકી એક કાકડી મેં તનહા બેઠા થા. ઉસ ઝમાને મેં ઉસકી યે કાશિશ ચલી જતીથી કે અકસર તનહાઈ કે આલમ મેં ઉન ઉમ્મલપર બેઠા હિંદૂ કિતાબોંસે અખજ કીયા કરતાથા અરબીમેં કિસી ન કિસી કિસમકા રિમાર્ક કર લીયા કરતાથા. લિહાઝા ઉસને યે તનહાઈકા મોકઅ ગનીમત જાના ઓર કલમ દવાત લેકે અરબી ઇબ્નારતમેં કુછ લિખતે લગા. થોડી સો ઇબ્નારત લિખ કે ઉસને અવરાફ સામને ડાલ દીયે થે ઓર દિલમેં બેઠા કુછ સોચ રહાથા કે યકાવક એક બિરહમન જસને ઉસકે ચેલે હોનેકી ઇઝઝત હાસિલ કીથી આ ગયા ઓર ગુરૂકા નમતલ્લેકી કિતાબતપર ગોર કરતે ઓર લિખતે દેખકર હયરતમેં આકે પૂછતે લગા “ગુરૂ ! યે આપ કયા લિખ રહે હે” ઓર જાનસી બાબામેં લિખતે હો ?”

મહારાજકરશન—“ અચ્ચા ! તુમ નહીં જાનતે યે એક બાબા હે બે દખખન દેશમેં બોલી જતી હે. મેં ઉધર બહોત દિનોં તક રહા હું ઓર વહીં મેને યે બાબા સીખી હે. ”

ઉસ બિરહમનને ઉસ્તાદ કી ઝખાનસે યે સુનકે આહિર તો સુકુત કીયા મગર દિલમેં ઉસે કુછ શક હો ગયા. ઉસી દિન ઉસને

ਮੰਦਰੋਂ ਦੂਸਰੇ ਪੁਸ਼ਰੀਯੋਂਮੇਂ ਧੇ ਘੁਮਰ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਰਦੀ ਸਯ ਲੋਗ ਘਿਗਡ ਗਏ ਔਰ ਕਰੀਯ ਥਾ ਤੇ ਮਸਨੁਖ ਮਛਾਰਾਯਕਰਸ਼ਨ ਸਾਫ਼ਯ ਪਰ ਛੋਖ ਆਇਤ ਨਾਜ਼ਿਕ ਹੋ ਜਯ. ਗੁਨੀਮਤ ਧੇ ਛੁਵਾ ਤੇ ਆਯਯ ਲੋਗੋਂਕੀ ਤਯ-ਵੀਯਸੇ ਖਸ ਅਯਯੀ ਖਤਿਲਾਯ ਰਾਜਕੋ ਕੀ ਗਧ ਔਰ ਰਾਜਲੀ ਦਿਲਮੇਂ ਗੋਰ ਕਰਨੇ ਲਗਾ ਤੇ ਕਯੁੰਕਰ ਮਾ.ਅਲੁਮ ਹੋ ਤੇ ਧੇ ਪੰਡਿਤ ਕਿਸ ਭਾਥਾ ਮੇ ਲਿਖਤਾ ਹੇ ਔਰ ਅਲੁਮੇਂ ਤਾਨ ਡੇ. ਖਸ ਰਾਜਕੋ ਅਧਸ਼ਾ ਛੁਵੇ ਤਕਰੀਯਨ ਐਕ ਛਤਾ ਗੁਜਰਾ ਹੋਗਾ ਔਰ ਸ਼ਹੇਰ ਤੇ ਅਛੋਤ ਕਮ-ਲੋਗ ਹੋਗੇ ਭਨਕਾ ਖਸ ਵਾਕਯੋਕੀ ਘੁਮਰ ਨ ਹੋ ਗਧ ਹੋ.

ਸਾਫ਼ਯਾਦੀ ਮੋਛਨਾ ਜੋ ਅਯਯਮੇਰ ਆਨੇ ਤੇ ਆਯਯ ਸੁਰਤ ਔਰ ਮੁਖਮਛਿਕ ਰਹਾ ਕਰਤੀ ਥੀ. ਅਥਾਵਾਮਰੀਂ ਧੇ ਯੋਧ, ਉਸੇ ਔਰ ਪਯ ਮੁਧੀ ਯਨਾਯ ਰਖਤਾ ਥਾ ਤੇ ਉਸਯੀ ਗੁਜ਼ਿਸ਼ਤਾ ਕਾਰ ਰਵਾਧਯੋਂਕੋ ਯਯਰਾਮ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨ ਕਰੇ ਜੋ ਉਸੇ ਵੀਧੇ ਮੁਯਯ ਅਛੋਤ ਅਧੀ ਅਧਨਾਮੀ ਔਰ ਯੇ ਖਯਯਤੀਕਾ ਹੋਗਾ. ਸਿਵਾ ਖਸਕੇ ਮਨਸੁਰ ਕਾ ਐਕ ਅਥਾਵਾਮੀ ਮੋਛ-ਨਾ ਤੇ ਦਿਲਮੇਂ ਹਰ ਲੇਛਯਾ ਰੇਛਤਾ ਥਾ ਔਰ ਨੇਯ ਉਸਕੀ ਵਯਯਸੇ ਮੋ-ਛਨਾ ਅਪਨੇ ਉਪਰ ਐਕ ਯੇਤਾਯੀਔਰ ਯੇ ਫ਼ਰਾਰੀਕਾ ਅਸਰ ਨੁਮਾਯਾਂ ਪਾਤੀਥੀ. ਹਮ ਯਥਾਨ ਕਰ ਯੁਕੇ ਹੇਂਕ ਮੋਛਨਾਨੇ ਭਨੇ ਕਮਾਵਾਤ ਅਛੇ-ਸੀਯਤ ਐਕ ਸੀਪਾਛੀ ਤੇ ਪੇਛਾ ਕੀਯੇ ਧੇ ਉਸਸੇ ਯਥਾਵਾ ਲਿਯਾਕਤ ਐਕ ਆਲਿਮੋਧਾਯਿਤ ਪੰਡਿਤਕੀ ਹੇਸੀਯਤਸੇ ਵਾਸਿਯ ਕਰਦੀ ਵੀ. ਮੁਸਵਮਾਨੋਂਕੋ ਕਯਵਸੇ ਵਾਪਿਸ ਆਨੇ ਤੇ ਆਯਯ ਉਸਕੇ ਦਿਲਕੋ ਫ਼ਾਨਯਾਵੀ ਮਯਯ ਮਿਲਾਤ-ਸੇ ਕੁਯ ਅਯਸੀ ਯੇਤਾਯ ਯੁਕੀ ਫੁਧੀ ਤੇ ਉਸਨੇ ਫ਼ਾਯਕਸ਼ੀਕੀ ਕਾਰ ਰਵਾਧਯਾਂ ਘਿਯਕੁਯ ਛੋਡੀਂ ਔਰ ਅਯ ਅਪਨੀ ਯਿੰਧੀ ਉਲੁਮ ਵ ਫ਼ੁਨੁਨਕੇ ਉਮਛ ਔਰ ਵਤੀਧ ਮੰਯਰੋਂਮੇਂ ਗੁਜਰਾਨਾ ਕਰਤੀ ਥੀ. ਫ਼ਰਯਾਰਕੇ ਸਿਪੇਛਸਾਵਾਰੋਂ ਔਰਯੁਯਰਾ ਤੇ ਅਥਾਵਾ ਅਯ ਉਸੇ ਪੰਡਿਤੋਂ ਔਰ ਨਫ਼ਸਕੁਸ਼ ਐਛਲੇ-ਫ਼ਲਮਕੀ ਸਾਫ਼ਯਤ ਪਸੰਦ ਥੀ.

યે ખૂબર ઉરકે કાન મેં પહોંચી તો ઉસે મહારાજ કરશનસે મિલનેકા શોક હુવા. એક રોઝ રાતકો ઉસને સાદી વઝામ મેં આખઝ ખાસ લોગોંકા ધત્તિલાય. કરકે ઓર ઉમ્મન સખસે છુપકે ઉસ મંદરકી રાહલી જીસમેં વોહ મુસલમાન પંડિત રહા કરતા થા.

રાત જયાદા આ ચુકીથી ઓર તારે અખૂચી ખિસે હુવે થે. ફેહકશાંને આસમાનકી પેશાની પર એક ખુશનુમા અફશાં ચુનદીથી ઓર માહતાય કે તુલુઅ. હોનેકા ધન્તિઝાર થા. સડકોં કે ચરાગ ગુલ હોતે જતે થે દૂકાનદારોંને અક્સર દુકાનેં બદ કરલી થીં. હાં મંદરોંકે દરવાઝોંપર પુખરી ઓર ખિરહમન ફુલ ઓર સેંદર વગેયરા લીયે અખતક ઇસ ધન્તિઝારમેં બેયકે થે કે દેવતાઓં કે આશિક ઉતકી પૂજા કે લીયે આઝેં તો ઉતકો અઆ-સાની પૂજા કરા દેં. તારોંકી સબુક રોશની મે હર ચહાર તરફ પહાડોંકી ચોટીયાં નઝર આરહીથીં ને છોટેસે શહેર અજમેરકા મુહાસિરા કોયે હવે હેં ઓર જી-હોંને વડોંકે હુકમરાનોંકે શહેરકો મઝબુતીકા જયાદા ઇત્મીનાન દિવાયાહે. જુનૂબકી તરફ પહાડીપર સરસ્તીજીકા બડા મંદર સેંદર ચમકતા નઝર આરહાહે જીમપર એક છોટીસી ઝંડી ઉડ રહી હે. શોરો લંગામા કમ હો ગયા મગર સંખ ઓર થંટોકી આવાઝેં હરનરફસે આ રહી હેં.

વોહ મંદર જીસમેં મહારાજ કરશન રહા કરતેથે ઓર ઉસકે મુતઅલિક ને બડા આલીશાન ડાકર દ્વારથા દોનોં શહેરસે બહિર એક પહાડીપર વાકેઅથે. યે પહાડી અગરે શહેરસે બહિરથી મગર ઉમ્મસે મિત્રીદૂતથી ઓર ઉસકે લંબે લંબે ગુંગડકા કલસની શહેરકે ઉસ વસીઅ ઓર કુશાદા સડકસે નઝર આ રહાયા જીમપર હમારી હીરાયન શાહઝાદી મોહતા જન રહીહે. એક સાદી સુખ સાડી ઉસકે

ઝેમે બદનહે. સરસે પાઉંતક મુરસસ.અ. ઝેવરમેં લદીહૂધી. માહતાઅ નહીં હે તો ન હો કુચ્છ પરવા નહીં છોટે છોટે તારોંહીકી માંદ શુઆ ઓમેં ઉસ્કા ચેહરા અપની પૂરી આખોતાઅ દિખા સકતા હે મગર ખુદાખને કિસ ગમ ઓર શર્મસે વોહ અપના સર ઇસ અંદાઝસે ઝુકાયે હુવે હય કે ઉસકે સરાપા અસ્મત ચેહરેતક કિસી ખાઝારીકી નિગાહ પહોંચહી નહીં સકતી. મોહના કે દિલકો અગચે ખુદાને બહાદુરી ઓર દુરઅતે મર્દાના ઝેવરસે આરાસ્તા કર દીયા હે મગર ઝનાના તખીઅત કે જોશકી વજહસે ઓરતોંકી તર્હ હર આને જાને વાલેસે બચક જરહીહે. ઉસકી મસ્તાના ચાલ બહોત નિગાહોંકો અપની તરફ મુતવજજેહ કરલેતીહે, લેકિન વોહ ઇસ દુરતીસે હર નઝરકો અપની એક ઝંઝકી દિખાકે નિકલ જાતીહે કે નિગાહોં હય-રતમેં આ આકે રેહજાતીહેં ઇસી વઝઅસે મોહના જાતે જાતે શહેર કે બાહિર નિકલી ઓર ઉસ પહાડીપર ચઢને લગી જીસપર મંદર ઓર ઠાકુરદ્વારા થા. દરવાઝેપર પહોંચકર દરવાઝા ધમધમાયા. અંદરસે કિસી શખ્સને આકે દરવાઝા ખોલા ઓર પૂછા “કાન હે ?”

મોહના—“મહારાજ કરશનજી હેં ?”

શખ્સ—“હાં કયા કામ હે ?”

મોહના—“મેં ઉનસે મિલકે બયાન કરૂંગી. મુજહે ઉનસે બડા ઝુરરી કામ હે.” યે સુનકે ઉસ શખ્સને કહા “તો તાપ અંદર આવ” યે કેહકે ઉસને રાસ્તા છોડ દીયા ઓર મોહના અંદર દાખલ હૂધ. પેહલે મંદરમેં જાકે ઉસને મુરત કે આગે અદબસે હાથ જોડ કે દર્શન ક્રિયા ફિર વહાંસે નિકલકે ઉસશખ્સ સે જીસને દરવાઝા ખોલાથા ઓર જો મંદરકે દરવાઝેકે બાહિર બડા હવાથા કેહને લગી. “અમ મુજહે બતાવ મહારાજ કરશનજી કહાં હેં ?”

વોહ શખ્સ મહારાજ કરશન કે કમરેકી તરફ લે ચલા. કમરેકા દરવાજા ખુલા હૂવાથા અંદર ચટાઇ બિછીથી ઓર તાક પર એક ચરાગ ટિમટિમ રહાથા. બહોતસી કિતાબેં એક મકામ પર તરતીય કે સાથ રખખીથીં ઓર કુછ ચટાઇ પર બેતરતીય પડી હૂધીં. વોહ શખ્સ ને માહસીમા મોહના કેા અંદર લાયાથા :ઉસને કિતાબોં કેા હટા કે એક તરફ કીયા ઓર મોહના કી તરફ મુતવજ્જેહ હોકે કેહને લગા “ બેડીયે. ”

મોહના—(મદ્યુમાનીકી વજ્જાસે કિંકકર) “ મેં મહારાજ કરશનજીકે પાસ આઇ હૂં. વોહ કહા હેં ? ”

શખ્સ—“ મેંહી મહારાજ કરશન હું. આપકે ને કુછ પૂછના હેા પૂછીયે. ”

ઇતના સુનતેહી મોહના એક સન્નાટેમેં આ ગઇ, ઓર ઘયરા ઘયરાકે મસનૂર્ક બિરહમનકી સૂરત દેખન લગી. દેરકે બાબદ કેહને જગી “ વાહ કયા આપ હી હેં ? મેંને નહીં પેહચાના. મહારાજ મેંને આપકે ઇદમકા બહોત શોહરા સુનાહે ઓર ઇસી લીયે આપ કી જિયારતકે હાઝિર હૂઇ હૂં. ”

મહારાજ કરશન—“ બેડી ! તુ દેવતાજીકી પૂજ કર ઓર ન તુજહે ઇનબાતોંસે કયા કામ ? તુ મેહલોંકી બેઠને વાલી હે, ઇદમકી મુસીબતેં તુજહસે ન બરદાસ્ત હોંગી ”

મોહના—(હાથ નેડકે) “ મહારાજ ! મેંને થોડા બહોત ને હાસિલ કીયા હે ઉસકી વજ્જહસે આપકે દરશન કી મુસ્તાકથી ઓર અબ ચાહતી હૂં કે આપ મુઝે અપને ફેઝસે મેહરમ ન રખ્ખે. ”

બિરહમન યે સુનકે કુછ દેર ગોરમેં રહા. અપના રાઝ અફ-

શા હો જાનેકા ઉસેલી કિસીકર ખટકા હો ગયા થા ઓર ઉસવક્ત ખિલાઈ મ.અમૂલ ઇસ શિકલો શમાઇલકી ઓર ઇસ કિસમકી એક પરી જમાલ લડકીકા આના ઝયાદા બદગુમાનીકા બાઇસ હો ગયા વોહ મોહતાકી તરફ મુતવજજેહ હોકે કેહને લગા “અચ્છા, બેટી ! તુ કહાં રહેતી હે ? તુજહે યહાં તકલીફ કરનેકી કુછ ઝુરરત નહીં. તું ને કહેગી મેં ખુદ આકે પઢા જાયા કરંગા.”

મોહતા—“ નહીં, મેં આપકો તકલીફ દેના નહીં ચાહતી મેં ખુદ હી હાજિર હો જાયા કરંગી. મેં એક મુસલમાન આલિમસે મિલીથી ઉસકે ખયાલાત સુન સુનકે અયસી ગરવીદા હૂઈ કે મુજહે ઉસકી સખ બાતેં અપને ઇલ્મોંસે ઝયાદા મા.અલૂમ હૂઈ. આપકે પાસ સિફ ઇસ્વીયે આઈ હું કે આપકી બાતેં સુનકે ઓર આપસે ફેઝ ઉકા કે અપને દિલસે મલેકશોંકી મહોબ્બત નિકાલ ડાલું.”

યે સુનકે મસતૂદ ગિરહમન એક સન્નાટેમેં આગયા, ઉસે યકીન હો ગયા કે બેશક યે લડકી મેરે રાઝસે વાકિફ હે, મગર થોડા બહોત ને શક બાકી થા ઉસકે રફઅ કરનેકે લીયે પૂછને લગા “ તૂને મલેકશોંકા કહાં દેખા ? કોન મલેકશ આલિમ તુજહતક પહોંચા ઓર તૂને કયું કર ઉસકી મોહબત ઉકામ ? કયા કોઇ મલેકશ યહાં અજમેર મેં આયા થા ? ”

મોહતા—“ મહારાજ ! મેરી બીતી સુતીયે તો આપકો બડા અચંબા હો. મેં મહારાજ અજમેરકી દોજકે સાથ લગાઇપર ગમથી વહાં મલેકશોકે હાથમેં ગિરફતાર હો ગઈ. મેં કુછ કુછ ઉતરી ઝયા-નેલી સીખ ગઈ. વહીં ઉતરા એક આલિમ મુજહે મિલાયા ને મુજહસે અકસર બાતેં કરતાથા ઓર ચાહતા થા કે મેં બી તુર-કત હો જાઉં.” મહારાજ કરશત જીંજીં ઇત વાકેબાતકો સુનતા

આ હયરત મેં આ જાતા થા. આખિર ઝયાદા મુતહમયર હોકે પૂછાં લગા. “અચ્છા, તૂ કિસી મુસલમાનકા નામ જાનતી હે?”

મોહના—“હાં મહારાજ! અલ્તૂનતાશ સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝ નવી કી ફેજકા એક બડા સૂરા સિપાહી હે વોહ મેરે પાસ અક સર આયા કરતા થા ઓર ઉસીને મેરી આખર બચાલી.”

અલ્તૂનતાશકા નામ સુનકે બરહમન ઓર હયરતમેં આ ગય ઓર કેલને લગા “અચ્છા, યેતો બતા તૂ કાનહે? જો છતતી બડી લડાઈ પર ગઈથી?”

મોહના—“મેં યહાં કે એક સરદારકી બેટી હું. મહારાજ બાબી મેં આપકો ઉસકા નામ ન બતાઉંગી. મેં સખસે છુપા? આઈ હું.”

મહારાજ કરશન—“તો અબ મેં તુજહે કયા સિખાઉં?”

મોહના—“ચેહી બતાયે કે મુસલમાનોંકા ધરમ કયસાહે?” ઇસ બુમ્લેને બરહમન કે ચેહેરે પર ફિર ખોશ તારી કર દીયા ઓર ધબરા કે બોલા “મેં કયા જાનું કે મુસલમાનોંકા ધરમ કયાસાહે?”

મોહના—“નહીં, મહારાજ! મેંને સુનાહે કે આપ જાનતે હે (બરહમનકા ચેહરા ઝર્દ હો ગયા) મહારાજ! આપ ધબરાછે નહીં. યહાં મેં અકેલી હું ઓર કોઈ દૂસરા નહીં. મુજહે આપ અયસ ન સમજહીયે કે મેં આપકા રાજ કિસીપર ઝાહિર કર દૂંગી. આપ સાફ સાફ બતા દીજીયે કે મુસલમાનોંકા ધરમ કયસાહે?”

મહારાજ કરશન સાહબપર ઇસકદર ઇજિતરાબ ગાલિબ અ ગયા થા કે મોહના કે યે તસલીકે અલ્લાહ કુછ અસર ન કરસકે ઉન્હોંને જો ધબરાકે મોહનાકી સૂરત દેખના શરૂઆતી તો દેખતે હ

રહગએ. દેરકે બાઅદ મોહના ફિર બોલી “આપ ઇસકદઃ
ઘખરાતે કયું હેં ? મેં ઉન લોગોંમેં નહીં હૂં જો કિસીકા બેદ છુપ
ન સકેં ?”

મહારાજ કરશન—“તુમ્હેં કયું કર મા.અલૂમ હૂવા કે જે
મુસલમાનોં કે ધરમસે વાકિફ હૂં ?”

મોહના—“આપ કિસી રોઝ મુસલમાનોંકી કિતાબ દેખ રહેં
ઓપ આપકા એક ચેલા આ ગયા થા, (મહારાજ કરશન પ
સન્નાટા તારી હો ગયા) યસ ઉસ ચેલેને સખમેં મશહૂર કરદીય
ચે ખખર અખ દુનિયામેં મશહૂર હો ગઈ. મહારાજ સાહબ લ
બનતે હેં ઓર સારે નગરમેં મશહૂર હે. ”

મહારાજ કરશન—“બેટી ! તો ઇસ્કા કયા અંદોઅસ્ત કી
બાય ? મેં તો સુનકે બહોતહી હયરાન હો ગયા. ”

મોહના—“આપકા કોઇ કુછ નહીં કર સકતા. મેં આપ
વાઅદ કરતી હૂં કે કોઇ કુછ ન કર સકેગા, મગર આપ મુજ
બતાઇયે બલકે મુસલમાનોંકે ઇલ્મકી કિતાબેં પઢા દીજીયે. ”

મહારાજ કરશન—“બેટી ! અખ તુજહે મા.અલૂમ હો ગ
તો મેં અપના હાલ તુજહે બતાએ દેતા હું દેખો અયસા ન હો
મેં બનસે મારા બઝે. ”

મોહના—“મહારાજ ! મેં વાઅદ કરતી હૂં કે કિસીકા કાને
કાન ન ખખર હોગી. ”

મહારાજ કરશન—“તો સુનો મેં એક મુસલમાન શખ્સ !
સિફ તુમ્હારે પંડિતોં કે ઇલ્મોંકા શોક મુજહે હિંદોસ્તાનમેં ખીં
લાયા. પેહલે મેં પંબાબ ઓર સિંધમેં રહા, ફિર વહાંસે આ

બઢા ઓર હિંદોસ્તાનકે તમામ મકામાત મેં ફિરતા ફિરતા યહાં આયા હું ઓર અરસેસે યહાં કયામપઝીર હું. આજતક મેરી નિસ્ખત કિસીકા કિસી કિસમકી બદગુમાની નહીં હુઇ. અબ કમઅખ્ત મેરે હી એક શાગિર્દકા યરાં મેરા હાલ માઅલૂમ હો ગયા. અફસોસ, બેટી ! મેં તુમહારા એહસાનમંદ હું કે તુમને મુજહે તસલ્લી દિલાઇ. ”

મોહના—“ તો આપ પરેશાન ન હોં કાઇ આપકા કુછ નહીં કરસકતા અબ મેં ચાહતી હું કે આપ મુજહે ફારસી પઢા દીયા કરેં મુજહે મુસલમાનોંકી ઝમાન ઓર ઇસ્મકે પઢનેકા બડા શોક હે. આપ અગર યહાં રહેંગે તો મુજહે અપની ઇન આરઝૂઓમેં કામચાખી હાસિલ હો જાયગી. ”

મહારાજ કરશન—“ મુસલમાનોંકા ઇસ્મ ફારસી નહીં અરબી મેં હે અગર મુસલમાનોંકે ઇસ્મકા શોક હે તો અરબી ઝમાન પઢો. ”

મોહના—“ આપ અરબી જાનતે હે ? તો મેં ઉસી ઝમાનકો સીખૂંગી. પઢાદીજયેગા ”

મહારાજ કરશન—“ હાં, મેં—.” ઇતનેમેં કિસીને દરવાઝા ધમધમાયા. મોહના ધમધમકે પૂછને લગી. “ કોન હે ? ” ખિરહમનને કહા “ કાઇ નહીં મેરે દો ચેતે હેં જો જોગી હો ગયે હે શાયદ વોહી હોંગે. રાત ઝયાદા આ ચુકી હે. ગાલિબન વોહી આતે હોંગે, ઇસવક્ત રોઝ આયા કરતે હેં. આપ બેડીયે મેં જાકે દરવાઝા ખોલ આઉં. ” ઇતના કેહકે ખિરહમન ઉકે બાહર ગયા. સાથ દો નવઉત્ર શખ્સ આયે જીનકે હુરનોજમાલ ઓર ઉતફાને શયામ કો દેખકે અશસોસ માઅલૂમ હોતા યાકે નફસકુશી ઓર જોગ કે મસાઈમ ઇનપર બડા ઝુલ્મ કર રહે હેં. દોનોં કે લંબે લંબે બાલોંકી લટ હિંદૂ જોગીયોંકી

તહાં સરપર લિપટી હૂંધથી, ચેહેરેપર લબૂત મલાહવાયા. જો બાહિરતો ઉતકે હુસ્નકો ખાકમે મિલા રહ્યા મગર અસ્ત્ર મેં વોહ ચેહેરે કે નૂરકો ઓર લીધે ઉડતા થા. ગેરવી કફતીયાં ઉતકે જીસ્મ પરથી. દોનો આઝમે ઓર અપને ગુર કે સામને સરજહુકાકે અદમસે બેઠ ગએ.

મોહના ઉનડી સૂરત દેખતે હી એક સન્નાટેમેં આ ગઈ ઓઃ ઉસકે દિવમેં તહાંતહાં કે અયાવાત ગુઝરને લગે, ગિરહમન મહારાજ કરશનને ઉસકી તરફ ઇશારા કીયા કે ઈન લોગોં કે સામને વોહ કોઇ લફઝ અયાનસે ન નિકાલે લેહાઝા જો ઉસપર સુદૂતકા આલમ હો ગયા થા ઉસકો ઇસ ઇશારેને ઓર તરકકી દિલાલી. મહારાજ કરશનને જાગ દેખાકે મોહનાપર અયાદા હયરતો ઇજિનરાય તારી હેતો ઉસને અપને ચેલોંસે કહા “તુમ દોનો અલીમકે અપની કોઠડીમેં બેઠો થોડી દેરકે આઅદ મેં તુમહેં ખુલાવૂંગા.”

ચેલોંને ગુરકે હુકમકી તાઅમીલકી ઓર ઉડતે વક્ત પ્યારી મોહનાકો હયરત ઓર દિલચસ્પીડી નિગાહોંસે દેખતે હૂવે ચલે ગએ ઉનકે જાનેકે આઅદ ગિરહમન ફિર મોહનાકી તરફ મુતવજગેહ હૂવા ઓર બોલા “લડકી ! તુ મુસલમાનોંકા ઇસ્મ પઢકે કયા કરેગી ? તુજહે મુસલમાનોંસે કયા ગરઝ ! જો મતવજા હો ઉસકો સાફ સાફ અયાન કર. શાયદ મેરે ઇમ્કાનમેં હો કે મેં તેરી હાજત રવાઈ કર સકું.”

મોહના—“આહા કિસીતહાં મુજહે ઇતના માઅલૂમ હોતા કે સુલ્તાન મેહમૂદકી ફોજ હિંદોસ્તાનમેં ફિર આયગી યા નહીં ?”

મહારાજ કરશન—“સુલ્તાનસે તુજહે કયા ઇલાકા ? ઓર અગર વાકઈ ઇસમેં તેરી કોઇ ગરઝ હે મેં બતાએ દેના હું કે

સુલ્તાન ખુદ હિંદોસ્તાનમાં આ ગએ ઇસદફ્ અ ઉનકા ઇરાદા હે કે કનોજકો ફત્હ કરકે રાજપૂતાના મેં આએ. ”

મોહના—(ખુશીસે યોંકકર) “ સુલ્તાન આ ગએ ? આપકો કયું કર મા અલૂમ હયા ? ”

મહારાજ કરશન—અમ મેં ચેલી ખતાય દેતા હું કે મેરે દો એક શાગિદંબી મસલમાન હેં જે હિંદૂઓકી વઝઅમે અપને આપકો છુપાય રહતે હેં ઉનકે ઝરીયેસે અયસી અમરેં હમેશા મુજહે પહોંચ જાયા કરતી હેં. ”

યે જવાબ સુનકે મોહના ખિરહમનકી સૂરતકો ફિર ગોરસે દેખને લગી ” તો આપકો શાયદ ચેલી મા અલૂમ હોગા કે ઇસ સફરમેં સુલ્તાનકે સાથ કોનકોન અફસર આયા હે.

મહારાજ કરશન—“ સબી અફસર હેં જીસકો પૂછો ખતા હું. ”

મોહના—“ સુલ્તાની ફોજમેં એક નવ ઉમ્ર અફસર હેં મન્સૂર, વોહબી હમરાહ આએહેં યા નહી ? ”

ખિરહમન—“ હાં આએ હેં કયું તુમકો મન્સૂરસે કયા ગરઝ ? ” ઇતના કેદકે ખિરહમનને મોહનાકી સૂરત ગોરસે દેખી ઓર આપહી આપ સોચકે કેહને લગા “ બેટી ! તું રાજકુંવારી મોહના તો નહીં હે ? ”

યે જુમ્હા સુનતેલી મોહના કી સૂરત ઉતર ગઈ ઓર ચેહરે પર હવાઇયાં છૂટને લગી, મગર અપને દિલકે ફોરી જોશકો રોકકે કેહને લગી ” મેરી અયસી કિસ્મત કહાં કે મેં મોહના હોઉં ? મોહના રાજકી બેટી હે ઓર મેં તો એક રાજપૂત સરદારકી બેટી. અપને આપકે સાથ મેંલી લડાઇપર ગઇથી ઓર ઇસી વજહસે

મેં મનસૂરકો જનતો હું ઇસ્લીયે કે કેદ કે ઝમાને મેં ઉન્હોને હમ-પર બડી મહેરબાની કીથો. ”

મહારાજ કરશન—“ નહીં, મેં સમજ્યું ગયા મગર મુજહે તઅજબુઅ કે શાહઝાદી હો કર આપ ઇસતહાં યક્કાઓ તનહા મેરે પાસ ચલી આઈ. ”

મોહના યે જુમ્લા સુન કે શરમા ગઈ ઓર બિરહમન કે સવાલ કા જવાબ ન દે સકી. ”

મહારાજકરશન—“ અચ્છા તો અમ મુજહે આપકા હાલ માઅલૂમ હોગયા. મનસૂર કે મુતઅલ્લિક મેં આપકો હર અમ્ર બતા સકતા હું. મનસૂરસે મુજહસે મુલાકાત હે ઓર મેરે શાગિર્દ બરાબર આતે જાતે હેં ઉનકે ઝરીએસે મેરા પેગામ ઉનકે પાસ જતા હે ઓર ઉનકા પેગામ મેરે પાસ આતા હે મગર મેને ઇતના એહેદ કર લીયા હે કે યહાંકી ફેાજ ઓર રાજ અજમેર કે હાલાતસે મુજહે કુછ સરોકાર નહીં. ઉનકી ફેાજ કશી ઓર લડાઈ કે મુતઅલ્લિક યા યહાં કે બાદશાહ કે મુતઅલ્લિક મેં કિસી કિસમકી ખતો કિતાબત ન કરેગા. ”

મોહના—“ મેં પૂછતી હું કે મનસૂરકા નામ આતે હી આપકો મેરે સમ હાલાત કયું કર માઅલૂમ હો ગયે ? ”

મહારાજકરશન—“ મુજહે અપને શાગિર્દોં કે ઝરીએસે આપ કે સમ હાલાત માઅલૂમ હો ચુકે હેં. મેં ચેલી જનતા હું કે મનસૂરને ઝયરદસ્તી બહેં જુદમ કરેં આપકો યહાં ભેગ. ”

યે જુમ્લા સુનકે મોહના ફિર શરમા ગઈ દેર કે બાઅદ ઉસને નદામતસે સર ઉઠાયા ઓર કેહને લગી. “ જનાબ ! અખતો આપકો મેરે સમ રાજ માઅલૂમ હો ગયે. મેં ચાહતી હું કે જીસ્તહાં આપ

કી મેં રાજદાર હું આપભી મેરે રાજદાર બનેં ઝોર મેરે હાલાત કી કિસીકા ઇતિલાઅ ન કરેં. આપકે ઝરીએ સે મેં મનસૂર કે સફર ઝોર હાલાત દરિયાફત કરતી રહૂંગી ઝોર ઝોરભી બહોત સે કામ લૂંગી. ઝાહિરમેં આપ મેરે ઉસ્તાદ બનેં ઝોર મેં આપસે અરબી કિતાબેંભી પઢુંગી, મગર પોશીદા તોરપર ઇસકે વાસ્તે યે ઇન્તિ-ઝામ હોના ચાહીયે કે કોઈ વક્ત ખિલ્વતકા મુઅધ્ધયિન કીબીયે ઉસ વક્ત મેં રાજ હાઝિર હવા કરૂંગી.”

મહારાજકરશન—“મેં હરતર્કસે આપકી ખિદમતકો હાઝિર હું, મગર મેરે દોનોં શાગિર્દ જીનકો અભી આપને દેખા વોહ મેરે રાજદાર હેં, વોહભી મુસલમાન હેં, બલ્કે જીનદિનોં આપ મેહમૂદકી દોજમેંથીં ઉત દિનોં વોહ ભી વહીંથે. ઉતકો મેં આપકે રાજસે ભી મુતલઅ કરૂંગા ઇસ્લીયે કે ઉન્હીં કે ઝરીએ સે સખકામ નિકલ સકતા હે. દેખીયે મેં ઉતકો યહાં બુલાતા હું શાયદ આપ ઉન્હેં પેહચાન લે.” યે કેહકે મહારાજ કરશન ઉડકે ગયા ઝોર ઉત દોનોં લડકાંકો બુલા લાયા. વોહ આકે ફિર અદબસે બેઠ ગયે. મોહના દેરતક ઉતકી સૂરત ગોરસે દેખતી રહી ઝોર ઉન્હોં ને ભી કભી કભી નિગાહ ઉડા કે ઉસકી સૂરત દેખતી.

મહારાજ કરશન—“શાહઝાદી સાહબ ! આપને ઇતકો કભી દેખાતો નહીં હે ?”

મોહના—“નહીં, મુજહે યાદ નહીં કે મેંને કભી ઇન્હે દેખા હો.”

યે જીમ્ના સુનકે વોહ દોનોં લડકે મુસ્કુરાય ઝોર ઉન્હીંસે એકને આપને ઉસ્તાદકી તરફ દેખકે કહા “હાં, શાહઝાદી સાહબને હમેં ન દેખા હોગા મગર હમને ઉતકો લડાઇ કે મેદાન મેં મુકાબિલા

કરતે ઓર ફિર ઉસવક્ત, જમ ધનકી સુખપાલ વહાંસે રવાના હૂધ હે દેખાયા. ”

મોહના યે ખાતેં સુનકે બહોત પરેશાન હૂધ ઓર દિલમેં કેહને લગી “ કયા ખુદાકી કુદરત હે. કહાં કે આદમી કહાં પહોંચ જાતે હેં. હમેં ગુમાન ભી ન થા કે હમારે દેસમેં કોઈ ભી તુક હોગા, મગર અખજે દેખા તો બહોતસે નિકલ આય ”

મહારાજકરશન—“ અચ્છા તો આપ હસવક્ત, ચાહીયે આયા કીજીયે, રાતકા વક્ત, અચ્છા હોગા. કલભી આપ ઇસી વક્ત આધીયે. ”

મોહના—“ બહોત અચ્છા. મેં રાતહી કો હાજિર હોઉંગી.”
યે કેહકે મોહના ઉડી ઓર સખસે રૂખ્સત હોકે ચલી ગઈ.

ગ્યારવાં બાબ.

મથરાજી.

દરીયાએ જમના કે કનારે એક કદીમ શહેર આપાદ હય જીસે મથરા કેહતે હેં. ઇસ શહેર કો ઇસ અત્રસે મઝબખી વકબૂત હાસિલ હો ગઇ હે કે ઉસકે પડોસમેં વોહ દિવદુરેખ મકામ વાકેબ હય જીસકો ખંદરાખન કેહતે હેં ઓર જીસે શ્રીકરશનજી કી પેદાઇશ સે ઇઝઝત હાસિલ હૂધ હે. મથરા યુંતો હમેશાં હિંદોસ્તાન કે દીનદાર હિંદૂઓંકા મુરજગખ રહા, મગર મુમતમાતોં કે પેસ્તર ઇસ શહેરકો જો રોનક હાસિલથી વોહ ફિર નસીખ ન હૂધ, ઇસકે ઉમદા સવાદમેં મુસ્તનીલ વઝખ કે મંદર મુકદ્દસ દરીયાએ જમન કે કનારે કનાર દૂરતક ચલે ગયે યે જીન મંદરોં કે દરશનકા શોક સઇયાહોંકા

દૂર દૂરસે ખીંચ લાતાથા, ઉનકી ઇમારતેં લોગોંકા હયરતમેં ડાલ દેતીથી. સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવીને અપને આયદકે હમ્લેમેં ઉસપાક ચક્કમ એ જમના કે કનારે એક ઓર કદીમ શહેર કે તાખ્ત, વ તારાજ કીયા થા જુસ્કે આસાર અબ નઝર નહીં આતે. ઉસ શહેર મેં પહોંચકે ઉસે માઅલુમ હૂવા કે મથરા યહાંસે કરીઅ હે ઓર વોહ અકીદતમંદ હિંદૂઓંકા અયસા મરજઅ હે કે ઉસકે મંદરોં મેં બહોત કુછ દોલત મિલનેકી ઉમ્મીદ કી જા સકતી હે. મેહમૂદ કે દિલમેં ઇસ્લામી જોશને દોશોક પેદા કર દીયે થે. એકતો યે કે બુતોં કે તોડ તોડકે સવાબે આખિરતકા મુસ્તહિક કરાર પાય. દૂસરે યે કે હિંદોસ્તાન કે ખજાનોં સે માલોદોલત જસકદર મિલે ઉસે લુટકે અપને શહેર કે બલકે ઉમૂમન દીનદાર મુસલમાનોકી નઝર કરે. ઇસ તખીઅત કે ઉલુલ અઝમ બાદશાહ કે લીયે યે ઇશારા કારી થા, ફોરન કૂચકા હુકમ દીયા ગયા. ઓર વોહ મુઆરિક ઓર બરગુઝીદા શહેર જો આજતક ઝાલિમોં ઓર ખૂંરેઝ ફરમાં રવાઓંકી તેગે-સિતમસે મેહફૂઝ રહાથા ઘેર લીયા ગયા. મથરા ઇસસે વાકિફ હી ન-થા કે લદાઈ કયસી ચીઝ હે ઓર ઉસકે નતાઇજમેં કયા હૂવા કરતા હે. વોહ શ્રી કરશનજીકા એક ઇશરતકદા થા જહાંસે એશીયાઈ કદીમ હુસ્નો ઇસ્ક ઓર ગિરજ કી આશિકાના દિલફરેબીયોંકી ઇખ્તિદા પડીથી. ઉસમેં ઇતની કદાં તાકતથી કે મુસલમાન હમ્લા-આવરોં કી તલવારોંકા ઝરાબી રોક સકતા. રાજએ દેવલી જુસ્કી હિમાયતમેં યે પાક શહેર થા ઉસને ખૂબરહી ન લી ઓર મેહમૂદ ગઝનવી કે જવાંમદોંને અપની જવાંમદોંકા વંશો ખરોશ ગિર-હમનોં યા નાજુક અંદામ ઓર શીરીન ગુફતાર દિલરૂપા ઓરતોં કે દિઆ દીયા.

ઈસ તાખ્ત. વ તારાજસે ફરાગત હોને કે બાઅદ સુસ્તાનને અપની ફેજ ઝફર મોજકો વાપિસીકતા હુકમ દીયા. સુસ્તાન કી ફેજકા બહાદુર જાનિસાર મનસૂર બી ઉન લોગોં મેં થા જન્હોંને ઈસ સફરે જંગમેં અપની બહાદુરીયાં દિખાઈથી, જીસ રોઝ વાપિસીકા દિન થા ઓર કંદ થા કે ઇજિપ્તદાએ શખસે ફૂચ કીયા જયગા ઉસરોઝ મનસૂર અપને ખૂબમેમેં સુસ્ત ઓર મુઝમહિલ બેઠા હુવા થા. સરજહુકા હુવાથા ઓર ખુદા જાને કિસકિસ કિસમ કે ખયાલાત દિલમેં ગુઝર રહેથે કે ચેહરેકા એક રંગ આતા થા ઓર એક જાતા થા. વોહ ઇન્હી અફકાર મેં થા કે મોઅજિઝતને મગરિબ કી અઝાન દી. મનસૂર કે દિલમેં જો ઇમાની જોશ થા ઓર જો ઉસે ઇન જંગ કે મેદાનોં મેં લે આયાથા, ઉસને યકબચક વોહ તમામ ખયાલાત ઉઠાદીયે ઓર દફઅતન વો અપને ખયાલાત કે ખવાબસે ચોકા, યાદ આયા કે વુઝૂસે હે ઉક કે મસ્જિદ કી તરફ રવાના હુવા, જો હર ઇસ્લામી લશ્કર ગાહમેં ખૂબમેં કે તોરપર કાયમ કરલી જાતી થી. પહોંચ્યા તો વહાં તકબીર હો રહીથી. મનસૂર બી શરોકે નમાઝ હુવા. ખુશ ઇલ્હાન કારીને ઇમામતકી ઓર ખુદા કે રોઅબ વ જલાલ કે સાથ હિમાયતે દીનકા જોશ હર આબિદ કે દિલમેં પયદા કર દીયા.

અલગરઝ નમાઝસે ફરાગત હુઈ ઓર દુઆએં માંગ કે લોગ સુન્નતોં પઢને લગે. કુછ દેરતક યે સમાં રહા કે લોગ સુન્નતોંસે ફરાગત પાતે થે ઓર મુતશરફે તોર પર અપને અપને ફરોદગાહકો રવાના હોતે થે.

મનસૂર જખ નમાઝસે ફરાગત કરકે ચલાતો દોહીયાર કદમ ગયા હોગા કે મસ્જિદસે કોઇ ઓર શખસ નિકલા જાતને દોડકે ઉસે

સલામ કીયા ઓર અદખકે સાથ કેહને લગા “મુજહે આપસે કુછ પોશીદા તોરપર અર્જ કરના હે.”

મનસૂર—“ફરમાઇયે.”

શખ્સ—“મેં યહાં નહીં અર્જ કર સકતા. આપ મેરે સાથ ઇસ લશ્કર ગાહે સુલ્તાનીસે બાહિર તશરીફ લે ચલે તો અર્જ કરું.” મનસૂરને યે સુનકે ઉસ શખ્સ કી સૂરત દેખી ઓર હયરત મેં આકે પૂછને લગા “આપ કોન હેં?”

શખ્સ—“ઇસકો આપ ન પૂછતે તો અચ્છા થા મગર આપકા શક દફત્ર કરને કે લીયે મેં બતાવ દેતા હું. મેં એક મુસલમાન ફકીર હું. મેરી ઝિન્દગી ઝોલદો રિયાઝત મેં ગુઝરતી હે સુલ્તાની ફેજકે સાથ હી મેં હિંદોસ્તાનમેં આયા હું. મગર યહાં એક હિંદુ નેગીસે મુલાકાત હુઇ, ઇસ્કે રહાની કમાલાતને મુજહે હયરત મેં ડાલ દીયા હે. મુજહે હયરત હે કે એક કાફિરમેં અયસે કમાલાત કયું કર પયદા હો ગયે. ઉસસે ને ખિરકે આદાત હુવે હે ઉન્કો કરામત કહું, ઇસ્તદરાજ કહું, કયા કહું? બહર હાલ અબ મેંને ઉસીકી સોહબત ઇખ્તિયાર કરલી ઓર વાપિસીકા ઇરાદા નહીં હેં. આપકો ઉસી નેગીને બુલાયા હે. ખુદા જાને વોહ કયા કહેગા. બઝાહિર સુલ્તાન કે બારે મેં વોહ કોઈ પેશીન ગોઘ કરેગા.”

મનસૂર—“ઉંહ, મેં ઇન બાતોંકા નહીં મોઅતકિદ હું. એક મુશરિક હમારે બારે મેં કયા કેહ સકતા હે? ગેબકા હાલ સિવા ખુદા કે કિસીકો નહીં માઅલુમ.”

શખ્સ—“તો આપકો ચલેચલને મેં કયા ઉઝર હે? અબી અબી ચલે આઇયેગા.”

મનસૂર—“અચ્છા તુમ્હારે કેહને સે ચલા ચલતા હું.” યે

કેહકે મનસૂર ઉસકે સાથ રવાના હુવા. અપને ફેાજકે ખ.યમેાં મે
ઝોર સિવાહીયોં કી વઝય. ઝોર ઉસ જોશો ખ.રોશકો જો સુલ્તાન
મેહમૂદ કે દિલસે શુરય. હો કે હરમુખહિદકે દિલમેં ફેલ ગયા થા
દેખતા હુવા લશ્કર ગાહસે બાહિર નિકલા, શુરય. શામકા વક્ત. થા
તારે નિકલતે આતે થે ઝોર તયુર દરખ.તોંપર ખસેરા લેતે જાતે થે.
ખજમેં આલમપર ખમોશી તારી હોખનેકે કખતકા હંગામા ભી
ખ.શીફ. હો ચલાથા રાસ્તા જીસ્કદર નઝર આતાથા અખ ઉસકો સી
યાહી અપને દામનમેં છુપાને લગી. એક અયસે વક્ત.મેં સુલ્તાન
મેહમૂદ કી ફેાજકા જરી ઝોર બહાદુર અફસર મનસૂર ઉસ મુસલ-
લમાન દુરવેશ કે સાથ ચલા જાતા હે.

વોહ ફ.કીર પહેલે તો મનસૂર કો એક મુસતોહ ઝોર એક
સરસખઝ મેદાનમેં લે ગયા જીસકે દામન હરતરફ ફયલે હુવેથે, ઝોર
શામકી આહિસ્તા ખિરામ હવા આઝાદીસે ધધિર ઉધર ખ.શીફ.
ખ.શીફ. ખુનકી કા અસર ફેલાતી ફિરતીથી. ખસ મેદાનકી ધનિતહા
પર એક જંગલ થા. યે દોનો રેહનવહ સેહરાકો કતય. કરકે ઉસ
જંગલમેં દાખિલ હુવે. જંગલકી થોડી મસાફત તે કરકે મનસૂર
અપને રેહપરકી તરફ મુતવજીહેલ હુવા ઝોર પૂછને લગા “ અખ
કિતની દૂર આકી હે. ”

દુરવેશ—“ જાતની દૂર આખ આખ હેં છત્તીહી દૂર ઝોર હોગા
યે જંગલ દરીયાજો જમના તક ચલા ગયા હે. વોહ જંગી. દરીયા
કનારેહી એક મકમેં મેલતા હે. ”

મનસૂર—“ મુજહે અગર માખખુમ હોતા કે છત્તી દૂર હે
તો મેં અપને થોડે પર સવાર હો લેતા ઝોર યે ખ્યાદા પાઈકી
મુસીબત ન ઉઠાતા. ”

દુરવેશ—“ આપકા કામ ફેજકશી ઓર હમ્લા આવરી હે. આપકા ચલને મેં ચું હિમ્મત ન હાર દેના ચાહીયે. અગર ચેહ કાષ સુને કે વોહ અફસર જસને ગઝનીસે ફૂચ કીયા ઓર મથરા પર તાખ્ત કી વોહ દો કદમ ચલનેસે. આજીઝથા તો શાયદ સુલ્તાન કે લીયે શર્મ કી ખાત હોગી. ”

મનસૂર—“ અચ્છા; ખેર, મઆફ ફરમાધયે; મગર અખ જલ્દી કદમ ખઢાય ચલીયે ” થોડી દેરમેં મનસૂરને જંગલકો કિત્તઅ કરલીયા ઓર દરીયાએ જમના કે કનારે પહોંચ્યા જહાં દાહની તરફ ફારલે પર એક પુખ્તા ઘાટ ખના હુવા થા જરકી સીઢીયાં પાની કે અંદર ચલી ગઝથી ઓર ઉન સીઢીયાં કે ખરાખર હી ખલંદીપર એક મુસતતીલ કદીમ હિંદૂ વઝઅકા મંદર થા. કખલ ઉસકે કે ચે લોગ મંદર કે કરીખ પહોંચે ચંદ નવ ઉત્ર જોગીયોંને આકે દોનોં કા ઘેર લીયા ઓર કેહને લગે “ હમારે ગુરજી તુમ્હારી ઇસ વઝઅકા નાપસંદ કરતે હેં અગર ઉનકે પાસ જના હે તો અપની તલવારકો યહીં છોડદો. ”

મનસૂર—(તયેશમેં આકે) “ મેં તો ગુરર મિલૂંગા ઓર અપની ઇસી વઝઅસે મિલૂંગા ”

વોહ દુરવેશ જો મનસૂરકો લાયાથા, ઉસકે ચેહરેપર ગેઝા-ગઝઅકે આસાર દેખકે સમજલાને લગા “ કાષ મુઝાછેકી ખાત નહીં. ફકાર લોગ તારિકુફ દુનિયા હોતે હેં, કિનકે પાસ જાને મેં કિસી કિસમકા ખોદ નહીં હે. આપ અપની તલવાર મુજહે દે દીજીયે મેં વહાં લીયે ખેડા ગૂંગા, મુશ્કિત નહીં કે કાષ ઓર શખ્સ તલવાર લીયે હૂયે ઇવરસે વહાં જસકે. આપકો અગરચે ઇસ કુદ-ફારકે મુલકમેં એહતિયાત હોગી, મગર મેં સચ કેહતાહૂં કે વહાં

જાનેકા રાસ્તા ધસી તરફસે હે. ખગેર મેરે ધલમકે કાઈ અસ્લહાખંદ શખ્સ વહાંતક નહીં પહોંચ સકતા. અપની તલવાર આપ મુજહે દે દીજીયે ઓર જોગી સાહબસે મિત્ર આધયે.”

મનસૂર—“મેં અપને શોકસે યહાં નહીં આયાહૂં. ફિર કયા વજહ હે કે કિસી ઓર કે ઉસૂલકી પાખંદી કરે, સિફ્તે તુમ્હારી ખાતિર હે. લો યેહ તલવાર મેં તુમ્હેં દેતાહું ખખરદાર કાઈ અસ્લહાખંદ હિંદૂ ઉધર જાનેકા કરદ કરે તો મુજહે ખખર દેના મેં વહાં ખેહુંગા નહીં સિફ્તે મિત્રકે ચક્ષા આઉંગા.”

યે કેહકે મનસૂરને તલવાર ઉસ ફકાર કે હાથમેંદી ઓર ઉન જોગીયોંકે હમરાહ મંદીરકી તરફ ચક્ષા. મનસૂર થોડીહી દૂર ગયા હોગા કે વોહ દુરવેશ જુસ્કો તલવાર દે આયાથા નજરસે ગાયબ હો ગયા, મગર મનસૂરને ચંદાં ખ્યાંત ન કીયા. મંદર કે અંદર જોસેહી દાખિલ હતા કંઈ હિંદૂ જોગી લિપટ ગએ. ઉસને હઝાર કોશિશ કી કે ઉન લોગોંકે હાથસે ન જાત પાય, મગર ઉન લોગોને કિસીતહ ન છોડા. સબોને મિલકે ઉસકો ખાંધ લીયા ઓર ફેદીયોંકી તહ મહકે અંદર ખાંધકે ખિડા દીયા. મનસૂર કો હયરતથી કે યે લોગ કાન હેં ઓર ઉન્હોંને મુજકે કયું ગિરફતાર કર લીયા. આખિર એકકી તરફ મુતવજજોહ હોકે કેહને લગા. “કયું ! આખિર મેંને કયા કુસૂર કીયા હે જો યૂં ફરેખ દે કે તુમને મુજે ગિરફતાર કર લીયા ?”

એક જોગી—“તુમ્હારા કુસૂર તુમ્હે અબી નહીં માઅલૂમ હો સકતા.”

મનસૂર—“કયા સિફ્તે મુસલમાન હોના મેરા જુર્મ હે ? યા ઇસ ખ્યાલસે ગિરફતાર કીયા ગયા હુંકે મેને હિંદુ રાજાઓંપર બહોત બડે હમ્લે કીયે હેં ઓર ઉન્હેં તખાલ્લો ખરખાદ કર દીયા હે.”

જોગી—“ નહીં. એહ નહીં, હમ લોગોંકો ઇન મુ.આમિ.જાતમે કયા ગરજ ? લેકિન તુમકો ચંદ રોઝ આ.અદ ખુદ્દી મા.અલૂમ હો જાયગા. ”

મનસૂર—“ આહ ! મુજહે સતાના ખેકાર હે, તુમ લોગ કયા જનોકે મેં કિસ મુસીમનમે મુખ્તિવાહ. મેરી ઝિંદગી ખુદાજને ક્યું કર ગુઝર રહી હે ! હાય ! તુમને મુજહે યોકા દેકે ગિરફનાર કીયા હે. એહ તુમ્હારી ખત્તા નહીં, એહ ખુદ મેરી કિસ્મતકા કુસૂર હે. મેંને અયસે અયસે લોગોંપર જુઝમ કીયા હય જીન્કે જુઝમ જમાના ઉઠાયા કરતા હે. આહ ! મેંને મા.અશૂકોંપર સિતમ કીયે હેં. આહ ! મોહના ! મેંને તુજ્હપર જુઝમ કીયાથા. આહ ! અઝરા ! ખુદા જને તુ મુઝે ક્યું છોડકે ચલી ગઇ ? હાય, મેંને તેરા કયા કુસૂર કીયા થા ? તેરહી લીયે મેંને મોહનાસે ખેવ.ફાઇડા, તૂંબી મુજહે દગા દેકે ઓર મુજહે છોડકે ચલી ગઇ ? આહ ! લવજા બી નહીં, જો શાયદ તસલ્લી દેતી; ઉરને બી તેરાહી સાથ દીયા. ઇતને મા.અશૂકોંસે જૂટકે મેં ઈસ સફરમે યૂંડી અપની જાનસે ખેકાર હો રહાથા ઉસપર એહ સિતમ ! નહીં, (જોગી) તરફ મુતવજ્જહેલ હોકે) બેહાર હોકે તુમ મુજહે કતલ કર ડાલો તાકે મેં ઇન અઝામોં ઓર ઇન રૂઝની અઝામોંસે તજત પાઉં. ” મનસૂર યદાંતક અવાન કરકે રોને લગા.

જોગી—“ આપ દિલમેં રજા ન હોજયે. મેં ઇત્મીનાન દિવાતાહું કે આપકો કિસી કિસમકા તકલીફ ન હોગી. ”

મનસૂર—“ એહી તો ગમહે, તુમ મુજહે કતલ કર ડાલો, મેં હાંહી ઇસ કામિલ અઝાબા એહ મુસતમાન દુરવેશ કહાં હે જો મુજહે ફરેબ દેકે યહાં લે આયાથા ? ”

જોગી—“ હમ નહીં જાનતે વોહ કહાં હે ? ઓર હમકો યેબી નહીં માઅલૂમ કે વોહ કોન હે ? ”

મનસૂર—“ ઉસ ઝાલિમહીને મુજહે ધોકા દીયા, વોહ ફરેખ દેકે યહાં લે આયાથા, અબતો મેં તુમ્હારે હાથમેં કેદ હૂં અગર મુજહે બતા દોગે તો કોઈ હરજ ન હોગા. આહ ! વોહ કોન શખ્સ થા, યેહ મુશ્કિન નહીં કે તુમ ઉસે ન જાનતે હો. ”

જોગી—“ હમ નહીં જાનતે ઓર ન કુછ બતા સકતે હે. ”

ધતના કેહ કે સખ જોગીયોને નવજવાન મનસૂરકો ઉસી મંદરકી એક કોઠડીમેં બંદ કરકે કુંડી ચઢાલી.

બારહવાં બાબ.

ગિરફતારે બલા

સુલ્તાન મેહમૂદકી ફોજકા બહાદુર ઓર નવજવાન અફસર એક ગુમનામ મકામ મેં કેદ હો ગયા. સરેદસ્ત હમ ઉસે મોકા અદતેહેં કે ઉસી બેકસી વ તનહાઇકે મકામ મેં બેઠકે અપને ખ્યાલાતપર ગોર કરે. સુલ્તાની ફોજમેં જો તેહલકા પડ ગયા હોગા ઓર ખુદ દરબારે ઇસલામીમેં જો સરાપા ગમ તશવીશ પેદા હો ગઇ હોગી. બિઝફએલ હમ ઉસસેબી કિત્તબ નઝર કરતે હેં; મનસૂર ઇસી મંદરમેંહે ઓર સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવી દરીયાએ જમનાકે કનારે હિંદોસ્તાનકે મુકદ્દસ શહેર મથરામેં ઠેહરા હૂવાહે. મથરાકી તખ્તાવીકા અસર યૂતો હિંદોસ્તાનકે હર શહેરપર પડા મગર દો રાજઓંકો ઝયાદા ફિક્ક હૂઇ. એકતો રાજએ દેહલી જે મથરાકા માલિક થા ઓર બરકો

મઝહબી તોહીનકે અન્નાવા મુલ્કી નુ કસાનલી પહોચાયા દૂસરે રાજાએ અજમેર જુસ્કે દિલકો ગુઝિસ્તા શિકસ્તકા બહોત બડા સદમા પહોં-ચાયા ઓર જુસ્કો ખોદ્ધા કે અયસા નહો સુલ્તાન મેહમૂદ મથરાસે ફરાગત કરકે અજમેરકા કસદ કરેં વોહ એક શરીફ રાજપૂત થા ઓર સચ્ચી બહાદુરી ઉસ્કે રંગો મેં ખૂત કે સાથ દોડ રહીયી. વોહ ઇસ અમ્રકો બિલકુલ ગવારા નહીં કર સકતાથા કે ખુદ સમ-કત કરકે આગે બઢે ઓર મેહમૂદને ઉસ્કી પ્યારી મોહનાકો નિહાયત ઇઝઝત વ એહતિરામ કે સાથ ઉસ્કે પાસ ભેજ દીયા થા. હમ ઉસે બી ઉસીકે અફકારમેં છોડે દેતેહેં. ઓર ઉસ્કે રાજસલાસે નિકલકે ઉસ ખુશનુમા મંદરકી તરફ ચલતેહેં, જુસ્કે મુતઅલ્લિક એક શિ-વાલયમેં હમારે દોસ્ત મહારાજ કરશન સાલમ કરા ફિકમંદ એકે હૂવે હેં.

રાતકા વકત હે ઓર અંધેરા હરતરફ છાયા હૂવા હે, વોહ વકત હે જુસ ઘડી શ્રી કરશનજીને જન્મ લીયાથા યાઅની આધી રાત ગુઝર ગઈ હે ઓર ચાંદનીને અબી અબી ખેત ડીયા હે. મંદરકે સુનહરે કલસપર માહતાબકી શુઆએ જગમગાને લગી હેં ઓર શહેરકે બાહિર હોનેકી વજહસે વોહ ખુખારાત સાફ નઝર આ રહે હેં જો કાહરીકી સૂરતમેં ઉસ તમામ હિસ્સેપર છાય હૂવે હેં જો સમંદર કે બાહિરસે શુરૂ હૂવા હે ઓર કોહસ્તાનકે નશીબો ફરાજ દિખાતા હૂવા કોસોંતક ચન્ના ગયા હે. મર્ગારબકી તરફ શહેરકી ઇમારતોં કે બલંદ કમરે ઓર શિવાલોંકી લંબી લંબી ચોટીયાં ખમોશી ઓર સૂકૂતકે સાથ અપના તમાશા દિખા રહી હેં ઓર મશરિકકી જાનિય પહાડોંકી ચોટીયાં નઝરકી તેઝરીકા સાથ દેતી હૂધ આસ્માન કે ઉસ ઉફકસે જાકે મિત્ર ગઈ હેં જીંવર તારે અપની

તેજ આંખોંસે દુનિયા કે ખામોશ સીનકો ઘૂર ઘૂરકે દેખ રહે હેં, કિસી જનદાર મખલૂકકા પતા નહીં. તયુર જો તરોતાઝા મન્ઝરી પર હમેશા વળદમેં આઆકે દાદ દીયા કરતે હેં ઉનપર ખમોશી તારી હો ગઈ ઓર કિસી કિસમકે આસારસેબી અપની હસ્તીકા સુખત નહીં દેતે.

મહારાજ કરશન કે હુજરે કા દરવાઝા ખુલા હૂવા હે, વોહી માઅમ્લી ચરાગ રોશન હે જો દેરતક જલ્દનેસે ટિમટિમાને લગા હે ઓર ખત્તીકી લો તેલ કે દૂર હો જાને કે બાઅસ જલ્દકે ચરાગકે કનારે સૂત હો કે રેલ ગઈ હે જલ્દી વળદસે કાઠરીમેં એક તારી કી પેદા હો ગઈ હે. ખુદ મહારાજ કરશન અપને મકામ પર બેઠા હૂવા એક અરબી કિતાબ પઢપઢકે ઉભકા મતલબ ખયાન કર રહા હે ઓર હૂરવશ માહરીમા મોહના જોસે આજ ઉસ્તાદકી દિલચરપ દરખીચને અપની ખાતોંમેં ફસાકે જયાદ રાત આતેકા ખાલ બિલકુલ ભુલા દીયાથા, હુરને અઢીદત કે સાથ ઉસ્તાદકી ખાતોં સુન રહી હે, મોહના કે પીરબાઈ ઓર મહારાજ કરશન કે દોનોં રાઝદાર એક્ષે બેઠે ઉસ્તાદકી ઉપદેશ નિહાયત હી દસ્તિગરાક કે સાથ સુન રહે હેં.

યકાયક રાજકી દેવદીસે નરસીંગકી આવાજ આઈ જો હમેશા આધી રાત કે વક્ત આમ લોગોંકી ઇતિલાઅકે લીચે બજા કરતા થા. ઇતના સુનતે હી મોહના ચોંક પડી ઓર ધબરા કે કેહને લગી. “મહારાજ ! આજ મુજહે બડી દેર હો ગઈ, અબ જાતી હું.”

મહારાજ કરશન—“યેહ તો મુશ્કિન નહીં કે બેટી ! તું ન જાન, મગર હાં. યેહ હો સકતા હે કે મેરે દોનોં એક્ષે તુજહે પહેંચા આએ.”

મોહના—“હાં, મહારાજ ! મેં આજ ઇન્દ્રે લે જઈંગી. ઉન્કે તકલીફ તો હોગી, મગર રાતકો મેં અકેલી ન જઈંગી.” ઇત્ને મેં બહિર કુછ રોશની માઅલૂમ હૂઇ. દોનોં ચેલોંને ગુરૂકી કોકડીસે નિકલકે દેખા. હનોંજ દેખતે હી થે કે કુછ શોર ઓર ગુરૂકી બી આવાજ કાનમેં આઇ સમલોગ ફિકમંદ હો ગયે ઓર મોહના ધમરાકર કેહને લગી “ નહીં માઅલૂમ કયા હે કે ઇસવક્ત. યેહ લોગ યહાં આય હે. ”

મહારાજ કરશન—“ શાયદ ઓરતેં પૂજા કરને આઇ હોંગી.”

એક ચેત્રા—“ મહારાજ ! આવાજ તો મરદોં કી હે ! ”

મહારાજ કરશન—“ હાં, રાત ઝંવાલ આઈ હે, હિકાજત કે લીયે કુછ મર્દ બી ચલે આયે હોંગે. બેટી મોહના ! તુ ઝરા સામ-નેસે ઉધર હા. ” ઇત્નાહી કહાથા કે કર્ઈ આદમીયોંને દરવાઝા ઓરસે ધમધમા કે કહા “ દરવાઝા ખોલ દો. ”

મહારાજ કરશન—(એક ચેલેસે) “ અચ્ચા ! તુમ દરવાઝા ખોલો; મેં આતા હું. ”

ચેત્રા ઉડકે ગયા ઓર દરવાઝા ખોલા. દરવાઝા ખુલતેહી બહોતસે આદમી અસલહામંદ અંદર ધુસ આય. સભોંને આતેહી પેહલે તો શિવાજયકે સામને ઝુક ઝુકકે મૂરતકો સન્નામ કીયા, ઉસ્કે બાઅદ યે સમલોગ પૂછને લગે “ મહારાજ કરશનજી કહાં હે ? ”

ચેલા—“ મેં ઝુઝાય લાતા હું. ” યે કેહકે વોહ ચલને કે લીયે મુઝહી થા કે કિસીને ઝાંટ કે કહા. “ જલ્દી બતાવ વોહ કહાં હે ? ઉન્કે આનેકી ઝુરત નહીં. યેહ બતાવ કે વોહ કિસ કમરે મેં હે. ” ચેલા કાંપકે કુછ સોચતા હી રેહ ગયા કે ઉન્હી લોગોંમે સે કિસીને બઢકે કહા “ હમ જાનતે હે. કિસીકે બતાનેકી ઝુરત નહીં. ”

ધતના કહા ઓર વોહ શખ્સ મહારાજ કરશન કે કમરેકી તરફ ચલા ઓર સખલોગ ઉસ્કે પીછે હો લીયે. કઇ મશઅલે ઉન લોગોં કે સાથ થીં ઓર સખલોગ અસલહાખંદ થે જનમેં એક નવ ઉમ્મ શખ્સ, અપની વળહતસે સાફ ખતા રહાથા કે કોઇ નામ-વર અફસર હે. યેહ સખલોગ હુજૂમ કર કે મહારાજ કરશન કે કમરે મેં ઘુસ ગએ. દૂસરા ચેલા જો ગુરજ કે પાસ ખેડા હૂવા થા ફોરન બદલવાસ હો કે ઉઠ ખડા હૂવા ઓર ઉસ્તાદ કી તરફ ખોડ ઓર માયુસીકી નિગાહોંસે દેખને લગા. પ્યારી ઝાલિદ ફરેખ મોહના ! આહ ! યેહ ન પૂછો કે ઉસ્કા કયા હાલ હૂવા ઉસને સારીસે અપના મૂંહ છિપા લીયા ઓર કોને મેં દબક કે ખેડ રહી. ધતને મેં ઉન સખ લોગોંને મહારાજ કરશનકો પકડકે ઝખરદસ્તી બાહિર નિકાલા. ઉન્હીમેં સે કિસીને ડપટ કે કહા “યહાં ઓર કોન કોન હે ? જો કોઈ હો ઉસેબી બાહિર લાવ.”

ચેહલે લોગ ઉસ ચેલેકા લે ગયે જો બદલવાસ ખડા હૂવા થા. ઉસ્કે બાઅદ ધધર ઉધર દેખાતો કોઈ ઓરત કોને મેં દબકી નઝર આધ. કઇ આદમીયોંને શોર કરકે કહા “અહા ! યહાં કોઈ ઓરત બી હે !” ઇસ આવાઝ કે કાનમેં પડતે હી કઈ શખ્સ. ઝિપટ પડે ઓર ઉસ ઓરતકો ખે ઈઝઝતીસે ઘસીટતે હૂવે બાહિર લાય ઓર ઉસ્કો ધમકાને લગે. ઓરત જખ બાહિર આધ તો ઝુક ગઇ કે કોઇ ઉસ્કી સૂરત ન દેખે, મગર સખકા અફસર આગે બઢા. મશઅલેં કઠીખ લાઈ ગઈ. ઓર કિસી સિપાહીને ઝખરદસ્તી ઓર-તકા સર ઉઠાયા. વોહ આંચલસે અપના મૂંહ છિપાય હૂવેથી. દૂસરે ને ઝખરદસ્તી હાથસે ઉસ્કા મૂંહ ખોલા. મૂંહકા ખુલનાથા કે હુરન કા નૂર ચમકા જુસ્કે સાથ શાહી રોઅબકી કરનેંબી થીં; સખ લોગ

કાંપકે હટ ગયે ઓર કિસીને સેહમી દૂધ ખોદ જદા આવાઝમેં કહા
 “એંય ! યેહતો હમારી રાજકુંવારી મોહના હે ! !” ઇસ જુમ્લેને
 કુછ અયસા અસર કીયા કે હરતરફ સન્નાટા હો ગયા. સખ લોગોને
 નદામતો ખોદ. સે સર ઝુકા લીયે, લેકિન અશસર બઢકે કેહને લગા
 “શાહઝાદી સાહબ ! મેં આપકો યહાં કહાં દેખતા હું ?”

મોહના—“ઝલિમ જયરામ ! તૂને મેરા પીછા ન છોડા.
 મુઝે તુઝસે બેશક અયસાહી ખોદ. થા.”

જયરામ—“શાહઝાદી સાહબ ! મુઝે મઆદ કીજીયે, મેં
 બિલકુલ નહીં જાનતા થા કે આપ યહાં તશરીફ રખતી હેં. કયા
 આપને નહીં સુના કે યેહ બિરહમન નહીં તુર્ક હે ? હમારા મંદર
 નાપાક કરને કે લીયે યે બેહરૂપ બદલ કે યહાં અજમેર આયા હે.”

મોહના—“નહીં, મુઝે એઅતિમાર નહીં. બેશક, તુ મુઝે
 ઝલીલ કરને કે લીયે યહાં આયા.”

જયરામ—“મેં કસમ ખાતા હું કે આપકી મુઝે બિલકુલ
 ખુબર ન થી. મેં ઇસવક્ત મહારાજ સાહબકે હુકમસે યહાં આયા હું
 ઉનકા હુકમ હય કે ઇસ દગાખાઝકો અબી ગિરફતાર કરકે ઉનકી
 ખિદમતમેં લે જાઉં.” ઇતના કેહકે જયરામ આગે બઢા ઓર ઝુકે
 મોહના કે કાનમેં કેહને લગા “શાહઝાદી સાહબ ! કિસીકા ખુબર
 બી નહોગી. આપ ચુપકે સે અપને મહેલમેં તશરીફ લે જાઇયે. મેં
 યહાં આપકા ઝિક્કબી ન કરુંગા.”

મોહના—“જયરામ ! યેહ નહીં હો સકતા. મહારાજ કર-
 શન મેરે ઉસ્તાદ હેં, ઉનકા મેં ઇસ ઝિલ્લત કે સાથ ન જાને દૂંગી.”

મોહનાકી ઝખાનસે યેહ જવાબ સુનકે જયરામ સનાટે મેં આ
 ગયા ઓર ગોર કરને લગા કે શાહઝાદી મોહના કે મહારાજ કર-

શન કે સાથ ક્યા હમદર્દી હે. એક ખ્યાલ ખુદખુદ ઉસ્કે દિલમેં આયા જસને ઉસે પરેશાન કરદીયા. વોહ યક્યયક ચોંક ઉઠા ઓર ગોરસે મોહના કી સૂરત દેખી. યાતો ઉસકો મોહના કે સાથ હમદર્દીથી યા અખ વોહ એક દુશ્મનકી નિગાહસે દેખને લગા. દિલમેં “બેશક, હાં, કોઇ શક નહીં, મોહના અપને ધરમ ઓર અપને દેશકી દુશ્મન હો ગઈ. યેહ બિરહમન ખૂંડર મુસલમાન હે, ઇસ્કે ઝરીએસે વોહ મુસલમાનોં તક સલામ વ પયામ પહોંચાતી હોગી.” યેહ ખ્યાલત ઝોં ઝોં જયરામ કે દિલમેં ગુઝરતે જાતે થે વોહવોહ ઉસ્કે તેવર કડવે હોતે જાતે થે. આખિર ઉસમેં અખત ન હો સકા, ઉસને મોહનાકી દિલ્લે રેખ સૂરત ઓર બિખરી હૂઈ ઝુડેં દેખકે એક આલ ખીંચી. ફિર સંજોગો કે લેહજમેં કેદને લગા “સુનીયે શાહજાદી સાહબ! આપકો યાદ હે કે મેરે દિલમેં આપકે બલોતસે રાજ છુપે હૂવે હેં ઓર જસ મુસ્તઆલ મોકેઅઢી તેલકીકાત કે લીયે મેં આયા હૂં ઉસ્કાબી અખ પૂરા સુખુત હો ગયા.”

મોહનાને યેહ જુમ્લા સુનનેડી નિલાયન દુશ્મની ઓર ગુસ્સે કી નઝરસે જયરામકી તરફ દેખા ઓર કેદને લગી “તુ મેરે ધરમ પે તોહમત લગાને લગા, મેં સિફેં ઇસ ખ્યાલસે કે તુ કબી મેરા દોસ્તથા દરગુઝર કરતી હું વર્તા બહોત આસાનીસે તુઝકો સજા મિલ સકતીથી. વોહ રાજ તરે દિલસે ઉપર ચઢકે ગયે તક ન પહોંચને પાએંગે કે મોતકા ફંદા તેરા કામ તમામ કર દેગા.”

જયરામ—“શાહજાદી સાહબ! અખ ઝુરર હે કે મુઝી ઝુરરત સે મેં તમામ રાજ મહારાજ સાહબપર આદિર કર દું.”

મોહના—“હાં, તેગ યેહ ધરાદા હે? કુછ પરવાહ નહીં. જા મહારાજ સાહબસે બયાન કરદે.”

મોહનાને ધરકે બાથ્સ સર ઝુકા લીયા ઓર હસરતમંદી કે સાથ કુછ સોચને લગી ધતને મેં લોગ મહારાજ કરશન ઓર ઉસ્કે દોનોં ચેલોંકા બાંધકે લે ચલે, મોહનાને અપને ઉસ્તાદકો ઇસ ઝિલ્લતસે જાતે દેખકર જયરામ સે કહા “ અચ્છા લે જા બિરહમન કી હત્યા તુઝપર બહોત જલ્દ પડેગી. ”

જયરામને ચંદલોગોં સે કેહ દીયા કે “ તુમ યહાં દેહરે શાહ-જાદી મોહના જીસવક્ત યહાંસે જાય ઉસકે હમરાહ જાના ઓર ધરતક અદખકે સાથ પહોંચા આના. ”

યે કેહકર જયરામ ઠાકરદારે સે નિકલકે ચલા ગયા. મોહના કુછ દેરતો સોચતી રહી આખિર અપને ખયાલાતસે થકે ઉસને અપની સારી સંભાલકે ઓઢલી ઓર અપને મહેલકો રવાના હૂઈ. ફોજી લોગ જો દેહર ગચ્છેથે વોહબી ઉસકે સાથ ચલે કે ધરતક પહોંચા આચ્છે. મોહના તો હસરતમંદી કે ખયાલાતસે ખાતેં કરતી હૂઈ ઉધર ગઈ. ધધર દુસરી તરફ જયરામ મહારાજ કરશન ઓર ઉસકે દોનો શાગિદોં કો લેકે અપને ધર ગયા. વહાં જાકે ઉસને લોગોંસે કહા “ અખ ઇસવક્ત તો મોકાઅ નહીં ઓર નામુનાસિખ હે, કલ યે લોગ હુઝૂર મહારાજ સાહબકે સામને પેશ કીયે જાચ્છેંગે. રાતકો ઇન્હેં એહતિયાતસે રખ્ખો. સુઝહકો જખમેં હુકમ હું ફેરન મેરે સાથ લેકે ચલના. ” બહાદુર રાજપૂત જયરામ તો યે કારવાખ કરકે અપને ખ્યાલ ગાહકો ગયા. ઇસકે દિલમેં મોહનાકી તરફસે તહાં તહાંકે ખયાલાત થે. કબી તો કેહતા થા કે “ મોહનાકી અદાવત મુઝે બહોત કુછ સદમા પહોંચાયગી. ” ઓર કબી કેહતાથા કે “ નહીં મોહના મેરા કુછ નહીં કર સકેગી. ” ઇન્હી ખયાલાત કે સિલસિલે મેં ઉસે અપના ગુઝિશ્તા ઇસ્કે યાદ આયા એક આહસદાં બર કે

કેહને લગા “આહ ! મોહના કિતની હસીન ! કિતની ખુશર ! કયસી પ્યારી હે. અફસોસ ! વોહ મેરે લીયે ઝાલિમ હો ગઈ ! કેસને મેરી મહોબ્બતકી ઝરા કદર ન કી.” ઇનહી ખયાલાતમેં ઉસકી આંખ લગ ગઈ. સુખ્હકે વક્ત જયરામને અપને હિંદુ રસમકે બમૂજબ અસ્નાન કીયા, ઓર ઉસકે બાઅદ ફેરન દરબારી લિખાસ પહેનકે અપને એક માતેહત અફસર કે હુકમ દીયા કે “મહારાજ કરશન ઓર ઉસકે સાથ વાલે કેદીયોં કે લાકે હાઝિર કરો.” વોહ અફસર બાહિર ગયા ઓર થોડી દેરકે બાઅદ મઝે ચંદ ઓર રાજપૂતોં કે વાપિસ આયા મગર ઇસ વઝબ્બસે કે સખકે ચેહરે પર હવાઇયાં ઉડ રહીથી ઓર સખ નદામતસે સર ઝુકાય હૂવે થે.

જયરામ—“કયું ઉન કેદીયોં કે નહીં લાય ?”

અફસર—“હુઝૂર ! બડા ગઝબ હો ગયા !”

જયરામ—“ગઝબ ! કયા હૂવા ?”

અફસર—“વોહ બિરહમન ઓર દોનોં ચેલે રાતકો હમારી હિરાસતસે યકાયક ગાયબ હો ગએ.”

જયરામ—(ગઝબ આલૂદ હોકર) “ગાયબ ! તુમ લોગોંને ઉનકી હિરાસત કયસીકી બે ગાયબ હો ગએ ?”

અફસર—“હુઝૂર ! રાતકો આતે હી હમને ઉન સખકો ઝં-જરેમેં બાંધકે કેદ કીયા મગર ઇતેફાકસે પેહરેવાલોંકી આંખ પિછ-લેકો લગ ગઈ ઓર સુખ્હકો જમ વોહ જાગે તો તીનોં કેદી ગાયબ થે. કુછ સમજમે નહીં આતા કે વોહ કયુંકર ચલે ગએ ? ઓર કહાં ગાયબ હો ગએ ?”

જયરામ—(નિહાયત બરહમી કે લેહજમેં) તુમહારી ઇન ગફ-લતોંહીકી વજહસે તુર્ક લોગ તુમપર ગાલિબ હો ગએ ઓર હોતે

જાતે હેં. ખેશક ઉસ શખ્સમેં કોઇ ફરેખકી ખાત હે. જાવ, ઓર જહાં મિલે ઉસે હુંઢકે લાવ.”

ઇતના કહેકે જયરામ ખામોશ હો કે સોચને લગા. ઉસકે દિલમેં ખયાલ આયા કે ઇસમેં મોહનાકી તો કોઇ કારરવાઇ નહીં હે ? મગર મોહના તો આધી રાતકો અપને ધરપર ગઇ હે, ઇતની જલ્દ વોહ કયા કારરવાઇ કર સકી હોગી, લેકિન ફિરબી ઉસકા ગુમાન મોહનાહીકી તરફ રહા ઉસ અત્રકો ઉસને ઝાહિર નહીં કીયા મગર ગોર કરને લગા કે મોહનાકી ઇન કારરવાઇયોં કો અખ કિસતહાં મહારાજ સાહમ પર ઝાહિર કરના ચાહીયે વર્ના ખોદ્ હે કે મોહના રાજ સાહબકો ઝક નદે. ઇસી કિસમકી અદના સાજિ-શોંસે મુમકિન હે કે સલ્તનત હાથસે જાતી રહે ઓર હમારા રાજ તખ્તાહ વખરખાદ હો જાય. મેરા ખયાલ હે કે મોહના મુસલમાનોં કે ફરેખમેં આગઇ. હઝાર લાયક હો ફિર અબી વોહ એક બોલી: લડકી હે અગર મુસલમાનોંકા ઉસપર ફિકરા ચલ ગયા તો ન મહારાજ સાહબકો ખબર હોગી ન ઓર કિસીકા ખબર હોગી, બલકે ખુદ મોહના કો બી ન માઅલૂમ હોગા ઓર અજમેર પર મુસલમાનોંકા કબ્જા હો જાયગા. વોહ ઇનહીં ખયાલાતમેં ડૂબા હૂવાથા. જયરામ કે દિલપર ઇન ખયાલાતને કુછ એસા અસર કીયા કે મહોબ્બતે વતન ઓર ધરમકા જ્નેશ મોહનાકો ઉસ કદીમી ઇશ્કપર ગાલિબ આ ગયા, ઉસકે આફતાખકી ચંદ કિરને અખતક ઉસકે દિલમેં એક ગરમી પેદા કરતી રહેતીથી. આખિર વોહ ઉડકા મહારાજ કે દરખાસ્તમેં ગયા ઓર સરઝુકકે ખામોશ ખડા હો ગયા.

મહારાજ—“ જયરામ ! ઉસ બિરહમનકા તૂ લે આયા ? ”

જયરામ—“ હુઝૂર ! મેં ઉસકો શખ્સકી ગિરફતાર કરકે

લાયા ઓર અપને મકાનમેં રખ્યા, મગર ખુદાજાને કયૂંકર સુખ હોને કે પેહલેહી વોહ મેરે મકાનસે ગાયમ હો ગયા.”

મહારાજ—(હચરતસે) “ ગાયમ હો ગયા ! કયૂંકર ગાયમ હો ગયા ? કયા અચ્છી તહ’ હિફાજત નહીં કી ગઈ ? ”

જયરામ—“ હિફાજતકો તો દસપારા જવાન મોઅય્યન થે, મગર ઉન સમકી આંખ લગ ગઈ ઓર અપને કુસુરકો એઅતિરાફ કરતે હેં.”

મહારાજ—“ જયરામ ! મુઝે તેરી જાનિય કોઈ બદગુમાની નહીં હો સકતી. મગર મેં તુઝે આઇન્દા કે લીયે નસીહત કરતા હું કે મુસલમાન શોગ આફતકે હેં. અગર તેરે સિપાહીયોસે અયસીહી ગફલતે હોંગી તો ઉન લોગોકો હમપર ગાલિબ આનેકો બખૂબી મોકાઅ મિલ જાયગા. અચ્છા ઉસકી જુસ્તજૂકા કોઈ ઇન્તિઝામ કીયા હે ? ”

જયરામ—“ શ્રી મહારાજ ! અપને ઇમકાન બરતો મેંને કો-શિશકી ઓર કરતા હું. ”

મહારાજ—“ જયરામ ! કુજ તુઝે માઅલુમ હે અમ મેહમૂદ કહાં હે ? સુના હું ઉસને મથરાજકો જૂટ લીયા ઓર મંદરોંકો વેરાન કર દીયા. ”

જયરામ—“ હુઝૂર ! મેંને અયસાહી સુનાહે, બદકે મુઝે તો આજ એક ઝરીએસે માઅલુમ હયા હે કે સુદનાનકા ધંચર આનેકા ઇરાદા હે. ”

મહારાજ—(પરેશાન હોકર) “ કયા તૂને મોઅતેઅર ઝરીએસે સુના હે ? ” ઇસકે આબદ રાખ્તા પરેશાની મુબદદિલ બગઝમ હો જતી હે. આંખોસે ચિન્ગરી યાં ઉડને લગતી હેં ઓર તમામ એહલે દરબારકી તરફ મુતવજજેહ હોકે કેહતા હે ” મેરે બહાદુરો ! કયા મેહમૂદને તુમકો બોદા સમઝ લીયા હે ઓર તુમહારે મુકાબિલેકા ઇરાદા રખતા હે યે સચ હે ? ”

તમામ એહલે દરબાર—“ શ્રી મહારાજ ! મેહમુદ કયા કર સકતા હે ? ઉસે આને દીજીયે હમ સમ તુર્કોકો કાટકે ડાલ દેગે, વોહ ઓર ખાતથી કે હમ સિંધમેં ચઢકેગએથે ઓર હમારે સિપાહી ઈતની દૂરકી સફરમેં થક ગએથે. અગર વોહ યહાં આએગા તો મુમકિન નહીં કે વોહ હમારે હાથસે સહી સાલિમ નિકલ જાય. ”

જયરામ—“ અગર્યેં ઉસ મોકેઅપર મેં ગિરફતાર હો ગયા થા, લેકિન અગર અજમેરકી પહાડીયોં કે નીચે લડાઇ હૂઠ તો અપને છતરી ખૂનકી કસમ ખાકે કેહતા હું કે જમતક એક રાજપૂત બી જિંદા બાકી હે ઉસકો હમારે શહેર કે કિસી મકાનકી સૂરત દેખના બી ન નસીય હોગી. ”

રાજા—“ મગર મુઝે ઉમ્મીદ નહીં કે મેહમુદ મેરે મુકાબિલેકા ધરાદા કરે, ઇસ્લીયે કે સુલ્તાન મેરા દોસ્ત હે, ઉસને મેરી ખ્યારી બેટી મોહનાકો બડી ઇઝઝતસે ઉસી તરાફ પાક વ સાફ મેરે પાસ બેજ દિયા લેકિન હાં, જયરામ ! મેં તુઝે હુકમ દેતા હું કે અખ ઝયાદા હોશીયારીસે કામ લે. ઉસ બિરહમન કે ગાયબ હો જાનેસે મુઝે અંદેશા હો ગયા. યે મુસલમાનોકા કામ ગોયન્દા નહો. તઅજજુ-બકી જગેહ હેકે ઇતને સખત પેહરેસે વોહ ક્યુંકર નિકલ ગયા ! અજમેરકે કરીબ ઓર કાન અવસા હે જો ઉસકે નિકાલ લે જાનેકા ઈરાદા કરતા ? અન્હા અખ તુમ જાય ઓર હોશીયારીસે શહેરકી હિફાઝત કરો. ” જયરામ કો મોહનાકી શિકાયત કરનેકી જુરઅત ન હૂઠ, દિનમેંહી સોચા રેહ ગયા ઓર રાજા ઉઠકે ચલા ગયા, લોગ અપને મકામકો રવાના હૂવે.

તેરહવાં બાબ,

શાદીકી છંડછાડ

અજમેરકે બાહિર એક પહાડી હે જહાંસે દૂર દૂર તક કાંસો સખ્જાઝાર ચલા ગયા હે, બાગબાને કુદરતને તહાં તહાં કે દરખ્ત લગા દીયે હેં જીનકી તાઝગી આંખોંકો સુરર અખ્શનેકે અલાવા ધન્સાની સેહતકે મુતઅલ્લિક મોઅજિઝનુમા અસર પેદા કરતી હે. ફૂલોંકે નએ નએ નઝરફરેખ રંગ ઓર હવાકા મતાનત કે સાથ આઝાદીકી ચાલ ચલના યે અયસા ચીઝેં હેં જો શાયદ ઉસ મકામકે સિવા ઓર મકામપર કમ નઝર આએંગી.

ઇસ મકામપર એક નિહાયત ખુશનુમા મહેલ બના હૂવા હે જીસકે ગિર્દે યે તમામ કુદરતી સખ્જાઝાર એક આબલા દરજે કે યાઈ બાગકા કામ દે રહે હેં. યે મહારાજા અજમેરકા મહેલ હે ઓર ખાસ મહેલ જીસમેં રાજસલા હોતી હે, જહાં દાદખ્વાહોંકી ફરીયાદરસી ફી જતીહે. ખાસ શહેરકે અંદર વાકેઅ હે. ઉસકે અલાવા ઓર બી કષ મહેલ હેં જીનમેં રાનીયાં ઓર રાજા કે કષ મુતઅલ્લિકીન રહા કરતે હેં, મગર યે મહેલ ઇસ સેહરામેં રાજાકી ખાસ રાની કંવલા કે લીયે બનાયા ગયા હે જો મહારાજા અજમેરકી ખાસ મલેકા હે ઓર જીરકા અસર સલ્તનતપર અગર ખુદ રાજાસે ઝયાદા નહીં તો બરાબરહી હે, લેકિન ઇસ રાની કે મિઝાજમેં કુદરતને કુછ અયસા ઇસ્તગના ઓર અયસી સાદગી પયદા કરદી હે કે ઉસકો ન વુઝરા ઓર દરબારપર હુકૂમત કરનેકા શોક હે ઓર ન શહેરકે અંદર રેહનાહી ઝયાદા પસંદ કરતી હે. ઇસ રાની કે રેહનેકે લીયે યેલ મહેલ બનાયા ગયાથા ઓર અખતક વોહી ઇસમેં રેહતી હે. યૂંતો રાજા અકસર આયા કરતા હે, મગર મંગલ કે રોઝ મુઅ-

ચિન હે છસરોઝ મહારાજ અજમેર શહેરસે નિકલ કે યહાં આતા હે ઓર દિનભર ઇસ મકાનમેં કયામ કરતા હે. યેહી રાની શાહઝાદી મોહનાડી માં હે ઓર ઉસીકે બત્નસે અયસી હસીન, અયસી નાઝનીન, અયસી આલિમ વ શાઝિલ, ઓર અયસી શુભ, અ લડકી પેદા હૂઈ. યેહ રાની અપને મઝાકે મુવાફિક શહેરસે ઝરા ફાસલે પર રેહતી હે ઓર ઇસ આલીશાન મહેલકો રોનક દીયા કરતી હે. મોહના અપની માંકે પાસ નહીં રેહતીથી છસડી વજલ શાયદ યેહ હોગી કે ઉસકો હર કિસમડી તાઅલીમ પાનેડી ઝુરતસે અપની ઝયાદા ઝિન્દગી શહેરમેં ગુઝારની પડતીથી, જહાં હર તર્ફકે પંડિત ઓર હર ફનકે ઉસ્તાદ મોજૂદ થે. મોહના આજ અપની માં કંવલાસે મિલને કે લીયે ઇસ ફરહત બખ્શ મકાનમેં આઇહે. રાની તો અબી કિસી ઝુરતસે મહેલ કે નીચે હે મગર મોહના સખસે ઉચે ધુરજમેં બેડી હૂઈ હે ઓર કુદરતે ખુદાકા તમાશા દેખ રહી હે. મુર્ગઝારકી ફિઝા, સેહરાકી વસઅત, દૂર દૂરપર પહાડીયોંકી ખુશનુમા ચોટીયાં, ચરંદકા આઝાદીસે ફિરના ઓર તયૂરકા ઉડઉડકે મુખતબિહ સરસ ખજ શાખોંપર બેઠકે ચેહચહાના યે સખ અયસી ફરીયતેં થીં જાહેનિ મોહનાકો અઝખુદ રફતા કર દીયા. મોહના દેરતક ઇન ફરીયતોંકે બેડી દેખતી રહીથી. કાઇદેડી ખાત હે કે અયસા સમાં દિવમેં એક બેચેનીકા અસર પયદા કર દીયા કરતા હે ઓર દિવકે તમામ જજ ખાત મકબયક ઉભર પડતે હે. મોહનાકો અપને દિલકે તમામ વેા ખયાલાત જાહેનિ કિસી ઝમાનેમેં ઉસે બેતામ કર રખ્યા થ ઓર ને અખ કિસી કદર ખૂલ ચલેથે અઝ સરે નવ તાઝા હો ગએ તીરે ઇશકે ને ઝખમ કબી ઉસકે સીતેપર પડેથે ફેરન હરે હો ગએ, ઓર યાતો બેડી તમાશા દેખ રહીથી યા આહેં ખીચને લર્ગ

ઉસને અપની શાઈરાના ઉમંગસે કામ લીયા ઓર ઉસ આઝાદ મખ્સુ-
કઢી તરફ ખિતાબ કરકે જો વસીઅ મંઝરમેં ફેલી હૂઈથી કહને લગી
“અય ચીડીયો ! ઓર અય ચારપાયે જનવરો ! તુમ કિસ અચ્છી
હાલતમેં હો ? આહ ! તુમહારી ઇસ આઝાદીપર મુઝે હસદ આતા
હે. કાયદા ! ઝાલિમ-તુ ખુદબી બેચેન હોતી હે ઓર મુઝેબી બેચેન
કાચે દેતી હે. યે ફૂલ, આહ ! ખિત્તે જાતે હેં મગર મેરા દિલ ખુઝા
ફૂવા હે. આહ ! ક્યા કહું ? કે યે બહાર દેખકે દિલમેં ક્યા ક્યા
ખયાલાત આતે હેં ? નહીં, હરગિઝ જખાનસે ન નિકાલૂંગી.
અફસોસ ! મેં કયસી હોતી જાતી હું, મુઝે ક્યા હો ગયા ? !”.
મોહના ઇનહી બાતોમેંથી કે માંબી આ ગઇ. માંબે બેટીકી પ્યારી
સૂરતકો મહોબ્બતકી નિગાહોસે દેખા ઓર કેહને લગી “પ્યારી મો-
હના ! તુ ઇસવકત પરેશાન કયું હે ?”.

મોહના—“નહીં માતા ! મેં પરેશાન નહીં હું. યેહી સા-
મનેકા ફિઝા ઓર ઇસમેં ચરંદ વ પરંદકો ઉડતે ઓર કુસેલેં કરતે
દેખ કર ઉતકી આઝાદી પર મુઝે હસદ માઅવૂમ હોતા હે.”

કંવલા—“મોહના ! તુબી તો આઝાદ હે, તુઝે કાન કિસ
કામસે રોકતા હે ? વહાં શહેરમેં ખુદ મુખ્તારીકે સાથ રેહતી
હે. તેરે મઆમિલાતમેં કોઈ દખ્લ નહીં દેતા.”

મોહના—“નહીં, તો મેં કુછ શિકાયત થોડેહી કરતી હું ?
મેં તો યેહ કેહતી હું કે યેહ જનવર કિસ આઝાદી ઓર બેફિકરીસે
સેર કરતે ફિરતે હેં. ઇન્સાન હઝાર કુછ હો ઇનકી આઝાદી કે
રૂબેકો નહીં પહોંચ સકતા.”

કંવલા—“હાં, હાં, બેશક મોહના ! તેરા દિલ ધખરાતા હોગા,
હમારીહી ગલ્તી હે આજ મંગલકા દિન હે. મહારાજા આતે હોંગે,

મેં આજહી ઉનસે કહૂંગી કે અખ જીસતહી બને મેરી મોહનારી શાદી જલ્દ કરદો. સિદ્ધિ તેરે પઢને લિખને ઓર તેરે શો. કહે આડી રખનેકે લીયે હમને અપની રસમકે ખિલાફ કીયા કે તેરી શાદી નહીં કી.” થેહ સુનકે મોહનાને નિહાયત નદામતસે સર જુકા લીયા.

કંવલા—“ હાં, મેંબી સમઝ મધ, તુ થેહી ચાહતી હે. ”

છતની દેરમેં નકકારેકી આવાઝ આઘ જીસસે માઅવૂમ હવા કે મહારાજ સાહબ તશરીફ લાતે હેં. રાની કંવલા ઉડી કે જાંઠે ખંદા પેશાનીસે રાજકા ખેર મકદમ અદા કરે. નીચતે વકત અપની બેટીસે કેહને લગી “ મોહના! ચત્ર તુબી આપકે પાસ ચત્રકે બેઠ. દુનિયામેં તુઝસે જયાદા ઉન્હેં કિસ્તીકે સાથ મહોખ્ખત નહીં, તેરી સૂરત દેખકે વોહ ખુશ હો જાએંગે. ”

મોહના—“ અચ્છા માતા! ચલતી હું. ” છતના કેહ કર મોહના બી ઉઠ ખડી દૂર્ષ ઓર માં બેટીયાં કોઠોસે નીચે ઉતરને લગીં. વોહ કમરા જીસમેં રાજ આકે ઠહેરતે થે કદોમ મઝાક પર નિહાયત ઉમદગાસે આરાસ્તા કીયા ગયા થા. દીવારોં પર જાળજા દેવતાઓં ઓર દેવીઓંકી મુખારક ઓર દિલ્લરેખ તસ્વીરોં લગી હૂધથીં, જીનકી સન્નાખમેં વસ્તે હિંદ કે આખલા કારીગરોંને અપની દસ્તકારી કે સાથ અપના મઝહબી જોશબી દિખાયા થા. રામચંદ્રજી ઓર સીતાજીકી તસવીર રાનીકો વકાશિઆરી ઓર રાજકો રાસ્ત આઝીકા સખક દેતીથીં, તો દૂસરી તરફ શ્રી કરશન ઓર રાધિકાજીકા જલ્વા દોનોકે દિલોંમેં ખશકવ મહોખ્ખતકો તરકકી દેતાથા, ખુસસ ખસ સૂરતમેં જખકે ધન તસવીરોંપર અદખકી નિગાહેં પડતીથીં ઓર રોઝ સુખ્હ ઉઠકે મઝહબી તોરપર ઉનકે આગે સરે નિયાઝ જુકાયા જતાથા. સામને સહેનમેં ઊટાસા ઘરકા શિવાલાયા જીસમેં મહા-

દેવજીકા જખરત દિખાયા ગયા થા, જીનકી પરસ્તિશકે ઝરીએસે કિસી કાદિર વ તવાના હસ્તીકા રોઅખ દિલોંમેં પયદા કર લીયા જતાથા. ઇસકે અલાવા કમરેમેં વોહી તમામ મશરિકી કરનીચર જે અખ ચાહે કિતનાહી બદલા માઅલૂમ હોતા હો, મગર ઉસ સાદગીકે ઓહોદ કે નિહાયતહી મુનાસિખ થા. મહારાની કંવલા ઓર રાજકુવારી મોહના દોનોં મુન્તઝિરહી ખડીથી; કે મહારાજ સાહખ આય. રાનીને શોહર પરસ્તીકે આઈત દિખાકે ઓર શાહઝાદીને સઆદત મંદીકી અદાએં ઝાહિર કરકે રાજકો બિડાયા ઓર સામને અદખસે બેઠ ગઈ. જખ માઅમૂલી મિઝાજ પુસીં કે આઅદ રાજ અપની બેટીકી તરફ મુતવજજેહ હોકે કેહને લગા “ મોહના ! તુમ યહાં કખ આઈ ? ”.

મોહના—“ મહારાજ ! મુઝે આએ હૂવે અબી થોડીહી દેર હૂઘ. ”

રાની—“ આપ કુછ ખખર નહીં લેતે ઓર મેરી મોહના અખ ધખરાયા કરતી હે. ”

મોહના—“ નહીં મુઝે કિસી યાતકી ફિક નહીં, આપકે ઇક-આલસે મેરી હર આરઝૂ પૂરી હો જતી હે. ”

રાજ—“ ફિર ધખરાના કિસ યાતકા ? ”.

રાની—“ મેં ખયાન કરૂંગી, કયા આપ ચાહતે હેં કે બેટી બેશર્મો ઇખ્તિયાર કરકે સાફ સાફ કેહ દે ? ”.

રાની કે ઇસ જુમ્લેને મોહનાકો શર્મિન્દગીકી વજહસે પસીને પસીને કર દીયા, ઉસને સર ઝુકા લીયા ઓર ગોયા કમરેમેં ઢાઢ ચીઝ ઉસે દેખનાહી નથી. ફિરબી શર્મ નહીં માનતીથી ઇસ્તીયે કે રાજ સાહખ સામને બયકે હૂવેથે ઓર આપકે સામને માંને અયસી શર્મ દિલાને વાલી ખાત છેડી. આખિર જખ કિસીતલ કરાર ન

આયા તો ઉત્તી નદામતડી અદાસે સર ઝુકાએ હૂવે ઉઠી ઓર ઉસ કમરેસે નિકલકે ચલી ગઇ, મોહનાકે જાનેકે આ અદ રાનીને મહારાજાસે કહા “ મોહના અચ્છી ખાસી જવાન હે, કમસિની મેં જો અયાહ નહીં કીયા તો અબલી ન કીજીયે ગા ? ”.

રાજા—“ હાં, ઇસકાતો મુઝે અકસર ખયાલ રહેતા હે, મગર કયા કરેં તુમ જાનતી હો મેરે ઓર કોઇ બેટા નહીં જો કુછ હે ચેહી હે. કિસી અયસે શખ્સકો મેં અપને આ અદ ખિદાના ચાહતા હું જીસકે સાથ ઇસકા ખિયાલ હો જાએ. મેંને જયરામકો તજવીઝ કીયા થા, વોહ બહાદુર બી હે, લાયક બી હે, ઇસ્મ વ ફઝલ મેં બી અજમેરકે લોગ ઉસકી તાઅરીફ કરતે હેં, મગર મોહનાકો શાયદ દિલસે નહીં પસંદ હે કે ઉસકી ખીખી બને. ”

રાની—“ યે કાહેસે માઅલૂમ હવા કે મોહના જયરામકો નાપસંદ કરતી હે ? ચૂંતો દિંદોસ્તાનકે બહોતસે રાજકુવરોંકો મેરી મોહનાકી તમન્ના હે, મગર મેંબી આપલોડી રાયકે મુવાફિક જયરામકો પસંદ કરતી હું. ”

રાજા—“ મેરે ઓર તુમહારે પસંદ કરનેસે કયા વાસ્તા ? ખુદ મોહનાકોબી તો મંજૂર હો ? ”.

રાની—“ મોહના આપકી તજવીઝકે ખિલાફ ન કરેગી, ઓર આપકો ઇખ્તિયાર હે. ”

રાજા—“ નહીં, મોહના પઠી સિખખી ઓર હુશીયાર હે, યે ઉન લડકીયોંમેં નહીં જો માં આપકી તામેઅદારી ખવાહ અપની ખવાહિશ હો યા નહો કર લીયા કરતી હેં ઓર સચચો યે હય કે મેંબી નહીં ચાહતા કે કિસી ખાતમેં ઉસકો તમીનતકે ખિલાફ

હો. તુમ અપને તોરપર ઉસસે દરિયાફત કરો અગર વોહ રાઝી હો તો મેં અબી શાદી કર દુંગા. ”

રાની—“ કોઇ બાત નહીં, આપ ઇન્તેકામ ફીજીયે, મેં વા-અદા કરતી હું કે ઉસે ઝુરર રાઝી કર દુંગી. ”

રાજા—“ લેકિન યે નહીં કે ઉસકી તબીબતકે ખિ-લાફ હો. ”

રાની—“ નહીં, યે ન હોગા. ”

રાજા—“ અરજા તો અબ ઉધર જાવ, મેં અપને મંતરીઓં કેા ખુલવાઉંગા, આજકલ મુસલમાનોંકી લડાઇયોંને મુઝે ફિકરમેં ડાલ રખા હે. મશહૂર હે કે મેહમૂદકા ઇધર આનેકા ઇરાદા હે. અગર વોહ આ ગયા તો બડી ખરાબી હોગી. અગર યે મુમકિન નહીં, કે જામતક મેં જિંદા હું વોહ અજમેરકે અંદર કદમ રખ સકે, મગર ઇસ બાતકા અફસોસ હે કે મેરે બહોતસે સિપાહી જનસે મારે જાએંગે. ”

રાની યે સૂતકે બચારાસી ગઈ ઓર પૂછને લગી “ ફિરતો અબ કયા કીયા જાયગા ? ”

રાજા—“ બચારાનેકી કોઇ બાત નહીં; હમ લોગોંકા યે કામ હે. અબ જાવ મેં અપને વઝીરકો ખુલવાતા હું. ” રાની ઉડકે બે દિલીસે ઓર સુસ્ત સુસ્ત કદમ ઉઠાતી હૂઈ ચલી ગઈ ઓર રાજાને વઝીરોંકો ખુલવાયા સબોંને હાજિર હો કે નિદાયત અદબસે રાજાકો ડાંડવત કી ઓર અપને કરીનેસે મરતબેકે મુવાફિક બેઠ ગયે.

રાજા—“ કહો, અજમેરકા કયા હાલ હે ? ”

એક વઝીર—“ મહારાજાની દયાસે સમતહ અમન વ અમાન હે. હાં, મેહમૂદકે આનેકી ખબર જામસે મશહૂર હૂઈ હે ઉસવકતસે લોગ બહોત પરેશાન હોં રહેહે. ”

રાજા—“ તો ક્યા જે ખખર સહીહ હે કે મેહમૂદ ધધર આએગા ?”.

વઝીર—“ શ્રી મહારાજ ! અખતો ખિલકુલ સય મા.અલૂમ હોતી હે, ઇસલીયેકે આજ (એક અરસરકી તરફ ઇશારા કરકે જો દોરે અદખસે ખામોશ ખેડા હવાથા) જે મથરાજીકા દરશન કરકે આએ હેં ઇનકી ઝખાની એક નહ ખખર મા.અલૂમ હૂઇ. ”

રાજા—“ વોહ ક્યા ? ”

વઝીર—“ મહારાજ ! ખુદ ઇનહી કી ઝખાનસે સુનીએ. ”

રાજા—(ઉસ અફસરસે) “ હાં ખયાન કરો. ”

અફસર—(દુઆ દેકર) ” મહારાજ ! દિલ્લીકે રાજાને એક ફોજ મથરાજીકે ખયાનેકે લીયે ખેજીથી વોહ ફોજ જમ પહોંચી સુલ્તાન સય મંદરોકો અજર ચુકાથા, મગર વોહ ફોજ જમ પહોંચી તો સુલ્તાનહી ફોજસે ઓર ઉસસે મથરાજીકે ઉધર દસ કોસ પર એક લડાઇ હૂઇ. ”

રાજા—“ હાં, લડાઇ હૂઇથી ફિર ક્યા હવા ? ”.

અફસર—“ મહારાજ ! ખહોત દેરતક તલવાર ચલા કી. દિલ્લી રાજકે ખડેખડે સૂરમા રતમેં મારે ગએ ઓર આખિર સુલ્તાનકી ફતહ હૂઇ, મગર મશહૂર હે કે સુલ્તાનકો એક સરદારકે મારે જાનેકા અયસા સદમા હવા કે ફતહકી ખિલકુલ ખુશી નહીં હૂઇ; અલ્લે ઉસકા ઇરાદા હે કે ઉસ સરદારકી જાનકે અદલે સય હિંદૂ રાજાઓકો તખ્તાહ કરદે. ”

રાજા—(તયેશમેં આકર) “ વોહ ક્યા કર સકતા હે, દિલ્લી કે લોગ બાગ ગએ હોંગે, મગર મેરે સૂરમા વયસે નહીં હેં જો

રનકે મયદાનસે બે ફલ કીયે જિંદા ચલે આએ. હાં, ચેબી સુનાકે સુસ્તાનકા કોન અફસર મારા ગયા ? ”.

અફસર—“ ઉન મલેકશેકે નામ મુઝે યાદ નહીં રહેતે, યાદ કયસા ઝંખાનહીસે નહીં નિકલતે. સુનાતો થા મહારાજ ! મગર અબ મેં ઝંખાનસે નહીં ફેલ સકતા. ”

રાજા—“ અખ્લુલાહ ? ”.

અફસર—“ નહીં હુઝૂર. ”

રાજા—“ અલતૂતતાશ ? ”.

અફસર—(ગોર કરકે) ચેબી નહીં મહારાજ. ”

વઝીર—“ મનસૂર ? ”.

અફસર—“ હાં, હુઝૂર મનસૂર ! મનસૂર ! ”

રાજા—(ચોકકર) “ મનસૂર મારા ગયા ? અગર અયસા હે તો મેદમદકા બડા નુકસાન હૂવા. મુઝે યકીન નહીં આતા. ”

અફસર—“ મહારાજ ! મનસૂર હી મારા ગયા, મુઝે ખૂબ માઅલૂમ..... ”

તકરીર યહીંતક હૂંધથી કે અંદરસે વકાયક ચીખડી આવાઝ આધ, ઊસ્સે સબ એહલે દરબાર ચોક પડે.

રાજા—(પરેશાન હોકર) “ચે કયસી આવાઝ થી ?” રાજાકો ચે બુમ્લા કેહતેહી ફેરન ખયાલ આ ગયા કે ચે આવાઝ મોહનાકી થી ” મગર મોહનાકો કયા હૂવા ને યૂં ચિહ્ના ઉડી ? ” ઇસ ખયાલને યહાંતક ખેતાબ કીયા કે દરબારસે ઉડકે અંદર ગયા. વહાં જકે દેખા કે મોહના મુતઅરસિક ઓર નાતવાન બેડી હૂંધ હે, રાનીકી ખવાસેં ચારેં તરફ ઘેરે હૂવે હેં, ખુદ રાની કંવત્રા ખડી હે ઓર બારબાર પૂછ રહી હે કે “ મોહના ! તુઝે કયા હૂવા ને યૂં ચીખ ઉડી ? ”. મગર મોહના કિસીતર્ફ જવાબ નહીં દેતી. રાજાએ

અજમેર મોહનાકે પાસ ગયા જુસકે ઇસતિક્યાલકે લીયે વોહ નિહાયત કમફૂવતીકી અદાસે ઉઠ ખડી હૂઈ.

રાજા—“ મોહના ! તેરે દિલપર કયા સદમા ચુઝરા જો તુ ઇસકદર ખેતાબ હો ગઈ ?”.

મોહના પેહલે તો સાંકિત રહી, મગર આખર રાજાકે ઇસરારસે કેહને લગી “ મહારાજ ! મનુસરકો જાનતી હું, ઉસને મેરી ગિરિફતારી કે ઝમાનેમેં મેરે સાથ ખડી હમદર્દી કીથી, વોહ અપને બાદશાહકા વફાદાર, ઓર શરીફકા કદરદાં થા, ઉસને જીતને શરીફ રાજપૂત કેદ હવેથે સળકે સાથ બહોત અઝગ સુલૂક કીયા, ઉસકે મરનેકી ખબર સુનકે મુઝે ઉસકી તમામ હમદર્દીયાં બાદ આ ગઈ, ”

રાજા—હાં, મુઝેબી ઉસકે મારે જાનેકા અફસોસ હવા, મગર મોહના જીસને તેરે સાથ અઝગ સુલૂક કીયા મેં ઉસકા હમેશા મમનૂત રહુંગા, મગર અબ તૂ અપને દિલકો તસલ્લી ઓર દિલાસા દે.”

મોહના—“ હાં, ખવાહ મ ખવાહ સખ કરુંગી, મગર મુઝે યે અમ્ર મુદદતોં ન બૂઝેગા. ”

રાજા—“ મોહના ! અગર તેરા કેમ અઝીઝ મરજતા તો કયા સખ ન કરતી ?”.

મોહના—“ મહારાજ ! મેરા દિલ અયસે મ આબિલાતમેં બહોત નર્મ હે. યુંહી અગર કીસીપર જુદમ હોનેકી ખબર સુનપાતી હું તો બેઇખિતબાર દિલ ભર આતાહે, મગર આપકે ફરમાનસે મુઝે ઇન્કાર નહોં સખ ન કરુંગી તો કયા કરુંગી ?”.

ઇસકે બાઅદ રાજાને મોહનાકી તસલ્લી વ તશફફી કે લીયે

ઔર બી બહોતસે કલમાત કહે ઔર બાહિર દરબારમેં ચલા આયા. અફસરાને ફોજને શાહી આદામસે સલામ કીયા, મહારાજ સાહબને બેઠ કે ફિર મેહમૂદ ગઝનવીકે હાજાત ઔર ઉસકે ધરાદોસે બહેસ શુરૂઆ કી.

રાજા—“હાં, અમ યે ખમર તો હીક હીક માઅલૂમ હો ગઈ કે મેહમૂદકા ઇધર આવેકા ધરાદા હે, હમકો અપની ફોજ મુરતબ કરકે તમામ શહેરકી હિફાઝતકા પૂરા બંદોબસ્ત કરવેના ચાહીયે.”

વઝીર—“મહારાજકે ઇંકઆલસે સમ ઇનતિઝામ હો જાયગા, લેકિન હુઝૂર અમ આપકો યે ઇનતિઝામ કરવેના ચાહીયે કે ફોજ જામજા કાયમ કરદી જાય ઔર જીન અફસરોંકો હુઝૂર જીન જીન કામોંકે લીયે તજવીઝ ફરમાયેં વોહ કામ ઉતકો ખતા દીઅે જાઅે. યે મશહૂર હે કે મેહમૂદ તાખ્ત વતારાજ કરતેકા અદી હે; ખોફ હે કે અપની આદત કે મુવાફિક વોહ હમારે શહેર પર વકઅયક ન આપડે.

રાજા—“હાં, યે ઇનતિઝામ તો આજ શહેરમેં ચલકે કીયે દેતા હું, લેકિન બેદતર હો અગર હમારી ફોજ આગે બઢકે મુકાબલા કરે. યે નામર્દી હે કે ઉસકે મુકાબલેમેં હમ અપને શહેરમેં બિરકે ઔર છુપકે બેઠ રહેં. મેરે સરમા ઔર બહાદૂર મેહમૂદકે સાથીયોંસે ઝલાદા રતકે મુસ્તાક હેં.”

વઝીર—“હુઝૂર! અગર અયસા ઇનતિઝામ કરના હે તો આપ ઇસીવક્ત શહેરમેં તથરીફ લે ચલીયે ઔર સમ આતોંકા ઇતિમામ કર દીજીયે.”

રાજા—“મેં ચલતા હું.” ઇસકે બાઅદ રવાનગીકા સામાન

હોતા હે એર રાજ અપની રાની કંવલા એર અપની રાજદુલારી
મોહનાકો તસમ્મી વ તશક્કી દેકે રૂખસત કરતા હે એર અજમેરકી
તરફ રવાના હોતા હે.

ચૌદહવાં બાબ.

નયા સીન એર નયે લોગ.

અજમેરકે શિમાલી જાનિય પહાડોંકા જે સિદ્ધસિદ્ધા ચલા
આયા હે, ઉસમેં આબાદીકા બિલકુલ નામ વ નશાન નહીં. સેહરાઇ
એર બાદીયાનશીન કામેં જે અગલે ઓહોદમેં રાક્ષસ કહી જાતીથીં
એર જે અપને પેશેકે તોરપર તાખત વ તારાજ કરતી રેહતીથીં,
ઉન્હીકે અકસર લોગ જાપજા ઘાટીયોં એર દરોંમેં નઝર આ
જાયા કરતે થે. ઉન દિનોં વોહ પહાડ નિહાયત મુખદૂશ થે એર
ઉન્હીકા વજહસે ઝમાનએ સામિકમેં સફર એક નિહાયત હી દુસ્વાર
ચીઝ તસવ્વુર કીયા જાતાથા, લેકિન અયસા શખ્સ જુસકે પાસ
સિવા અપની કમકામત જાનકે એર કોઇ દુનિયાવી દોલત ન હો,
જુસકો આવારા ગર્દ એર કોહરતાની વેહશી તમઅકી નિગાહસે
ન દેખેં ઉન મકામાતમેં જાય તો અપને મુતમઇન દિલસે વોહ ઉન
મકામાતસે બહોત કુજ નફઅ હાસિલ કર સકતા હે. ઈસલીયે કે
કુદરતએ અયસે મકામાતમેં જહાં અલિમ વ જાબિર કઝઝાક પયદા
કીયે હેં વહાં હર શખ્સકો પૂરીપૂરી આઝાદીબી દીહે. ઉન ખુલે
હવે સખ્સાઝારોં એર બેહતે હવે આખશારોંને હર આ નિકલને

વાલે બહે અધકારે દુનિયાવીકે સતાય હૂવે કે લીયે બહોત કુછ સામાને દિલચસ્પી ફરાહમ કર રખ્યાહે.

એક અયસે મકામ મેં વોહ લોગ જનકો દુનિયાને આબાદીસે તંગ કરકે નિકાલ દીયા હો અકસર આકે સફૂનત પિઝોર હો બન-તે હેં ઓર થેહી વજહ હેકે યહાં એક પહાડી કે દામન મેં એક છોટાસા ઝોંપડા પડા હૂવા હે, ઇસ છોટે ઝોંપડેમેં ચંદ આદમી માઅલૂમ હોતે હેં જનકી ઝિંદગી બઝાહિર અસમાય સેહરાઇ કો-મોંકી જયસી નહીં હે, યે સમ જોગી નજર આતે હેં, પાંચ છે આદમી હેં, જનમેં એક શખ્સ તો સિનરસીદા ઓર તજુરબેકાર માઅલૂમ હોતા હે બાકી સમ નવ ઉમ્મ લકડે હેં; ઈર્દ કફતીયાં સખકે ગલે મેં હેં, બાલ સખકે ખાકઆલૂદા ઓર ભૂરે ભૂરે સુખીંમાઇલ હેં; જનકો લપેટ લપેટ કે ઉન લોગોને સરપર જૂડે બાંધ લીએ હેં ઓર બખૂત જો એઅતિદાલસે ઝયાદા સારે બદનપર મલલીયા ગયા હે ઉસને કિસીમે ગોરે કાલેકા ફર્ક નહીં બાકી રખ્યા હે; સમ ગોરે ઓર એકહી રંગ કે હેં. સેહરાનશીન જોગીયાં કે ઝોંપડોંકે ઇર્દ ગિર્દ અકસર એક છોટાસા બાગ જુરર હોતા હે જસમેં કુછ તો મઝબૂબી મુકદ્દસ પોદે હોતે હેં, બાકી બડે બડે દરખ્તો કે ઝુંડે પેદા કરકે કાશિશ કી ખતી હે કે આઝાદ તખ્ત ઓર નગ્મસરા તયૂર વહાં આકે બેઠે ઓર નગ્મસરાઇ કરે લેકિન ઇસ ઝોંપડેકે ગિર્દ ઇસ કિસમકા કાઇ સામાન નહીં હે વોહી માઅમૂલી દરા હે જસપર વેહશત ખરસ રહી હે, ઓર વોહી જંગલ હે જસમેં કિસી કિસમકી કાટ છાંટ નહીં કી ગઇ હમકો તો ઇસ ઝોંપડે કે રેહને વાલેબીનજર આતે કયૂંકે ઉનકા ઝિયાદા હિસ્સએ ઉમ્મ અપનેઝોપડે કે અંદર હી ગુઝરતા હે, લેકિન ઇસવક્ત ઉન લોગોંકે દિવસપર ઉમ્મ પુરફિઝા મકામકી દિલચસ્પીયોંકા ખુદા જાને કયા જાફૂ ચલ ગયા

કે અપની ટુટી હૂષ મુંઢ્યાસે નકલકર બાહિર બેઠે હું ઓર કુદરતે ઇલાહીકા તમાશા દેખ રહેહે. નાગહાં ઉનમેંસે એક નવઉત્ર બેગી અપને સિનરસીદા સાથીકી તરફ મુતવબ્બેહ હોકે કેહને લગા “ ગુ-રૂ ! અગર ઇબ્બત હોતો દોએક તાનેં ઉડાઉં. ”

ગુરૂ—“ બચ્ચા ! ઇસ બનમેં ઓર કોઈ હોગા તો તેરી આવાઝ સુનકે દોડ આયગા ઓર અબતો હમેં દુનિયાદારોંકી સો હામત અચ્છી નહીં મા અલૂમ હોતી. ”

ચેલા—“ કોઈ આયગા તો કયા કરલેગા ? મેં તો ગુરૂ ! કોઈ ચીઝ અલાપતા હું. ”

ગુરૂ—“ અગર તેરા અયસાહી જી ચાહતા હે તો ગા, મેં સુનુંગા. ”

નવબવાનૂને નિહાયતહી ઉમ્દા આવાઝમેં ગાના શરૂઅ કીયા. ઉસકી લંબી લંબી તાને ઉસ હવામેં ગુંજને લગીં જો નગમએ તયુર કે ઓર કિસી કિસમકે નગમાતકા તહમ્મુલ કરનેકી આદી નહીં થી ઓર ઇસી વબ્બસે શાયદ કોહસ્તાની હવાપર ઉતકા અયસા અસર તારી હૂવા કે તમામ દરે, ચોટીયાં, ચટાનેં. કોહ અલગરઝ તમામ મકામાતમેં એક સત્રાટા પયદા હો ગયા. ઇન લોગોંકી વજૂઅ બતા રહી થી કે સૂફી મશરૂઅ લોગહે. ઇનકે દિલમેં મગ્નજી ઓર દુન્યાવી ઈસ્કકા અસર બહોત કમ હે. હાં, સચ્ચા ઇસ્કે ઇલાહી ઉનકે દિલોમેં જલ્લાહ અશ્ગન હે જીસકી વબ્બસે કાહિરી આશિકાના અલ્દ્રાઝમેં ચે લોગ અપને ખયાલાત કાહિર કરતે હેં લેકિન મકસૂદેઅસ્લી ઇન અલ્દ્રાઝસે વોહી કાહિરે મુતલક હોતા હે જીસકી કરિસ્મા તુમાઇયોને સારી દુનિયામેં જીદ્દત કે સાથ એક નઇ દિલચસ્પી પેદા કર રખ્ખી હે. ચેહ નવઉત્ર બેગી જીસ ચીઝકો ગા રહાહે

વોહ ઉસ ઓહોદ્દકી હિંદોસ્તાની જખાનમેં થી જીસ્કા ઇઆદા અખ ઇસલીયે બેકાર હે કે સમજને વાલે નહીં. હાં, હમ ઇતના ખતાએ દેતેહેં કે ઉસકે હરહર લફઝસે પુરજોશ ઇશ્કકે વો જખાત ઝાહિર હોતે હેં જો સેહરાઇ ઓર કોહસ્તાની મઝામાતકે મુનાસિખ હેં. સિનરસીદા જોગીને પેહલે કુછ દેરતો ઉસકી ખુશયુલુઇકી તાઅરીફ કી, લેકિન ચંદહી મિનટ કે આઅદ ઉસપર એક અયસી હાલત તારી હૂઇ કે અપને ઇખ્તિયાર સે આહિર હો ગયા.

નાગહાં સામને દરેસે એક શખ્સ નમૂદાર હૂવા. લુત્ફ યેકે યે શખ્સ બી ઉનહી કી વઝઅમેં હે, ઝર્દ કફની ઉસકેલી ગલેમેં હે ઓર લખૂતકા પાઉર ઉસ્કે ચેહરેપર અયસા ખુશ રદા હે કે નિગાહેં ઉસકે ચેહરે પર ઇતમીનાનસે ઠહેર નહીં સકતી હેં. યે શખ્સ જો શાયદ ખતા હૂવા જોગી હે, ઉસ નવઉમ્ર જોગીકી આવાઝ સુનતેહી ઝોક વ શોકસે જલ્દ જલ્દ કદમ ઉઠાતા હૂવા ઓર બેઇ-ખ્તિયારીકી રફતારમેં ગેરમુસલ્મહ ઓર ઉંચી નીચી ચટાનોસે ઠોકરે ખાતા હૂવા આયા ઓર ઉન લોગોંકે કરીખ એક હસરતનાક સફૂનત કે સાથ ખામોશ ખડા હો ગયા.

નવઉમ્ર જોગીને કુછ દેરમેં અપની ખાતેં મોઢૂફકીં ઓર ઉસ-નએ આનેવાલેકી સૂરત દખને લગા. ઝખકુત્ર ઉમ્રલો અખ ઉસ શખ્સકી તરફ મુતવજ્જેહ હૂવા ઓર કેહને લગા “ખચ્ચા! તુ અલી મુઝે ખહોત કમસિન માઅલૂસ હોતા હે, ઇસ જંગલમેં અ-કેલા કહાં મારા મારા ફિરતા હે? અગર કાઈ ઉઝૂ નહોતો આ ઓર હમારે પાસ બેઠ.”

નવચારિદ—“સાહબ! મેં આપકે ચેલેકી આવાઝ સુનકે યહાં ચક્ષા આયા મેં એક ગાઉકા રેહનેવાલા હું ઓર મયરાજીકે દર્જ-નકો જતા હું.”

ગુરુ—“આજકલ તુ મથરાજીકે દરશનકો જાએગા ? તૂને સુનાબી હે કે વહાં તુડે જિરાજ રહેહેં ઓર ઉન્હોંને સારે મંદરોંકો લૂટ લીયા ? જો હિંદુ ઉધર જાનિક લતાહે ઉસકો કેદ કરેકે માર ડાકતે હેં.”

નવવારિદ—“જોગીયોંસે કાર્થ નહીં જોલતા. મુઝે માર ડાલેંજે તો ઉનકા કયા ભલા હોગા ?”.

ગુરુ—“જતા તૂને યેહ જોગ કયૂં સાધા હે ? ઓર અજ યહાં આયા હે તો આ, કુજ દેર હમારે પાસ જોડ.” નવા આવેવાલા જોગી યે સુનકે ઉન લોગોંકે પાસ જોડ ગયા, મગર વોહ સજસે અલગ જોડા. યહાં જીતને જોગી જોડે હૂવેથે સજકી નિગાહેં ઉસપર નિહાયત તેજીસે પડ રહીથોં, મગર વોહ અપની આંખોં નીચે ઝુકાએ હૂવેથા. સિનરસીદા ફકીર દેરતક ઉસકી સૂરત દેખનેકે આજદ જોલા “તો કયા અચ્ચા ! તૂ યહાં કહીં કેહરા હૂવાથા ? યા રાસ્તેસે ચલા જતા થા ?”.

નવવારિદ—“મેને તો ઇગદા કરલીયા હે કે જાતક મથરાજી ન પહોંચૂંગા કહીં ન કેહરૂંગા.”

જોગી—“તો અબી દો નીન રોઝ યહાં ઓર હહેર જાવ મેંને સુનાહે કે તુડોંકી ફોજ અજમેર પર ચઢાર્થ કરને કે લીયે આ રહી હે. આજહી કલમેં વોહ યહાં આ જાવગો ઓર ઇધરહીસે હોકે નિકલેગી. અગર રાસ્તેમે ઉન લોગોંને તુજકો પાલીયા તો કેદ કરેકે તેરે સાથ જહોંત ધુરા સુત્રક કરેંગે.”

નવવારિદ—“નહીં, મેં ઉન લોગોંસે નહીં ડરતા. કલ મેં અજમેરમેં થા વહાંબી બડી બડી તૈયારીયા હો રહીહેં, ફાટકોંપર હરનરક પેહરે હેં ઓર લોગોંકી આમદ વ રક્ત ખિલકુલ મોકૂદા હો

ગઈ છે. નહીં માઅલૂમ કયા ખાત છે કે વહાં જોગીયોં ઓર ફકી-રોંકી બહોત રોક ટોક છે. ઇસ દેસમેં હમેશા લડાઇ હૂઇ ઓર બડેબડે ફસાદ હૂવે, લેકિન ફકીરોંપર અયસી જિયાદતી કબી નહીં હૂઇ જયસી અખ કી જાતી છે”.

જોગી—“હાં, બચ્ચા ! તો વહાંસે હો આયા ? લડાઇકે લીયે વોહ અચ્છી તર્હસે તૈયારહેં યા નહીં ?”

નવવારિદ—“હાં, વોહ લડાઇકે લીયે બખૂબી આમાદ છે. ફોંજેં તૈયાર હેં, દેખીયે લડાઇકા કયા નતીજ હોતા હેં.”

જોગી—“મગર મુઝે યેહ સુનકર તઅજબુખ હોતા છે કે અજમેરમેં અખ જોગી ઓર ફકીર રોકે જાતે છે.”

નવવારિદ—“મેંને તો વહાં સુના, કોઇ મુસલમાન જોગી કે બેસમેં વહાં આયાથા જો કિસી મંદરમેં બહોત દિનોંતક રહા ઓર લોગોંકા ફરેખ દેકે યહાંકી ખામરેં તુકોંકા લિખતા રહા.”

જોગી—“હાં, શાયદ અયસા હૂવા હો ? લેકિન હર જોગીકા રોક દેના ધર્મ કે ખિલાફ છે.”

નવવારિદ—“અચ્છા તો, ગુરૂ ! અખ અપને ચેલેકા હુકમ દીજીયે કે ફિર કોઇ ચીજ ગાય, મેં ફક્ત ઇસકી આવાજ સુનકે ધધિર નિકલ આયા; નહીં તો, મુઝે યહાં આનેસે કયા થા ? મેંને તો દુનિયાકી અખ સખ ખાતેં છોડી ઓર ચાહતા હું કે મથરાજીસે હોકે જખતક પરયાગ ઓર કાશીજી કે દરશન ન કરલું કોઇ કામ ન કરૂંગા.”

જોગી—“બચ્ચા ! અગર તુઝે ગાના સુનનેકા અયસાહી શોક છે તો દો તીન રોઝ ઇસ જોપડેમેં કહેર. હમ લોગોંકી સોહજતમેં

તુઝે ઝયાદા તકવીફ ન હોગી. મેરે ચેહ ચેલે તેરી ખિદમત કરેંગે
ઔર જમ તૂ કહેગા તુઝે ગાના સુનાએંગે.”

નવ વારિદ—“ નહીં મેં યહાં નહીં ઠહેર સકતા, મુઝે ડર હે ?
તુકું લોગ જમ અજમેરકો ઘેરેંગે તો ઉનકે સિપાહીયોંકી વજહસે
યહાં ઇત્મીનાનસે બેઠના દુસ્વાર હો જાયગા. યું વોહ પકડકે મા:
ડાલેં ઉસ્કા મુઝે ખિલકુલ ડર નહીં: હાં, ડર હે તો ઇસ આતકા ?
ઉનકી વજહસે આઝાદી ઔર ઇત્મીનાનમેં ફર્ક આ જાયગા.”

જોગી—“ અગર ચેહી ખયાલ હે તો જમ તુકું આએ
ચલાજના. ”

નવ વારિદ—“ નહીં, મેં ઝયાદા નહીં ઠહેર સકતા; અમ મે
સીધા મથરાજી જાઉંગા. મગર બેહતર હો કે મેરી આરબૂદે મુવાફિક
આપ અપને ચેલેકો ગાનેકી ઇજાજત દીજીયે. ” યે સુનકે જોગીને ઇ
શારા કીયા ઔર નવ ઉમ્ર જોગી જો પેશ્તર અપની નિહાયત નાજુ
આરીક ઔર સુરીલી આવાઝમેં ગા રહાથા ફિર ગાને લગા. ઇસ મ
તીઆ ચૂંકે દાદ પાનેકે આઅદ ઔર હરતલ કામયાખી હાસિલ કરને
આઅદ ઉસને ગાના શુરૂઆ કીયાથા લિહાઝા ઉસકો આવાઝમેં અસ:
હી કુછ ઔરથા, આવાઝ ખુલે મેદાનમેં દૂરતક જાતીથી ઔર
ઇધર ઉધરકી પહાડીયોંસે ટકરા ટકરાકે ચુંજ ઉડતીથી. સિનરસીઝા જોગ
ઉસકે સમ ચેલોં ઔર ખુસૂસ ઉસ નએ આનેવાલે નવઉમ્ર તારિકુ
દુનિયા મેહમાનપર એક અજમ અજખુદરકતગી તારોથી. નયા આ
વાલા કુછ દેર તો સબ કીયે બેઠા રહા, મગર આખિર ઉસસે સબ
ન હોસકા ઝારો કતાર રોને લગા ઔર ઉસકી આંખોંસે આં
જરી હોગએ, હતા કે વોહ એક ચીખ મારકે ઉઃ ખડા હૂવા, ઇસ
આવાઝકો સુનકે સમ ચોંક પડે ઔર ઉસકી તરફ હયરતસે દેખને

હાજે; લેકિન ઉસને ઇસકા ખ્યાલભી ન કીયા સીધા રવાના હવા
 ઓર જંગલકી રાહલી: ગાનેવાલેનેભી અપની આવાઝ રોકી ઓર
 ધખરાકે દેખને લગા કે ઉસકી આવાઝને કયા ખોદનાક અસર ઝાહિર
 કીયા, સિનરસીદા જોગીભી અપ સંબલા, ઉઠકે દોડા ઓર ઉસ નએ
 વેહશત ઝદા મેહમાનકો રોકને લગા. મગર ઉસને એક ન માની ઝિટકે
 દેદેકે હાથ છુડા લીયા ઓર લપકકે પહાડીયોંકે દરોમેં હોરહા ઓર
 ચંદહી મિનટમે નિગાહસે ગાયમ હોગયા. ઉસ ઝોંપડેકે રહનેવાલે
 અપ સમકે સમ એક સન્નાટેમેં થે સોચ રહેથે કે યે કાન શખ્સ થા,
 કયું આયા ઓર કયું ઇસકદર મુતઅસ્સિર હોકે ચલા ગયા ? કુછ દેર
 ગોર કરકે સિનરસીદા જોગી બોલા “ ઉસકી ઉસ ચીખસે હમારે કલે
 જે ફટ ગયે ઓર હમારે દિલોંમેં નાસુર પડ ગએ માઅલૂમ તહીં કાન
 દુઃખી ઓર કિસ્મતકા સતાયા હે. ”

એક નવઉત્ર જોગી—“ ગુરજી ! ઓર અભી બિલકુત્ર બચ્યા
 હે કિસી અમીરકા લડકા હે. ઇશ્વરડી જાને કે ઉસપર કાન અયસી
 આશત આઈ જો યું જોગીકા બેસ કરકે ઘરસે નિકલ ખડા હવા, ”

યહાં યે લોગ યે ખાતેં કરહી રહેથે કે ફોજ બાબોંકી આવા-
 ઝેં આઈ કરનાકી મુહીમ આવાઝ ઓર નક્કારેકી રોખદાર આવાઝ
 સારી પહાડીયોંમેં ગુંજ ઉઠી. યે સમ જોગી ઇન આવાઝોંકો સુન
 તેહી અપને ઝોંપડેમેં ધુસ ગએ; અંદર જાકે ગુરને કહા “ ખેર જો
 કુછ હો અપ ઇસકા હાલ જલ્દ ખુલ જાયાગા કે યે કિસકી ફોજ હે.
 બચ્યા ! ખાનેકે લીયે કુછ હો તો લાવ. ” જંગલકે સાગપત જો
 તારિકુદદુનિયા ફકીરોંકી માઅમૂતી ગિઝાએં હેં એક ચેતેને સામને
 લાકે રખદીયે. ગુર અપને ચેતોંકી તરફ મુતવજજેહ હોકે કેહને લગા
 “ લેકિન પેહલે લાવ હમ અપને મેહમાનકો ખિત્તાવેં ઉસકે ખાઅદ
 હમ સમ ખાએગે. ”

ચેલા—“ જહાં ગુરુ ? હમબી ચેહી ચાહતે હંય. ”

એક નવઉત્ર નેગી ઉઠકે ઝાંપડેકે કાનેમેં એક બડા સંદૂક રખ્યા હૂવાયા ઉસકે કરીમ ગયા ઉસ સંદૂકમેં એક બડાસા કુદત લગા હૂવાયા ઉસને અપની કફતીકી જેમમેંસે કુંજ નિકાલી ઓર કુદત ખોલા કુદત ખોલકે વોહ સિનરસીદા નેગીકી તરફ મુતવજજેહ હોકે કેહને લગા “ લો ગુરુ ! મેં આપકે હુકમકી તાઅમીત કરતા હું. ”

ગુરુ—“ હાં, હાં, ખોલો. ” સખ નેગીયેંને સંદૂકકો ઘેર લીયા ઉસકે ખાળક ઉસને ઝંજીર ખોલકે સંદૂકકા ઉપરકા પટકા ઉકાયા ઓર કેહને લગા “ સાહબ ! ઉડીયે, કુજ ખાના ખા લીજીયે. ” સંદૂકમેંસે એક શખ્સને પેહચે સર નિકાલા ફિર ઉઠકે બાહિર આયા, ચે એક નવઉત્ર શખ્સ થા ઓર નિહાયત નાનવાન હો રહાથા. સખની તાકીદસે ચે સંદૂકકે બાહિર નિકલા, ખાના ખાનેકી ને કુજ ચીઝ ઉસકે સામને રખ દીગધીથી ઉન્કો ઉસને ખુદકા શુક અદા કરક ખાયા, લેકિન ખાતા ખતાથા ઓર આંખોંસે આંસૂ જરીયે. એક કમઉત્ર નેગી ઉસકી તરફ મુતવજજેહ હોકે કેહને લગા “ આપકો ધસનહ રોના ન ચાહીયે, હાં, આપ કેદી હેં, મગર આપકો સિયા આઝાદી ન હોનેકે ઓર કિસી કિસમકી તકલીફ નહીં દીખતી અચાદા રંજ ન કીજીયે. ”

શખ્સ—“ નહીં, મેં કિસી દિલી સદમેકી વજહસે નહીં રોતા હું. ઇન ઝિલ્લતોમેં રેહતે રેહતે કુજ રોનેકી આદતસી હોગઇ હે અમ મેરા રોના ઓર હંસના દોનોં બરાબર હેં. ”

ગુરુ—“ તો અમ ખાનેસે જહ્દી ફરાગત કરલીજીયે, ફોજેં યહાં ગિર્દ ઉતરી હુઇ હેં, ત્રિલાઝા ખાના ખાકે જહ્દીસે ફિર અપને સંદૂકમેં ચલે બાધીયે. ”

શખ્સ—“ બેહતર, જો આપકા હુકમ હોગા મેં ફેરન બજ લાઉંગા. ”

ગુરુ—(અપને ચેલોસે) “ મેહમાન કે લીયે પાની લે આ...”
 અસ ઇસીકદર કહાયા કે ઝોંપડેકે દરવાઝેકા ઝોરસે કિસીને ટકરાયા સખ જોગી ખોડ્ડસે કાંપ ઉઠે ઝોર ઘખરા ઘખરાકે ઉધર દેખતે હગે. કયા દેખતે હેં કે વોહી નવઉત્ર ઝોર ખૂબસૂરત જોગી જો અબી ચીખ. મારકે ચલા ગયાયા બદલવાસ હોકે ડરા ઝોર સેહમા હુવા આયા ઝોર ગુરુજીકે પાઉંપર ગિરપડા ઝોર નિહાયત હી ખોડ્ડકી આવાઝમેં ખોલા “ ગુરુજી ! મુઝેં બચા લીજીયે. ” ગુરુજીને ઉસકા ઉઠાકે ખિઠાયા ઝોર પૂછા “કયું ? કિસકા ડર હે ?”. નયા આનેવાલા જોગી ઉઠકે બેઠા તો ઉસડી નઝર ઉસ શખ્સ પર પડી જો સંદૂકકે પાસ બેઠા ખાના ખારહાયા. દેખતેહી વોહ બદલવાસસા હો ગયા, ઝોર ઘખરા ઘખરાકર ઉસકે ચેહરેપર ગોર કરને લગા. અગચે વોહ શખ્સબી ખાના ભૂલ ગયાયા ઝોર બડી તવજ્જોહસે ઝોંપડેકે નચે મેહમાનકી સૂરત દેખ રહાયા, લેકિન ઉસપર અચસી હચરત નહીં તારીથી. ઇધર ઇન દોનોંકાતો ચે હાલ થા, ઉધર જોગીચોને જો અપને મેહમાનકા ઇસ ખોડ્ડઝહગીકે સાથ પનાહ માંગતે દેખાતો વોહ ઘખરાય ઝોર મુતફકિર હૂવે કે કિસ શખ્સને ઉસપર જુલમ ડીયા ઝોર કિસકે ખોડ્ડસે ચે યહાં ભાગકે આયા હે. ઉનકે કેહી ઝોર નવજવાન પનાહ ગુઝીમેં આંખોંહી આંખોંમેં જો આતેં હોગદે ઉનકી તરફ ઉનકા ખ્યાલ મુતવજ્જોહ બી ન હૂવા. ગુરુને ફિર ઉસસે સવાલ ડીયા કે “ બતા બચ્યા ! તુઝપર કિસ પાપીને જુલમ ડીયા ? ” ઝોર ઇસ સવાલ કે સાથ હી ઉસે ઝોંપડેકે બાહિર કુછ ખટકા માચ્છાલમ હૂવા ઉસને અપને ચેલોંકા હુકમ

દીયા કે “કેદીકો જલ્દી સંદૂકમેં બંદ કરો.” ઓર ખુદ ઝોંપડે કે બાહિર નિકલા. વહાં કયા દેખના હેકે કઈ મુસલમાન સિપાહી મુસલ્લેહ ખડે હૂવે હેં ઓર કેહ રહેહેં કે “અબી નો નેગી તુમ્હારે ઝોંપડેમેં ગયા હે ઉસકો હમારે સિપુર્દ કરદો વર્ના હમ ખુદ ઘુસકે ગિરફતાર કર લેગે.”

નેગી—“તુમ્હારે ધરમમેં નેગીયોંકો સત્તાના મન્ય નહીં હે?”

એક સિપાહી—“નેગીજી ! હમ કિસીકો સત્તાના નહીં ચાહતે, લેકિન જય ખુદ કોઇ શખ્સ હમારી મુખાલિફત કરતા હે તો હમ ઉસકે દુસ્મન હો જતે હેં. અય મુનાસિય યેહી હે કે વોહ શખ્સ નો તુમ્હારે ઝોંપડેમેં જુપા બેઠા હે ઉસકો નિકાલ દો.”

નેગી—“વોહ મેરા એક ચેલા હે ઓર મેરેહી પાસ હમેશા રહા કરતા હે. તુમ્હારા ઉસને કયા ઝિગાડા હે નો ઉસકો કેદ કરતે હો?”

સિપાહી—“હમારે સરદારને ઉસકો દૂરસે દેખા ઓર હમેં હુકમ દીયા કે ઉસકો પકડ લાવ, હમકો અપની તરફ આતે દેખકર વોહ તુમ્હારે યહાં આકે ઘુસ ગયા.”

નેગી—“તો અચ્છા, તુમ ઉસકે બદલે મુઝકો લેચલો, અગર તુમ્હારે સરદારકા કોઇ કામ હોગા તો વોહ ઉસકે અનિશ્ચત મુઝસે કયાદા નિકલેગા.”

યે સુનકે વોહ મુસલમાન સિપાહી આપસમેં મશવિરા કરને લગે ઓર આખિર યેહી કરાર પાયા કે ઇસ ખૂદ નેગીકો અપને સરદારકે પાસ લેચલે. નેગી બગેર ઉસકે કે ઝોંપડેકે અંદર બંદ

કિસીસે કુછ કહે ઉનકે હમરાહ રવાના હૂવા. ઉન સવારોંને ઉસે લે જાકર સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવીજી ફોજોં કે દરમિયાનમેં ખડા કર-દીયા જો મથરાસે જુનૂખજી તરફ લૂટતી મારતી ચલી આતીથી. અસાકિરે સુલ્તાનીકા એક મુઆમ્મર ઓર તવાના અફસર જો ગા લિખન કોઇ મોઅજ્જિઝ હેસીયત રખતા હોગા ઓર જીસને વફાદારીકે સાથ સુલ્તાન કે હમરાહ પારહા હિંદોસ્તાનકા સફર કીયાથા ઓર જો ઇસ મુલકકી જમાનસેલી કિસીકદર વાકિફ હોગયાથા જોગી કી તરફ મુતવજ્જેહ હૂવા ઓર ટૂટી ટૂટી હિંદીમેં કેહને લગા “તુમ યહાં પહાડોંમેં કયું મારે મારે કિરતે હો ?”.

જોગી—“હમ લોગ ફકીર ઓર જોગી હેં. હમારા આઆદી-મેં ગુઝર નહીં હોતા ઓર ન હમ વહાં પૂરી તહાં અપના જોગ સાધ સકતે હેં ઈસી વજ્હસે હમને શહેરોંકા છોડકે જંગલ ઓર પહાડોંમેં રેહના શરૂઆ કીયા હે.”

અફસર—(હયરતસે) “તુમ યહીં રેહતે હો ? યહાં તો દરંદે ઓર વેહશી જનવરોંકા મસ્કન હે !”.

જોગી—“હમારી ઇનહી જનવરોંમેં કુછ ખૂબ ખસર હોતી હે.”

અફસર—“અચ્છા યે ખતાવ તુમ કબી અજમેરમેંલી જતેહો ?”.

જોગી—“હમકો ખસ ઇતના માઅલૂમ હુવા કે અથ વહાં જોગીલી નહીં જનને પાતે. જખસે તુર્કોંકે આનેકી ખખર પહોંચી હે સખકા આના જના મહારાજ સાહબને મોકૂફ કરદીયા હે.”

અફસર—“યે હાલ તુમહેં કયુંકર માઅલૂમ હુવા ?” ઇતના કેહકે અફસરને જોગી કી સૂરત ગોરસે દેખી ઓર અપને એક સિ-પાહી કી તરફ મુતવજ્જેહ હોકે કેહને લગા “મેંને જુસ્કો ખુલવા-

યાયા વોહ ચેહી શખ્સ હે ? વોહ લડકાસા થા ઓર ચે ખૂદા હે ।”.

ઉસ સવારને સખ હાલ સાફ સાફ ખયાન કરદીયા ઓર કહા “ હમ ઇસકો ઇસ વજહસે લે આએકે ઇસને કહા વોહ મેરા ચેલા હે ઉસસે કોઇ કામ નહીં નિકલેગા ઓર મેં અનિશ્ચત ઉસકે ઝયાદા હાલ ખતા સફૂંગા. ”

અફસર ફિર જોગીકી તરફ મુતવજજેહ હૂવા ઓર કેહને લગા “ તુમકો માઅલૂમ હેકે સુલ્તાનકી ફેજકા એક બહાદુર શખ્સ ગિરિફતાર હોગયા હે ? ઓર ઉસકા પતા નહીં લગતા કે કહા હે ? ”.

જોગી—“ મેં જંગલકા રેહનેવાલા, ઇન ખાતોંમે મુઝે કયા તઅલ્લુક ? કિસી રાગ્ગકોબી મેં નહીં જાનતા. ”

અફસર—“ નહીં, સુના ગયા હે કે અફસર જોગીયોંકા ઇસ કિસમકે હાલાતકી ઇતિલાઅ હોતીહે. ”

જોગી—“ હાં હોતી હે, મગર કિન જોગીયોંકા જો ઇધર ઉધર સચેર કરતે ફિરતે હે. મેં ઓર મેરે ચેલે હમેશા યહીં જંગલમેં રેહતે હેં હમકો કયા હાલ માઅલુમ હો સકતાહે ? ”. ઇસકે આઅદ અફસર જોગીકા ઇલાહદા લેગયા ઓર તનહાઇમેં ઉસસે કુછ ખાતેં કરને લગા. તમામ સિપાહીયોંકા હયરતથી કે વોહ જોગીસે કયા ખાતેં કર રહાહે, લેકિન થોડી દેરમેં ચે માઅલુમ હૂવા કે અફસર જોગીસે બહોત ખુશ હે. ઉસને આઝાદી ઓર અમન વ અમાનકા એક પરવાના લિખકે જોગીકા દીયા. ઇસકે આઅદ જોગી અફસરસે રખ્સત હોકે ચલા ઓર ચલતે વક્ત ઉસને એક દફઅ ફિર અફસરકી તરફ મુતવજજેહ હોકે કહા “ દેખીયે આપ ખૂશ ન જાઇયેગા. ”

અક્ષર--“ નહીં, હરગિઝ નહીં. યે તો મેરા ફર્જે મનસખી હે.” યે સુનકે જોગી ચલા ગયા.

પંદરહવાં બાબ,

માઅરિકા આરાધ.

મહારાજ અજમેરને અપને શહેરકી હિફાજત ખૂબ અચ્છી તહાસે કીથી, અગર્યે ઉસૂલન યેહી મુનાસિખ થાકે વોહ શહેરકે અંદરહીસે લડે, મગર લડાઇકે ઇસ તરીકેમેં ઉસે કુછ બોદાપન મા-અલુમ હૂવા, ઉસને અપને તમામ અક્ષરોંકા બુલાકે ગેરત દિવાઈ ઓર આમાદા કીયા કે “ મેહમૂદહી વોહ શખ્સ હે જીસકે સામને અપની જુરઅતકા ઇમ્તિહાન દેના ચાહીયે, અન્વતો ઇસલીયે કે વોહ હિંદોસ્તાનકે બહોતસે રાજાઓસે લડ ચુકા હે ઓર દૂસરે ઇસ સબબસે કે અકસર ફેજોંકા શિકસ્ત હો જાનેકી વજહસે મેહમૂદકે દિલમેં અપની સિપેહગીરી પર બહોત કુછ નાઝ પયદા હોગયા હે, લેકિન અપને બહાદુરોંકી તરફસે મુઝે યકીન હેકે વોહ મેહમૂદકી કુછ હસ્તી નહીં સમજતે. અગર મેહમૂદકો અપની બહાદુરીકા દાઅવા હે તો મેરે હર સિપાહીકા દાઅવા હેકે વોહ મેહમૂદકી તમામ ફેજોંકા કાટકે ડાલ દેગા. બેદતર યે હય દે શહેરકો મુનાસિખ હિફાજતમેં છોડકે હમ અપની ફેજોંકે સાથ બાહિર ચલેં ઓર દસ બારા મીલપર મેહમૂદકા મુકાબિલા કરેં. ” અઈસતિસનાએ દો તીન દરબારી પંડિતોંકે જો ઉસ મોકેઅપર ખામોશ હોગએથે ઓર સબોનિ નિહાયત જોશ વ ખરોશસે કહા “ ચલીયે હમ મહારાજકે

કદમોંકે સાથ હેં, ઓર રાજપર અપની જનકો ભેંટ ચલા દેના અપના કૃષ્ણ સમઝતે હેં. હુઝૂર જબ હમારે સાથ હોંગે તો હમે તુર્કોંકા કોઈ ડર નહીં.”

અલગરઝ એજમેરકી ફોજ ખુદ રાજ ઓર ઉસકે તમામ બહાદુર ઓર સૂરમા અફસરોંકે સાથ શહેરસે બાહિર નિકલી ઓર ઉસ મકામસે કરીબહી જહાં જોગીયોંકા ઝૂંપડાથા મુસલમાનોસે મુકાબિલા હૂવા. મુસલમાનતો વહાં પેહલેહીસે આ ચુકથે, મગર એજમેરકી ફોજેં ઉનકે કુછ દેર બાગ્યદ શામકો પહોંચી. ઉસ રોઝ દિન આખિર હો ચુકાથા, લડાઇ સુખ્કપર દેહરેગી, મહારાજને ઓર નેઝ ઉસકે નામવર અફસર જયરામને અપને લશ્કરકો કરીનેસે ઇધર ઉધર પડારીયોંપર ઓર ઉનકે દામનમેં ઉતારા તાકે ગંતીમ હમ્લા કરકે ત્યાહ કરના ચાહે તો ઉન મુખતલિફ મકામાતતક ન પહોંચ સકે જહાં હિંદુ ફોજેં ઉતરી હૂધથી. રાતને દોનોં તરફકે અફસરોંકો નિદાયત ઉમ્દા ઓર કાશી મોકાબ દેદીયા—અપની અપની તરફ દોનોં હમ્લા આવરોંને બહોત અચ્છા ઇનતિઝામ બાંધ લીયા, મોરચે મઝખૂતીકે સાથ કાયમ કરલીયે ગએ ઓર લડને વાલે ઇસ કરીનેસે કે હર હિસ્સએ ફોજ દુસરે હિસ્સેકો મદદ દે સકે, ઇતમીનાનકે સાથ કાયમ કર દીયે ગએ. અગચે ઇસ મઝકૂરા ઉસૂલે જંગકી તકમીલ ઉસ ઓહોદતક નહીં હૂધથી, મગર હોશીયાર ઓર તબુર્બાકાર અફસર અપની ઝિહાનત વ તબ્બાઇસે ઇનહી ઉસૂલસે મિલતે જુલતે નતાઇજ અકસર પયદા કરદીયા કરતેથે. યુનાંચે મહારાજ એજમેરકે લાયક અફસરોંને ઇસ કામકો થોડા બહોત પૂરા કરલીયા. હાં, મેહમૂદકી ફોજમેં ઇસ કિસમકી કોઈ બાઝાબતગી નથી. ઉસકે સગ સિપાહી કદીમ અરબી ઉમૂતપર મયમના, મય-

સરા, કદામ વ કલ્પપર તકસીમ કરદીયે ગએથે. ઇસ્લામી ફોજોંકી
 થેહી એક માઅમૂલી શાનથી. ઇસી વઝઅસે ઉન્હોંને રૂમીયોંકા મુકા-
 ખિલા કીયા ઓર ઇસી તરતીઅસે વોહ ઇસ્પેનપર હમ્લાઆવર
 હૂવે, ઇસી નિઝામને મિસરકો તખાહ કીયા, ઓર ઇસી હયઅતસે
 વોહ અફરીકાકે રેગસ્તાનોંકે કાબિઝ હુવે. ઇરાનપર જઅ ઇસ્લામી
 તલવારે આફત વ મુસીબત લાઇથીં તો વહાંબી વોહ ઇસી તરતીઅસે
 નઝર આતેથે. ઇસ ઉસૂલમેં શાયદ થોડીહી તરમીમ હૂઈ હો વર્ના
 તુર્કોં ઓર તાતારીયોંને બી હમેશા અપની ફોજોંકો ઇસી નિઝામસે
 મુરત્તઅ કીયા. અલગરઝ સુલ્તાન મેદમૂદકી ફોજ પહાડીયોં ઓર
 પાડીયોંપર તકસીમ નથી, બદલે સઅ મુસલમાન એક મુસલ્તેદ મય-
 દાનમેથે ઓર રાતકે અંધેરેપેં અપના જો કુજ સામાન કીયા વોહ
 થેહીયા કે ફોજોંકો મઝદૂરા હિસ્સોંપર તકસીમ કરકે અપને અપને
 મુકામપર કાયમ કરદીયા. દોનોં તરફકે બહાદુરોંકે દિલમેં જો અયા-
 લાતથે વોહ અગર્યેં બહાદુરી ઓર મુલકી શહાદતકી નિશાન જયાદા
 માઇતથે, લેકિન બઈકતિઝાએ તખીઅને ઇન્સાની ઉતમેં ઉમ્મીદકે
 સાથ યાસ ઝુરર મિતી હૂઇથી. ખુસૂસન મહારાજ અજમેરકી ફોજકે
 સિપાહી અગર્યેં અપની બહાદુરીપર ઉતકો મુસલમાનોંસે જયાદા
 દાઅવાયા. આઅઝ અવકાત જોશે શુખઅતમેં વોહ મેદમૂદકી
 સિપાહીયોંસે જયાદા મોતકે શાયક હોજતેથે, લેકિન મેદમૂદકી હુમ્લ
 આવરીયોંને જો નતાઇજ હિંદોસ્તાનકી પખલીકમેં દિખા દીયેથે ઉતકે
 ખઅરેં સુતસુતકે આઅઝ અવકાત ઉતકે ખયાલાતપર હયઅત
 સાથ યાસ જયાદા તારી હોજતીથી. ખુદ મહારાજ અજમેરકે રે
 ખયાલાત ન થે વોહ પૂરા બહાદુર ઓર શુખઅથા. ઉસનેબી ઇસ્લામ
 અફવાજકી કામયાબીયોંકા હાલ સુનાયા, લેકિન ઇત આતોંકો વોહ ઉ

લોગોંકી બુઝદીલીહીપર મહમૂલ કરતાથા, જીનકો શિકસ્ત હૂધ. અલગ-
રૂઝ રાતભર નીંદ કિસે આતીથી ધનહી. ખયાલાતમેં સુખહ હોગધ.

મુસલમાનેને અપની તરફ ઝયાદા મકબૂલીયતકે વકતમેં નમાઝે
૫૦૦ અદાકી ઓર હિંદુઓને નિહાયત ખુઝૂઅ વ ખુશૂઅસે દેવતા-
ઓંકી પૂજાકી આર ઉતકે આગે સરે ઇતાઅત ઝુકાઝુકાકે આરઝૂમંદ
હૂવે કે ઉતકા દેસ ઉત મલેકશોકે જુદમસે પાક રહે. મઝહબી ફરાઇઝ
અદા કરતેહી દોનો ફેાળેં લડાઇપર આમાદા હોગધ; આફતાબ
કયસા અબી ઉસકી કિરનેંલી ઉફકે. મશરિકમેં છુપી હૂધથીં ઓર
તયૂરકે હનોઝ અપને આશિયાનેંસે નિકલનેકી જુરઅત ન હૂધથી,
તારેલી બાઅઝ બાઅઝ હનોઝ બેદારથે ઓર અપની વાપસીં
નિગાહોંસે દુનિયાકે ઇસ હયઅતનાફ સીતકા દેખદેખકે આંખેં બંદ
કરને જાતેથે, કે યકાયક દોનોં તરફકે અલમ સુખહકી ઉસ હવામેં
લેહરાયે જો ઇસ કામકે બનિસ્અત કલીયોંકે ખિલાને ઓર ઉરસાને
ચમનકે પેદલૂમેં ગુદગુદાનેકે લીયે ઝયાદા મુનાસિબ થી. ઇન ઝંડોંકે
નીચે દોનોં તરફકે જાંબાઝ નિહાયત સખ વ ઇસ્તકલાલસે ખડે હૂવેથે
ઓર અખાઅકી નિગાહોંસે ઝયાદા ગોર કરકે દેખતે જાતેથે. અખ
ઝયાદા રોશની હૂધ ઓર ફેાળ ઝયાદા ઝોરો શોરસે બજને
લગે જો ઇસ અમ્રકી અલામત સમઝી ગઇ કે લડાઇકે શુરૂઅ
હોનેકા થોડીહી દેર રેહ ગઇ. યે આવાઝેં સુતકે ઉત લોગોંને જીનકે
દિલમેં થોડા બહોત ખોફ થા ઝયાદા ડરકે એક ઝુરઝુરી લી. લેકિન
સાથીયોંકી ગેરતને ઇસકી જુરઅત ન કરનેહી કે સફકે જંગસે કદમ
હટાએં; અપને દિલી જઝબાતકો દિલમેં દખાયા ઓર બહાદુરીથી સૂરત
બનાએ ખડે રહે.

સુલ્તાની ફેાજકા નામવર ઓર જંગઆઝમા અફસર અલ્હો-

નૃતાશ જો અક્સર મયદાનોંમેં સખસે સખકત કીયા કરતાયા ખુદ સુલ્તાનસે ઇમ્મિઝત લેકે અપની ચાર હઝાર ફૅજકે સાથ આગે બઢા. હિસકો બઢતે દેખકર મહારાજાએ અજમેરને અપને દિલમેં નિહાયત અફસોસ કીયા કે “અપને શહેરસે નિકલકે હમારા યહાં આના બેકાર હો ગયા, જખકે હમ ઇતની દૂર બઢકે આએથે તો હમેં ચાહીયે થાકે હમારીહી તરફસે સખકતબી કીજતી. અચ્છા અખ મેરે બહાદુરોંમેંસે ઇસ મુસલમાનકે મુકાબલેકો કેન જાએગા ?”. અજમેરકા એક મશહુર બહાદુર જીસને હિંદુ રાજાઓકો બાહમા લડાઇયોંમેં બહોત કુછ નામ હાસિલ કીયાથા બઢકે આય ઓર રાજાકે કદમ ચૂમકે કેહને લગા “મહારાજા ! મેં જતાહું ઓર ઇસ મલેકશોકો હુઝુરકે ઇકબાલસે દિખા દુંગા કે જો સૂરમા અજમેરમેં રહતેહેં પોહ મલેકશોંકો કયસા ઝંઝીલ સમઝતે હેં.”

રાજા—“હાં, હાં પરતાપસિંધ (યે ઇસ અફસરકા નામ હે) યે કામ તુમ્હીસે હોગા. તુમ થોડીસી ફૅજ અપને સાથ લેકે જવ ઓર મુકાબિલા કરો.”

પરતાપસિંધબી ચારહી હઝાર રાજપૂત અપને સાથ લેકે નિકલા દો અજનબી ગેર કોમેંકી લડાઇમેં હમેશા યે ખરાબી હોતી હેકે દોનોંમેં ચૂંકે એક દૂસરેકી ઝખાનસે આશના નહીં હોતા ત્રિહાઝા એકકે ખયાલાત દૂસરે પર ઝહિર નહીં હોતે ઓર લડાઇમેં મઝા નહીં આતા. પરતાપ સિંધકે સાથીયોંને અપની સફાંસે જુદા હોતેહી તીર કમાન હાથમેં લીયે ઓર તીરખાઝી કરતે હવે આગે બઢે જીસકે જવાબમેં અલતોનૃતાશને અપને લોગોંકો હુકમ દીયા કે “તુમબી તીર ખરસાતે હવે આગે બઢો ઓર થોડે બહોત તેઝ બઢાવ કે યે તીરોંકી લડાઇ દમઝરમેં મોઢૂક હોજવ ઓર દુસ્મનોંકો હમ શમશીર

ઓર સિનાનકા મઝા દિખાએ.” મુસલમાન તુર્કોને અપને અફસરકે કેહનેપર અમલ કીયા ઓર અગર્યે અપની ફોજસે અયાદા દૂર હુવે જાતેથે, મગર સખ્ત હમ્લા કરદીયા.

દોનોં ફોજેં મિલ ગઈ ઓર ઉનકે મિલતેહી એક ફોરી જોશ નઝર આયા જસસે ખયાલ કરઝીયા જસકતાથા કે શાયદ ઇસમેં કોઇકા ફેસલા બહોત જલ્દ હો જાએગા, મગર થોડીહી દેરમેં વોહ જોશ એક હાલતપર ઠહેર ગયા. કુછતો નિગાહેં ઉસકે દેખનેકી આદી હોગઈ ઓર કુછ લડનેવાલોંકી હમ્લા આવરીમેંબી એક કિસમકા સુકૂન પયદા હોગયાથા. અલતોનનાશને અપને સિપાહીયોંકા લડાઇકી તાઅલીમ બહોત ઉમ્દા દીથી; ઇસલીયે કે વો હમ્લા કરતે વકત તીરખાઝી કરતે આરહેથે, મગર હિંદુ જવાંમદોંકે કરીખ પહોંચતેહી ઉન્હોને ઇસ પુરતીસે કમાનેં શાનોંપર ડાલકે નેઝે ઝુકા દીયેકે ઉનકે દુશ્મનોંકોબી હયરત હોગઈ. રાજપૂત અબી-તક તીરખાઝીહી કર રહેથે ઓર અલતોનનાશકે હમરાહીયોંને સરપર પહોંચકે નેઝોંસે છેદના શુરૂઆ કરદીયા. યે દેખકે રાજપૂતોંકા-બી ગુસ્સા આગયા; ઉન્હોને ઇસ ગુસ્સેસે કમાનોંકા શાનોંપર ડાલના ચાહકે ઉનમેંસે બાઅઝ દૂટ ગઈ; અલગરઝ ઉન્હોનેબી તીરો કમાન છોડ દીયે ઓર તન્નવારેં હાથમેં લીં. જમતક મુસલમાનોંકે નેઝોંને ઉનકા દૂર રખા ઉસવકત તકતો વોહ ખેશક નુકસાન ઉઠા રહેથે, મગર વોહ આખિર ઘુસ પડકે તન્નવારેં લીયે હુવે મુસલમાનોંકે સરપર પહોંચહી ગયે. દોનોં તરફકે જવાંમદેં શમ્શીરઝનીકે બેહર દિખાને લગે ઓર ફરસ્તિએ મોત ધખરા ધખરાકે દોડને લગા કે કિસકિસકો દુનિયાસે રખસત કરે. ઇઅતિદાએ જોશમેં હિંદુઓંને શમ્શીરઝનીકે એઅતિઆરસે મુસલમાનોંકા દયા લીયા, લેકિન

આખિર ઉસ મોકેઅ પરબી દોનોંકી ચકસા હાક્ત હોગઇ. ખૂંરેઝીને જળ અચ્છી તહ્ ઝોર પકડ લીયા ઉસવક્ત આફતાખને મશરિકી કોહસારસે સર નિકાલા ઝોર અપની સુખ્હકી ઝર્દ ઝર્દ શુઆઓંસે ઉસ ખૂનમેં ચમક પેદા કરને લગા જો મેદાનકે અક્સર નશેખી કનારોંમેં બેહ બેહકે મુનજમિદ હોગયાથા. તલવારેં શાયદ શુઆએ આફતાખમેં અચ્છી તહ્ ચમકતી. મગર વોહ સખકી સખ ખૂન આલૂદ હોચુકીથીં ઝોર ઉનમેં ધૂપકી કિરનેં ખુદ સુખ રંગમેં રંગીન હોકે જગમગાતીથીં. યે જાંબાઝ ચૂંહી ખરાખર લડ રહેથે ઝોર ઇનકી મુવમ્મયદ ઝોર દુઆગો ફોળેં દોનોં તરફ એક સુકૂતકે આલમમેં ખડી અપની અપની કામકે હામીયોંકી નખર્દ આઝમાઇકા તમાશા દેખ રહીથીં.

લડતે લડતે પરતાખસિંધને એક તેઝ હમ્મઝા કીયા, મુસલમાન સવારોંમેં ઘુસતા ચઝા ગયા ઝોર અપની જમાનમેં પુકાર પુકારકે કેદને લગા “તુર્કોંકા સરદાર કહાં હે? અગર મર્દ હેતો મેરે મકાબિલેકો આય.” અલ્લતોનૂતાશકો અપને ખાઅઝ સિપાહીયોંકે ઝરીએસે ઉસકા મતલખ માઅલુમ હોગયા. યે માઅલુમ કરકે ફિર ઉસમેં ઇતની તાખ કહાંથીં કે ખામોશ ખડા રેહતા, ઉસને ફોરન થોડા બઢાયા ઝોર પરતાખસિંધકા રાસ્તા રોકકે ખડા હોગયા. ઉસકો વઝઅ ઝોર ઘુશરેસે પરતાખસિંધ સમઝ ગયાકે બેશક યે મુસલમાનોંકા સરદારહે. ઇતના ખવાલ કરતેહી ઉસને બઢકે અલ્લતોનૂતાશપર તલવારકા એક વાર કીયા, લેકિન અલ્લતોનૂતાશને નિહાયત ચાલાકોસે ખાલી દીયા. પરતાખસિંધકી તલવાર હનોઝ અપને રવમેં ચલીહી જતીથીં ઝોર ડહેરનેબી ન પાઈથીંકે અલ્લતોનૂતાશને અપની તલવાર બલંદ કરકે પરતાખસિંધકે સરપર ઇસ ઝોરસે ચલાઇ કે અગર વોહ ઝુક ન જતાતો

બેશક ઉસકા સર ઉડ ગયા હોતા. અવતોનનાશ પરતાખસિંધકી યે હુશીયારી દેખકે હયરતમે આયા ઓર ઉસકી સૂરત દેખને લગા. ઇસકે આખદ ફિર દોનોં સંબલકે લડાઇપર આમાદા હુવે; અખ દોનોં તરફસે યે તરતીખ ઓર સખ્તીકે સાથ વાર હોને લગે. તુર્કી અફસર બહાદુર રાજપૂતકો ઝેર લાના ચાહનાથા ઓર અલાહાઝા બહાદુર પરતાખસિંધ અવતોનનાશકો, લેકિન કિસીકી યે આરઝુ પૂરી ન હોતીથી: લડતે લડતે દોનોં થક ગએ ઇતની દેરમેં સિફ ઇતના હુવાકે અવતોનનાશકી તલવારકા એક હલકાસા ઝખ્મ પરતાખસિંધ કે ખાઝુપર આગયા, મગર જસકા નતીખ યે હુવાકે વોહ તલવાર પરતાખસિંધકી ઝરાહમેં પેવરત હોકે રેહગઇ ઓર ખિયનેમેં અવતોનનાશકે હાથસે કુછ અયસી યે એહતિયાતી હુઇકે લયકકે ટૂટ ગઇ. પરતાખસિંધકો યે મોકાઅ નિહાયત ઉમ્દા મિલાથા ઓર વોહ અયસા નાતજુખીકાર ન થાકે ઇસ મોકેઅકો હાથસે જાને દેતા. ઉસને ફેરત તલવારકા વાર કીયા, અવતોનનાશને પરતાખસિંધકા વારતો ઢાલ પર લીયા ઓર દુસરે હાથસે નેઝા બઢાકે પરતાખસિંધકે સીનેપર મારા હિંદુ બહાદુરને દાહતી તરફ ઝુકકે ખાલી દીયા ઓર નેઝા અપને ઝોરમેં ઉસકે આએં પેદજૂસે હોકર નિકલ ગયા જસકો ઉસને ફેરત હાથસે પકડ લીયા ઓર દુસરે હાથસે તાખડોડ તલવારકે વાર કરને લગા, બેશક અવતોનનાશકે લીયે યે નિહાયત નાજુક મોકાઅથા, ઉસકે હાથમેં કોઇ હરખા નથા ઓર વોહ સિફ અપને બચાનેકી કારરવાઇ કરરહાથા, યે સૂરત દેખકે દોચાર મુમલમાન બઢેકે અપને સરદારકો તલવાર દે, લેકિન હિંદુ ફોજકે સિપાહી ઉસકો નાઈન્સાશી સમજે ઓર ઉન્હોનેભી એકસાથ હમ્લા કરદીયા કે મુસલમાનોંકી મદદ પહોંચનેસે પેહલે મુસલમાન સરદારકા કામ તમામ

કરદીયા જાય. હિંદુઓંકા આમ તોરપર હરકત કરતે દેખકર મુમલમા-
નોનેભી ફિર હમ્લા કરદીયા. જીસવકતસે અલ્તોનતાશ ઓર પંર-
તાબસિંધમે લડાઇ શુરૂય હૂઇથી દોનોં તરફકે સવાર રૂક ગએથેકે
ઉસ દિલયરપ નખર્દ આઝમાઇકા તમાશા દેખે ઓર અખ ઇસ-
વકત હમ્લાભી ઉન્હી લોગોંને કીયા. અરલી ફેજેં ને મહારાજા
અજમેર ઓર સુલ્તાન મેહમૂદકે ઝંડેકે નીચેથી વોહ અખતક ઉસી
તર્હ સાકિત વ ખામોશ ખડીયા. લડાઇમેં ફિર તેઝી હોગઇ. ચેહી
સવાર ને અખ લડ રહે હેં, પેહલેભી લડતે થે, લેકિન દમભર
મસ્તાકે ખુદા જાને દોનોં કેસે તાઝાદમ હોગએહેં કે અખ નિહયાત
સખ્ત લડાઇ લડ રહેહેં ઓર શિદદત વ ગર્મ જોશીસે અપને દુ-
શ્મનોંકા ખૂન બહા રહેહેં. અફસરોંકે લડનેસે પેહલેભી કાઇ ચાર
ધંટે મુતવાતિર લડ ચુકેથે ઓર અખ દોખારાભી લડતે હુવે ચાર
પાંચ ધંટે ગુઝર ગએ હેં, લેકિન હર સિપાહીમેં અયસા જોશ પેદા
હોગયા હેકે કાઇ થકને ઓર અપની જગેવસે કદમ હટાનેકા
નામભી નહીં લેતા, સિપાહીયોંકે હમ્લાઆવર બાઝુઓંમેં એક કા-
હિલી ઓર સુસ્તી પયદા હોગઇ ઓર અખ વોહ અપને થકે હૂવે
બાઝુઓંસે વાર કર રહેહેં. શામ હોનેકે કરીખ આગઇ ઓર
લડાઇ ઉસીતર્હ જોશ વ ખરોશસે હો રહીહે, દોનોં તરફકે લોગ
રેહ રેહકે કોશિશ કરતેહેંકે હરીફકા મેદાનસે લટા દે; મગર, ખરા-
બર કોશિશેં બેસૂદ સાબિત હોતી જતી હેં. અખિર ઇસ અમ્તસે ના
ઉમ્મેદી હો ગઈ કે આજ કિસી કિસમકા ફેસકા હો; કયુંકે અધેરા
અપાદા ઝુક આયાથા ઓર લડાઇમેં કિસી તર્ફસે સુસ્તી ઓર બે-
દિલી ઝાલિર નહીં હૂઈ. સુલ્તાન મેહમૂદને મુનામિય ખયાલ કરકે
વાપસીકા તખલ બજવા દીયા. સખ સિપાહી ઇલેહદા હોગએ ઓર
લડાઇ દુસરે રોઝપર ઉડા રખખી ગઇ.

ઇસ લગાઇમેં દોનો તરફ તકરીબન ઢાઇ તીન હઝાર આદમી-
યેંકા નુકસાન હૂવા, જીરફી વજીર યેથી કે દોનો તરફ યુને હૂવે વા-
કિફકાર ઝોર તાઅલીમયાફતા સિપાહી થે; જો હમ્મેકે સાથ અપની
હિમાયતકીબી કારગુઝારી કરતે જાતેથે.

રાત નિહાયતબી જોશા ખરોશ ઝોર ઉમ્મીદ વખીમમેં ગુઝરી.
હિંદુ ખિરહમનો ઝોર અકબર મોઅઝઝિઝ સરદારોને રાતબર મૂરતોં
ઝોર ખુતોંકે આગે સિજદેમેં ગિરકે ઝોર નિહાયત હી રિકકતેંકલ્મસે
રોકે આર્યાવૃત્તકે મલેકશેસે પાક રેહનેકી દુઆએ માંગી. રાતબર
હિંદુ કેમ્પસે ખરાબર સંખ ઝોર ધંટોંકી આવાઝેં આતી રહી. અકી-
દતકેશ ઝોર પાકદામન મેહજબીન લકઝીયોંને દેવતાઓંકી તાઅરીફમેં
ભજન ઝોર અપને ખુજુર્ગોંકી મહાદુરીયોંકે ગીત ગાગાકે સુખ્હકી.
ઉધર ઇસ્લામી લશ્કરગાહમેં કુજ ઇસસે ઝયાદા રિકકતેંકલ્મકા મઝહાર
હોતા રહા. અગર્યેં વહાં ન દેવતાઓંકે ભજન ગાએ જાતેથે ઝોર
ન ઉન્કી સોસાયટીમેં યે રજઝખવાની ઝોર ખુદામતાઇકા વકત
થા, લેકિન અપની દુઆઓમેં ઉન્કા તરફ જો પેહલૂ ઇખ્તિયાર
કીયા ગયાથા વોહ ઇસી કદર્યા કે ખુદાએ વાહિદે જુલજલાલે વલ
ઇક્રામકે આગે હર શખ્સકા સર ઝુકા હૂવાથા. ફેજી ખયમોંકી
મસ્જિદેં આપાદ થી. રકઆતે તલજમુદ ખુશ ઇલ્હાનીસે અદા કી
જાતીથી. કુરઆનખવાનીકી આવાઝ ઉસ ફિઝામેં ગૂંજ રહીથી,
જહાં સિવા નાફેસ વજરસકો આવાઝોંકે ઝોર કોઈ આવાઝ કબી ન
સુની ગઇ હોગી. સુખ્હ હોતેહી ઇધર ઇન લોગેમેં અઝાતોંકી સદાએ
ખલંદ હૂઇ. ઉધર હિંદુ ફેજીમેં ઝયાદા ઝોરો શોરસે સંખ ઝોર
ધંટોંકી આવાઝેં આને લગી.

ગરેબાને સુખ્હકે ચાક હોતેહી દોનો તરફકે લોગોને જાહી

જલ્દી અપની ધ્યાદાતસે ફરાગત હાસિલ કી ઓર લડને ઓર મરને પર આમાદા હે મએ. સફૂરેજંગ આરાસ્તા હુઈ; ધ્યાદાતકે ચકતૂર્હા બાળેંકો આવાઝ મોકૂદૂ હૂધ ઓર અમ ઉસકો જગેહ દોનોં તરફ જંગી બાળેંકા હંગામા ખપા હે. મહારાજ અજમેરકી તરફ નરસિંધા કુંક રહાડે, ઘટે ખજ રહેહેં ઓર ધસી કિસમકે બાળેંકો આવાઝ હર શખ્સકે કાનોંતક પહોંચતી હે. મેહમૂદકે લશ્કરમેં ધવરતો અરમેને અપના છોટાસા તખ્તા બખ્તખતકે બદલ્ઓંકી ધુતમે રજ-જખ્વાની શુરૂઆત કાહે, ઉધર તુકોં ઓર મુઝોંકે ગિરાહસે બડે કરના ઓર નકકારેકી મુઘીય આવાઝ બસંદ હૂધ જીસને અકસર સુનને તાલેંકે રૂએં બડે કરદીયે. યે આવાઝ નિહાયન રોમખ દાખસે ઉસ સેહરાખ ફિઝકો ફતહ કરતી હૂધ બઢી ઓર સિપાહીયોંસે પેહલે બહાદુરી દિખાનેકે સુખૂતકે તોરપર ગિર્દકી પહાડીયોંસે ટકરેં ખાને લગી.

આજ હિંદુઓને ઝયાદા ઉતુત્તઅઝમી ઓર ધસતિકલાતસે કામ લીયા. જો પેહલા શખ્સ મયદાનમેં આયા વોહ રાજએ અજમેરકા ફૂગવતે બાહુ, અજમેરકે પાટકા રૂકને આઅઝમ ઓર કામી તાજકા જાનિસાર રનજનસિંચ થા. યે શખ્સ રાજકે બાખખંદોંમે થા ઓર હર માખરિકેમેં ઉસને અપની બહાદુરીકો કાઠ ન કાઈ યાદગાર ઝૂરર છોડીથી. ઈસકે માનેકત હસ હઝાર ફૈજ થી; જીરમેંકા હર શખ્સ અપને માલિકખર જાન ફિદા કરનેકો તૈયાર રહનાથા. રનજનસિંચકે સરપર એક બડા પગગડ થા, જીરમેં કુજ હીરે લગેથે ઓર કત્રંગી હવામેં તાહુક લેહરેં લેતેકે ઉરકી વકઅત ઓર ઉરકે રતમેકા સુખુત દેરહીથી. કોમળી મેરઝાઈ મતેમેંથે ઓર નિહાયન ઉમ્દા ધોળી મપને મુલકકી ફૈશનકે મુતાબિક બાધે હૂનેથા. એક હિંદોસ્તાની સખ્ત ધોડા

ઝેરે રાન થા, અસ્લહાબી ઉસી ઓહોદકી ઝુરરતોંકે મુનાસિખ ઝયાદા કોમતી થે, તલવાર પરતલેમેં પડી હુધથી ઝોર ઢાલ પેટ પરથી. ખેર, ઝોર સખ અસ્લહાતો થેહી, મગર, તીરો કમાન હાથમેં લીયે હુવેથા, ઇસલીયેકે અબી ઉસ્કે મુકાબિલેમેં કોઈ શખ્સ નહીં નિકલા થા, લેહાઝા વોહ વીરો કમાનહોસે કામ લેના ચાહતાથા, ઊસ્કે ઝરી-એસે દૂરકે દુશ્મનોંતક પયામે મર્ગ પહોંચાયા જ સકે. રનજીતસિંઘ અંગર્યો ફારસી ઝમાન નહીં જાનતાથા, લેકિન ઉસને કુછ અવસી રોઅખદાર આવાઝસે પુકારાકે લોગ સમઝ ગએ કિસીકા મુકાબિલેમેં બુલાતા હે.

અસ્તોનતાથ મુકાબિલેકે લીયે સફરસે બાહિર નિકલા, મગર સુલ્તાનને વાપસ બુલાવોયા ઝોર કમાલ મહોખ્ખત વ શકકતમે કહા “તુમ કલ મુકાબિલમેં ઝયાદા મશકકત ઉડા ચુકે હો, યે સરાસર નાઇ-સારી હે, ઇસ કાફિરકે મુકાબિલમેં કિસી ઝોર શખ્સકો જના ચાહીયે,” અસ્તોનતાથને ફિર ઇજાઝત માંગી ઝોર અર્જ ફીયા “સુલ્તાને આલમ! મુઝે કોઇ અવસી મશકકત નહીં કરના પડી; ઝોર યેદતો જિહાદ હે જીસકદર ઝયાદા સરગર્મી દિખ ઉઠા ઉસીકદર સવાજકા મુરતકિફ હોઉંગા.” સુલ્તાન મેહમૂદકો હયરતથી કે આપુજૂદ ઉસકે કેહનકે ઇસવકતતક ઝોર કિસી બહાદુરને નેકલ-નેકા નામ નહીં લીયા. ઇસ ખવાલકે ઉસને દિલહીમેં રખ્યા ઝોર અસ્તોનતાથકા તરફ મુવજજેડ કોકે કેહને લગા “અસ્તોનતાથ! આજ ફિર તુઝે લડાઇમેં જાનેકી ઈજાઝત દેના જુદમ હે. કમ્રમ હે ઉસ પરવરદગારે આલમકીકે ઇસ જુદમકે મુરતકિખ હોનેકે મુકાબિલમેં મુઝે યે મવારા હંક મેં ખુદ ઇસ કાફિરકે મુકાબિલેપર જઉં. ઝોર હા, તુમ્હારી તર્હ મુઝપરબીતો જિહાદ ફર્જ હે!!

અચ્છા, તુમ સખ ઢેહરો મેંહી ધસ કાઢિરકો ઉસકે કુઝ્કી સઝા દેને જાતાહું ”

બાદશાહકી જાનસે યે કદ્દમા મુનતેહી હર શખ્સકે દિલમેં જોશ પેદા હોગયા ઓર ક્ષ અફસરોને બઢેકે અર્જ કીયા “કુઝૂર ની જખતક હમલોગ મોબૂદ હેં ઉસવક્તતક યે નહીં હોસકતાકે હમારે સુલ્તાનકો અયસી તકલીફ ગવારા કરના પડે. હમ જાનિસાર ઉસરોજ ઝિંદા ન હોંગે જીસરોજ કુઝૂર મેદાને જંગમે તનહા કદમ નિકાલેંગે.”

ઇસ્કે બાઅદ દાઉદતાખ્તને હાઝિર હોકે અર્જ કીયા “કુઝૂર ! મેં જાનેકી ઇજ્જત તલબ કરતા હું. ઉસ ખુતબરસ્તકો અગર ખુદાને આહાતો મેરેહી હાથસે સઝા મિલેગી.”

સુલ્તાનને દાઉદકી દરખવાસ્ત મંજૂર કી ઓર અગર્યેવો સાદી વઝઅમેં થા, લેકિન અપના સામાન દુરસ્ત કરકે નિહાયત મુસ્તઅેદીકે સાથ મુકાબિલેકો નિકલા. જીસ વક્તતક દાઉદ મેદાને જંગમે આએ હિંદ બહાદુર રંજીતસિંઘને ક્ષ બાર અપને મુકાબિલેમેં મુસલમાનોકો ખુલાયા ઓર મુસલમાનોકી તરફસે યે સુસ્તી દેખકે ઉસ્ને ખયાલ કરલીયા થાકે મુસલમાન મેરે મુકાબિલેમેં દબ ગએ, મગર જખ દાઉદ ઉસ્કે મુકાબિલેપર આગયા તો પેહલે ઉસને બહોત ગોરસે ઉસકે ચેહરેકો દેખાકે બાફ ઓર દેહશતકે આસારતો નહીં પાએ જાતે. ઉસ કિસમકી કોઇ અલામત ન પાકે વો ખુદ મુતહમ્મયર હોગયા ઓર લડાઇકે લીયે આમાદા હૂતકે અગર દાઉદને અપની દેહશતકો છુપાયા હોગા તો યું ઝાહિર હો જાયગી.

લેકિન દાઉદકી તરફસે ખુદ ઉસસે જયાદા મુસ્તઅેદી ઓર પુરતી ઝાહિર હૂઇ. દોનો એક દુસરેકી જાનસે નાઆશનાએ

મહેઝથે, લેહાઝા બજેર ઇસ્કે કોઇ કલેમા ઝમાનસે નિકાલા જાય લડાઇ શરૂઆ હોગઈ.

તલવારેં ઇતિહાસન તો ચમકીં, જખંકે ખિંચકે ઝરા આનન કાનન હવામેં હહેર ગમથીં, ફિર કુછ ન નઝર આયાકે વો તલવારેં કિધર જાતીહેં ઓર કહાં પડતી હેં. આમ નિગાહે દેરતક દોનોં જંગ આઝમાઓંકો હયરતકી નઝરસે દેખતી રહીં કુછ દેરકે બાબદ તલવારોંકી ન હહેરનેવાલી ચમકમેં એક સિયાહી નમૂદાર હૂધઃ હયરત આશના નિગાહોંકો દેરકે બાબદ માચલૂમ હૂવાકે વોં સિયાહી અસ્લમેં દાઉદતાઇકી ઢાલથી. ઉસ્કી તલવાર એક વારમેં કુછ અયસી પડીકે ઝનસે ઢુટકે દો ઢુકડે હોગઈ. રનજીતસિંધકો યે મોકાચ નિહાયત ઉમ્દા મિલાયા, ઉરને બરાબર તલવારકે વાર કરના શરૂઆ કરદીયે લેકિન મુકામિલ અયસા માચમૂઝી સિપાહી નથાકે અપની તલવાર ઢૂટ જાનેપરબી ચરકા ખાગતા. ઉસને ઇસ પુરતીસે ઢાલ હાથમેં લીકે દેરતક દેખનેવાલોંકો ઉસ્કી ઢાલ મુસ્તબાસી ચીઝ માચલૂમ હોતી રહી. ઇસ લડાઇને એક અજીમ દિલખસ્તગી પેદા કરરખીથી, જીન લોગોંકે દિલમેં ઝયાદ દેહશત સમાઇથી ઉનકાબી દિલ બહેલ ગયાથા, ઓર ઉન દોનોં જંગમાંઝોંકી લડાઇકો નિહાયત લુત્ફસે દેખ રહેથે. દાઉદને આખિર અપના નેઝા હાથમેં લીયા. નેઝેકી લડાઇમેં અરબ લોગોંકો અમૂમન ઝયાદ મલકા હોતાહે ઓર ગોયા ઇસ સલાહકો ઉસ સરઝમીન વાલોંને અપના કરલીયાહે નેઝેકે વાર દાઉદને અયસી પુરતીસે ઓર કુછ ઇસ્તહાં જલ્દ જલ્દ કીયે કે રનજીતસિંધકો ઝરા પીછે હટજના પડઃ ઇસ્લીયેકે ઉસ્કે પાસ નેઝા નથા. થોડી દેર ઉસને અપને આપકો બચાયા, લેકિન કુછ સોચકે આખિર ઉસને કમાન હાથમેં લી ઓર

દાઉદપર તીર બરસાને લગા. દાઉદને ઉરકા ખ્યાલની ન કીયા ધસ્તીયેકે તીરકી લડાઇમેં ધન્સાન વો પુરતી નહીં દિખા સકતા ને નેઝે ઓર તલવારકે ઝરીયેસે દિખા સકતાહે. ઓર ધસ્તી મજબૂરીસે રનજતસિંધકા બહોત કુછ પીછે હટ જના પડા તાકે દાઉદકી નેઝાબાઝીસે મેહફૂઝ રેહ સકે. દાઉદને હમ્લા કરકે ઉરકી તરફ ઘોડા બઢાયા. હિંદૂ જાંબાઝકા ઓર પીછે હટ જના પડા.

અલગરઝ દોનોમેં ચાહે જો કુછ હો, લેકિન લડાઇકા ઝાહિરી રંગ યેહી બતા રહાચા કે રનજતસિંધકા શિકસ્ત હોગઈ, ઓર દાઉદ ઉરકી તરફ તઆકકુબ કરતા બઢતા ચલા જતાહે.

ઇસ સીનને દોનો તરફકી ફોજોંકો બેતાબ કરદીયા હિંદૂઓને ઇરાદા કીયાકે “અપને અફસરોકો બચાઓં ઓર ઉરકી મદદ કરે.” મુસલમાનોંકો ડર હવાકે “કહીં અયસા નહો દાઉદ અપની ફોજસે ઝપાદા દૂર હોકે હિંદૂઓં કે હજૂમમેં ધિર જાય.” યે ખ્યાલ વાકફ ઓક કયામતકા મુકદ્દિમાયા. દોનોં ફોજોં બઢીં ઓર ઓક આમ હમ્લા હોગયા. તમલેજંગ પહાડીયોં ઓર તમામ ચીઝોંકો ખૂબર દેનેલગા કે ‘કયામત આગઈ.’ ખુદ સુલ્તાન મેહમૂદ ઓર ખુદ રાજા અજમેરકે ઘોડેબી મેદાનમેં અપની શાખીયાં દિખાને લગે, દોનોં ફોજોં મિલ ગઈં ઓર લડાઈકા ખૂંરેઝ તમાશા હર દિલપર નકશે હયઅત બિઠાને લગા. સુલ્તાનને એન મેદાને જંગમેં પહોંચકે અપને સિપાહીયોં ઓર અફસરોંકી તરફ ખિતાબ કરકે યે કલિમાત કહે “અય બહાદુરાને ઇસ્લામ ! અય જાંબાઝાને તુર્ક વ અરબ ! સરફરાશીકા વક્ત આગયા, જન્નતકે દરવાઝે ખુલ ગએ; જિહાદકે શોકમેં સખકેસખ બઢો. સુનો, ગોયા મેરે કાનમેં આવાઝ આ રહીહે કે દૂરેં તુમહેં પુકાર પુકારકે બુલા રહીહે, ખુદાવદે

આલમ તુમ્હારી જાળાઝીયોંકા કદર ઓર અજરે ખેર દેનેકી નિગા-
હોસે દેખ રહાહે. ઉસ્કા કલામે મુખીન તુમ્હારે દિલોંમે હે, ઉસીકી
અપના શિઆર ખનાવ, ઉસી ખુદાકી મદદકે મુન્તિઝર રહો ઓર
જો કોઈ ઇસ કારેખેરમેં મઝાહિમ હો. ઉસે કાટકે ડાલદો. ચૂંકે
ખુદાકા કામ કર રહેહો લેહાઝા વોહી ખુદાવદે આલમ તુમ્હારી
મદદ કરેગા, ઓર તુમ્હારી તલવારોંમે ફૂના અસર પેદા કરદેગા.
ઇસ સરઝમીનમેં તુમ કિસીકે છુપાય છુપ નહીં સકને, તુમહેં કોઈ
મદદગાર વ યાવર નહીં મિલ સકતાહે. તુમ્હારી તોહીફકા જુરા ભડા
કેહને વાલે હર જગે કસરતસે મોજૂદ હે, સિર્ફ ખુતપરસ્તો-મુશરિકોં
ઓર (મઆઝ અલ્લાહ) ખુદાકી ખુદાઇમેં બદા લગાનેવાલોંસે
આપાદ હે અયસે મકામપર તુમ સિર્ફ અપની જુરઅત... નહીં,
નહી, તોખા, સિર્ફ ખુદાકે ફઝલો કરમસે ભરોસા કર સકતેહો. બદો,
અય મસલમાનો ! બદો, ઇસ્લામકો ઇસ સરઝમીનમેં રિવાજ દો,
જુતોકી હુકૂમત ઉઠાવ ઓર ફક્ત ઉસ ખુદાકે આલમકી હુકૂમત
કાયમ કરો ઓર ઉસ્કા સિક્કા હર દિલમેં ખિઠાવ જુસ્કા જલાલ
તુમ્હારાં તલવારોં બલકે તુમ્હારી હર ઝર્મસે નમૂદાર હૂવા કરતાહે.”
ઇતના કેલકે સુલ્તાનને અપના ઘોડા લડાઇકે મેદાનમેં ઓર આગે
બઢાયા. યે તકરીર સુનતેહી મુસલમાનોંકે હોસલે બઢ ગયે ઓર
ઉન્કા જોશ તાઝા હોગયા. સબોંને એક સાથ હમ્લા કરદીયા. કલકી
તર્હ આજ થોડીથોડી ફોજેં મુકાબિલેકો નહીં બઢી હે, બલકે આજ
સારી ઇસ્લામી ફોજને યુરિશ કરદી હે.

મુસલમાનોંકા જોશો ખરોશ દેખકે હિંદુઓંકે બહાદુર ફરમાંરવા
મહારાજા અજમેરનેબી અપને સવારોંકે હોસલે બઢાય ઓર ખુદ
મએ અપને નબર્દઆઝમા અફસરોં ઓર સરદારોંકે મયદાને જંગમેં

નિકલા, ઉત્કી તકરીરબી નિહાયત મોઅસ્સરથી. હર હિંદુ સિપાહીને દિલમેં અખૂબી સમજ લીયાથા કે મુસલમાન કિતને ખડે આલિમ હેં. રાખને યે બાત સખકે ઝહેનનશીન કરદીથી કે “મુસલમાન ધનતિ-હાસે ઝયાદા આલિમ હેં; ઉતકી ગરઝ ઈસ સરઝમીનકી હુકૂમતહી નહીંહે કે શાયદ કબી ઉનસે અદલો દાદકી ઉમ્માદ કી જા સકે, અલ્લે વોહ સિર્ફ હિંદુ મઝહબકા ઝલીલ કરને, બુતોંકી બેહુર્મતી કરકે અપના દિલ ઠંડા કરને ઓર લૂટ મારકે ઓર હિંદુ માહવશ ઓર બાઅસ્મત ઓરતોંકા ઝેવર ઓર શાહી ખઝાનોંકે જવાહિરાત લૂટકે અપની મુઠીયાં ગર્માંકે ચલ જાનેકે લીયે આએ હેં. યે લુટરે હેં, સિર્ફ રેહઝની ઓર મહેઝ ડાકઝની ઉન્કા કામ હે, અગર્યે શાહી ફૂવત ઉનકે સાથહે. મગર અસ્લમેં યે વોહી ડાકૂ ઓર કઝઝાક હેં.”

અલગરઝ દોનોં તરફકી ફેજોંમેં પૂરા જોશ થા, સખ સિપાહી મેદાને જંગમેં ફૂટે ઓર લડાઇ ઇસ સખ્તીસે હોને લગી ઓર અયસા મુહીબ મનઝર મયદાનમેં પયદા હોગયા, કે દેખેને વાલોંકે દિલ કાંપ કાંપ ઉઠતે થે; વોહી બહાદુર થે જો માઅરિકએ જંગમેં અપને મુકાબિલકે લોગોંસે લડનેમેં મશગૂલ થે ઓર કિસી ઓર તરફ આંખ ઉઠાકેબી ન દેખતેથે, મગર ઉમરોંકે ઇખ્તિલામકા ઝમાના સરપર આગયાથા. આહ ! અયસે અયસે નવજવાન, અયસે અયસે કવી હેકલ તવાના ઓર તંદુરસ્ત, અયસે અયસે ખુશરૂ ઓર પરીજમાલ દુનીયાસે રૂપ્સત હોરહેથે ઓર ઇસ બેકસી વ બેબસીસે કે ન કોઈ ઉનકા ઉઠાનેવાલા હોતાથા ઓર ન કોઇ ઉનકે સરહાને બેઠકે રોનેવાલી નઝર આતીથી. ઉનકી વોહ વફાદાર બીબી-યાં જો ઉનકે સાથ ઝિંદા જલને ઓર ખાક હોજાનેકા અખુશી

ખાતિર ગવારા કર લીયા કરતીયાં વોહબી ધરેમિં અપને ઉલઝે હૂવે દિલકો હાથોસે દખાય હૂવે ખેડીયાં, લાશોકે દુશ્મન મુરદારખવાર જનવરબી લડાઈકે હજૂમમેં ઇતના મોકાવ્ય નહીં પાતેથે કે ઉનકે જીરોંપર ખેડકે અપના પેટ ભરેં, કોઈ ઇતનાબી નહીં દેખતાકે ઘોડેપી પીઠસે ગિરનેવાલે ગિલકુલ જન દેકે ગિરેહેં યા ઉનમેં કુછ દમ ખાકીહેં ।। ચાહે જીસ હાલમેં હોં હમ્લાઆવર ફાજેં ઉનકો રાંદતી હૂઈ બઢતી હેં ઓર તેઝરવ ઘોડે ઉનકો કુચલતે હૂવે જાતે હેં. ગરજ કે અગર જિંદા હોં તોબી મન સદમાત વ મસાઈખમેં મુખતિલા હોકે દમભરમેં દુનિયાસે રખસત હોજતેહેં.

લડાઈને બહોત તૂલ ખીચા, ઇસ્કે પેશ્તર દાઉદતાઈ ઓર રન-જીતસિંઘ કી લડાઈલીમેં દસ ગ્યારા બજ ગએથે, અબ દોનોં તરફકે હમ્લાઆવરોંને ઇતની દેરતક ચકસાં બહાદુરીસે કામ લીયા કે તીન બજ ગએહેં ઓર લડાઈ ઉસી માખ્યમૂલી હેસીયત ઓર ઉસી જોશો ખરોશકે સાથ જારીહે, કોઈ શખ્સ મેદાનેજંગસે હટનેકા નામ નહીં લેતા ઓર ક્યુંકર હટેં ? હર શખ્સને અપને દિલમેં ચેહી મનસૂખા ઠેહરા લીયાહેકે યાતો ફતહ હોગી યા મરકે યહાંસે જાએંગે.

હિંદુ ફોજકે બહાદુર સરદાર જયરામને ઇસ મોકાવ્યપર એક ઓર આખિરી કાશિશ કી ઉસને અપની હમરાહીકે લીયે દસ હજાર સવાર લડનેવાલી ફોજસે મુનતખિય કરકે અલગ કરલીયે. મેદાને જંગસે પીછે હટકે પહાડીયોંકે દામનોંમેં છુપ ગયા ઓર પોશીદાહી પોશીદા ચક્રર ખાકે ઓર પહાડીયોંકે દામનોંકો તેય કરકે બાઈ જાનિયસે નાગહાં નમૂદાર હૂવા ઓર ઇસ્તઈ ચકાયચક હમ્લા કરકે મેદાને જંગમેં ફૂદા કે ગોયા કોઈ તાઝાદમ ફોજ હિંદુઓંકી કુમકકો

આ મર્ષ. ઈન બહાદુરોને હમ્લા કરતે વકત. ઝોરસે “મહારાજા અજમેરકી જય” કા નાઅરા બલંદ કીયા ઝોર લડાઇકે મેદાનમેં અપને ધોડોંકી તેઝરવી ફિખાને લગે. જયરામકે ઇસ હમ્લેને એહલે ઇસ્લામપર બહોત બડા અસર કીયા, બેશક ઉનકે દિલ થોડે હોગએથે ઝોર ઉનકે કંદમકો લગઝિશ હોને લગીથી, મગર એક તરફસે અસ્તોનતાશને ઝોર દૂસરી તરફસે દાઉદ-તાઇને, દરમિયાનસે ખુદ સુલ્તાન એહમૂદને અપને સવારોં ઝોર લોગોંકો લલકાર ઝોર ઉભારેકે યકઅયક હમ્લા કરદીયા એર અયસા હમ્લા કીયાકે તમામ મુસલમાનોંનેબી યકઅયક ચોંકકે અપને દુરમનોંપર હમ્લા બહોત જોશકે સાથ કીયા, ‘અલ્લાહો અકબર’કે નાઅરે બહોત ઝોરસે બલંદ હૂવે ઝોર લડાઇકી આગસે દેખનેવાલોંકો મેહસૂસ તોરપર આગકી ચિનગારીયાં ઉડની નઝર આને લગીં.

સુલ્તાનને એક તદખીર ઝોર કી જો ઝયાદા મુશ્કિલ સામિત હૂઇ. ઇસ્લામી લશ્કરમેં ચાર હઝાર તીરઅંદાઝ જો ઇમસે પેશ્તર અપની શમ્શીરઝંતીકા જોહર દિખા રહેથે ઉન્કો હમ્લા આવરોસે ઇલાહિદા કીયા ઝોર એક પહાડીકે દામનમેં ઉનકી કઇ સફેં કરકે ઇલેહદા કરકે કાયમ કીયા. યે લોગ કિસીકદર ચક્કર ખાકે તીરખારી કરતે હૂવે બટે. ઉન્હોને એક અયસા મોકાઅ મુનતખિયા કરલીયા જહાંસે મુસલમાનોંકો બચાકે વોહ અપને તીરોંકા નશાના સિફેં હિંદૂઓંકો બના સકતેથે. ઈન લોગોંકે તીરોંને વાકઇ બડા અસર કીયા. જો લોગ મુસલમાન હમ્લા આવરોંકી લડાઇમેં મશગૂલ હોના ચાહતેથે ઉનમેંસે અકસરોંકોતો યે તીર મારમારકે ગિરા દેતેથે ઝોર જો જિંદા બચતેથે ઉનકો સિવા હટ જાને ઝોર ભાગ ખડે હોનેકે ઝોર કિસી બાતમેં મુઝિર ન થા. ઉન તીરોંમેં હિંદૂઓંને

ખડે સખ ઝોર ખડે ઇસતિકલામસે કામ લીયા, લેકિન એક આલ-મખીર મરગે મહાનતકા ઉનકે પાસ કયા ઇલાજ થા ? વોહ નિહા-યત પરેશાન થે ઝોર ધખરાય ધખરાય ફિરતેથે. ખુદ મહારાજ અજ-મેર ઝોર ઉરકા બહાદુર નવજવાન અફસર જયરામ દોનોં ફિકમેં થે કે કયા કરેં ? લેકિન, બાબુજી હરતહાંકી પરેશાનીકે દોનોં નિહાયત બહાદુરીસે મુકામિલા કરતેથે, ઝોર બરાબર લડનેપર આમાદ કર રહેથે. અબ આફતાબ ગુરખ હોનેકે કઠીય પહોંચ ગયાથા, તયુર જો લડાઈકે હંગામે દેખકે ઉડ ગએથે ઝોર ઇધર ઉધર પહાડીયોં કી ચોટીયોંપર છુપે બેઠે રહેથે. અબ શામ હોતી દેખકર અપને નશી-મનોં ઝોર આશીયાનોકે દરાદેસે ઉડેકે આતેથે ઝોર કહીં દહેરેન્કી જગે ન પાકે મેદાને જંગકી ફજામેં ઇધર ઉધર ઉડને લગતે થે. ઉસ તારખારીકે દન્ટેશારકે સાથ હિદુઓંપર ઇસ આખિર વક્ત ને ઝોર ઇન્ટેબાર તારી કરદીયા. મુસલમાનોંકા જહાંદીદા અફસર દાઉદ-તાઇ જો પેહલે પહેલ મેદાને જંગમેં નિકલાયા, હિદુઓંકી ઇસ હાલતકા બખુળી સમજ ગયા ઝોર ઉનકી બદદિલીકા મજમૂન ઉસને ઉનકે રેહંસે પદ લીયા; ઉસને અપને સવારોંકા ચકબચક ઉભારા ઝોર નાઅરએ “અલાહો અકબર” બલંદ કરકે ઝોરસે એક આ-ખિરી હમ્લા કરદીયા. ઇસ હમ્લેને હિદુઓંકે કદમ ઉખાડ દીયે ઝોર સખ ગિરોહ તો જમે લડ રહેથે, મગર દો રિસાલે જો બાઈ જાનિબ દેરસે બદહવાસ હોરહેથે ઝોર દાઉદકે સવારોંકા ઝયાદ દખાવ ઉઠીંપર પડાયા ઉનસે ન ટેહરા ગયા ફોરન ભાગ ખડે દૂવે. બહાદુર જયરામ ઉનકે કઠીય આયા ઝોર ઉનકા સમજાને લગા, લેકિન ઉનકા સંબલના દરકિનાર જયરામકે સાથી જીન્હોંને વસ્તે ફોજકા ઝયાદ મજબૂત કરરખાયા ઉનકેબી કદમ ઉખાડ ગએ.

દીગર અફસરાન લોગોંકે રોકને ઓર કાયમ રખનેડી તદખીરોમેં થે કે બાકી હિસ્સએ ફોજ જો મળતક મુકાબિલા કરરહાયા ઉસનેબી ભાગના શુરૂ કરીયા. અલગરઝ ફોજ કુછ ઇસ્તહાં ખેઞ્ઞસ્તિકલાલ ઓર ખેદિલ હોકે લ ગી કે મહારાજએ અજમેર ઓર ઉસકે વફાદાર અફસરોને હઝાર તદખીરેં કીં મગર કુછ ન હોસકા. અગર્યેં મુસલમાનોંકા મોકા અ મિલ ગયાયા કે તમાકકુમ કરકે અપને હરોફીકા કામ આજહી તમામ કરદેતે તકિન ઉન્હોંને ખુદા જાને થક જાનેકો વજહસે યા નહીં માખલૂમ કિસ સમયસે ખિલકુલ તઆકકુમ નહીં કરીયા બલકે અગર માઅઝ અફસરોંને ધરાદા કરીયાબોં તો ખુદ સુલ્તાન ઓર ઉસ્કે સાથીયોંને રોક દીયા હિંદુઓંને જમ દેખાકે મુસલમાનોંને ખિલકુલ તમાકકુમ નહીં કરીયા, તો અપની કેમ્પમેં જાકે ઠહેર ગએ જુસ્કે ખેમોંકો મુસ્તઘીલ કનારેં મુસલમાનોં કે લશ્કરગાહસે કરીબહી દૂરતક ફેલતી ચલી ગઈથીં.

સુલ્તાન મેહમૂદ જમ અપને ખયમેકા વાપિસ ચલા તો ઉસ્કી જીલ્લમેં મિનજુમ્લા ઓર અફસરોંકે અલ્તોનતાશબી થા. સુલ્તાનને ઉસ્કી તરફ મુતવજ્જહેહ હોકે કહા “અલ્તોનતાશ ! આજહી લડાઇ તૂને દેખી ? મેં હિંદુઓંકી અકમર ફોજોંસે લડા; મગર, અયસે બહાદુર ઓર જાંયાઝ સિપાહીયોંસે લડનેકા આજતક ઇતિહાસ નહીં દૂરાયા.”

અલ્તોનતાશ—“હુજૂર ! હાં, બહાદુરતો ખુશર હેં, મગર મુસલમાન બહાદુરોંકે સખ ઓર ઇસતિકલાલને ઉનકે હોશ ઉડા દીયે.”

મેહમૂદ—“બેશક, મગર, અશસોસ ! મનસૂરકા પતા નહીં, અગર આજ વોહ હોતાતો ઉસ્કે હમ્લોંક સામને થે કુદદાર ઇતલી દેરબી ન ઠહેર સકતે.”

અસ્તોનતાશ—“ બળ હે. કલ્પનઝરે ઓર સખ ખાતોંકે
મનસૂરકે ગમને હમારે જવાંમદોંકા ઓર સુસ્ત ખના રખ્યા હે.”

મેહમૂદ—“ નહોં માઅલૂમ મનસૂરકે ક્યા હવા ઓર કહા
ગાયખ હોગયા ! ! ”

અસ્તોનતાશ—“ અસાકિરે સુલ્તાનોયાકો ઇસ મોહિમસે ફરા-
જત હોલે તો મનસૂરકી જુસ્તુજૂમેં સરગર્મીસે કાશિશ કીજાય. મેરે
ખયાલમેં કલ ઇસ લડાઇકા ખખતિનામ હોજાયગા. ”

મેહમૂદ—“ ઇન્શાઅલ્લાહ. ” દોનોં યે ખાતેં કરકે મએ તમામ
અફવાજકે અપને કેમ્પકો રવાના હુવે.

સોહૃવાં ખાખ,

અજમેરી કેમ્પ

અગચેં હિંદુઓને માઅરિકએ જંગમેં બડો બહાદુરીયાં દિખા-
ઇથીં, ખુસસ અફસરોંને તો અપની કામી હમીયતકા ઇતનિહાઈ
જેશ દિખા દીયાથા; લેકિન, લડાઇકા નીજ અયયા ખરામ હવા
કે રાજા ઓર તમામ મોઅઝઝિઝીન અરાઈને દોઝત જમ અપની
ફરોદગાહકો પહોંચે હેં તમ નિહાયતહી સુસ્ત ઓર ઇન્નિહાસે
ઝયાદા મુઝમહિલ થે. રાજાકા યે આઝમ થકે ગુસ્સા ઓર નેઝ સદમે
કે મારે વોહ અપને આપેસે ગુઝરા જનાથા. ઉસને અપને શાહી
ખયમેમેં દાખિલ હોતેહી થોડો દેરતો ઇન્નિઝાર કીયા ઓર ઉસ્કે
ખાઅદ કુલ અફસરાને ફોજકો અપની ફુઝરીમેં તલમ કીયા. દરબાર
અપની કદીમી શાનો શોકતકે સાથ કાયમ હો ગયા ઓર કુલ

અરાકીને દોલત અપને અપને કરીનેસે મુનાસિખ મકામાતપર બેઠ ગયો.

જખ કુત્ર મુકરરઆને દોલત જમ્ય. હોગયે તો ઉનકી તરફ મુખાતિખ હોકે રાખને યે કલેમાત કહે—

રાખ—“ અજમેર વાલો ! તુમ્હારી બહાદુરી કહાં ગઇ ? તુમ્હારી જુરબત કયા હૃષ ? વોહ બડેમડે ત્રાંપે ચોડે દા.બવે જો અપને દેસકે ખયાતેક લીયે તુમ કરતે રેહતે થે, બખ વોહ કહાંકે ? અયસી શકિસ્ત ! ખાસ અપને વતન, અપને ઘરકે ઇરવાઝે પર ! ગરીમત ચેહી હવકે મુસતમાન દિનબરકે થકે હવેથે વર્તો અગર તુમ્હારા તખાલ્ફુમ કરને તો તુમ્હોં ખનાવ કયા હોના ! તુમ ભાગ બડે હવે ! જિંદગત ઓર બેઇઝતીકે સાથ ! ! અપની સ્ત્રીયો, અપને બાલકોંકે કિસપર છોડ ચલેથે ? મુસતમાનોની ખાદન કયા તુમ્હેં નહોં માઅલૂમ કે વોહ અપને દુશ્મનોની શીફ મકુ મેરીયોંકે અપની લોંડીયાં ખનાતે હેં ઓર ઉનકી બેઇઝતીકે કર ડાલતેકે, ત્રડકોંકે પકડકે અપને દેસમેં લેગકે બેચ ડાલતેકે જીનકી યાકી જિંદગી યુવાની ઓર ઝંઝોલ તુકોંકી જૂનીયાં સીરી કરને યુઝર જાડે ! કયા અપને ખાન્દાનોંકે તુમ ઇસીત્રોયે મુસતમાનોંકે સિપુર્દ કીયે દેનેથે ? મર જના અચ્છા હે; મમર, યે જિંદગત નહોં અચ્છી, લેગિન યે ખવાસ શરાફ ઓર બહાદુર દિવાંમેં હે.નાહ. તુમકા પરમેતારને બેઝેરત ખનાદીયા કે અયસી બેઇઝતીકે તુમને ગવારા કરતો. મેરા રાજ અગર કિસી હિંદુ રાજકે હાથમેં જનાતો મુઝે ખિદકુલ બદસોસ ન હોતા; ઇસત્રોયે કેવો ધરમની કદ્દ કરતા ઓર અરનોં ઓર બચ્ચોંકી અયસી બેમામરૂઇ ઉસ્કે હથમેં નહોતી. બદસોસતે ચેહી હોકે તુમ ઉન ઝંઝોલ લોત્રોંકે આગે બોદે સામન હવે જાંકે

દિલમેં ન શરાફતકી કદ્ર હે ન કિસીકી અઝમનકા ખયાલ હે. જ્યસે ખુદ ઝંઝીલ હેં વયસાહી ઝંઝીલ ઓર સખકોબી ખયાલ કરતે હેં. તુમ અપની આંખીયાં, અપને બચ્ચે અયસે ઝાલિમોંક સિપુદ કીયે જાતે થે. ? ”

રાજાજી યે પુરજોશ ઓર પુરકમરત તકરીર સુતકે લોગોંને સરજુકા લીયા, દેરતક દરબારપર સનાટા તારી રહા, આખિર એક લાયક નિરકમત જો દરબારકા આઅના દરજેકા મશીર થા ઉઠ્યા ઓર રાજાજી તરફ સુતવજજેહ હોકે કહતે લગા “ શ્રી મહારાજ ! હમ લોગોંસે બહોત બડી ગફલત હમ ઓર હમારે લોગોંને નિવકુલ અપને નામસે ખિત્તાફ કીયા, મહારાજાજી ન.રાજીસે ઇતકે દિલમેં અમ ગેરત પેલા હોગમહે ઓર શાયદ અમ અયસા ન કરેંગે કે અપને ધરમ ઓર મલેકશ દુશ્મનોંકે આગે ભાગ ખડેહોં. ઇતસે કલકે લાયે ઇતકે ધરમ ઓર ઉતકે બુઇતકી કસમ લીજીયે ઓર દેખીયે થે કયસા કારેનુમાયાં દિખાતે હેં. ”

રાજા—“ યે કયા નામ દિખાએંગે ? અફસોસ ! મેરી બેટી ! મેરી ખ્વારા ! વોહ નાઝનીન ઓર બહાદુર લડકી મોહના આજ એજુદ હોતી તે મુઝે કિસી ખાતરી પર નહોતી. જસ રોઝમે ઉસકા પતા નહીં ઉસ રોઝસે મુઝે યકીન આમયા કે અમ આજમેરકી કિસ્મત ઉતટ ગમ્ત ઓર બહોત જલ્દ વોહ ઝમાના આનેવાલા હે જમ ઝલિમ, મેરહેમ, બેહમાયન ઓર શરીફકી કદ્ર ન જાનને વાલે તુક આકે સારે દેસ, સારે મંદરોં ઓર સારી કુંવારી લડકીયોંકે બચ કર દેવે. બહ ! મોહના ગમ્ત ઓર મુઝે ઇત મુસીબતેમે ડાલ મમ્ત. મેં સય કેહના હું તુમ્હારે કીયે કુછ નહોતો; લેજિન, અમ આજમેરકે ઝંઝીલ ઓર બોદે સિપાહીયો ! ઇતના જાનરખજો કે જસ

અસ્થતો તુમને ગવારા કરલીયાહે ઓર જીસ તખાહીમેં તુમ અજ-
મેરકો ડાલના ચાહતેહો વોહ જિંદગી ઓર વોહ તખાહી તુમ દેખો
ઓર શોકસે દેખો, મગર મુઝસે હરગિઝ ન દેખી જાયગી અદનસીબી
ઓર માયુમીકી ઘડોસે પેહલેહી મેં દુનિયાકો છોડ દૂંગા. મેં ખુદ
લડાઇ ઓર ખૂરેઝીકી ફરીયામેં ફેદ પડૂંગા ઓર દુશ્મનોકો કતલ
કરતેહી કરતે અપની જાન દેદૂંગા. અફસોસ ! ! અજમેરકી તખાહીકો
વકત આ ગયા, ઓર કિસી વજહસે નહીં સિફ્ત ઇસી વજહસે કે
હિસકે દોસ્તોકે દિલસે હિસકી મહોબ્બત જાતી રહી. ” ઇતના કેહકે
રાજા ઝારો કતાર રોને લગા.

ખહાદુર ઓર ગેરતમંદ રાજાકી યે માયુમાના તકરીરો ઓર
આખિરમેં ઉસ્કી યે રિકકતો ઝારી દેખકે લોગોસે ન રહાગયા,
સખ રાજાકે કદમોંપર ગિર પડે ઓર સખ રોરોંકે અર્જ કરને લગે
“ શ્રી મહારાજ ! આપ ઇસકર હયરાત ઓર અયસે માયુસ નહોં,
હમ લોગોમેંસે એક રાખસકી જાતબી જાતક બાકી હે ઉસ વકત
તક મુગકિત નહીં કે એક મલેફૂબી અજમેરકે ફાટકપર કદમ રખ
સકે. અગર હમારે ઇસ વાઅદેપર હજુરકો એઅતિયાર નહીંતો
ઉસ્કા સુખૂત હમ ફૂસરી તહીંપર દે સકતેહે. આખરી હાલતમેં
જો કારરવાઈ એક હિદ્દ ખહાદુરકો કરના ચાહીયે હમ વોહ કરતેહોબી
મોજૂદ હે. મુન્કિત હેકે હમ સખ અપની સીયોંકો ચિતામેં
બિલાદે ઓર જલાકે ખાક કરદે, દુનિયાકો ઇસ જુરઅતસે રખસત
કરે ઓર તત્તારેં હાથમેં લેકે નિકલ ખડેહો. અગર ઇશ્વરને
મદદકી તો અજમેરકો રાજા આપહીકે લીયે હોગા વર્ના હમમેંસે
એકબી જિંદા ન બાકી હોગા. ”

રાજા—“ મેરે નજદીક અબી ઇસ કારરવાઈકી જુરઅત નહીં

અબીતો હમ અપને શહેરસે બાહિર મુસલમાનોંકા મુકામિલા કર રહેહે. ઇન બાતોંકા ઉસ દિનકે લીયે ઉઠા રખના ચાહીયે જીસદિન હમ અબમેરમેં મેહસૂર હોકે ફતહસે નાઉમીદ હોં. અબી હમારે સાથ કાશી ફોજ મોજૂદ હે ઓર અગર હમ દિલ કરેંતો પૂરી જુરઅતકે સાથ મુકામિલા કર સકતે હેં. અફસોસકી યે બાત હેકે ઈસવકત તુમ ભાગ ખડે હૂવે ઓર તુમને ફુજમનોંકા અપને ઉપર ગાલિબ કર દીયા. કલકી લડાઈપર દારો મદાર હે, અગર તુમ લોગોને કલ પૂરી જુરઅત ઓર ઇસ્તિકલાલસે કામ લીયા, તો ઉમીદ હે કે તુમ મુસલમાનોંકા કબલ ઉસકે કે ઉઠેં અબમેરકે જુરજ ઓર ઉસકે મંદરોંકે કલસ નજર આએં મારકે બગા દોગે.”

અફસરાને ફોજ—“મહારાજ ! કલ હમ દિખા દેંગે કે હુજૂરકે ઇન જુમ્લોંને હમપર કયા અસર કીયા ઓર હમારે દિલ અખ ક્યસે હો ગયે હેં. આજકી ખતા મહારાજ મ.આ.ફ. ફરમાએં ઓર કલ હમારી બહાદુરી ઓર હમારી તકદીરકા ઇમતિહાન કર લેં.”

રાજા—“મુઝે આજ અપની મોહના યાદ આતી હે. વોહ શરીફથી અગર વોહ હોતી, તો મુઝે યૂં લડાઈકી તરફસે નાઉમીદી ન હોતી. ઉસ્કી બહાદુરી ઓર સિપેહગિરીકી દૂરદૂર શોહરત થી ઓર શાયદ ઉસ્કે જરીએસે મુસલમાન મુઝસે સુલ્હ બી કર સકતે. નહીં માઅતૂમ ઉસે કયા સદમા પહોંચા કે ચલી ગઈ!! ઓર ખુદા જાને કહાં ગઈ! ઉસ્કો મેરે સાથ બડી મહોબ્બત થી. કુછ સમઝમેં નહીં આતા, કે ઉસને મુઝે કયું છોડ દીયા ?!.”

ઇસકે બાઅદ રાજા અપને વઝીરકે બેટે જયરામકી તરફ મુખાતિબ હૂવા ઓર કેહને લગા “જયરામ ! અગયે” કલકી લડા-

છમેં તુજાકે મેને દેખાકે તૂ બડી બહાદુરીસે લડતા રહા, આખિર તક તૂને નિહાયત ખૂબસૂરતીસે મુગબિલા કીયા. જીસવકત તેરી ફાજાકે લોગ ભાગને લગે હેં ઉસ વકત તૂ બડી બહાદુરીસે ઉનકો રોક રહાથા, ઓર મુકાબિલેપર આમાદ કર રહાથા; લેકિન, તૂ ક્યા કર સકતાથા જખકે સિપાહીયેનિ મેદાન છોડ દીયા ? રનજીતસિંધનેબી પૂરી બહાદુરી દિખાદી ઓર તુરકોંકે ઝહેનનશીન કર દીયા કે 'હમારે દેસમેંબી બડે બડે સૂરમા ઓર બહાદુર સિપાહી મોજૂદ હેં.' કલકી લડાઇકા ઇતિહાસ તુમ્હીં દોનો અફસરોંકે સિપુર્દ હે. "

યે કેહકે રાજાને સખ અફસરોંકા રૂખસત કીયા ઓર ખુદ અપને ખયમેમેં ચલા ગયા.

જો ખયાલાત રાજાને અપને અફસરોંકે સામને ઝાહિર કીયે થે યેહી ખયાલાત હર અફસરને તમામ સિપાહીયોંકે સામને ખયાન કીયે. સિપાહી અપની શિકસ્ત પર નાદિમ હોતેથે ઓર અપની ઉસ વકતકી તખીઅત પર ઝુંઝવાતે થે ઓર ગુસ્સા કરતે થે. જખ મુસલમાનોંકે સામને ઉનકે કદમ ઉખડ ગએથે, વોહ રેહ રેહકે ગોર કરતે થેકે 'ક્યા ખાતથી ?' મગર ખુદ ઉનકી સમજમેં ન આતાથા કે ઉન્હેં કયું હરીફકે મુકાબિલેમેં ઝકમિલ ગઇ ?' અપને નામ, અપને ધરમ ઓર અપને વતનકી હિમાયત પર જાન દે દેના હર શખ્સકા કોઇ માઅમૂલી ખયાલહી ન થા; બલકે, હર શખ્સને ઉસ્કો અપને ઉપર ફર્જ કર લીયાથા.

યે રાત હિંદુઓંકી ફાજમેં અજખ રાત થી. એક મઝબખી ઓર કોમી ગેરતકા જોશ થા, કે ઉસ્કી મુજરિસમ સૂરત નજર આ રહીથી. લોગ સુસ્તાના યા આરામ કરના બલકે અકસર ખાના

ખાના તક બૂલે દૂવે થે, ઓર સારી રાત ધસી જોશો ખરાશમેં ગુઝરી. કુછ અફસરોહી પર મુનહસિર ન થા, હર સિપાહી એક દૂસરેકા ગેરત દિલાતાથા ઓર સમજાતાથા કે ‘આઝાદી ઓર ફામી હિમાયત કિતની બડી ઝુરરી ઓર લાઝિમી ચીઝ હે !’

ઇસકે અલાવા યે એક કુદરતી કારરવાઇ હોગઇ કે ખાસ શહેર અજમેરમેં ઉસ શિકસ્તકી ખખર પહોંચી તો જીતને ધર થે સબોમેં એક કોહરામ મચ ગયા. મોઅઝઝક ધરાનોંકા ઓરતેં, ખાસ કર શરીફ છત્રીયો (ક્ષત્રીયો) કી વફાદાર ઓરતેં શહેરસે નિકલકર લશ્કર ગાહમેં આ ગઈ જીન્હોંને મદ્દોંકા ગેરત દિલાઇ ઓર અપને ઇન્તિહાઇ જોશમેં જલે દૂવે દિલસે હલસે ઝયાદા લાઅનત મલામત કરને લગીં. ઉન્હોંને યે ઇન્તિહાઇ કલેમા કહાકે “અગર તુમસે અબ મુકાબિલા નહીં હો સકતા, વતન ઓર ધરમ દર કિનાર અગર તુમ અપને ખાલ બચ્ચોંકા નહીં બચા સકતે તો કુછ પરવા નહીં તુમ ધરમેં બેઠો; હમ મુસલમાનોંકા અપની ઝમીનસે મારકર નિકાલ દેંગે.”

યે તમામ અયસી ખાતેં મુજતમેં અ હોગઇ, કે અગરોં હિંદૂઓંકે દિલ સુસ્ત હો ગએથે ઓર ઉનમેં અબ મુકાબિલેકી ફૂવત નહીં રહીથી, મગર ઉનકે દિલ ફિર બઢ ગએ ઓર પૂરી ફૂવતસે મુકાબિલા કરનેકા આમાદા હો ગએ. મુસલમાનોંકા શાયદ અભીતક યેહી ખયાલ હોગા કે ‘હમને હિંદૂઓંકા પૂરી શિકસ્ત દી, શીર ઉનમેં મુકાબિલેકી ફૂવત ન હોગી, કલ હમ અજમેર પર ફતહ વ નુસરતકે અંડે ઉડાએંગે.’ જો જોહલા લૂટ મારકે ઝયાદા દીવાને થે ઉનકા ખુશી થી કે ‘કલ અજમેરકે ખજાનોં ઓર મંદરેકે લૂટનેકા મોકા અખૂખ મિલેગા.’ લેકિન ઉનકે યે ખયાલાત અબ સિફ ઉનકે દિલહીમેં

હેં. અરલમે હિંદુ, ગોયા વોહ શિકસ્ત આનેવાલે હિંદુની નહીં હેં. અબ સુબ્હકો તકદીરકા આખિરી ખેલ ખેલેગેં ઓર દિખા દેગેકે. અપને ધરાદોમેં વોહ કિસકદર મઝ્યુત હેં.

વાર્કઈ ઇસ રાતકા સમાં દેખનેકે કાખિલ થા, ચાંદની છિટકી હૂધ થી જુસ્કે ઝરોંકે આઘને અપને હોસલે ઓર અપની અપની હેસી-યતકે મુવાફિક ઇકતેઆસે નૂર કર રહેથે. તારે તો અકસર મેહતાબકી નૂરાની, આદરમેં છિપ ગએથે, જો અપની ખુમારઆલૂદ ઓર ધુંધલી આંખેં ખોલે હૂવેથે, ઉન્હીકી રફતાર પર રાતકે ગુઝરનેકા અંદાઝા કરીયા જતા થા. મઝહબી પુરજોશ ફેાજેંકે સિપાહી બાર બાર આંખ ઉઠા ઉઠાકે ઉન તારોંકી સૂરત દેખ લેતેથે કે મઝહબી ફરાઈઝ અદા કરનેકા વક્ત આયા યા નહીં. હિંદુ ઉસીતહં દેવતાઓંકી પરસતિશકે ઇન્તેઝારમેં સરગર્મો દિખા રહેથે, જુસ્તહં મુસલમાનોંકા સલાતે ફજ્જકે દખતેદાર્ઈ ઓર મક્યુલીયતકે વક્તકા ઇનતેઝાર થા. બહોતોમેં જોશે શુબ્હઅત ઇસ કદર બઢા હૂવા થાકે ઉન્હેં સખ ચીઝેં ભૂલ ગઇથી, ઓર સિફ્ત ઇસ અમ્રકે ઇન્તેઝારમેં એક ખેકરારીથી કે કરીસી તહં સુબ્હ હો તો ફિર બહાદુરી ઓર જાંબાઝીકા તમાશા દેખને ઓર દિખાનેકા મોકાઅ મિલે. અયસી પુરજોશ વ પુરશોક કોમો-પર ઉસ નૂરાની રાતકે ચાંદની શિઆએં પડ રહીહેં. સંગિસ્તાની ટેલે, ધાટીયાં ઓર અકસર પેહલૂઓંપર વાકેઅ હોનેવાલે ધની જંગલ ઇન સખ ચીઝોંકા મજમૂઇ સમાં દેખનેકે કાખિલ હે. રાતકે જોશમેં વોહ જોગી જો એક તંગ ઓર ઝલીલ મંઢીયામેં સફ્રનત પઝીર થે અપની મોઅસ્સર ઓર સુરીલી આવાઝેં બાહમ મિલા મિલાકર ઉસ કાદિરે મુતલકકી તાઅરીફમેં બજન ગાને લગે. રાતકે સન્નાટેમેં ઉનકી પાટદાર આવાઝેં ફિઝાએ આલમકા અયાદા હિસ્સા તેય કર જતીથી. ”

વાકઃપ્ર ઉસ વકતકી સીનેરીમેં ઉનકી તાનોને એક નખ રૂક ફૂંક દીથી ચાઅની દરંદોંકી આવાઝેં જંગલમેં આના મોઢૂંક હો ગઈ, દોનોં લખકરોમેં નો માઅમૂલી શોરો હંગામા થા વોહબી મોઢૂંક હે ચલા ઓર સખ ઝોકો શોકકે સાથ ઉનકી ગઝલસરાખ સુનસુનકે ખેતાખ હોને લગે. જીસ્તહ અરખકે રેગસ્તાનોમે રાતકો ઉટોંકી રક્તાર હુદીખ્વાંકે નગમેંસે તેઝ હો જતીહે ઉસીતહ યહા એહલે ફોજકે હોસલોંકી રક્તાર ઉન જોગીયોંકી મોઅરસર આવાઝોંસે સાઅત ખ સાઅત અયાદ તરફી કરતી જતીથી.

સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવીનેબી અપને લશ્કરમેં આકે થોડી દેર તો ફોજકો આરામ લેનેકા મોદાઅ દીયા, ઇસ્કે બાઅદ એક દરબાર મુરત્તખ કીયા, યે દરબાર ઇશ્વાકી નમાઝ પઢનેકે બાઅદ મુરત્તખ હૂવા. ચંદ મુનજ્જિમ નો સાથ થે ઉનહોંને લડાઇકે એહકામકે મુતાઅલિક કુછ હુકમ લગાય થે. અગરેં વો હુકમ સુલ્તાની અફવાજકે હકમેંહી મુફીદ થે, લેકિન મેહમૂદ ગઝનવીકે ખયાલાત દીની તાઅલીમોંકે અયસે મુવાફિક થે, કે ઉસને ઇન મુનજ્જિમોંકો સખત સજાએ દી. યેહી વોહ બાતેં થીં જીતકી બિના પર અકસર મોવરંખીન મેહમૂદ ગઝનવીકો સખત ઇલ્ઝામ દેતે હે. ઓર વાકઃપ્ર ઉસ દીનદાર બાદશાહકે ખયાલાત ઇન સાહિરાના ઢોકાસલોંકો નિહાયત હિકારતકી નિગાહસે દેખતેથે. મેહમૂદને અપને દરબારમેં અપને અફસરોંકો મુખારિકબાદ દી ઓર ખુશખબરી દીકે “કલ અઅ લડાઇકી નોખતબી ન આયગી ઓર હમારે ઇસ્લામી ફરેરે અજમેરકે ઉચે કલસોં, શાહી મેહલોં ઓર કિદએકે ઉચે ખુર્જોં પર ઉડ રહે હોંગે. કુલ દુનીયા હમારા ઇસતિકબાલ કરેગી ઓર ઉકબામેંબી હમ અપની સુખંદઇકા તમ્બા હાસિલ કર લેંગે, ફરેં હમારી આરમૂમંદ

હોંગી, જનતકે દરવાજે હમારે શોહદાકે લીયે ખુલ જાએંગે ઓર ઉનકે વારિસ બનકે ધસ દોલતસે દીનકે ઉમ્દા કામ લેંગે જો ખુદાકી તરફસે હમે હદીયતન મિલેગી ઓર હમારી શમ્શીરઝની ઓર જાંબા-ઝીકા સિલા હોગી.”

સુલ્તાનકી ધસ તકરીર ઓર ઉસકે ધન ખયાલાતસે હર મુસલમાનકે દિલમે વોહ આપાધ ઓર ધરલામી ફીલિંગ તાઝા હો ગઇ જુસને અકસર મેદાનોમે મુસલમાનોકો સિફ મોતકે શોકમે કટવા દીયા. તમામ હાઝરીને દરબારને સુલ્તાનકો મઝબૂતીકે સાથ યકીન દિલાયા કે “ચાહે જો કુછ હો, વોહ જખતક અપની ગરજ ન હાસિલ કર લેંગે મેદાનસે ન હટેંગે. યાતો ફત્હ વ તુસરત ઓર યા શહાદત વ મોત. યે એક ખયાલ હે જો નિહાયત ગેહરે હરદેસે હમ લોગોંમેસે હર શખ્સકે દિલપર નકશ હો ગયા હે.”

સુલ્તાનને આખિરમેં યે કહાકે “તુમ લોગોંકી બહાદુરી ઓર જુરઅતકા મોઅતરિફ હૂં; લેકિન મુજે ઝયાદા ખોફ ધસ અમ્રકા હેકે કહીં અયસા નહો તુમ અપની કામચાખી ઓર ફત્હકે ઘોડમેં રહો ઓર તકદીર તુમહેં ઘોડા દેદે, બહોતસે બહાદુર ઓર ફત્હમંદ લોગોંકો દેખાહે કે વોહ અપની ફત્હકે ઘોડમેં રહે ઓર દુશ્મ-નોને ઉસી ગફલતમેં ડાલકે ખૂદ કામચાખ હોજને ઓર તકદીરકા પાસા પલટ દેનેકા મોકાઅ પા લીયા.”

“બહાદુરો ! ફત્હ કરના દુશ્વાર હેઇ હે, મગર ઉસ ફત્હકો સંબાલકર આખિર તક કામચાખ રેહના ઝયાદા દુશ્વાર હે. અય એહલે ધરલામ ! ઓર અય મેરે ફતેહમંદ અફસરો ! મેં તુમકો તાકીદ કરકે ઓર ખુદા ઓર ઉસકે રસૂલે અકરમકા વાસ્તા દિલાકે કહેતા હુંકે જુસ દિલસે આજ સુબ્હકો તુમ મેદાને જંગમેં ગએથે, બિદકુલ

વયસેહી પુરજો પુરશે. ક દિલ ઓર વયસેહી જાંખાઝીકે ખયાલ ઓર
ધરાદેસે તુમ કલ સુખહની મેદાનમેં નિકલના. ”

અલગરઝ મેહમૂદ ગઝનવીનેની અપને સિપાહીયોકે દિલમેં ધન-
અલ્લાહસે એક તાઝા જોશ પેદા કર દીયા થા. દોનોં ખાફશાહોકી
કારરવાઝ ઓર દોનોં હરીફોકી આમાદગી ઓર મુસ્તઅેદી દેખકે
હમારે કિસ્સેકા દેખનેવાલા અંદાઝા કર સકતા હેકે દુસરે રોઝ
કિતની બડી કયામતે કુખરાકા ખોદ હે. દોનોં ફરીફોકા જોશ વ ખ-
રોશને ઝરા આરામની ન લેને દીયાથા કે મુફેદમે સુખ નમૂદાર
હવા જીરકે સાથહી ધધર અઝાને સુખહકી આવાઝ આઘ ઓર ઉધર
નાફ્રસ ઓર ધટોકા શોર બલંદ હવા.

સતરહવાં બાબ,

લડાઈ ઓર તમામ વાકેઆતકા નતીજા.

સુખ હૂઠ, સિફ મુસલમાન ઓર હિંદુહી અપની મઝહબી
ધખાદતમેં નહીં મશગૂલ હૂવે; બલકે તયુરનેની ઉસ કાદિરે મુતલકકી
બેનિયાઝી ઓર શાહનશાહીએ અઝમાકા તરાના અપને ચેહચહેા
ઓર તરાનોસે અદા કરના શરૂઅ કીયા, નમાઝ વ ધખાદતસે
ફરાગત હૂઈ ઓર લોગ અરલહાસે આરાસ્તા ઓર મુરતબ હોને
લગે. આલમકી મખશી ઓર પોશીદા ચીઝો પરસે તારીકીકા પરદા
ઉઠને લગા ઓર સખકા ઈસ અત્રકા મોકાઅ મિલને લગાકે લડાઈ
કે લીયે તમામ ખાતોકા સામાન કરેં.

યકાયક દોનોં તરફ તૈયારીએ ફોજકે હુકમ દેનેવાલે બાજોંકી

આવાઝેં આઈ, હર શખ્સ ખ્વાહ બહાદુર હો યા બુઝદિલ ઉસને સરપર પહોચને વાલે દિનકે પૂરે પ્રોઆમકા ખયાલ કરે એક બુરખુરી લી. દોનો હરીફ હુકમરાનેનેબી એક હસરત વ ખીમકી નિગાહસે ઉસ આખિર શખ્સકે આસમાન ઓર ઉસ રૂખ્સત હોનેવાલે ઓર ઉતરી સૂરતવાલે તારોડી સૂરત દેખી કે શાયદ આયન્દા તકદીરકી વઝઅ નઝર આ જાયે. ગો ખયાલાતમેં અયસી લગઝિશ થી, લેકિન ઝાહિરી વઝઅમેં હર શખ્સ ઇન્તિહાએ બુરઅતકે નમૂને દિખા રહાથા.

દોનો તરફ ઝંડે બલંદ કીયે ઓર જોશ વ મસરતકે નાઅરે બલંદ હોને લગે. ફરોદગાહ ઓર લશ્કરગાહકે આગે જો મેદાન પડા હવાહે ઉસમેં દોનો તરફ સપ્રુફે જંગ મુરત્તબ હોને લગીં. હર તરફ ઇસ અમ્રકા ખયાલ થાકે જીરતહા હો સકે પેહલે હમીંકા ઇન્તિજામ ઓર અનુસરામસે ફરાગત હો જાએ. અફસર સફોંકે આગે ઘોડે દોડા દોડાકર ઓર કલેમાતે રજઝ બ આવાઝે બલંદ કેહકે અપને હમરાહીયોંકા દિલ ઉભારને લગે.

હિદુઓંકી ફોજેં અબી પૂરીતહાં મુરત્તબબી ન હોને પાછથીંકે મહારાજ અજમેર જો ફત્હસે ઝયાદા અપની મોતકા ખ્વાસ્તગાર થા મેદાને જંગમેં આયા. ખિરેહના તલવાર ઉસકે હાથમેં થી ઓર ઉસસે ઇશારે કરકરકે અપને હર હર સિપાહીકા દિલ બહા રહાથા. ઉસને અપને હર શખ્સકા યકીન દિલા દીયાકે ‘અગર ફત્હ હૂષ તો ઉનકા રાજબી જિંદા હે ઓર અગર અજમેરકે સિપાહીયોંને બદનામ હોકે જિંદતકે સાથ અપને ધરોમેં વાપિસ જાના ચાહાતો યે સબ યકીન કરલોંકે વોહ રાજકો ફિર અપને શહેરમેં ન પાએંગે’ ઇસ ખયાલને સખકે હોસલેહી નહીં બઢાય; બલકે હર એકકો મોતકા આર-ઝૂમંદ બના દીયા.

દ્વિતીય તરફ સુલતાન મેહમૂદ ગઝનવી ઘોડા બઢાય દૂરે આયા
 ઓર અપની સફોંકે આગે અપના નેઝા ગાડકે ઠહેર ગયા. ફિર અ-
 પને લોગોંકી તરફ મુતવજ્જોહ હોકે કેહને લગા “અય એહલે મસ્લામ !
 તુમ સમજે કે મને નેઝા કયું ગાડ દીયા હે ? સુના, મેં સુન્નતે
 અરખ હે, વોહ અરખ જો હમારે મુઆરિક ઓર બરગુઝીદા દીને
 ઇસ્લામકા મરકઝ હે. મેરી ગરઝ ઇસ ફેઝકશીસે મુલ્કગીરી ઓર
 દુન્યાવી જાહો હશમત હરગિઝ નહીં હે; જો ગરઝ એક મુન્નહિદકી
 જિહાદમેં હોતી હે વોહી ગરઝ. મેરી ઇસ લડાઇમેં હે. મેં ખુતોંકા
 તોડના, કલેમએ કુફ્રકા મગલૂખ કરના ઓર આગલાએ કલેમ-
 તુલ્લાહ ચાહતા હું. મેં તુમ્હારા બાદશાહ બનકે લડાઇમેં તુમપર
 હુકમરાં ન હોઉંગા બલકે મેં તુમ્હારા લાઇ બનકે લડાઇકે સમંદરમેં
 ફૂદંગા ઓર જિહાદ ઓર ઇશતિરાએ નફસમેં જીતના હિસ્સએ
 સવાખ તુમ લેના ચાહો ઉતનાહી મેંબી લૂંગા. ”

ઇન કલેમાતને અસાદિરે મસ્લામીયામેં એક રિક્કત અંગેઝ
 હાલત પેદા કરદી ઓર હર શખ્સ મારને ઓર મરનેપર તૈયાર
 હો ગયા. પેહલે રાજા અજમેરકી તરફ લડાઇકા નરસિંહા બજા
 જીસસે યે ઇશારા થાકે ‘ અય ફેઝકા ઇન્તિઝામ પૂરા હો ગયા,
 લડાઈ શુરૂઆતી જાયે. ’ મુસલમાન ગોયા ઇસકે મુન્તઝિર હો થેકે
 ઉતકી તરફબી ફેરન તખલે જંગ બજને લગા. દોનો તરફકો સફેં
 એક સુફતકે સાથ બઢને લગીં. સિપાહીયોંકે લીયે યે વક્ત બનિસ્પત
 દીગર અવકાતકે ઝયાદા નાજુક થા. શાયદ લડાઇકે શુરૂઆત હો જાનેકે
 બાબદ દિલોમેં વોહ બેકરારી ઓર ઇજતિરાબ ઓર ઉલ્લઝન
 ન હોતી હોગી જો ઇસવક્ત હે. હર શખ્સ અપને દિલસે બારબાર
 બેકરાર હો હોકે યે સવાલ કરતાથા કે “ અય ક્યા હો ગા ? ”

લેકિન તકદીર કુછ જવાબ ન દેતીથી. ઇસ્કા જવાબ ન મિલનેસે જો ઉલઝન દિલોમેં પેદા હો રહીથી. વોહ જુઝું જુઝું સફેં કરીય હોતીથીં અઢતી જતીથીં ઓર એક જો-તાખીકા અસર હર દિલમેં તરફી કરતા જતાયા. પેહી વોહ વકત હે કે બડે બડે જવાંમદ્ અયસે વકતમેં દિલ હાર દીયા કરતે હેં ઓર લડાઈ શુરૂય હો ચુકનેકે બાઅદ તો ફિર દિલ મઝબુત હો જતે હેં ઓર એક કિસમકી ચકસુષ બી હો જતીહે, જુસ્તહાં કાઈ બલદીસે ગિરનેવાલા ઉસવકત તક એક અજબ ઇઝતિરાય વ યાસકે આલમમેં રેહતા હે જબતકકે નીચેકી ઝમીનપર પહોંચ ન જાય ઓર ગિર પડનેકે બાઅદ જો કુછ ગુઝરતી હે ઉરફો નફીસ કિસી ન કિસીતહાં ઇખતિયાર હી કર લેતાહે.

ખેર દોનોં ફેજોંકા મુકાબલા હો ગયા. પેહલે તીર ફિર નેઝે ઓર આખિરમેં તલવારેં ચલીં. લડાઈકી ઇખ્તિલા હિંદુઓને નિહાયત બહાદુરીસે શુરૂય કી ઓર સાબિત કર રહેથેકે વાકીલ વતની મહોબ્બતકા જોશ ઉનકે દિલમેં નિહાયત જોશ વ ખરોશસે હેઝનમેં હે. ઉન્હોને અપને પેહલે હમ્લેમેં કુછ અયસી સખ્તી ઓર બેબાકીસે મુસલમાનોંપર શમ્શીરઝની કાંકે મુસલમાનોંકી સફેં દૂરતક પીછે હટતી ચલી ગઈ, લેકિન ઉનકે અફસરોને ફોરન સંબાલા-ઉનકો નહીં સબાલા બલકે, ખુદ મુકાબિલા કરકે હિંદુઓકી રક્તાર રોકને લગે. સુસ્તાન મેહમૂદબી આજ (ખુદા જાને કયું) કલસે ઝયાદા લડાઈ પર તુલા દૂવા થા, વોહ બરાબર અપની ફેજોંકે આગે ધોડા કુદાતા.થા ઓર શમ્શીરઝનીકે જોહર દિખાતા થા.

મુસલમાનોંકે એક રિસાલેને ઇસ મોકેઅ.પર બડા કમાલ કીયા દાઉદ તાઇ જો સવારોંકા અફસર થા ઉસને ઇસ રિસાલેકે સાથ હિંદુ-

ઝોડી ઉસ હિસ્સએ ફોજ પર સખ્ત હમ્લા કરદીયા જસમે ખુદ રાજએ અજમેર જલ્વા અફરોઝ થા. હિંદુઓને ઉનકે રોકનેકી ખડી કોશિશ કી, લેકિન મુસલમાન સવારોંને અયસા સખ્ત હમ્લા કીયાથા કે વોહ કિસીતહાં ન રૂક સકે બલ્કે, પેહલે જસ કદર વોહ મુસલમાનેકી પીછે હટા લે ગએથે ઉસસે ઝંયાદા ખુદ હટ ગએ. રાજને અપને લોગોંકા બહોત રોકા; લેકિન, ઉનકી ચે કશિયત થીકે દિલ કુડા કરકે દહેરતે થે, લેકિન નહીં માઅલૂમ કયુંકર વોહ દેખતે થે કે મુસલમાન સવાર ઝોર આગે બહ આએ જસસે મજબુરન કિસી ન કિસી કદર હટ જનાહી પડતા થા. રનજતસિંધને અપને સવારોંકે સાથ ધન મુસલમાન સવારોં પર હમ્લા કીયા ઝોર નિહાયત સખ્ત લડાઇ હોને લગી. ધન દોનોં તરફકે સવારોંકી લડાઇને દમ બરમેં બહોતસી જાનોંકા ફેસલા કરદીયા ઝોર હઝારહા આદમી ઉસ આલમકા ચલે ગએ જસકા અપને એઆતકાદમેં વોહ આપની હુરને ખિદમાતકી ધન્યામગાહ ખ્યાલ કરતેથે.

જસવકત, કે લડાઇ ઝોરો શોરસે ચલ રહીથી ઝોર જસવકત, કે હિંદુ મુસલમાનમેંસેં કિસીકા અપને પરાએકા ખિલકુલ હોશ ન થા ઉસવકત, અજમેરકે બહાદુર ઝોર નવજવાન નામવર જયરામને ચુઝિસ્તા રોઝકી તહાં ફિર કુછ ફોજ સાથ લી ઝોર લોગોંકી નજરેં બચાકે ઉસ હોલનાક સીનસે ગાયબ હો ગયા. હમારે દોસ્ત યે ન સમજેં કે વોહ બાગ ગયા; નહીં ઉસને કામચાખીકી ચે તરકીબ નિકાલી કે થોડીસી ફોજ લેકે પુસ્તકી જનિબ વાકે ખ હોને વાલી પહાડીયોંમેં ગયા ઝોર વહાંસે ઉસને પોશીદાહી પોશીદા એક બહોત બડા ચક્કર લગાયા ઝોર પહાડીયોંહી પહાડીયોં જાતે જાતે ઉસ મકામ પર પહોંચ ગયા જહાં ઉન જોગીયોંકા ખૂંપડા થા ઉસ ખૂંપડે.

કે કરીય એક પહાડીકે દામનમેં ખડે હોકે ઉસને અપને સવારોંકા ત્રીન હિસ્સોંપર તકસીમ કીયા. એક હિસ્સએ ફોજકો ઉસને ઝયાદા શિમાલકી તરફ બદા દીયા તાકે મુસલમાનોંકી પુશ્તકી તરફસે વોહ લોગ નમુદાર હોં ઓર એક હિસ્સેકો ઉસને અપને હમરાહ લીયા ઓર એક હિસ્સેકો પેહલે ઓર દુસરે હિસ્સેકે દરમિયાનમેં મોઅય્યન કીયા ઓર ધરાદા કીયાકે યે ત્રીનોં ગિરોહ એક સાથ મુસલમાનોંપર ટૂટ પડે, તાકે મુસલમાનોંમેં યકબચક અવસા ઇઝતિરાબ પેદા હોકે ઉનકે કદમ ઉખડ જાયે. હર હિસ્સએ ફોજમેં એક સંખ બજનેવાલા સાથ થા ઓર સંખકી આવાઝ હમ્લા કરેનેકી પેહચાન મોઅય્યન કીગઈ, તાકે એક ગિરોહકે હમ્લેકી દુસરે ગિરોહકો ફોરન ખૂબર હોજાય. જયરામને યે ઇનતિઝામ કરકે દોનોંકો અપને મુકામપર રવાના કીયા ઓર હુકમ દીયાકે કિસી મખ્પ્શી જગેકો કમીનગાહ મુકરર કર લે ઓર વહાં ઉસ વકત તક છુપે ખેડે રહેં જબતકકે જયરામકી તરફસે સંખકી આવાઝ ન સુન લેં. દોનોં ગિરોહ અપને અપને મફ્ફૂઝ મકામકો રવાના હો ગયે, જયરામ અસ્લમેં બડા બહાદુર શખ્સ થા ઓર ઉસ્કે ખયાલાત અજમેરકી હિદ્દાઝતમેં કુલ બહાદુરોંસે ઝયાદા પુરજોશ થે. ઉસને અપને સવારોંકો એક મકામ પર ઠેહરાયા ઓર ખુદ તનહા રવાના દુવા કે કિસી મકામસે છુપકર લડાઇકી હાલત દેખે ઓર અંદાઝા કરે કે સિપાહી કયસી લડાઇ લડ રહે હેં ઓર મુસલમાનોંકો ઇસતિકલાલ કયસા હે. ઇસી ઝમ્નમેં ઉસ્કો ચેબી મફ્ફૂદ થાકે ખુદ અપને હમ્લા કરનેકે લીયે મુનાસિબ વકત ઓર મુનાસિબ જગેહ તજવીઝ કરે.

ઇસકે સવાર ઇત્મીનાનસે પહાડીયોંકે દરોમેં ખા.મોથ ખડે

હેં ઓર વોહ આહિસ્તા આહિસ્તા ચલા જતા હે. સુલ્તાન મેહમૂદ કે સિપાહીયોસે યે કારરવાઈ અગર્યે મખ્મૂરી રખી ગઇથી, લેકિન ઉસ કિસમ કા હમ્લા ને ગુઝિસ્તા રાઝકી લડાઇમેં જયરામકી તરફસે કરીયા ગયાથા ઉરકા હાલ અગર્યે પેહલે નહીં માયલૂમ હૂવાથા; લેકિન જળ રાતકો સખ મુસલમાન જંગળ પલટકે અપને ખયમેમેં આએ થે ઉસ વકત ઉન્હેં બાઅઝ જસસોસે ઓર દોચાર હિંદુઓસે જનકો કામચાળ મુસલમાનોને ગિરફતાર કરલીયાથા માયલૂમ હો ગયા કે “જયરામ કિતના બડા બહાદુર ઓર કિતના હોશિયાર સિપાહી હે ઓર ઉસને અપની કામચાળીકે લીયે કિસ ખામોશીસે કુછ ફોજ અલગ કરકે પહાડીયોંકે અંદરસે ચકળચક કયસા હમ્લા કરીયાથા. આજ ધખતિદાએ જગસે મુસલમાનોંકે હોશિયાર અફસર જયરામકી હાલતોંકા દેખતે રહતેથે. જસવકત આજ વોહ અપની ફોજસે ઇલેહદા હૂવાથા ઉસવકત ગોકે મુસલમાનોંને અપની તરફસે ઇસ બાતકા બિલકુલ સુચુત નહીં દીયાકે ‘વોહ જયરામ કે જાને ઓર રવાના હોનેકા સમજ ગએ, ઓર ઉન્હોંને ઉસે અપની ફોજસે ઇલેહદા હોતે દેખ લીયા.’ લેકિન હકીકતમેં વોહ ઇન બાતોંકા બખૂબી જાનતેથે. મુસલમાનોંને પોશીદાહી પોશીદા અયસી તદબીરબી કરલી કે જયરામકો કલકી તહાં આજ કામચાળ ન હોને દે. ઇનકા બહાદુર અફસર અલ્તોનતાશબી હિંદુઓંકે સાથહી અપની ફોજસે દસ હજાર સવાર લોકે ઇલેહદા હો ગયા. વોહબી ઉસી તરફ રવાના હૂવા જધર જયરામ ગયા ઓર ઉસી તહાં લોગોંકી નઝર બચાકે કે હિંદુઓંકા ઉસકો ખબરબી ન હૂઇ. હમારી નઝર ઉસે દેખ નહોં રહીહે, લેકિન હમ ઇસ અમ્મકા ચખીન કરલેં કે જયરામકે સિપાહીયોંકે કરીબહી કહીં વોહબી

જુપા હવા બેઠા હોગા, ઓર કિસી અયસે મોકે અપર નિકલ પડેગા કે જયરામકી સારી હોશિયારી ઓર તમામ તદખીરે બેઠાર હો જાએ. ઝયાદા અફસોસ ઇસ અત્રકા હે કે જયરામને અપની ફો-જકા તીન હિસ્સોંપર તકસીમ કરે એકઠી હિસ્સા અપને હમરાહ લીયા હે ઓર બાકી દો હિસ્સે દુરદુર બિઠા દિયે હે ઓર અપને સાથ ઇતની કમ ફોજ રખી હે જો કિસીતર્ફ અસ્તોનતાશકી ફોજકા મુકાબિલા નહીં કર સકતી.

ખેર અબ દેખીયે કે જયરામ તને તનહા લડાઇકા સમા દેખ-નેકે લીયે ચલા આતા હે. વોહ નિહાયત જુરઅત નિહાયત ઇતમી-નાનસે આ રહાહે. કબી નશેખમે હોતાહે ઓર કબી બલંદી પર, ઇસ પહાડીસે ઉસ પહાડીપર હોતાહે, ઇસ વાદીસે ગુઝરેકે ઉસ વાદીકા તેય કરતા હે, ઉસ ઝાડીમે જુપા હવા આતાહે ઓર ઝાડીસે નિકલકર ખુલે મેદાનમે આ જતાહે. લો, લપકકે દૂસરી ઝાડીકે દામનમે જુપ જતાહે. ઉસને વોહ મકામબી તેય કીયા જહાં ઉન ફકીરોં ઓર જોગીયોંકા ઝુંપડા હે. સિનરસીદા ઓર જુહા જોગી અપને ઝુંપડેસે નિકલકે ઉસકે કરીબ આતાહે ઓર કેહતા હે “બચ્ચા ! તૂ લડાઇકા મેદાન છોડકે યહાં કહાં આયા ?”.

જયરામ—“આપકો ઇસ કોહસ્તાની મકામાતકે કાલાત બ-ખૂખી માઅલૂમ હોગિ. કોઇ અયસી જમે બતાઇયે જહાંસે મેં મખૂશી તોરપે બેઠકે લડાઇકા તમાશા દેખ સકું.”

જોગી—(એક મશરિકી પહાડીકી તરફ ઇશારા કરેકે)
“દેખિયે ઉસ પહાડીકે દરમિયાનમે વો જો બીડીસી ચટાન નઝર આતીહે ઉસકે પેહલુમે અગર બેઠકે કોઇ દેખે તો સારા મેદાને જંગ નઝર આ સકતા હે.”

જયરામ—“તો મેં જાતા હું; વહાસે જાકે દેખુંગા.”

જોગી ધરકે આચ્છ લપકકે અપને જુપડોમે હો રહા ઓર જયરામ આગે બઢા. રાસ્તેક નશેખ વ ફરાઝકો સંબલ સંબલકર ઓર હહેર હહેરકે તેય કરતાથા. ઉસ્કા શોક ઉસે બહોત તેઝ લીયે જતાથા, લેકિન રાસ્તા અયસા ખરાખ થાકે ઘોડેકે જાનેમેં બડી દિક્કતેં પડતી થીં ઓર કિસીતહં નહીં બનાએ બનતી થા. આખિર જાતે જાતે એક મકામપર અયસા મજબુર હુવા કે ઘોડેસે ઉતર પડા, ઘોડેકા એક દરખ્તસે બાંધ દીયા ઓર આગે બઢા, જયરામ રવાના હોતે વકત બહોત બડી હોશીયારી કરતા ગયા થા કે અપને સવારોમેંસે કઈ સવાર ઉસને અયસે બલંદ મકામપર મુઅય્યન કરદીયેથે જહાંસે વોહ ઉસ્કી હાલતકો હર વકત દેખ સકતેથે.

જયરામને જીસવકત ઘોડા છોડા હે ઉસ વકત ઉસકે હમરા-લીયોંકો યે જુરરત માઅલૂમ હૂઈ કે ઓરબી ચંદ લોગ જાએં જો ઉસ્કે હમરાહ મોજૂદ રહેં. યુનાંયે ઉન મખ્શી સવારોમેંસે દસ ઓર ચખ્સ રવાના હૂવે ઓર ઘોડા બઢાતે હૂવે ચલે કે જહ્દીસે ઉસ મકામતક પહોંચકે જહાં જયરામને ઘોડા છોડા હે અપને ઘોડેબી છોડ દેં ઓર ઉસકે પાસ પહોંચ જાએં,

જયરામ બરાબર ચલા જતાથા. રાસ્તેકી ખરાબીયોં ઓર ઉલઝનાંમેં ઇસ દરજે મેહવ થાકે કિસી ઓર તરફ નિગાહ ઉઠાનેકી મોહલતહી ન મિલતીથી ઉસને ઉન લોગોંકોબી ન દેખા જો ઉસ્કી હમદર્દીકે લીયે ચલે આતે થે ઓર અબી ઉસસે બહોત દૂર થે.

યકાયક ઉસકી ગરદન પર એક કારી તલવાર પડી ઓર ઉસ્કે સાયહી આવાઝ આઘ “તૂને મુસલમાનોંકે એહસાન ભૂલા

દીધે ઓર ફિર ઉનહી લોગોંકા ફરેઅ દેને જાતાહે, ઁન્હોંને તુઝે કેદ કરેકે અપના ગુલામ બનાકે છોડ દીયા ? ”.

જયરામકો યે સુનતેહી ગુસ્સા આ ગયા. ઉસનેબી બગેર કિસી કિસમકા ખયાલ કીયે અપને દુસ્મન હમ્લાઆવરકો દેખા ઓર સાથહી અપની તલવારકા વાર કીયા. યે તલવાર ઉસ શાખ્સકે શાને પર પડી ઓર કાટતી હૂઈ સીને તક ઉતર ગઈ, લેકિન ઉસ્કી તલવારકા વારલી અયસા કારી પડાયા કે જયરામને લેશમેં આકે એક વાર તો કર દીયાયા, લેકિન હનોઝ ઉસકી તલવાર હરીફકે સીનેમેં અપની જાંનિસ્તાન રફતારકો પૂરા તેય નહીં કરને પાઈથી કે વોહ તેવરાકે ગિરા ઓર ગિરતેહી ગશ આ ગયા. દોંનો હરીફ પડે તડપ રહેથે, ફૂકં સિર્ફ ઇતના હૂવા કે જયરામ ઝિંદા થા ઓર ઉસ્કે હરીફને દોહી ચાર દફઆ કરવટેં ખદલકે જાન દેદી.

ફેરનહી યકબચક નહિં માઅલૂમ કિધરસે દો નવજવાન જોગી વોહી જો સિનરસીદા જોગીકે મુરીદ થે, શાયદ વોહ કિસી તરફ વોહ છુપે હૂવે ચે કે યકાયક ઉસ હેઅતનાક સીનમેં પેદા હો ગએ. દાનોં શોર કરતે હુવે, નહીં, ચિલ્લા ચિલ્લાકે રોતે હુવે આએ. ઉન્હોંને આતેહી અપની કફનીયોંસે તલવારેં નિકાલીં ઓર તડપને વાલે, આહ! નવજવાન જયરામ, એન ઉન્દવાને શખાઅકી દિલફરેઅ મંઝિલેં તેય કરને વાલે, અજમેરકે જાંનિસાર, તખ્ત વ તાજકે વફાદાર ખાદિમકો કાટકે ટુકડે ટુકડે કર ડાલા. અગરેં ઉનકી તલવારેં અકસર રૂક રૂકકે પડતી ચી, ઓર ઓછી પડતી થીં લેકિન અપની નાકામીકી ઝરખોંકા વોહ દોખારા અઆદા કરતે રહે. યહાં તકકે જયરામકી લાશકો ખિલકુલ કાટકે ડાલ દીયા.

યે નવજવાન હનોઝ અપને ઇસ ઝાલિમાના કામમેં મશગૂલ

એકે જયરામ ઉસ શહીદે ક્રોમકે હમદર્દે ઓર વફાદાર હમરાહી
જો ઉસ્કી અ.આનતકો ચલેથે, આ પહોંચે. ઉનકી આંખોમેં દુનિયા
તારીફ હોગઇ. ઉનકો નિહાયતહી માયૂસી ઓર હસરત વ ગઝમકી
આંખોમેં ચે સમઝાઇ દીયા, કે ઉનકે માલિક, ઉનકે અફસર, શહર
ઓર ઉનકી ક્રોમકે નિહાયત ખૂબસૂરત ફૂલ ઓર નિહાયતહી હર દિલ
અ.ઝીઝ વઝીર.ઝાદેકો દો દેસી જોગી અપની તલવારોંસે કાટ રહે
હે. ઉન્હોંને તેશ ખાએ હૂવે દિલસે હમ્લા કીયા ઓર તીનહી
ચાર વારોંમેં ઉન નવજવાનોંકા ફેસલા કર દીયા. ઇસ પુરતીસે, ઇસ
સફાઇસે ઓર અયસે ન રૂકનેવાલે વારોંસે કે કબ્જ ઇસ્કે ઉનકી
ઝખાનસે એક લશ્કરની નિકલ સકે દોનોંકી રહ પરવાઝ કર ગઇ,
આહ ! ગઝમ ! ! ચે અંધેરા ! અયસા ખોફનાક ! અયસા ઝાલિ-
માના સીન ! ઓર બિદકુલ નહીં માઅલૂમ કયું ? ઓર કિસ
ખિના પર ?.

અજમેરકે હસરત નસીમ સવારોંને અગચે અપને દુસ્મનોંકા
ફેસલા કર દીયાથા, લેકિન ઉનકે દિલકી હસરત કયૂંકર નિકલ
સકતી થી. અપને સરદારકે કાતિયોંકો ઉન્હોંને કતલ કીયા ઓર
ખડે હોકે નિહાયત બેતાખી, નિહાયત બે કરારીસે ચિલા ચિલાકે
રોના શુરૂ અ કીયા. ચે આવાઝ ઉસ પહાડી સીનમેં ગૂંજ ગઇ.

નાગહા બિદકુલ પેહલે જોગીયોંકી તહીં એક ઓર નવજવાન
જોગી રોતા ઓર પીટતા આયા. ઇસને નાલાકશી કરનેવાલે સવા-
રોંસે ઇઝતિરામકે લેહજમેં પૂછા કે “ કયા હૂવા ? ” જવાબમેં
સવારોંને હટકે કહા કે “ લો, તુમ ખુદહી દેખલો. ” ઉસ નવ ઉમ્ર
જોગીને બઢકે દેખા, એક ચીખ મારી, પેહલે દોનોં જંગઆવર ફરી-
ઠાંકી લાશપર ઝુકા ઓર ઝુકકે ઇનતિહાએ બેતાખીકે સાથ ઉનકે

ચેહરેકા ગોરસે દેખને લગા. દેખતે દેખતે એક ક્યામતકા હસરત-નાક સૂકૂત ઉસપર તારી હો ગયા. ઉસને જયરામકી તલવાર અપને હાથમે ઉઠાલી, ચંદ જુમ્લે ફેરી જોશકે લેહજમે ઉસકી અપાનસે નિકલે “આહ ! દોનોંકા ગમ ! દોનોંકા દાગ ! અબીતક કલેજ કયું નહીં ફટા ? કિસ કિસકો રોઉ ? લેકિન આહે જો કુછ હો મેરી જાનકો સદમા પહોંચનેકે લીયે જયરામહીકી તલવાર અયાદા મુના-સિય હે.”

ઇન જુમ્લોંને તમામ લોગોંકો ઇસ દર્જે મુતહય્યુર કરદીયા કે સખ જુત હોકે રેહ ગયે. કિસીકો અપના હોશ ન રહા ઓર હોશ આયા તો કય ? જખકે ઉસ પિછલે નવઉમ્ર જોગીને જયરામકી તલવારસે અપના કામ આપહી તમામ કર દીયાથા ઓર તેવરાકે ધમસે પેહલી લાશોંપર ગિર પડાથા.

ઇસ અમ્રને ઓર ક્યામત બપા કરદી. ઇસ ટ્રેજક (હસરત-નાક) સીનકી દિલખરાશી ઓર તરકકી કર ગઈ ઓર પેહલેસે અયાદા શોર કરકે સખ સવાર રોને લગે. ઉનકે રોનેકી આવાજને તમામ પહાડોંકે કલેજમે નાસૂર ડાલ દીયા. જયરામકે હમરાહી સવાર જો અબી દૂર થે દોડ પડે. ઉનકા દોડના થાકે અલ્તોનૂનાશ અપને હમરાહીયોંકે સાથ નિકલા. કબલ ઇસકેકે ઉસ બલંદ મકામમે પહોંચે જહાં સિતમકશોંકી લાશે પડી હૂધ થીં ઓર જહાંતક ઘોડે નહીં પહોંચ સકતે થે. નીચેહી દોનોં તરફકે સવારોંકા સામના હૂવા. પહાડીકી બલંદીપર શહીદ હોનેવાલોંકી હમરાહીકે લીયે યહાં બ-હોતસે જાંબાઝોંને સરખ કફ મુકાબિલા કીયા ઓર દુનિય સે રખસત હોને લગે. મુસલમાન શુમારમે અયાદા થે ઇસલીયે કે હિંદુ બહા-દુરોંકી ફોજકે દો હિસ્સે ઇલેહદા જા ચુકેથે, સિફ એક સલસ

ફોજ થી ઓર મુસલમાનોમેં જીતને લોગ અલ્તોનૂતાશકે સાથ આએથે સખ ઉસ મુકામપર મોજૂદ થે. હિંદુઓને અપને બાકી હિસ્સેહાએ ફોજકો અપની તરફ ખુલાનેકે લીયે ધખરાહટમેં સંખ બળ દીયા. યે ઉનકી ગલતી થી, ઇસ્લીયેકે યે અલામત મેહમૂદકી ફોજ પર હમ્લા કરનેકી કરાર દીગઇ થી, ન ફોજકે વાપિસ ખુલાનેકી. સંખકી આવાઝ સુનતેહી હિંદુઓકી દોનોં મુખશી ફોજને મેહમૂદકી ફોજપર હમ્લા કર દીયા. મેહમૂદને અપને સવારોં ઓર અલ્તોનૂતાશકા ઇન્તેઝાર કીયા, મગર વોહ ન આઇ જીસ્કી વજહસે ઉસકે દિલમે એક બેકરારી પેદા હૂઇ ઓર ઉસ બેકરારીકા અસર હર સવાર ઓર હર સિપાહીકે દિલમેં અયસા દોડ ગયા, કે સખકે હાથ સુસ્ત હોગએ. ઉધર રાજકે સાથીયોંનેબી લડાઇ તેજ કરદી ઓર બડી સખ્તી વ જાંફરોશીકે સાથ હરતરફ હમ્લે શુરૂ અ કરદીયે.

યહાં લડાઇકા યે આલમ થા, કે જયસે મેહમૂદ ગઝનવીકી ફોજ અખ શિકસ્ત ઉડાયાહી ચાહતી હે. અગરોં વોહ ઓર દાઉદ તાઇ બડી મઝબૂતીસે અપની ફોજકો ઉભાર ઉભારકે લડા રહેયે, મગર લડાઇકા રંગ બદલ ગયાથા ઓર તકદીરને હિંદુઓકા અયસી ઉમ્મીદ દિલાદીથી કે વોહ બડે શોક વ મસરતસે મુસલમાનોકી શિકસ્તકે મુન્તઝિર થે.

ઉધર અલ્તોનૂતાશને અયસે તેજ હમ્લે કીયે ઓર ઇસ સખ્તીસે મુકાબિલા કીયા, કે જયરામકે હમરાહી બદહવાસ હોને લગે. દેરતક વોહ અપની કુમકકે મુન્તઝિર રહે, મગર કોઇ ન આયા. આખર ધખરાકે ઉન્હોંને દો સવાર દોડાય કે જલ્દીસે જાકે મહારાજ અજમેરકો ઇસ લડાઇકી ઇતિલાઅ દેં ઓર યેબી ખખર દેંકે જયરામકી હાલત નિહાયત મુખદૂશ માઅલૂમ હોતીહે. બઝાહિર

મા અલૂમ હોતાહે, કે ઉન્કો સૂખત સદમા પહોંચા, ઇસ્લીયે ઉન્કે દસ હગરાહીયોંકે રોનેકી આવાઝેં હમારે કાનોંમેં આઈ ઓર હમ ઘબરકે ધનકી ખબર લેનેકા રવાના હૂવે; લેકિન, મુસલમાનોંને હમ સબકો રોકા. મુસલમાનોંકી ફોજ બહોત ઝયાદા હે, આપ હમારી મદદ કીજીયે, વર્ના, અનકરીખ શિકસ્ત હૂવા ચાહતી હે. ”

યે પેગામ જયસેહી રાજકે પાસ પહોંચા ઉસકે હવાસ જાતે રહે, ચેહરા ઉતર ગયા ઓર ઉસને અપને મુકામપર રંજીતસિંધકા ઠેહરકે ખુદ ઉધરકા રૂખ કીયા. દસ હઝાર સવાર અપને હમરાહ લીયે ઓર પહાડીયોંકે દામનમેં ઉસી જગે જા પહોંચા જહાં જયરામકે સાથી અપને સંબલનેકી આખિરી કોશિશ કર રહે થે. અસ્તોનૂતાશને બડી જુરઅતસે ચાહા કે આખિરતક મુકામિલા કરતા રહે, લેકિન દુશ્મનોંકી તરફ ઇતની બડી ફોજ આજાનેસે ઉસકે સિપાહીયોંને દિલ હાર દીયા ઓર કિસીતર્હ ન લડ સકે. આખિર નતીજા યેહી હૂવા કે અસ્તોનૂતાશકે તમામ સાથી ભાગ ખડે હૂવે ઓર સબકે બાઅદ ખુદ અસ્તોનૂતાશકોબી મેદાને જંગ દુશ્મનોંકે સિપુદ કરકે વાપિસ આના પડા. ભાગતે વક્ત બહોત મુસલમાન મારે ગએ જીનકી લાશેં ઉસ સંગિસ્તાની મુકામમેં ઇધર ઉધર પડી હૂધથી. રાજા નિહાયત બેતાબીકે સાથ બલંદીપે ચઢકે વહાં પહોંચા જહાં જયરામકી લાશ પડી હૂધથી, ઉસ વક્તતક રાજકો જયરામકે મરનેકી ખબર નહીં પહોંચીથી. જબ ઉસને ઉસ મુકામ પર અપને વઝીરકે બેટોકા ઇસ બેકસીકે આલમમેં મુરદા પડા દેખા તો ઉસકી આંખોંસે આંસુ ટપક પડે ઓર નિહાયત બેતાબી ઓર બેકસારીકે સાથ રોને લગા. રાજાને જો લોગ વહાં ખડેથે ઉનસે ફરીયાદત કીયા કે “જયરામ કયુંકર મારા ગયા?”

એક સવાર—“ મહારાજ ! હમેં ઝયાદા માંઅલૂમ નહીં. હમ દૂર થે. જય હમ કરીય પહોંચે તો હમને ઉન દો જોગીયોંકા જો નીચે પડે હુવેહેં દેખાકે દોનોં રાતે જાતેહેં ઓર હમારે સરદાર જયરામકી લાશકો તલવારોંસે કાટ રહે હેં. હમેં નિહાયત ગુસ્સા માંઅલૂમ હુવા ઓર હમને ફેરન દોનોંકા અપની તલવારોંસે મારકે ગિરા દીયા. ઇતની દેરમેં યે તીસરા જોગી જીસકી લાશ યે પડી હે આયા ઓર ઉસને જયરામકી તલવાર ઉઠાકે અપને તઈ આપહી કતલ કર ડાલા. ”

રાજા—“ આહ ! અજમેર તખાહ હોગયા, અજમેરકી ફૈજકા સરદાર માર ડાલા ગયા, વોહ શખ્સ જીસપર મેરી કુલ ઉમ્મીદોંકા દારો મદાર થા, જીસકી ઝાતસે બહોત કુછ કામયામીકી ઉમ્મીદ થી, વોહ આજ ખાક ખૂનમેં બેજન પડા હૂવાહે. અય અજમેર ! તૂ તખાહ હોગયા. તેરા હામી કતલ હોગયા ”.

ઇસકે બાઅદ રાજા ઉન લોગોંકી તરફ મુતવજજેહ હૂવા ઓર ફેહને લગા “ કોઇ અયસી તદખીરબી હો સકતીહે કે ઇસ રાઝકા પતા લગે. ઓર હમકો માંઅલૂમ હોકે યે જોગી કાન લોગ હેં ઓર ઇનકો જયરામસે કયા તઅલ્લુક થા ? ”

એક સવાર—“ મહારાજ ! યહાં કરીયહી એક ઝોંપડા હે જીસમેં કુછ જોગી રેહતેહેં. અગર હુકમ હોતો હમ ઉનકો પકડ લાએ. શાયદ ઇસ તોરપર હાલ માંઅલૂમ હો જાએ. ”

રાજા—“ હાં, હાં, અબી લાવ. ”

સવાર રવાના હૂવા ઓર રાજા ફિર ખડા હોકે રોતે લગા. ઉસને નિહાયત યાસકે લેહજેમેં કહા “ આહ ! મેરી મોહના ! મુઝે

દાગ દેગઈ, ફિર ઉસ્કે આઅદ જયરામકોબી ઝિંદગી ન પસંદ આઈ ઓર વોહબી મુઝસે રૂખ્સત હો ગયા.” રાજ દેરતક ઉસ્કી કિસમકે હસરતનાકીકે જુમ્લે કેહતા રહા ઓર રોયા કીયા.

સવાર ઉસ ખૂદે સિનરસીદા જોગીકો પકડ લાયા. વોહ જયસેહી ઉસ અંદોહનાક સીનમેં પહોંચા ઝારોકતાર રોને લગા. દેરતક ઉસ્કી આવાઝ અંદ રહી, ગિરચએ બેધખિતયાર ઉસે ખાત કરનેકીબી મોહલત નહીં દેતાયા. આખિર રાજને ઉસ્કી તરફ મુતવજ્જોહ હોકે કહા “તુમહેં કુછ ખબર હોકે ચે કયા સાનહા હુવા? ઓર ઈન નવજવાન જોગીયોં ઓર મેરે સિપેહસાલારે ફ્રેજ જયરામસે કયા તઅલ્લુક થા?”

ઇસકા જવાબ દેનેકે લીયે જોગીને ખડી મુશ્કિલસે અપની આવાઝ સંભાલી ઓર રૂક રૂક જાનેવાલે શકિસ્તા અદફાઝમેં ઇત્ના કહા “મુઝે તમામ મઆમિલાતકી ખબર હે, મેં સખ ખાતેં જાનતા હું; મગર ઉનકો ઉસવક્ત ઝાહિર કરંગા, જખ ઝાહિર કરનેકા વક્ત આએગા.”

રાજ—“આહ! ઇતને ખડે મુઆમિલેકી અસ્લી હાલત સુનનેકે લીયે મેં વક્તકા મુન્તાઝર રહું; નહીં, મુઝસે નહીં હો સકતા, જલદી ખતાવ; વર્ના, મેં તુઝેબી કાટકે ઇન્હીં લાશોકે બરાબર ડાલ દુંગા.”

જોગી—“મહારાજ! મોતસે મેં બિલકુલ નહીં ડરતા, મેં ખુદ અપની ઝિંદગીસે સેર હો રહાહું, હુઝૂર મુઝપર એહસાન કરેં અગર મુઝે કતલ કરડાવેં. ખાકી રહા ઇસ અમ્રકા ઝાહિર હોના, ઇસકા ઝાહિર કરનેવાલા દુનિયામેં સિફ મેં હું ઓર કાઈ નહીં.

મગર યે રાજ અબી નહીં ખુલ સકતા. યે ઉસવકત ખુશેગા જખ મેહમૂદ ગઝનવી ઓર મહારાજ આપ દોનો ખરાબર બેઠે હેગે, દોનોકે સામને બયાન કરેગા; કયૂંકે, ઇસ કિસ્સેકો દોનો બાદશાહેસે ખરાબરકા ત.અલ્લુક હે. ”

રાજા—“ યે કયુંકર મુમ્કિન હેકે સુલ્તાન મેહમૂદ મેરે ખરાબર આકે બેઠે ? વોહ મેરા દુશ્મન હે ઓર મેં ઉસકે ખૂતકા ખાસા હું. ”

બેગી—“ આપકે નજદીક યે નહીં મુમ્કિન હે, મગર; મહારાજ ! વોહ મેરે ઇખ્તિયારમેં હે. અગર હુમૂર હુકમ દેં તો અબી મેં સુલ્તાનકો યહાં બુલા લાઉં. વોહ મેરે કેહનેસે ચલે આએંગે. ”

યે સુનકે રાજાને હયરતસે બેગીકી સરત દેખી ઓર ત.અ.જબુબકી આવાઝમેં પૂછા “ તૂ મેહમૂદકો બુલા લાયગા ? ”.

બેગી—“ અબી બુલા સકતા હું, યસ આપકી ઇન્જાઝતકી દેર હે. ”

રાજા—“ શાયદ તૂ મુઝે ઘોઠા દેતાહે કે ઇસી બહાનેસે અપની જાન બચાકે ભાગે ? ”

બેગી—“ અગર, મહારાજકો કુછ એઅતિયાર નહીં, તો અપને કુછ સિપાહી મેરે હમરાહ કર દીજીયે, વોહ મેરે સાથ સાથ રહેં ઓર મુઝે ભાગનેકા મોકાઅ ન દેં. મેં ઉન્કો લીયે હુને સુલ્તાન મેહમૂદકે પાસ જાઉંગા ઓર સુલ્તાનકો બુલા લાઉંગા. ”

રાજા—“ અગર્યે ઇસ્કા એઅતિયાર નહીં, ચુંકે જખ યે દુશ્મનકી ફાજમેં ગયા તો મેરે સિપાહી કયા કર સકેંગે ? લેકિન બેગી ! સુન, મેં તરા એઅતિયાર કરતા હું. ”

ઓર અપને ચંદ સવારોંકી તરફ ઇશારા કરકે કહા “ તુમ લોગ ઇસ્કે સાથ જવ; દેખો, ખબરદાર ! ! ઇસકા સાથ ન ઊડના, મેહમૂંદકે લશ્કરમેળી ઇસ્કે સાથ ચલે જના ઓર અગર મુસલમાન સિપાહી ઇસે છુડાના ચાહેં તો તુમ અપની જાન દે દેના, મગર ઇસે જિંદા ન ઊડના. તુમ્હારી છત્રી આતપે એ. અતિઆર કરકે મેં તુમ્હેં ઇસ્કે સાથ કન્તા હું. દેખો, અપની જાતમેં ધખ્યા ન લગાના. મેહમૂંદકે લશ્કરમેં ચે જાકે અગર ઝરાબી ખિલાફે વા. અદગી કરે તો ફૈરન ઇસકા સર ઉડા, દેના ઉસમેં ચાહે કુછ હો.”

ઉન રાજપૂતોંને રાજાકે આગે સર ઝુકાયા ઓર અર્જ કીયા “ મહારાજ ! આપકે હુકમસે ઝરાબી સરતાખી ન હોગી. ઇસકે તેવર બદલે ઓર હમને ઇસકા સર ઉડા દીયા. ”

જોગીને ફિર રાજાકી તરફ મુતવજજેહ હોકે કહા “ મહારાજ ! આપ મુઝસે મુતમધન રહેં, મેં દગા ન દૂંગા. અબ ઇન સવારોંકે હમરાહ સુલ્તાની લશ્કરમેં જતાહું. ”

જોગી અજમેરી રાજપૂતોંકે હમરાહ ઇસ્લામી કેમ્પકો રવાના હવા ઓર રાજા ફિર ઉસી પેશ્તરકી ખેતાખી ઓર બેકારીકે સાથ રોને લગા.

સિનરસીદા જોગી જીસવક્ત, ઇસ્લામી ફૈજમેં પહોંચ્યા ઉસવક્ત લડાઇ હો રહીથી. રાજાકે ન હોનેસે હિંદી ફૈજમેં સુસ્તી પેદા હો ગઇથી ઓર મુસલમાન સવારોંકો ઢાઉદ તાઇ ઓર ખુદ સુલ્તાન બઢા બઢાકર લડા રહેથે. ઉસ જોગીકો દેખકે કઇ અફસરોંને સલામકે લીયે હાથ ઉઠાયા ઓર અદબસે ખડે હોકે કેહને લગે “ હઝરત ! દુઆ કીજીયે કે જલ્દ ફત્હ હાસિલ હો. ” જોગીકી સૂરતપર પરેશાનીકે આસાર દેખકે “ કયું ? આપ મુતફકિર કયું હેં ? ”.

જોગી—“ હાં, મેં ઇસવક્ત નિહાયત હયરાન હું ઓર એક નિહાયતહી ઝુરરી કામ હે. જીસ્તહી હો સકે ઇસીવક્ત, સુલ્તાનકો યહાંતક લે આવ. ”

અફસર—“ આપતો મુલાહિઝાહી ફરમા રહેહેં કે સુલ્તાન ઇસવક્ત મેંદાને જંગમેં હે; લેકિન, મેં આપકે હુકમકે ખિલાફ નહીં કર સકતા. અબી જાકે સુલ્તાન સે અરજ કરતા હું. ”

જોગી—“ હાં, જાવ. ઓર યેબી કેહ દેના, કે બહોત ઝુરરી કામ હે. ”

“ બહોત ખૂબ ” કેહકે વોહ અફસર સુલ્તાનકે પાસ ગયા ઓર કરીબ જાકે જોગીકે આનેકા હાલ બયાન કીયા. સુલ્તાનને દાઉદ તાઇકો લડાઇકે કાયમ રખનેકી તાકીદ કી ઓર ખુદ ઊસ જોગીસે મિલનેકે લીયે પીછા ચલા આયા.

જોગીકે કરીબ પહોંચકે સુલ્તાનનેબી અદબસે સલામ કીયા. જોગી જવાબે સલામ દેતા હૂવા બઢા ઓર કરીબ જાકે સુલ્તાનકે કાનમેં કુછ કહા ઓર ઉસકે બાઅદ ઝરા હટકે કેહને લગા “ અબ મુતાસિબ હેકે લડાઇ આજ મોકૂફ રખખી જાય ઓર આપ ચલકે દેખીયે કે રાજસે કયા ગુફત ગૂ હોતીહે ઓર કયા નતીજા જાહિર હોતાહે !! ”.

સુલ્તાન—“ બહેતર, મુઝે આપકે હુકમમેં કાઈ ઉઝર નહીં. ” ઇસકે બાઅદ સુલ્તાનને અપને અફસરોકે ઝરીએસે હિંદુ ફૌજકે અફસરોકો ઇતિલાઅ દીકે “ અબ લડાઈ આજ મોકૂફ રખખી જાય. ઇન્શાઅલ્લાહ કલ મુકાબલા હોગા. ” હિંદુ અફસરાને ફૌજબી અપને અફકારસે ઇસ દર્જે પરેશાન હો રહેથે, કે ઉન્હોંને ઇસ દર-આસ્તકો ફૌરન કુબૂલ કર લીયા, ઓર અમનકી ઝંડીયાં દિખાકે

લડાઈ મોઝૂક ડીગઈ. દોનોં તરફકે સિપાહી અપની અપની ફરોદગાહકો રવાના હૂવે ઓર સુલ્તાન મેહમૂદ ખાસ ખાસ અફસરોં ઓર એક હઝાર સવારોંકો અપને હમરાહ લેકર ઉસ તરફ રવાના હૂવા જહાં પહાડીપર રાજએ અજમેર ખડા હૂવાથા. યે સમ્મ ઉસ હદ-તકતો સવાર રહે, જહાંતક ઘોડે જી સકતે થે. ઇસ્કે ખાઅદ ઘોડોં પરસે ઉતર પડે ઓર પાખ્યાદ પહાડીયોંપર ચઢને લગે.

તમામ હિંદુઓંકો નિહાયતહી હયરત થીકે યે જોગી કાન શખ્સ. હેકે ઇસ્કે કેહતેહી સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવી ફોરન ચલા આયા? રાજને સુલ્તાનકો આતે દેખકર આગે બઢકે ઇસતિક ખાલ કીયા ઓર શાહાના દામ્મ ઓર દોસ્તાના અખ્લાકસે મિલા.

અગયે ઇસવકત વોહ ઇસ દર્જે ગઝનીન થા કે યે અખ્લાક. ઉસસે બખૂબી બન ન પડતે થે; લેકિન, હતુલ ઇસ્કાન ઉસને ખુલક વ મુરબતકી કોઈ ખાત ઉકા નહીં રખ્ખી. જમ્મ રાજને બઢકે સુલ્તાનસે હાથ મિલાયા ઓર માઅમૂલી મિઝાજપુર્સીસે ફરાગત હોચુકી તો સુલ્તાનસે રાજને કહા “આપને બડી તકલીફ કી, અમ્મ મુઝે આપકે ઝરીએસે માઅલૂમ હો જાએગા કે મેરે વઝીરકા બહાદુર બેટા જયરામ કિસ લીયે મારા ગયા.”

સુલ્તાન—(હયરતસે) “માર ડાલા ગયા? જયરામ? અફ-સોસ! મુઝે ઉસસે મહોખ્ખત થી. જમ્મ વોહ સિંધકે મયદાનોંમેં મેરી ફોજસે લડાયા ઉસ ઝમાનેમેં મેંને ઉસ્કી બહાદુરીયોંકો હય-રતકી નિગાહસે દેખાયા ઓર ઉસ્કી બહાદુરીયેની મુઝે ઉસ્કા અયસા કદ્રદાન બનાયાથા કે મેંને ઉસ્કો ઇઝઝતકે સાથ આપકે પાસ બેજ દીયા થા. તો વો કયા માર ડાલા ગયા? કમ?”

રાજા—“ અફસોસ ! આજ વોહ નહીં માઅલૂમ કયુંકર મારે ડાલા ગયા. શાહ સાહબકો માઅલૂમ હે; લેકિન, આપકે સામને ખયાન કરેંગે ઓર ધસીલીયે આપકો તકલીફ દીગધ. ”

સુલ્તાન—(જોગીકી તરફ મુતવજજેહ હોકર) “ શાહ સાહબ ! અગર આપકો માઅલૂમ હોતો ખયાન ફરમાધયે. ”

જોગી—“ જીહા, માઅલૂમ હે, ઓર સિર્ફ મુજહીકો માઅલૂમ હે. મેરે જોંપડેમેં એક નવજવાન શખ્સ. ફેદ થા જે અકસર સંદૂકમેં ફેદ રખ્યા જતાથા; વોહ એક ખાસ મસલહત ઓર જુરતસે ફેદ રખ્યા ગયા થા. અલાવા બરીં મેરે જોંપડેમેં કઈ નવ ઉત્ર જોગી થે જીનમેંસે ત્રીન અસ્લમેં શરીફ ઓરતેં થીં. ”

“ ઇસ્લામકે એક મોઅઝઝિઝ ખાન્દાનમેં દો બાઈ થે એક થાઅફૂખ ઓર એક યૂસુફ. થાઅફૂખ તખાહ હાલ હોકે ખુરાસાનમેં ચલા આયા ઓર વહાં ઉત્રકી નસલ ચલી. વોહ નવજવાન શખ્સ ઉસી નસલસે થા ઓર ઉસને સુલ્તાની અફવાજમેં હમેશા બહાદુરી દિખાઈ. દુસરા બાઈ યૂસુફ અગલે ઝમાનેમેં અરબકી ફોજોકે સાથ સિંધમેં આયાથા ઓર ઉત્રકી નસલ વહાં બરાબર ફેલી રહી. ઇન ત્રીન ઓરતોમેંસે દો ઉસ નસલસે થીં, લેકિન દોનોંકી થે ખાન્દાની યગાનગત અબીતક કિસીકો નહીં માઅલૂમ થી. ઇસ રાઝકા રાઝદાર સિર્ફ મેં થા. ઉન દોનોં ઓરતોકો ઇસ નવજવાનને કિસી મોકેઅપર દેખા, દેખતેહી ઉનમેંસે એકપર આશિક હો ગયા અલાહાઝલ કયાસ વોહ ઓરત જે અબી બચ્ચાહી થી ઉત્રકે દિલમેંબી ઇશકકે જઝબાત પેદા હોગએ; ગોકે અસ્મત ઉત્રકા હમેશા મૂંહ ખંદ કીયે રહી. ઇસ ઇશકકે ઇખ્તિદાઈ ઝમાનેમેં એક નયા વોકેઆ હૂવા. વોહ યેકે હિંદોસ્તાનકી એક મોઅઝઝિઝ.

શરીર. લડકીને ઉસ નવજવાનકો દેખા ઓર પેહલીલી નઝરમેં
 અપના ગમરસીદા દિલ ઉસકે સિપુઈ કર દીયા. યે હિંદુ લડકી અ-
 પની કોમમેં બદનામ હોનેકે ડરસે ઇસ ઇસ્કકો બહોત છુપાતી થી,
 મગર ન છુપતા થા. વોહ નવજવાનબી નહીં પસંદ કરતા થાકે
 ઇસકો અપને અકદે નિકાહમેં લાય; ઇસ્લીયેકે ઇસમેં એક શરીર.
 હિંદુ ખાન્દાનકી અપની કોમમેં એકઝઝતી મુતસબિર થી ઓર ઇસી
 વજહસે ઉસ નવજવાનને એક મોકે અપર ઝાલિમાના તરીકેસે ઇસ
 દિલ અઝ દસ્ત દાદા હિંદુ લડકીકો અપને પેહલુસે જુદા કર દીયા. વોહ
 માયુસ હોકે ચલી આઈ ઓર દિલહી દિલમેં ગમ ખાતી રહી. નવ-
 જવાનકી યે ઝાલિમાના કારરવાઇ ઉન મુસલમાન લડકીયોકોબી
 નાપસંદ દૂઈ, વોહબી ઇસ હિંદુ લડકીસે મિલનેકે લીયે યહાં
 આઈ મેને ઇનકો રોક લીયા જો મેરે પાસ જોગીયોકે બેસમેં રહા
 કરતીથી, મુઝસે હિંદુ લડકીને મદદ લેના ચાહી. ચૂંકે ઇસ મુલકમેં
 મેરે મુરીદ બહોત હે, સિદ્દાઝા મેને એક ચાલાકીસે ઇસ નવજવાનકો
 ગિરફતાર કરા લીયા ઓર ઉસે અપને હમરાહ એક સંદૂકમેં
 બંદ કરકે રખને લગા. મગર, ઇસ હિંદુ લડકીકો હનોઝ ન માઅ-
 લૂમ થાકે ઉસ્કા માઅશૂક. મેરે પાસ કેહ હે. અબ ઉસકે દિલમેં
 અયસા જોશે જુનૂન પેદા હુવાકે વોહબી મેરે ઝાંપડેમેં જોગીયોકા
 બેસ બદલકે રેહને લગી.”

“ ઇસ્કા અસ્લી આશિક. જો હિંદુ શખ્સ થા ઉસ્કોબી ઇસ
 અમ્રકો ખબર પેહલેલીસે હો ગઈથી ઓર ઇસ વજહસે અપની
 માઅશૂકકો ખાઅઝ, મોકે મોપર ઉસને કુછ ઝરર પહોંચાના ચાહા;
 લેકિન, ઉસ્કા કુછ બસ ન ચલ સકા. વોહ આશિક કોન થા ?
 અફસોસ ! વો જયરામ થા.”

રાજાએ અજમેર ઓર સુલ્તાન દોનો હયરતસે દેખને લગે.

જોગી—“ ઇસવકત વોહ નવજવાન સંદૂકસે નિકાલા ગયા થા ઓર હરખે માઅમૂલ ખાના ખાનેકે બાઅદ ઉસે ઝરા ઝાંપડેસે ઝાંકે ખુલ્લી ફિઝાકે દેખનેકી ઇજ્જત દીગઈ થી. અપને રફીબ જયરામકો જતે દેખકર ઉસે ગુસ્સા આ ગયા કે યે મુસલમાનોંકે સાથ ફરેબકી કારરવાઇ કરને જતાહે. ખુસસ જયરામકો મુઝસે ખાતેં કરતા દેખકર ઓર આગ હોગયા, મેરે ઝાંપડેમેં દોઝેક તલવારેંલી થાં જો દરદાંકો ધમકાને ઓર અપની હિફ્તકે લોયે રખ લી ગઇથી, ઉસને ઉન્હીમેંસે એક તલવાર લેલી ઓર લપકકે જયરામકે પીછે રવાના હૂવા. પહાડીકી બલદીપર પહોંચકે ઉસને જયરામપર વાર કીયા, જયરામનેબી ફિરકે એક તલવાર મારી દોનોંકે કારી વાર પડે ઓર દોનોં ગિરે. મેં અપને ઝાંપડેસે ઇસ તમાશોકો દેખ રહાથા, બલ્કે જયરામકી તલવાર ઝયાદા કારી પડીથી, ઇસ્લીયે કે જયરામ ઝિંદા તડપ રહાથા ઓર ઉસ નવજવાનને ગિરતેલી જાન દેદી. ”

ઇસંકે બાઅદ જોગી સુલ્તાનકી તરફ મુતવજ્જહે હૂવા ઓર કેહને લગા “ હુઝૂર ! આપ ઇસ શખ્સકી લાશ મુલાહિઝા ફરમા લીજીયે. શાયદ આપ પેહચાનતે હો. ”

સુલ્તાનને ઝુકકે દેખા ઓર હયરતમેં આકે ચિલ્લા ઉઠા “આહ ! યેતો મેરા નવજવાન બહાદુર અફસર મનસૂર હે ! ! આહ ! મારા કાલા ગયા ! ઉફ ! ”. સુલ્તાનકી આંખોસે આંસુ જારી હો ગયો.

જોગી—“ ઇસી નવજવાન મનસૂરકે ગમમેં ખેતાબ હોકે વોહ દોનોં મુસલમાન લડકીયાં અપને ઉસી જોગીયોંકે બેસમેં તલવારે

સેલેકે દોડી, ઉન્હોંને નીમળાં જયરામકો ગુસ્સેકે મારે અપની તલ-
વારોસે કાટના શુરૂ અ કીયા. ઇતની દેરમેં રાજપૂતકે સવાર પહોંચે
ઓર ઉનહોંને ઇનકો કતલ કરે ડાલા. હુઝૂર સુલતાન ! આપ જા-
નતે હોગે યે વોહી અરખ—લડકીયાં હેં જો સિંધકી ફત્હકે વક્ત
મિલીયાં; જીનકા ખાન્દાન તખ્તાહ હો ગયાથા ઓર જીનકા હાલ
મરહૂમ મનસૂરને આપકો ખિદમતમેં અર્જ કીયાથા. ”

સુલ્તાન—“ હા, હા, અફસોસ ! તો વોહની કતલ હો ગઈ ? ”

જોગી—“ અખ બાકી રહા વોહ પિછલા જોગી, જીસને ખુદ-
કુશીકો વોહ વોહી હિંદુ લડકી થી. મહારાજ ! આપ ઉસ્કો લાશકો
ગોરસે દેખે. ”

રાજાને ઝુકકે દેખા ઓર દેખતેહી એક ચીખ મારકે ચિલા
ઉઠા “ હાય, યેહ તો મેરી ખ્યારી, જાનસે ઝયાદા ખ્યારી મોહના હે.
હાય ! હાય ! ”.

દોહી દફતર “ હાય ” લખી રાજાકી ઝખાનસે નિકલાથા કે
વોહ ગણ ખાકે ગિર પડા. દેરકે ખાઅદ રાજા હોશમેં આયા તો
જોગીને કહા “ યે ઇશકકા વાકેઆ કહાતી જાનકે યહીં પર તમામ
હુવા ઓર સખ હસરતેં દિલહીમેં રેહ ગઈ. હુઝૂર સુલ્તાન ! જીસ
મોઅઝઝિઝ ખાન્દાને ઇસ્લામકા મેને પતા દીયા થા વોહ નસ્ત્રે
અન્સાર હે, ઇસ્તીયેકે અરખ લડકીયાં ઓર મનસૂર દોનોં ઉસી
ખાન્દાનમેં થે. રાજા સાહબ ! આપકો મેં અપના હાલબી ખતાય
દેતા હું. મેં વોહી શખ્સ હું જીસકી શિકાયત આપકે દરબારમેં કી
ગઈથી કે કોઈ મુસલમાન બિરહમનકે બેસમેં પૂજા કરાયા કરતા
હે. બેશક હુઝૂરકે દરબારમેં જાઇઝ શિકાયત કી ગઈથી. મેંહી

સુસ્તાની ફેજવાલોંકે નઝદીક યાહયા ખિન છિકરીયા થા ઝોર મેંહી અજમેરકે મંદરમેં મહારાજ કરશન થા. અગર્યે મેંને કાષ્ટ શુલમ જનકે નહીં કીયા; લેકિન, બહોતસે જુમોંકા મુરતકિય હું.

બેહતર હોકે ઇસ કિસ્સેકે સાથ મેંબી અપને જુમોંકી સજામેં તમામ કરદીયા જાઉં. ”

ઇસ તકરીરને એક સનાટા પેદા કર દીયા, જોગી. દોબારા બોલા “ અગર મેરી ખતા મુઆફ કીગઇ તો ઇતની નસીહતબી માની જાય કે, દોનોં બાદશાહ અબ ખૂંરેછી મોકૂફ કરેં ઝોર સુલેહ કર લેં. લાઝઇને યે ગમનાક સાનહે પેદા કીયે. ”

જોગીકી નસીહત પર અમલ કીયા ગયા ઝોર સુલેહ વ મહોબ્બતકા પેમાન કરકે દોનોં બાદશાહ સર્દ આહેં બરતે અપને અપને લશ્કરગાહકો રવાના હૂવે.

મલેકુલ અઝીઝ વરજના—કુઝેડકે નામસે જો જામ તવારીખમે મશહુર હે. હસી કુઝેડકા ઇસમેં ખ્યાન હે. એક તરફ તમામ યુરપકે બાદશાહ થે ઓર એક તરફ મુઢીબર મુસલમાન. આખીર મુસલમાનોંકી લા-સાની બહાદુરીસે આજઝ આકર ઇસાઇયેને સુલેહકી ખવાહિશ આ-હીર ઇસ્કીમેંબી વોહી ઇશક કી ચાશની મોબુદ હે. કી. દો રૂપે.

અઈયામે અરબ—હઝરત રસુલે અકરમ મોહમદ સલ કી દુનિયામે તશરીફ આવરીસે પેંશતર અરબકે જહાલતકે દીલચરપ હાલાત નિહાયત ઉમદગીસે નાવિલકે પેરાયેમેં ખ્યાન કીયેહેં. ઓર સાથહી ઇસ્કીયા દિલચરપીબી મોબુદ હે. કી. દો રૂપે.

ફલોરા ફલોર-ડા—ઇસ્કી ચાશનીને ઇસમેંબી મઝા બતાયા હે. ઇસાઇ ફલીસાઓકે રાઝ નિહાયત દીલ-ચરપ પ્લાટમેં લીખે હેં. કી. દો રૂપે.

હસન અનજલીના—શાહઝાદા હસન ઓર શેહઝાદી અનજલીનાકે ઇસ્કી દીલચરપ દારતાન પદનેકે કાબિલ હે. તુર્કીયોંકી બહાદુરી વ મઝહબી પાખંદી કાબિલે દીદ હે. કી. દો રૂપે.

કસસુલ અંબીયા શી ઝિકરુલ અસ્કીયા.
જસમેં પેદાઇશે દુનિયા ઓર હ. આદમ (અલય.) સે લેકર છોટે બડે ૫૭ પેગમ્બરોંકે હાલાત મએ હ. મુહમ્મદ મુસ્તુફા (સલ.) ઓર અસ્હાબે કિબ્દારકા પૂરા હાલ દજા હે. યે એક કિતાબ દેખનેસે ઓર કિતાબે દેખનેકી ઝુરરત નહીં રહેગી. કામત સિદ્દ. ૧૨ આને.

મિલનેકા પતા.

મહાદેવ રામચંદ્ર જંગુષ્ટે, બુકસેલર

તથા દરવાજા-અમદાવાદ.

